

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/107049>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-08 and may be subject to change.

239

(5)

Syntactische Perseveratie- en Anticipatie- Verschijnselen

R. J. A. LAGAS

SYNTACTISCHE PERSEVERATIE-
EN ANTICIPATIE-VERSCHIJSSELEN
BIJ OUDERE GRIEKSCHE DICHTERS

PROMOTOR: PROF. DR H. H. JANSSEN

CORRIGENDA

- bl. IX r. 10 v. o. anticipatie — lees: perseveratie
- bl. 37 r. 15 v. o. 91 — lees: 180
- bl. 49 De in regel 16 v. o. bedoelde noot 1 staat op bl. 50.
- bl. 50 De in regel 16 v. o. bedoelde noot 1 staat op bl. 51.
- bl. 85 r. 5 v. o. noot 2 — lees: noot 1
- bl. 103 r. 12 v. b. ausdr8cken — lees: ausdrücken
- bl. 115 r. 5 v. b. de acc. — lees: de acc. i.p.v.
- bl. 134 r. 10 v. b. ð — lees: ð
- bl. 140 r. 13 v. b. θηράσεται ¹. — lees: θηράσεται ².
- bl. 146 r. 10 v. b. λένων — lees: ξένων
- bl. 157 r. 23 v. b. dein — lees: dein τλάς,
- bl. 189 r. 11 v. b. σφι — lees: σφι
- bl. 211 r. 22 v. b. adnominale — lees: nominale
- bl. 218 r. 1 v. o. Lezing — lees: ²Lezing
- bl. 222 r. 1 v. o. Vgl. — lees: ¹Vgl.
- bl. 254 r. 5 v. o. I — lees: VI
- bl. 261 r. 15 v. b. 29 — lees: 39
- bl. 270 2de kolom 447 — lees: 457

SYNTACTISCHE PERSEVERATIE- EN ANTICIPATIE-VERSCIJNSELEN

BIJ OUDERE GRIEKSCHE DICHTERS

Akademisch Proefschrift

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN
DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE
AAN DE R.K. UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN OP
GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DR F.
J. TH. RUTTEN, HOOGLEERAAR IN DE FACUL-
TEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE,
VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER
UNIVERSITEIT IN HET OPENBAAR TE VER-
DEDIGEN IN DE AULA DER UNIVERSITEIT OP
VRIJDAG 12 DECEMBER 1941, DES NAMIDDAGS
TE DRIE UUR,

DOOR

ROELOF JOHANNES ANTONIUS LAGAS

GEBOREN TE 'S-HERTOGENBOSCH

AMSTERDAM - H. J. PARIS - MCMXLI

K 967

PIAE MATRIS MEMORIAE

OVERZICHT VAN DEN INHOUD

	Blz.
VOORWOORD.	I
BIBLIOGRAFIE	3
GERAADPLEEGDE TEKSTUITGAVEN.	4
INLEIDING - HET BEGRIP „FOUT” EN INDEELING DER „FOUTEN”.	9

Definitie van taalkundige fouten 9; functioneele opvatting van het begrip „fout” 10; hoe fouten tot stand komen 11; verdeeling der fouten: „Urfehler” en „Nachfehler” 11; fouten door onoplettendheid, memoriefouten, denkfouten 11; fouten uit gemakzucht, perseveratiefouten, anticipatiefouten, analogiefouten, contaminatiefouten, affectfouten 11; individueele fouten, fouten die min of meer gewoon geworden zijn, fouten die den overgang vormen van de individueele fouten naar de gewoontefouten 12.

EERSTE HOOFDSTUK - ALGEMEEN GEDEELTE

§ I - DE GRAMMATICALE PERSEVERATIE 13

Definitie 13; gebruik en beteekenis van de termen attractie en assimilatie: bij G. Hermann 13, bij J. Grimm 13, bij H. Steinthal 14, in de latere literatuur (Kühner—Gerth, Brugmann—Thumb, Wackernagel, Stolz—Hofmann) 15; oorzaken van de perseveratiewerking: innerlijke en uiterlijke factoren 15; drie groepen: I—Phonetische en morphologische perseveraties: A phonetische 16; B morphologische 18; II—Perseveratie van een woord, suffix, woordbegrip, woordkeuze: woord 19; suffix 20; woordbegrip 22; woordkeuze 22; III—Syntactische perseveraties 22; *perseveraties in het gebied van het nomen*: I—*casusperseveraties* 23; de z.g. attractio van het relativum 23; de assimilatie van casus in vergelijkende zinnen zonder werkwoord 25; de bij een infinitivus behoorende praedicatieve bepaling wordt in casus geassimileerd aan het object van het regeerend werkwoord 26; bijstellingen of nadere, als bijstelling gebruikte bepalingen worden in een relatieven zin opgenomen en staan in den naam-

val van het relativum 27; het z.g. logisch moment, waardoor de perseveratie bevorderd wordt 28; de enallage 28; assimilatie aan een vocativus 29; de assimilatie van *nās* 30; herhaling van een casus in dramatische dialogen 31; niet-geconstrueerde naamvallen 31; nominativus pendens door perseveratie 31; nominativus absolutus door perseveratie 32; „Interessenverschiebung“ als verklaring van den nominativus absolutus 33; de accusativus als appositie bij den inhoud van een zin als formeele perseveratie 34; 2 – *genus- en numerus-perseveraties*: genus 36; numerus 37; 3 – *dubbele comparativus en superlativus door perseveratie* 38; *perseveraties in het gebied van het verbum*: 1 – *persona verbi* 39; 2 – *numerus verbi*: z.g. attractie-achtige congruentie 40; het verbum kan in het meervoud staan: wanneer een enkelvoudig subject vergezeld is van een niet in den subjectscasus staand substantivum 41; bij twee door „of“ gescheiden subjecten 42; het verbum heeft den singularis bij een meerledig subject: ieder der subjecten wordt afzonderlijk met het werkwoord verbonden 42; het geheel der subjecten wordt tevoren niet overzien 43; 3 – *genus verbi* 45; 4 – *tempus*: praeteritum in plaats van praesens 46; de consecutio temporum in het Latijn 47; mechanische tempus-assimilaties door perseveratie 48; 5 – *modus*: indicativus praeteriti als modus-perseveratie in plaats van indicativus of coniunctivus 49; coniunctivus door perseveratie 49; optativus door perseveratie 49; de term: modus-assimilatie of modus-attractie 50; modale betekenissen van het Grieksche praeteritum 53; overzicht over de perseveratiegevallen van modus en modaliteit: perseveratie van een indicativus praeteriti 54; perseveratie van een coniunctivus 55; perseveratie van een optativus: A door logische assimilatie 56; B door formeele assimilatie 57; indeeling der modus-assimilaties door Brugmann 58; modus-perseveratie in den dialoog 58; de modus-perseveratie als algemeen voorkomend taalverschijnsel 58; 6 – *nominale vormen*: infinitivus 59; participium 61.

§ 2 – DE GRAMMATICALE ANTICIPATIE 61

Definitie 61; aard van het verschijnsel 62; overeenstemming met de perseveratie 63; phonetische anticipaties 63; anticipatie van woord en suffix 64; syntactische anticipatie-verschijnselen 64; *anticipaties in het gebied van het nomen*: 1 – *casus-anticipaties*: de z.g. attractio inversa 64; de attractie van het relativum door anticipatie 67; anticipatie van casus in vergelijkende bijzinnen zonder werkwoord 68; de praedicatieve bepaling bij een infinitivus door anticipatie geassimileerd aan het object van het regeerend werkwoord 68; anticipaties zonder logisch moment 69; enallage 69; vocativus-assimilatie door anticipatie 69; nominativus in plaats van vocativus door anticipatie 69; dativus-anticipatie van *avros* 69; nominativus pendens en nominativus absolutus door anticipatie 70; appositio distributiva 70; 2 – *genus- en numerus-anticipaties*: genus 70; numerus 71; *syntactische anticipaties in het gebied van het verbum*: 1 – *persona verbi* 72; 2 – *numerus verbi*: het verbum kan in den pluralis staan, wanneer twee subjecten door *η* gescheiden zijn 72; het verbum staat in den singularis: wanneer het meerledig subject als een eenheid gedacht is 72; wanneer de subjecten ieder afzonderlijk met het verbum verbonden zijn 73; wanneer het eerstvolgende subject het hoofdbegrip is 73; wanneer het geheel der subjecten tevoren niet te overzien is 74; wanneer het werkwoord als een aankondiging van het gebeuren zonder meer kan worden beschouwd 74; 3 – *genus verbi*

75; 4 - *tempus* 76; 5 - *modus* 77; A anticipatie van een indicativus praeteriti 77; B anticipatie van een coniunctivus 77; C anticipatie van een optativus: I door logische assimilatie 78; II door formeele assimilatie 79; 6 - *nominale vormen* 79.

§ 3 - GRAMMATICALE PERSEVERATIES EN ANTICIPATIES ALS GELIJKSOORTIGE FOUTEN. 80

A - Perseveratie en anticipatie zijn in wezen gelijk 80; tegengestelde meening van Oertel en Havers 81; theorie van Oertel 82; critiek dezer theorie 82; voorbeelden uit het gebied der praeposities, waaruit de identiteit van perseveratie en anticipatie blijkt 83; opvatting van Ed. Hermann 83; critiek dezer theorie 84; voorbeelden op syntactisch gebied, waaruit de identiteit van perseveratie en anticipatie blijkt 84; waarom Oertel, Havers en Hermann de scheiding tusschen perseveratie en anticipatie willen handhaven 85; conclusie 86; B - perseveraties en anticipaties als fouten 87; bezwaren tegen den naam 'fouten' 88; perseveratie en taal-plastiek 89; vele syntactische assimilaties, vooral van *modus* en *tempus*, zijn niet meer te beschouwen als fouten 89; wanneer de assimilatie door perseveratie of anticipatie ophoudt, een fout te zijn 90; de drie groepen van Oertel en Havers zijn tot twee groepen terug te brengen 90; perseveratie- en anticipatie-fouten hebben een formeel-mechanisch karakter; de algemeen aanvaarde assimilaties vertoonen een z.g. logisch moment 90.

TWEDE HOOFDSTUK - BIJZONDER GEDEELTE

De syntactische perseveratie- en anticipatie-verschijnselen bij HOMERUS, AESCHYLUS, SOPHOCLES, EURIPIDES en ARISTOPHANES. 91

A - VERSCHIJNSELEN IN HET GEBIED VAN HET NOMEN. 91

I - PERSEVERATIES EN ANTICIPATIES VAN EEN CASUS. 91

1 - Gevallen, waarin de assimilatie tot stand komt ten gevolge van een logisch moment 91; a) De attractie van het relativum: genitivus 91; dativus 97; assimilatie van een relatief adverbium aan de functie van een voorafgaand casus 98; b) De attractio inversa: nominativus 99; genitivus 102; dativus 104; accusativus 104; bijzondere gevallen 106; attractio inversa door anticipatie 108; assimilatie van de functie van een voorafgaand adverbium aan een relatief adverbium 109; c) Perseveratie van casus in vergelijkende zinnen zonder werkwoord: 1 bij *olos*, *δσος* e.d. 109; 2 na *ὡς*, *ὡστε*, *ὡςπερ* e.d. 112; 3 casus-perseveratie na *ἄ* 118; d) De bij een infinitivus behorende praedicatieve bepaling wordt in casus geassimileerd aan het object van het regeerend werkwoord 119; e) Bijstellingen of als bijstelling gebruikte nadere bepalingen nemen na een relatieven zin den casus van het relativum aan of worden in den relatieven zin opgenomen in denzelfden casus als het relativum 127; nominativus-gevallen 129; genitivus-gevallen 134; dativus-gevallen 134;

ascusativus-gevallen 135; 2 - Gevallen, waarin de perseveratie zuiver formeel werkt 141; a) De enallage adiectivi 141; I het adjectivum behoort uitsluitend bij den genitivus: perseveratie-gevallen 143; anticipatie-gevallen 144; II het adjectivum behoort bij beide substantiva: perseveratie-gevallen 145; anticipatie-gevallen 146; b) Perseveratie van een vocativus 147; c) Nominativus in plaats van vocativus 149; d) Casus-perseveraties in den dialoog van het drama 153; e) Assimilatie van *αὐτός* aan een volgend substantivum ten gevolge van anticepeerende perseveratie 160; f) Niet-geconstrueerde naamvallen ten gevolge van perseveratie: nominativus pendens 162; nominativus absolutus 163; overige gevallen van niet-geconstrueerde nominativi 168; ongeconstrueerde accusativus ten gevolge van perseveratie 169; g) Casus-perseveraties als gevallen van formeele appositie 169; h) Genitivus en dativus door perseveratie als object bij *λέγω* 172; j) Casus-perseveraties in gecompliceerde hypothetische zinnen 172; k) Overige formeel-mechanische casus-assimilaties ten gevolge van perseveratie en anticipatie: 1 perseveratie-gevallen 173; 2 anticipatie-gevallen 177.

II - GENUS-PERSEVERATIES EN -ANTICIPATIES 178

Gevallen met logisch moment 178; zonder logisch moment 180.

III - NUMERUS-PERSEVERATIES EN -ANTICIPATIES 183

IV - DUBBELE COMPARATIVUS EN SUPERLATIVUS DOOR PERSEVERATIE. 189

Comparativus-gevallen 189; superlativus-gevallen 190.

B - VERSCHIJNSELEN IN HET GEBIED VAN HET VERBUM 190

I - VERANDERINGEN VAN DE PERSONA VERBI TEN GEVOLGE VAN PERSEVERATIE EN ANTICIPATIE. 190

II - DE NUMERUS VERBI ONDER DEN INVLOED VAN PERSEVERATIE EN ANTICIPATIE. 193

a) De appositie bij het subject bepaalt den numerus 193; b) Het praedicaatsnomen bepaalt den numerus 193; c) Het verbum kan in den pluralis staan, wanneer het subject verbonden is met een niet in den subjectscasus staand substantivum 194; d) Twee subjecten, door *ἤ* of *οὐτε* gescheiden, veroorzaken den pluralis 194; e) Twee subjecten, die als één begrip te beschouwen zijn, krijgen het verbum in den singularis 194; f) Bij meer dan één subject wordt elk der subjecten afzonderlijk met het praedicaat in den singularis verbonden 203; g) Het praedicaat staat bij een meerledig subject in den singularis, wanneer een der subjecten in den singularis het hoofdbegrip vormt 207; h) Het praedicaat vertoont den numerus singularis, wanneer het geheel der subjecten te voren niet te overzien is 211; i) Het praedicaat staat in den singularis vóór de subjecten als aankondiging van het gebeuren 214; k) Gevallen van incidenteele numerus-perseveratie en -anticipatie 220.

III - GENUS VERBI	222
-----------------------------	-----

IV - TEMPUS	224
-----------------------	-----

 Gevallen met logisch moment 224; gevallen zonder logisch moment 227.

V - MODUS	230
---------------------	-----

1 - Perseveratie van een indicativus 230; a) De regeerende zin bevat een irrealiteitsmededeeling 230; b) De regeerende zin bevat een irreëlen wensch 231; c) De regeerende zin bevat een irreële uitdrukking van 'moeten' 233; d) De regeerende zin bevat een irreële hypothese 234; e) Incidenteele indicativus-perseveraties 235; 2 - Perseveratie van een coniunctivus 235; a) in zinnen, afhankelijk van een hypothetischen bijzin met coniunctivus 235; b) in zinnen, afhankelijk van een zin met finalen of prohibitieven coniunctivus 237; 3 - Perseveratie van een optativus 238; A *door logische assimilatie*: a) in plaats van coniunctivus generalis of futuralis in synthetische bijzinnen, afhankelijk van een optativus met *ā* 238; b) in plaats van coniunctivus generalis of futuralis in synthetische bijzinnen, afhankelijk van een wenschenden optativus 243; c) in plaats van coniunctivus generalis of futuralis in synthetische bijzinnen, afhankelijk van een finalen zin met optativus 246; d) in plaats van indicativus of coniunctivus in synthetische bijzinnen, afhankelijk van een hypothetischen zin met optativus 247; e) in plaats van een niet-generalen of niet-futuralen coniunctivus in bijzinnen, afhankelijk van een zin met potentiëlen, wenschenden, hypothetisch-potentiëlen of obliquen optativus 248; B *door formeele assimilatie*: a) in plaats van coniunctivus generalis of futuralis in parathetische zinnen, afhankelijk van een optativus met *ā* 250; b) in plaats van coniunctivus generalis of futuralis in parathetische zinnen, afhankelijk van een wenschenden optativus 252; c) in plaats van indicativus in parathetische zinnen, afhankelijk van een zin met optativus potentialis 252; d) overige gevallen van formeele optativus-perseveratie 253.

VI - NOMINALE VORMEN	254
--------------------------------	-----

 infinitivus 254; participium 255.

BESLUIT	258
-------------------	-----

SOMMAIRE	261
--------------------	-----

REGISTERS VAN DE BESPROKEN EN GECITEERDE PLAATSEN	263
--	-----

VOORWOORD

De aanleiding tot het hierna volgende onderzoek omtrent syntactische perseveratie- en anticipatieverschijnselen in het Grieksch vond ik, aangespoord door mijn leermeester, wijlen Prof. SCHRIJNEN, in WILHELM HAVERS, Handbuch der erklärenden Syntax, Heidelberg 1931, en met name in de paragrafen 54—70 (bl. 54—77), waarin gesproken wordt over de syntactische fouten en de psychische factoren, die tot deze fouten aanleiding hebben gegeven. Bij het bestudeeren van de paragrafen, door HAVERS gewijd aan de „Nachwirkungsfehler” (§ 66—68) en de „Vorwirkungsfehler” (§ 69—70) dringt zich onwillekeurig de gedachte op, dat het zijn nut zou kunnen hebben, de hier gegeven voorbeelden van perseveratie en anticipatie uit te breiden door een onderzoek naar deze verschijnselen in te stellen bij eenige Griekse dichters en wel meer speciaal bij HOMERUS, de TRAGICI en ARISTOPHANES. Tevens zou dan een scherpere onderscheiding, misschien zelfs een andere verdeeling der verschijnselen kunnen worden beproefd, dan we bij HAVERS aantreffen ¹.

¹ Prof. Dr E. DRERUP, thans emeritus te Münster i.W., was zoo welwillend, mij eenige belangrijke aanwijzingen te geven omtrent de te bestudeeren schrijvers; ook heeft hij het Eerste Hoofdstuk van dit werk nog doorgezien.

BIBLIOGRAFIE

- R. BLÜMEL, Einführung in die Syntax. Heidelberg 1914.
- K. BRUGMANN, Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, Berlin—Leipzig 1922. (Brugmann KVG).
- K. BRUGMANN, Die Syntax des einfachen Satzes im Indogermanischen. Berlin—Leipzig 1925. (Brugmann Synt.).
- K. BRUGMANN, Griechische Grammatik. 4. Aufl., bearbeitet von A. Thumb. München 1913. (Brugmann-Thumb Gr. Gr.).
- B. DELBRÜCK, Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen. Strassburg 1893—1900. (Bd. III, IV en V van de Grondriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen door K. Brugmann en B. Delbrück).
- H. FREI, La grammaire des fautes. Genève 1929.
- J. VAN GINNEKEN, De oorzaken der taalveranderingen. 3de druk. Amsterdam 1930. (Vooral de hoofdstukken III en IV).
- W. HAVERS, Handbuch der erklärenden Syntax. Heidelberg 1931. (Havers Handb.).
- E. HERMANN, Die Nebensätze in den griechischen Dialektschriften. Berlin 1912. (Hermann Nebensätze).
- E. HERMANN, Lautgesetz und Analogie. Berlin 1931.
- H. HIRT, Indogermanische Grammatik. Deel VI—VII Syntax. Heidelberg 1934—'37.
- E. KIECKERS, Historische griechische Grammatik. Deel IV Syntax (2. Teil). Berlin—Leipzig 1926.
- W. KROLL, Die wissenschaftliche Syntax im lateinischen Unterricht. 3. Aufl. Berlin 1925.
- KÜHNER—GERTH, Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache. II. Teil 3. Aufl., Satzlehre. 2 Bnde. Hannover—Leipzig 1898. (Kühner-Gerth Synt. I, II).
- E. LÖFSTEDT, Syntactica. Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins. II. Teil. Lund 1933. (Hierin vooral: Attraktion und Assimilation bl. 97—134).
- E. LÖFSTEDT, Philologischer Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae. Uppsala—Leipzig 1911.
- R. MERINGER, Aus dem Leben der Sprache. Berlin 1908.
- H. OERTEL, Über grammatische Perseverationserscheinungen. I.F. XXXI (1912) bl. 49—66. (Oertel).
- H. PAUL, Prinzipien der Sprachgeschichte. 5. Aufl. Halle 1920. (Paul Prinz.)
- J. RIES, Was ist Syntax? Prag 1927.
- G. ROYEN, Bijgedachten en botsingen in taal. 's Hertogenbosch 1939.

- J. SAMUELSSON, Kasus-Assimilationen und Satzwörter im Latein. *Eranos* V (1903) bl. 53—77.
- J. SCHRIJNEN, Handleiding bij de studie der vergelijkende Indogermaansche Taalwetenschap. 2de dr., Leiden 1924.
- H. STEINTHAL, Assimilation und Attraktion, psychologisch beleuchtet. In: *Ztschr. f. Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*, I (1860) bl. 93—179.
- STOLZ—SCHMALZ, Lateinische Grammatik. 5. Aufl., bearbeitet von M. Leumann und J. B. Hofmann, München 1928. (Stolz—Leumann of Schmalz—Hofmann Lat. Gr.).
- E. SCHWYZER, Griechische Grammatik. I. Band. München 1934—'39.
- J. M. STAHL, Kritisch-historische Syntax des griechischen Verbums der klassischen Zeit. Heidelberg 1907. (Stahl Synt.).
- J. WACKERNAGEL, Vorlesungen über Syntax, Erste und zweite Reihe, 2. Aufl. Basel 1926—'28. (Wackernagel Vorl.).
- H. WEIMER, Psychologie der Fehler. 2. Aufl. Leipzig 1929. (Weimer).
- H. ZIEMER, Junggrammatische Streifzüge im Gebiete der Syntax. Colberg 1882. (Zierner Streifzüge).

GERAADPLEEGDE TEKSTUITGAVEN

HOMERUS

- Homeri Ilias* edidit Guil. Dindorf. ed. V. quam curavit C. Hentze. Lipsiae MCMXXXI.
- Homeri Ilias* Vollständige Ausgabe von Dr. S. P. Widmann. Münster 1929.
- Homeri Ilias* cum prolegomenis et annotatione critica tertium ediderunt J. van Leeuwen et M. B. Mendes da Costa. Lugduni Batavorum MCMVI.
- Homeri Ilias* quartum ediderunt J. van Leeuwen et M. B. Mendes da Costa. Editio minor. Lugduni Batavorum MCMXVIII.
- Homers Ilias* für den Schulgebrauch erklärt von C. F. Ameis und C. Hentze. (Gedeeltelijk herzien door P. Cauer). Leipzig—Berlin 1905—1922.
- Homeri Odyssea* edidit Guil. Dindorf. ed. V. quam curavit C. Hentze. Lipsiae MCMXXXI—MCMXXXIV.
- Homers Odyssee* Vollständige Ausgabe von Dr. H. Widmann. 2. Aufl. Münster 1930.
- Homeri Odyssea* cum apparatu critico ediderunt J. van Leeuwen et M. B. Mendes da Costa. ed. altera. Lugd. Batav. MDCCCXCXVII.
- Homeri Odyssea* quintum ediderunt J. van Leeuwen et M. B. Mendes da Costa. Editio minor. Lugd. Batav. MCMXXI.
- Homers Odyssee* für den Schulgebrauch erklärt von K. F. Ameis und C. Hentze (Gedeeltelijk herzien door P. Cauer). Leipzig—Berlin 1908—1911.
- Homerus Ilias en Odyssee* uitgegeven door J. C. Bruyn en C. Spoelder. Haarlem 1937.

A E S C H Y L U S

- Aeschyli Tragoediae edidit Udalricus de Wilamowitz—Moellendorff. Editio minor. Berolini 1915.
- Aeschylus Agamemnon erklärt von F. W. Schneidewin. 2. Aufl. besorgt von O. Hense. Berlin 1883.
- Aeschylus Orestie mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein. Leipzig 1888.
- Aeschylus' Persae met inleiding, critische noten en commentaar uitgegeven door Dr. P. Groeneboom. Groningen—den Haag 1930.
- Aeschylus Persae erklärt von W. S. Teuffel. 4. Aufl. bearb. von N. Wecklein. Leipzig 1901.
- Aeschylus' Prometheus met inleiding, critische noten en commentaar uitgegeven door Dr. P. Groeneboom. Groningen—den Haag 1928.
- Aeschylus Prometheus ed. L. Schmidt. Berlin 1870.
- Aeschylus' Zeven tegen Thebe met inleiding, critische noten en commentaar uitgegeven door Dr. P. Groeneboom. Groningen—Batavia 1938.
- Aeschylus Sieben gegen Theben mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein. Leipzig 1902.
- Aeschylus die Schutzflehenden mit Einleitung und Anmerkungen von N. Wecklein. Leipzig 1902.
- Aeschyli Tragoediae rec. Godefr. Hermannus. ed. altera. T.I. Berolini MDCCCLIX. (Hierin de fragmenten bl. 313—411).

S O P H O C L E S

- Sophoclis Tragoediae ex recensione Guil. Dindorfii. Ed. 6 stereotypa maior quam curavit brevique adnotatione instruxit S. Mekler. Lipsiae s.d.
- Sophoclis Tragoediae recensuit et explanavit Ed. Wunderus. (Gedeeltelijk 2de druk) Gothae MDCCCXXXV—MDCCCXLV.
- Sophokles Antigone für den Schulgebrauch erklärt von Gust. Wolff. 7. Aufl. bearb. von L. Bellermann. Leipzig—Berlin 1913.
- Sophokles Antigone erklärt von F. W. Schneidewin und A. Nauck. 11. Aufl. besorgt von E. Bruhn. Berlin 1913.
- Sophokles Aias erklärt von Schneidewin und Nauck. 10. Aufl. bearb. von L. Radermacher. Berlin 1913.
- Sophokles Elektra erkl. von Schneidewin-Nauck. 10. Aufl. bes. von E. Bruhn. Berlin 1912.
- Sophokles Elektra für den Schulgebrauch erklärt von Gust. Wolff. 3. Aufl. bearb. von L. Bellermann. Leipzig 1880.
- Sophocles Electra bewerkt door Dr. P. Groeneboom. 2de druk. Groningen—Batavia 1935.
- Sophokles König Oedipus erkl. von Schneidewin-Nauck. 11. Aufl. bes. von E. Bruhn. Berlin 1910.

- Sophocles Oedipus Rex bewerkt door Dr J. M. Fraenkel en Dr. P. Groeneboom. 3de druk. Groningen—Batavia 1935.
- Sophokles Oidipus auf Kolonos erkl. von Schneidewin-Nauck. 9. Aufl. bearb. von L. Radermacher. Berlin 1909.
- Sophokles Philoktetes erkl. von Schneidewin-Nauck. 11. Aufl. bes. von L. Radermacher. Berlin 1911.
- Sophokles Trachinierinnen erkl. von Schneidewin-Nauck. 7. Aufl. bearb. von L. Radermacher. Berlin 1914.
- Sophokles' Fragmente von J. A. Hartung. Leipzig 1851.
- Supplementum Sophocleum edidit Ern. Diehl. Bonn 1913.
- Sophokles Anhang zusammengestellt von E. Bruhn. Berlin 1899.

EURIPIDES

- Euripides Tragoediae ex recensione A. Nauckii. Vol. I—II Ed. 3. stereotypa Lipsiae MCMIX—MCMXXIV. Vol. III perditarum tragoediarum fragmenta. Ed. stereotypa. Lipsiae MCMXII.
- Euripides Fabulae recognovit brevique adnotatione instruxit Gilbertus Murray. T. I—II—III. Oxonii MCMI, MCMXXV, MCMXIII.
- Euripides Alcestis met aanteekeningen voorzien door Dr. G. Italie. Zwolle 1925.
- Euripides Andromache mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein. Leipzig—Berlin 1911.
- Euripides Die Bakchen erklärt von E. Bruhn. 3. Aufl. Berlin 1891.
- Euripides Die Bakchen für den Schulgebrauch erklärt von N. Wecklein. 2. Aufl. Leipzig 1903.
- Euripides Elektra mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein. Leipzig—Berlin 1906.
- Euripides Hecuba met inleiding en aanteekeningen door Dr. G. Italie. Zwolle 1929.
- Euripides Helena mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein Leipzig—Berlin 1907.
- Euripides Herakles von U. von Wilamowitz—Moellendorff. 2. Bearb. 2 Bnde. Berlin 1895.
- Euripides Ion für den Schulgebrauch erklärt von N. Wecklein. Leipzig—Berlin 1912.
- Euripides Io bewerkt door Dr. K. Kuiper. Leiden 1885.
- Euripides Iphigenie in Aulis für den Schulgebrauch erklärt von N. Wecklein. Berlin 1914.
- Euripides Iphigenie auf Tauris erklärt von F. G. Schöne und H. Köchly. 4. Aufl. bearb. von E. Bruhn. Berlin 1894.
- Euripides Medea für den Schulgebrauch erklärt von N. Wecklein. 4. Aufl. Leipzig—Berlin 1909.
- Euripides Orestes mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein. Leipzig—Berlin 1906.

- Euripides** Phönissen für den Schulgebrauch erklärt von N. Wecklein. Leipzig 1894.
Euripides Die Schutzflehenden für den Schulgebrauch erklärt von N. Wecklein. Leipzig—Berlin 1912.
Supplementum Euripideum bearbeitet von H. v. Arnim. Bonn 1913.

ARISTOPHANES

- Aristophanis Comoediae** cum prolegomenis et commentariis edidit J. van Leeuwen. XI volumina. Lugduni Batavorum MDCCCXCVI—MCMIX.
Aristophanis Comoediae edidit Aug. Meineke. Lipsiae MDCCCLX.
Aristophanes De Acharniers met inleiding en aanteekeningen door J. van Leeuwen. Leiden 1885.
Aristophanes Die Wolken erklärt von Theodor Kock. 2. Aufl. Berlin 1862.
Aristophanis Comoediae recognoverunt brevique adnotatione critica instruxerunt F. W. Hall et W. M. Geldart. Tomus II.... fragmenta continens. Oxonii MCMVII.

N.B. HOMERUS is geciteerd naar de uitgave van AMEIS-HENTZE-CAUER; AESCHYLUS Orestie en Supplices naar de uitgave van WECKLEIN; Persae, Prometheus en Septem naar de uitgave van GROENEBOOM; SOPHOCLES naar de uitgave van SCHNEIDEWIN-NAUCK; EURIPIDES naar de uitgave van NAUCK; ARISTOPHANES naar de uitgave van VAN LEEUWEN.

INLEIDING

HET BEGRIP „FOUT” EN INDEELING DER „FOUTEN”

In HAVERS' Handbuch vindt men bl. 54—66 een hoofdstuk, getiteld: „Syntaktische Fehler und ihre psychischen Bedingungen” met als motto een uitspraak van G. VON DER GABELENTZ ¹: „Wir müssen uns daran erinnern, dasz jede Neuerung ursprünglich ein Fehler ist”. ² Wanneer deze uitspraak waarheid bevat, zelfs maar gedeeltelijk, dan is dáárom reeds een diepgaand onderzoek van taalkundige fouten en de psychische oorzaken ervan een primaire eisch.

Als taalkundige fouten zijn te beschouwen versprekingen en verschrijvingen, voornamelijk op phonetisch en syntactisch gebied, die zoozeer afwijken van het normale of normatieve, dat ze door de leden eener taalgemeenschap als verkeerd gevoeld worden ³.

Natuurlijk zal er vaak verschil in beoordeeling optreden aangaande het al of niet foutieve van een taalkundige uiting, vooral in zake syntactische verschijnselen. De beoordeeling van deze verschijnselen zal des te juister zijn, naarmate de graad van taalgevoeligheid groter is, hetzij deze natuurlijk aanwezig is, hetzij ze een gevolg is van linguïstische of litteraire studie ⁴.

¹ Die Sprachwissenschaft. Leipzig 1901, bl. 258.

² Vgl. echter FREI, La Grammaire des Fautes, bl. 32: „Une exagération courante consiste à croire qu'une innovation commence nécessairement par être une faute”.

³ FREI, bl. 18: „est correct ce qui correspond à la norme établie par la collectivité”.

WEIMER, Psychologie der Fehler, bl. 2: „Der Fehler ist eine Abweichung vom Richtigen, die nicht sein soll und nicht zu sein braucht und die darum auch nicht immer in gleicher Weise auftritt”.

In deze beide definities ontbreekt de m.i. noodzakelijke toevoeging, dat de fout ook door de leden der taalgemeenschap als fout g e v o e l d moet worden.

⁴ Een eenigszins ander standpunt wordt in deze materie ingenomen door GERLACH ROYEN in zijn 1939 te 's Hertogenbosch verschenen werk: Bijgedachten en Botsingen in Taal. Zoo schrijft hij op bl. 7—8: „Botsingen tussen vorm en inhoud’ zijn schering en inslag in de taal. Bij de zich nuchter ,oftewel’ spraak-

Het is ook denkbaar, dat bepaalde taalfouten onder invloed van een dialectisch substraat, een groeptaal, sociale verscheidenheid e.d. niet als fouten worden beschouwd. Het meest juist lijkt mij dan ook de stelling, dat een uiting taalkundig foutief is, wanneer de fout door den linguïstisch of litterair geschoolde als fout kan worden onderkend. De norm wordt hier hoofdzakelijk gevormd door de descriptieve grammatica der talen, die een verzameling is van de regels, waaraan een uiting zal hebben te voldoen om als niet-fout beschouwd te worden.

Naast deze o.a. door DURKHEIM en DE SAUSSURE gehuldigde opvatting van het begrip „fout” staat de functioneele opvatting van geleerden als JESPERSEN en NOREEN, samengevat door FREI in deze formule (o.c. bl. 18): „est incorrect, ce qui n'est pas adéquat à une fonction donnée (p.e. clarté, économie, expressivité etc.)”. Een der bedoelingen van het boek van FREI is, aan te toonen, dat de fout, d.w.z. afwijking van het normale taalgebruik, zeer dikwijls dient om onvolkomenheden in de uiting (functioneele tekortkomingen) te voorkomen of te herstellen ¹. Voor de zeer interessante uiteenzettingen van FREI moge ik naar zijn boek verwijzen; terwijl hij aangaande de vraag, of een bepaalde uiting „fout” is of niet, verklaart: „(cette) question . . . ne nous intéressera que d'une manière secondaire . . .”, is het de bedoeling van de hier volgende onderzoekingen, juist deze afwijkingen van het algemeen taalgebruik te signaleeren, voor zoover ze hun verklaring vinden in bepaalde psychische factoren ².

Hoe taalkundige fouten tot stand komen, is uitvoerig beschreven door WEIMER in zijn *Psychologie der Fehler*: „Der Fehler ist eine Handlung, die gegen die Absicht ihres Urhebers vom Richtigen ab-

kunstig — ook wel spraakkunstelend — bezinnenden zal de vorm-overeenstemming het eerder winnen, dan bij de spontane — niettemin spraakgevoelige — taalgebruikers. Bij deze laatsten maakt de inhoud, de betekenis, de diepere zin steeds een betere kans dan het grammatisches voorschrift, dat „logies” wil zijn, maar meteen de psychologische situatie miskent”. Zie ook zijn „Besluit” op bl. 193—194.

¹ FREI, bl. 19. Schrijver noemt de functioneele tekortkomingen „des déficits”, de afwijkingen van het normale taalgebruik „des fautes”.

² Ook FREI voelt deze psychische factoren wel aan, wanneer hij bl. 19 zegt: „On ne fait pas des fautes pour le plaisir de faire des fautes. Leur apparition est déterminée, plus ou moins inconsciemment, par les fonctions, qu'elles ont à remplir (plus grande expressivité, plus grande clarté, plus grande économie etc.)”. Zie ook G. ROYEN *Bijgedachten en Botsingen in taal* bl. 194.

weicht und deren Unrichtigkeit bedingt ist durch ein Versagen psychischer Funktionen" (bl. 5). Uit WEIMERS verdere uiteenzettingen blijkt, dat de onvoldoend werkende psychische functies zijn: de opmerkzaamheid („Aufmerksamkeit"), de herinnering („Gedächtnis") en het denken („das Denken"). HAVERS Handb. bl. 56 e.v. gaat in dezen met WEIMER mede. Natuurlijk behoeven deze drie psychische functies niet alle tegelijk, ook niet in dezelfde mate, tekort te schieten: „oft ist es nur die eine oder die andere, oft sind es mehrere zugleich, deren Störung den Fehler begleitet" (WEIMER bl. 7).

Men kan de fouten op talrijke wijzen in groepen verdeelen. Zoo kan men met WEIMER en HAVERS een indeeling maken in „Urfehler" en „Nachfehler" en deze laatste weer onderverdeelen in „Gewohnheitsfehler", „Typische Fehler", „Bevorzugte Fehler" en „Massenfehler"¹. Men kan ook een indeeling maken volgens de vraag, welke van de psychische functies min of meer te kort schiet (zie boven) en men zou dan kunnen spreken van „fouten door onoplettendheid", „memoriefouten" en „denkfouten".

Let men op het karakter der fouten, dan kan men spreken van fouten uit gemakzucht („Geläufigkeitsfehler"), perseveratiefouten („Nachwirkungsfehler"), anticipatiefouten („Vorwirkungsfehler"), analogiefouten („Ähnlichkeitsfehler"), contaminatiefouten („Konstruktionsmischung") en affectfouten („emotionale Fehler")².

Zijn de eerste twee verdeelingen meer constateerend van aard, zuiver descriptief, de laatste indeeling geeft in de namen der fouten (perseveratiefouten, analogiefouten enz.) reeds tegelijk een zekere verklaring van de factoren, die tot het tot stand komen der fout geleid hebben. Deze groepeeringswijze is dan ook veel belangrijker dan b.v. de zuiver-formeele indeeling naar de vraag, of een bepaald taalverschijnsel in het gebied van het verbum of van het nomen optreedt.

Een laatste constateerende indeelingsmogelijkheid vinden we bij OERTEL, I.F. XXXI bl. 53, overgenomen door HAVERS bl. 70. Of-schoon OERTEL deze rubricering maakt naar aanleiding van de zoo-genaamde „Nachwirkungsfehler", constateert HAVERS (ik spatieër): „Wie bei den meisten sprachlichen Fehlern können wir . . . auch bei den grammatischen Perseverationserscheinungen drei Gruppen unterscheiden". Tot de eerste groep behooren

¹ WEIMER bl. 90; HAVERS bl. 54.

² HAVERS bl. 66—96.

dan de individueele fouten, „die der Augenblick gebiert und der Augenblick verschlingt” (HAVERS bl. 70). De tweede groep omvat die (uit oorspronkelijke perseveratiefouten ontstane) taalveranderingen, die min of meer gewoon zijn geworden bij een geheele taalgemeenschap of een gedeelte ervan. Deze laatste groep kan men vrijwel gelijk stellen met de „Nachfehler” van WEIMER, zie boven bl. 11. De derde groep omvat die fouten, die den overgang vormen van de oogenbliksfouten van de eerste groep naar de vast-geworden verschijnselen der derde groep, die, zooals OERTEL, l.c. bl. 53 het uitdrukt: „aus diesem oder jenem Grunde Lebenskraft genug besaszen, ihren Platz in der Überlieferung zu behaupten und sich in den Texten festzusetzen”.

De bedoeling van dit onderzoek is, zooals reeds in het voorwoord werd gezegd, voornamelijk één of liever twee soorten van fouten, nl. de perseveratie- en anticipatiefouten na te gaan bij eenige Grieksche schrijvers.

EERSTE HOOFDSTUK

ALGEMEEN GEDEELTE

§ 1 – DE GRAMMATICALE PERSEVERATIE

Onder grammaticale perseveratie verstaat men het verschijnsel, waarbij een gesproken of geschreven uiting nog zóózeer den geest van den spreker of den schrijver beheerscht, ondanks het nu verder mechanisch voortgaan van woord of schrift, dat deze uiting een hinderenden of storenden invloed uitoefent op de hierop volgende uiting. Deze persevereerende invloed kan veroorzaken, dat het reeds gesprokene of geschrevene geheel of gedeeltelijk in de plaats treedt van de verwachte uiting (dit is het geval bij de hieronder volgende groep II, bl. 16 en 19) of kan een geheele of gedeeltelijke assimilatie tot stand brengen.

Het is hier de plaats, iets te zeggen over het gebruik en de beteekenis van de termen attractie en assimilatie. Reeds G. HERMANN gebruikt den term *attractio* en geeft hiervan de in onze oogen wel eenigszins vreemde definitie: „*Est autem attractio in eo posita, si quid eo, quod simul ad duas orationis partes refertur, ad quarum alteram non recte refertur, ambas in unum coniungit*”¹. Terwijl J. GRIMM in zijn verhandeling „Über einige Fälle der Attraction”² den term (syntactische) attractie behoudt, beschouwt hij de attractie als een soort parallel van de assimilatie van klanken: „Erscheinungen der Lautlehre sind denen der Syntax oft sehr ähnlich; gleich einzelne Laute an ihrer Stelle wirken auch einzelne Worte im Satz auf einander hin, bald vor-, bald zurückgreifend”³. Hier vindt men reeds een toespeling op de in de taal (of liever: bij den spreker) werkende krachten, die assimilatie en

¹ Geciteerd door H. STEINTHAL, Assimilation und Attraction, in Ztschr. f. Völkerpsych. u. Sprachwiss. I, 1860, bl. 93—179, bl. 97.

² In de Abhandlungen d. Ak. d. Wiss. zu Berlin 1858, geciteerd door STEINTHAL aan het hoofd van zijn artikel.

³ STEINTHAL bl. 98.

attractie veroorzaken en de constateering, dat beide eigenlijk gelijk zijn. Aan deze uitspraak van GRIMM vastknoopend, poneert STEINTHAL de stelling, dat we moeten zoeken: „welche Prozesse sind es, welche im Bewusstsein des Sprechenden die Erscheinungen der Attraction hervorbringen, welche sind die Bedingungen, wie ist der Verlauf dieser Prozesse”¹. Intusschen blijkt STEINTHAL bij de door hem gezochte verklaring op moeilijkheden te stuiten: GRIMM let alleen op den „rhetorischen Zweck”, op „bewusste Absicht” bij de schrijvers, bij wie men attractie vindt en niet op de (psychologische) verklaring². Een verdere moeilijkheid van STEINTHAL is zeer terecht, dat de term „attractie” aan woorden bepaalde krachten en functies toeschrijft, dat het eene woord geacht wordt het andere te regeren, enz., alsof de woorden een soort magnetische kracht bezaten³. „Attraction ist nicht eine Handlung, welche das Wort übt”⁴. Desondanks blijft STEINTHAL zich, onder de bovenaangeduide reserve, van dezen term bedienen, m.a.w. hij slaagt er niet in, het voor het verschijnsel passende woord te vinden⁵. Zoo zegt hij dan ook bl. 139: „Es seien unter Attraction alle die Fälle begriffen, wo ein prädikatives oder attributives Wort eine Verbindung eingeht und demgemäss eine Form erhält, welche mit der gewöhnlichen grammatischen Fügung nicht übereinstimmt”. Zelfs wil hij „... Attraction überhaupt da sehen wo ein Wort die Form eines andern, ihm dem Sinne und Raume nachstehendes Wort annimmt gegen die Gesetze der Wortverbindung” (bl. 140). Een enkele maal noemt hij het verschijnsel niet „Attraction”, maar „Assimilation”, zoo bl. 156 e.a.m.

In de latere litteratuur wordt de term attractie geleidelijk verdrongen door den term assimilatie, ook waar het syntactische verschijnselen geldt. Zegt KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 255 b.v. nog: „Die sogenannte Assimilation oder Attraction der Modi”, BRUGMANN—THUMB, Gr. Gr. spreekt slechts over „Assimilation” van casus, modus en tem-

¹ STEINTHAL bl. 100. Eerst HAVERS is in zijn Handbuch bij de verklaring der syntactische verschijnselen consequent uitgegaan van het hier gepostuleerde, nl. de „Processe” (door HAVERS „Triebkräfte” genoemd) en de „Bedingungen”.

² Opmerkelijk is, dat FREI, La Grammaire des Fautes ook weer vrijwel uitsluitend belangstelling heeft voor de fouten, in zooverre als ze bewust bedoeld zijn, vgl. boven bl. 10.

³ STEINTHAL bl. 101.

⁴ STEINTHAL bl. 102.

⁵ „Perseveratie” nl., voor taalkundige verschijnselen het eerst gebruikt door H. OERTEL in zijn boven genoemd artikel.

pus¹. WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 49 vat de kwestie als volgt zeer kort samen: „Die ältern Gelehrten nannten sie (diese Erscheinung) Attraktion; jetzt spricht man eher von Assimilation“. Dit is misschien niet geheel juist: STOLZ—HOFMANN b.v. spreken in hun Lat. Gr. nu eens over attractie, dan weer over assimilatie, ook bij syntactische verschijnselen².

Is dus de term attractie te veroordeelen, omdat hij aan de taaluitingen als het ware een soort zelfwerkzaamheid wil toekennen, ook de term assimilatie (in de Deutsche litteratuur vaak „Angleichung“ of „Ausgleich(ung)“ genoemd) is in zijn neutraliteit minder geschikt; deze term zegt nl. niets omtrent de wijze, waarop het verschijnsel tot stand komt, terwijl de term attractie dan toch een, zij het verkeerde suggestie gaf omtrent den aard van het proces.

In feite is bij de hier bedoelde en besproken verschijnselen de perseveratie het storende, taal-veranderende element. Dit element is van psychischen aard: het stelt de normale psychische functies van den geest: de aandacht, de herinnering en het nadenken³ geheel of gedeeltelijk buiten werking en stelt zich zelf daarvoor in de plaats.

De momentaan grootere kracht van de perseveratie-tendenz is vaak een gevolg van geestelijke of lichamelijke vermoeidheid, nerveusheid, onrust. Ze kan ook te wijten zijn aan het feit, dat het eenmaal geuite door zijn, soms vermeende, belangrijkheid in het onderbewustzijn van den spreker of schrijver blijft hangen, en zoo tot perseveratiefouten voert⁴. Men zou hier kunnen spreken van innerlijke factoren, die de perseveratie-tendenz doen ontstaan.

Tot deze innerlijke factoren wil ik ook rekenen het gevoel voor ware of vermeende logische verbondenheid, die de oorzaak van verschillende perseveraties op het gebied van casus en modus kan zijn. Men denke b.v. aan de z.g. attractie van het relativum, welke toch wel een gevolg is van het feit, dat men de verbondenheid van het relativum met zijn antecedent niet alleen in het genus en den numerus maar ook in den casus meent te moeten uitdrukken. Bij HOMERUS vindt men verschillende gevallen van optativus-assimilatie in relatieve bijzinnen, waar het

¹ Casus: bl. 642, 645 en 657; modus: bl. 583, 591 en 643; tempus: bl. 560 e.v.

² Opmerkelijk is, dat juist de casus-assimilatie van het pronomen relativum nog algemeen den naam draagt: attractie van het relativum.

³ Vgl. bl. II.

⁴ Vgl. ook WEIMER bl. 8.

aannemen van een perseveratie tengevolge van het leggen van een logisch verband een m.i. zeer plausibele oplossing geeft, b.v. Od. I, 47: ὥς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος, ὅτις τοιαῦτά γε ῥέζοι.

WEIMER noemt in een noot op bl. 8 ook eenige uiterlijke factoren, die kunnen leiden tot een verhoogde dispositie tot het maken van fouten, b.v. bepaalde natuurverschijnselen. Met betrekking tot perseveratiefouten zou ik vooral den physiologischen factor willen noemen als storend element. Vooral de gesproken phonetische perseveratiefouten kunnen van physiologischen aard zijn, zie het hieronder genoemde voorbeeld uit het Grieksch en talrijke andere, meest Deutsche voorbeelden bij WEIMER (bl. 14 e.v.) en MERINGER, Aus dem Leben der Sprache (bl. 54 e.v.).

We kunnen drie groepen perseveratieverschijnselen onderscheiden:

- I – Phonetische en morphologische perseveraties;
- II – Perseveraties van woord, suffix, woordbegrip, woordkeuze;
- III – Syntactische perseveraties.

I – PHONETISCHE EN MORPHOLOGISCHE PERSEVERATIE- VERSCIJNSELEN

A – Phonetische Perseveraties

Hieronder zijn te verstaan die phonetische afwijkingen in het woord-lichaam, die verklaard kunnen worden als te zijn ontstaan door inwerking van gelijke of gelijk-gearde, wèl normale phonemen in een of meer der voorafgaande woorden of lettergrepen. Een goed voorbeeld vinden we voor het Grieksch in de door PERDRIZET, Bulletin de Corr. Hell. XX (1896) bl. 79 geciteerde bron-inscriptie:

ὁ Πάν, ὁ Μὴν χαίρετε Νύνφαι καλαὶ
ῥε κύε ὑπερχύε (= ὑπερχέε)

Het onverklaarbare ὑπερχύε is te beschouwen als een „Perseverationsentgleisung” (OERTEL bl. 55), veroorzaakt door de υ in de voorafgaande woorden ῥε en κύε.

MERINGER geeft in zijn Aus dem Leben der Sprache bl. 62—69 uit eigen ervaring talrijke merkwaardige voorbeelden uit het Duitsch, voor het overgrootste deel intusschen individueele momentane vormen, zoo b.v. „Du kannst doch nicht mit dem Löffel essen!” e.a.m.

Sommige phonetische assimilaties ten gevolge van perseveratie

hebben zich gehandhaafd: lat. *lilium*, vgl. gr. λείριον¹; andere zijn incidenteel, b.v. *Dydamius* in plaats van *Dynamius*²; zie voor het Latijn STOLZ—LEUMANN, Lat. Gr. bl. 178. Uit eigen schoolpraktijk citeer ik o.a. *cultro acutro*³.

Bij AUGUSTINUS, Conf. III, 4: „... *et hoc solum me in tanta flagrantia refrangebat*” is de recompositio *refrangebat* bewust of onbewust ontstaan onder invloed van *flagrantia*⁴.

Een eigenaardig geval van phonetische perseveratie vindt men in de Fransche uitdrukking: „à la queue leu leu”. MAROUZEAU geeft hiervan de juiste verklaring: „Nous disons: à la queue leu leu; c'est anciennement: à la queue le leu (= à la queue le loup): le e du milieu a pris le timbre des deux eu qui l'encadrent. C'est une assimilation de voyelles, qu'on appelle harmonie vocalique”⁵. Liever zou ik hier van phonetische perseveratie spreken.

Over progressieve phonetische assimilaties, waaronder ook de z.g. vocaal-harmonie gerekend moet worden, zie men verder: BRUGMANN, K.V.G. bl. 254—257; SCHRIJNEN, Handl. bl. 226—230 en SCHWYZER, Griech. Gramm. I, bl. 254—257 met talrijke, op phonetische perseveratie berustende Grieksche voorbeelden.

Ook de kwantiteit van een phoneem kan persevereeren, b.v. HOM. Od. III, 380: ἀλλά, ἄνασσ', ἴληθι, δίδωθι δέ μοι κλέος ἑσθλόν, waar de ω van δίδωθι vooral mogelijk schijnt te zijn geworden door de kwantiteit van de η in het voorafgaande ἴληθι, al zullen ook metrische eischen hebben medegewerkt om deze phonetische verandering tot stand te doen komen.

Een analoog geval vinden we HOM. II. XXIV, 425: ὦ τέκος, ἦ ῥ' ἀγαθὸν καὶ ἐναΐσιμα δῶρα δῖο δ' οὐρανῶ. Mogelijk is hier het slechts eenmaal voorkomende διδοῦναι ook analogisch beïnvloed door gevallen

¹ MEILLET MSL. XV, 163 meent, dat het Grieksch en het Latijn dit woord afzonderlijk aan eenzelfde Middellandsche-Zee taal ontleend hebben.

² IF. Anz. XL, 19.

³ Met z.g. „assimilatorische Zuwachs”, vgl. SCHRIJNEN, Handleiding bl. 237 noot.

⁴ Vgl. de aantekening van SLIJPEN—VAN EVERDINGEN bij deze plaats (Latijnsche Christelijke Schrijvers, S. AURELIUS AUGUSTINUS, Nijmegen—Utrecht 1926): „*refrango* in plaats van *refringo* ter wille van de klankspeling”. Zie overigens voor de recompositio in het Latijn o.a. LÖFSTEDT, Philologischer Kommentar zur Peregrinatio Aetheriae, bl. 259 e.v.

⁵ J. MAROUZEAU, La Linguistique, Paris 1921, p. 16.

als ὄνομα: οὖνομα of door den correcten inf. aor. δοῦναι en zouden we dus kunnen spreken over wat HAVERS „Ähnlichkeitsfehler” noemt.

B – Morphologische Perseveraties¹

Tot deze categorie zou ik de gevallen willen rekenen, waarin de (foutieve) flexie ontstaan is onder invloed van de flexie van een voorafgaand woord.

Op een inscriptie uit Chios, afgedrukt o.a. door BUCK, *Greek Dialects*, bl. 167—68, No. 4², lezen we (BUCK 168C, regel 14—15): πεντακισχειλίων τριηκοσίων τε σσερακόντων ; *ibid.* D regel 10: πεντακοσίων πεντηκόντων δυῶν; *ibid.* D regel 15: χειλίων τριηκοσίων δέκων δυῶν; *ibid.* C regel 25: τρισχειλίων ἑπτακοσίων ἐνενηκόντων.

In deze inscriptie blijken dus de tientallen verbogen te zijn, een overgang van flexie-loosheid naar flexie (morphologisch verschijnsel) onder den persevereerenden invloed van de telkens voorafgaande, wél juist geflecteerde honderdtallen.

Tot de morphologische perseveraties behooren ook de door HAVERS, *Handb.* bl. 69 gesignaleerde perseveraties van declinatie-uitgangen, b.v. HOM. II. VII, 474—75: ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν, ἄλλοι δ' ἄνδρα πτόδεσσιν³. Deze metaplastische dativus ἀνδραπόδεσσι komt slechts éénmaal voor bij een o-stam; de uitgang -εσσι is dan ook wel aangehecht onder invloed van het voorafgaande βόεσσι.

CIL. VI, 34863, regel 6 e.v.: *Fortunatus uxori karissimi* (in plaats van *carissimae*) *fecit*. De beïnvloeding van *karissimi* door *uxori* is zonder meer duidelijk.

P. LEJAY, *Rev. de Philologie* XVI (1892), bl. 29 e.v. spreekt over de bekende copula *qui et*, die men op Latijnsche graf-inscripties vindt en noemt onder D de volgende gevallen, die hij niet nader verklaart: CIL. VIII (uit Africa) 5260: *D.M.S. Sittia Veneria, quae (= quae) et Juniane (= Junianae)*. CIL. VIII, 5780: *L Iulius Gemlus qui et constanti*. Het lijkt mij, dat we hier te doen hebben met een morpho-

¹ Den term morphologie wil ik hier slechts in den engeren zin van flexie verstaan, met uitsluiting alzoo van de woordvorming.

² Ook afgedrukt S.G.D. I, 5653; HOFFMANN, *Die griech. Dialekte*, Göttingen 1892 e.v., III, 80; SOLMSEN—FRAENKEL, *Inscriptiones graecae ad illustrandas dialectos selectae*, Leipzig 1930, No. 54.

³ ARISTARCHUS wilde ἀνδραπόδοισι lezen (Schol. Didym.), maar verwierp het vers als onecht.

logisch perseveratie-verschijnsel, veroorzaakt door den klinker van het voorafgaande relativum ¹.

II – PERSEVERATIE VAN EEN WOORD, SUFFIX, WOORD-BEGRIIP, WOORDKEUZE

A – Woordperseveratie

HOM. II. I, 142—143: ἐς δ' ἐρέτας ἐπιτηδὲς ἀγείρομεν, ἐς δ' ἑκατόμην | θείομεν. Het tweede ἐς is een perseveratie van het eerste, de gewone verbinding immers luidt: τίθημι ἐν (comp. ἐν-τίθημι) ². Vergelijk hiermede CIC. Ad Att. I, 16, 3: „... *uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio*” (in plaats van het gewone *ab initio*) en TERENCE. Ad. II: „*verbum de verbo expressum extulit*”, waar kennelijk *transtulit* bedoeld is, maar *extulit* is ontstaan onder invloed van *expressum*.

Op bl. 24 worden nog eenige praepositie-perseveraties vermeld, welke gepaard gaan met casus-perseveratie van een relativum, nl. XEN. Vect. IV, 13 (ἀπό) en ISOCR. IV, 140 (ἐξ). Hieraan is nog toe te voegen LYCURG. 129, waar de casus-perseveratie niet vaststaat, wèl echter die van de praepositie (εἰς): εἰς αὐτό τοῦτο τὴν τιμωρίαν τάξαντες εἰς ὃ μάλιστα φοβούμενοι τυγχάνουσι. (in plaats van ὃ staat hier εἰς ὃ), alsmede LYS. VII, 33: . . . καὶ πιστότερα ἡγεῖσθαι περὶ ὧν ἅπαντα ἡ πόλις μαρτυρεῖ, μᾶλλον ἢ περὶ ὧν μόνος οὗτος κατηγορεῖ. De perseveratie van de praepositie περὶ heeft hier vanzelf de genitivus-assimilatie met zich meegebracht.

Ook in niet-relatieve zinnen kan praepositie-perseveratie gepaard gaan met (syntactische) casus-perseveratie, b.v. HDT. II, 150: ἔλεγον οἱ ἐπιχώριοι καὶ ὥς ἐς τὴν Σύρτιν τὴν ἐς Λιβύην ἐκδιδοῖ ἡ λίμνη αὕτη (in plaats van ἐν Λιβύῃ). Vergelijk ook XEN. Hell. I, 7, 29.

Een ander geval van woord-perseveratie vindt men bij HOM. II. I, 189—191:

¹ Het doet er dan ook niet toe, of men *Juniane* als genitivus beschouwt, zooals LEJAY doet, of als dativus, hetgeen ook te verdedigen zou zijn, gezien de groote hoeveelheid der gevallen, door LEJAY sub A vermeld.

² Als men met VAN LEEUWEN en anderen de lezing ἐν-ἀγείρομεν volgt, wordt ἐς-θείομεν nog onbegrijpelijker. Immers, buiten deze plaats gebruikt HOMERUS slechts in drie gevallen ἐς-τίθημι, nl. Od. XV, 131: καὶ τὰ μὲν εἰς πείρινθα τίθει (maar *πείρινος* komt alleen in nom. en acc. voor) en Il. XXIV, 795 en 797; ik vermoed dan ook, dat we de lezing ἐς-ἀγείρομεν moeten volgen en dat ἐς-θείομεν ontstaan is ten gevolge van de persevereerende werking van ἐς-ἀγείρομεν.

μερμήριζεν

ἦ ὁ γε φάσγανον ὄξυ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ
 τοὺς μὲν ἀναστήσειεν, ὁ δ' Ἀτρεΐδην ἐνάριζοι.

Men zou verwachten: . . . ἀναστήσειεν, Ἀτρεΐδην δὲ κτλ. ὁ in vs. 191 is althans overbodig en te verklaren als een perseveratie van ὁ γε¹.

Woordperseveraties zijn bij sommige Latijnsche schrijvers beter onderzocht dan bij Grieksche; ik verwijs hier naar voorbeelden van perseveratie van de vraagpartikel *-ne* bij PLAUTUS (HOFMANN, Glotta XV, 47). Een persevereerend *dum* is beschreven door SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 742. Perseveratie van *utsi* vindt men bij S. CYPRIANUS, Ep. 74, 10².

B – Perseveratie van een suffix

Suffix-perseveratie kan tot vorming van nevenvormen van reeds bestaande woorden leiden, b.v. de vorm προσώπατα naast πρόσωπα; zoo:

HOM. Od. XVIII, 192: κάλλει μὲν οἱ πρῶτα προσώπατα καλὰ καθῆρεν, waar het neologisme προσώπατα als ontstaan door suffix-perseveratie van πρῶτα zou kunnen worden beschouwd. Het tweede voorbeeld van προσώπατα is niet zoo overtuigend:

HOM. Il. VII, 212: μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώपाσι. Metrisch was προσώποις hier mogelijk, προσώποισι niet. De nieuwvorm προσώपाσι met zijn uitgang -σι, gelijkend op en geassimileerd aan βλοσυροῖσι geeft een metrisch en aesthetisch goede oplossing. Het derde door de lexica vermelde geval van den nevenvorm προσώπατα komt eerst voor bij den dichter MACEDONIUS (A.P.V, 230): τὸ στόμα ταῖς Χαρίτεσι, προσώπατα δ' ἄνθει βάλλει, | ὄμματα τῇ Παφίῃ κτλ. Hier zal de vorm προσώπατα (den dichter reeds uit HOMERUS bekend) nog vergemakkelijkt zijn door de anticipatie-werking van het correcte ὄμματα van het tweede vers (een suffix-anticipatie dus).

Ongeveer identiek is m.i. de plaats bij HIPPONAX, fr. 18: δὸς χλαῖναν ἱππῶνακτι καὶ κυπάσσιον καὶ σαμβάλισκα κ ἄ σ κ ε ρ ῖ σ κ α. OERTEL (t.a.p. bl. 59) wil hier aan genus-perseveratie denken (een neutrum diminutivum, gevormd van het fem. ἀσκέρα, onder invloed van de twee voorafgaande onzijdige diminutiva). Ik zou hier liever van suffix-

¹ Ongetwijfeld bereikt de dichter door deze anaphorische wending ook een zeker plastisch effect, vgl. de aantekening van AMEIS—HENTZE in hun editie bij deze plaats.

² SCHRIJNEN—MOHRMANN, Studien zur Syntax der Briefe des HL. CYPRIAN I, bl. 4 (Nijmegen 1936).

perseveratie spreken, immers van ἀσκέρα wordt hier een woord gevormd met eenzelfde suffix als het voorafgaande σαμβάλισκα. Zeker kan ook het genus van de woorden κυπάσσιον en σαμβάλισκα meegewerkt hebben, maar m.i. komt genus-perseveratie alleen van adjectiva voor, niet van substantiva. In ons geval is de assimilatie van het suffix het primaire.

Na deze voorbeelden van suffix-perseveratie bij substantiva komen we thans tot die gevallen, waarin een suffix persevereerend werkt op een adjectivum of een adverbium. HOM. Od. I, 165: πάντες κ' ἄρησάιτο' ἐλαφρότεροι πόδας εἶναι ἢ ἀφνειότεροι χρυσοῖό τε ἐσθῆτός τε.

Dit is de eenige plaats, waar we deze suffix-perseveratie van een comparativus bij HOMERUS vinden. Verwacht was ἀφνειοί. In den commentaar van AMEIS-HENTZE lezen we bij deze plaats: „(Deze constructie) . . . enthält eine adversative Vergleichung in dem Sinne: eher schnell, als reich; ursprünglich wohl gedacht: schneller und nicht reicher . . .” Deze verklaring lijkt niet erg aanvaardbaar. HAVERS Handb. bl. 69 verklaart ἀφνειότεροι als „rein formale Angleichung” en vergelijkt LIV. XXII, 38: *Pauli contio fuit verior quam gravior populo*, alsmede dialectisch nieuw-hoogduitsch: *de disch is länger als breeder*. Ik ben van meening, dat men hier ongetwijfeld met een perseveratie te doen heeft, maar niet „rein formal”. Veeleer dient men hier te letten op het vergelijkingsmoment, dat toch het kenmerkende is van den comparativus en zeker van het comparatief-suffix *-tero-*. Dit ἀφνειότεροι, hoezeer ook naar den vorm verkeerd, wordt dus in de vergelijking betrokken ¹. Een volkomen identiek geval nog AR. Ach. 1078: στρατηγοί πλείονες ἢ βελτίονες².

Beschouwen we nu een geval van suffix-perseveratie bij een adjectivum. Op een inscriptie uit Argos, afgedrukt bij SCHWYZER ³, No. 90

¹ Ofschoon volgens deze opvatting ook de functie persevereert (logisch element) en men dus dit geval ook onder de syntactische verschijnselen zou kunnen rangschikken, is de plaats toch hier vermeld, omdat het persevereeren van het suffix (formeel element) het meest in het oog springt.

Hoe overigens de geheele zin na ἡ „dan” eigenlijk op een perseveratie berust, leert M. LEUMANN, Die Partikel ἡ nach dem griechischen Komparativ, in het Donum Natalicium Schrijnen, Nijmegen—Utrecht 1929, bl. 646—648.

² Meer Latijnsche voorbeelden en bespreking o.a. bij ZIEMER, Streifz. bl. 67—68 en SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 462.

³ ED. SCHWYZER, Dialectorum Graecarum Exempla epigraphica potiora, Leipzig 1923.

(bl. 44) regel 2, lezen we: . . . ἀλιαίαι ἔδοξε τελεῖαι Hetzelfde in No. 91, regel 1 en No. 92, regel 1. En in No. 412, regel 4 op een inscriptie uit Elis: ἀ δέ κα Φράτρα ἀ δαμοσία τελεῖα εἶε δικά(δ)δῶσα.

Het woord τέλειος is gewoonlijk van twee uitgangen, zoodat we in deze inscripties blijkbaar te doen hebben met perseveratie van het femininum-suffix ten gevolge van de voorafgaande woorden ἀλιαίαι en δαμοσία, uitgangen dus volgens de a-declinatie in plaats van volgens de o-declinatie¹.

C - Perseveratie van Woordbegrip

Dat ook een woordbegrip persevereeren kan, leeren we o.a. uit HOM. Od. X, 351: ἐκ θ' ἱερῶν ποταμῶν, οἱ τ' εἰς ἅλαδε προρέουσι. Het richtingsbegrip uit εἰς veroorzaakte, dat ἅλα bovendien nog van het suffix -δε werd voorzien. AMEIS—HENTZE interpreteren: „ins Meer hinein”, maar εἰς is niet extra noodig, om dit begrip uit te drukken, vgl. het volkomen identieke geval HOM. Il. XII, 18—19: ποταμῶν μένος εἰσαγαγόντες| ὅσσοι ἀπ' Ἰδαίων ὀρέων ἅλαδε προρέουσιν.

D - Woordkeuze door Perseveratie

Een eens gesproken woord kan ook van invloed zijn op de keuze van een volgend woord, b.v. HOM. Od. XX, 57: εὔτε τὸν ὕπνος ἔμαρπτε λύων μελεδήματα θυμοῦ | λυσιμέλης κτλ. Zie over deze plaats verder OERTEL, l.c. bl. 65.

III - SYNTACTISCHE PERSEVERATIE-VERSCIJNSELEN²

Zeer vele syntactische functies kunnen in hun uitdrukkingsmiddelen aan perseveratie van een voorafgaande syntactische functie onderworpen zijn, hetzij mechanisch of zuiver-formeel (alleen door den

¹ Of men HOM. Il. I, 490—492 in de vormen φθινύθεσκε en ποθέεσκε, die bij HOMERUS slechts éénmaal voorkomen, een suffix-perseveratie van het voorafgaande πωλέσκετο (dat vaker voorkomt) moet zien, is m.i. niet zeker.

² Wat in dit verband onder „syntactisch” verstaan wordt, zal uit de voorbeelden duidelijk zijn, alsook uit de aanduiding „syntactische functie”. Het is voor ons doel niet noodig, nader in te gaan op de m.i. nog onbesliste vraag, welke deelen der grammatica men onder „syntaxis” moet rangschikken.

vorm beïnvloed), hetzij logisch-formeel (de mechanische assimilatie wordt vergemakkelijkt door een logisch moment)¹.

Om een overzicht te verkrijgen van de verschillende mogelijkheden van syntactische perseveratie, zullen achtereenvolgens eenige voorbeelden gegeven worden van gevallen, die liggen in het gebied van het nomen en van gevallen, die liggen in het gebied van het verbum².

A – Perseveraties in het gebied van het Nomen

Onder deze categorie vallen de perseveraties van casus, genus en numerus en dubbele comparatio.

I – *Casus-perseveraties*

Een der meest voorkomende casus-perseveraties is wel de z.g. attractio van het relativum³, b.v. PLATO Crit. 50c: ἡ ἐμμένονεν τοῖς δίκαις αἱ εἰς αὐτὴν ἡ πόλις δικάζει;⁴

Volgens E. HERMANN⁵, die hier gedeeltelijk weer op oudere geleerden steunt, heeft deze attractie zich ontwikkeld uit die gevallen van relativum zonder antecedent, waarin het relativum zoowel tot den hoofdzin als tot den relatieven zin behoorde, dus de eenige verbinding tusschen beide zinnen vormde⁶. De attractie van het relativum komt in het algemeen slechts voor bij correlatieve relatieve zinnen, die voor den tekstsamenhang onontbeerlijk zijn en die dus, wat de beteekenis betreft, één geheel met den hoofdzin uitmaken, de z.g. synthetische relatieve zinnen⁷.

Als we de zaak goed overzien, lijkt het onjuist, ook in de gevallen

¹ Vergelijk het reeds op bl. 15 hierover gezegde.

² Deze indeeling is zuiver constateerend van aard en werd o.a. gevolgd door SCHRIJNEN—MOHRMANN, Studien zur Syntax der Briefe des HL. CYPRIAN, I, bl. 28 e.v., Nijmegen 1936, waarschijnlijk in navolging van K. BRUGMANN, KVG. bl. 698 e.v.

³ Vgl. ZIEMER, Junggr. Streifz. bl. 71 e.v. (met oudere litteratuur); E. HERMANN, Nebensätze bl. 237; BRUGMANN—THUMB, Gr. Gr. bl. 642; WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 54 e.v.; SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 715; LÖFSTEDT, Syntactica II, bl. 97 e.v.

⁴ Talrijke voorbeelden uit de niet-Attische dialecten bij E. HERMANN, Nebensätze, bl. 102—106.

⁵ o.c. bl. 237—241.

⁶ Ook het Nederlandsch kent het hier bedoelde verschijnsel, b.v.: „Ik denk aan wat gebeurd is”. Zie ook ROYEN, Botsingen en Bijgedachten bl. 159.

⁷ HERMANN, Nebensätze bl. 239; STAHL, Krit.-Hist. Synt. bl. 523 e.v. over de synthetische relatieve zinnen.

zonder antecedent te spreken van attractie, zooals men gewoonlijk doet. Beschouwen we b.v. de plaats AR. Lys. 146: εἰ δ' ὥς μάλιστα ἀπεχοίμεθ' οὗ σὺ δὴ λέγεις dan kan men hier inderdaad m.i. niet spreken van een assimilatie van οὗ aan een τούτου dat er niet staat. De genitivus οὗ behoort bij ἀπεχοίμεθα en vormt de eenige verbinding tusschen hoofdzin en relatieven zin, ook in het Nederlandsch: „Als wij ons werkelijk zouden onthouden *van wat* gij voorstelt”.

We moeten erkennen, dat we alleen in het geval τούτου οὗ σὺ λέγεις kunnen spreken van attractie of assimilatie van het relativum aan het antecedent τούτου. Mijn opvatting van het verschijnsel ‚attractie van het relativum’ heeft er dan ook toe geleid, dat ik de zoogenaamde attractie-gevallen van relativa zonder antecedent niet als perseveratie-gevallen kan beschouwen, zoodat ik ze verder bij dit onderzoek uitschakel ¹.

Intusschen moet ik hier op een paar merkwaardige gevallen wijzen. XEN. Vect. IV, 13: ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἔγωγε, ἅφ' ὧν μέλλω λέγειν κτλ. Neemt men aan, dat ἅφ' een woordperseveratie is van het voorafgaande ἀπό, dan is de gen. ὧν een noodzakelijk gevolg van ἀπό. Men kan echter ook in ἅφ' ὧν een ‚attractie van het relativum’ zien, hoewel de praepositie dan overbodig was geweest. Zoo lijkt de geheele verbinding ἅφ' ὧν een soort echolalische herhaling van het antecedent ἀπ' αὐτῶν. ² Van ongeveer denzelfden aard is ISOCR. IV, 140: οὐκ ἐκ τούτων δίκαιόν ἐστι σκοπεῖν τὴν βασιλέως δύναμιν, ἐξ ὧν μεθ' ἑκατέρων γέγονεν, ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ πεπολέμηκεν. Ook hier kan men denken aan woord-perseveratie (ἐξ) of aan casus-perseveratie (ὧν in plaats van ἅ), beide tweemaal optredend. Het eerste ὧν staat echter in plaats van ἅ (*nom.*, als subject van γέγονεν), het tweede in plaats van ἅ (*acc.*, als inwendig object van πεπολέμηκεν).

Men vindt ook dergelijke gevallen, waar het ‚antecedent’ niet voorafgaat, doch volgt, en waar men dus te doen heeft met anticipatie; hierover wordt gesproken op bl. 67 ³.

De grondgedachte van het betoog van ED. HERMANN, Nebensätze bl. 237 e.v. is deze: De assimilatie van het relativum (waaronder volgens HERMANN e.a. ook te verstaan de gevallen zonder antecedent) komt vooral tot stand daar, waar een nauwe samenhang tusschen hoofdzin en relatieven zin bestaat. Ik heb deze gedachte willen intensiveren

¹ Vgl. ook WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 55.

² Zie over echolalische fouten HAVERS, Handb. bl. 73.

³ Zie ook KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 408.

door de attractie van het relativum te beschouwen als het gevolg van een perseveratietendenz van het werkelijk uitgedrukte antecedent, die zijn dieperen grond en rechtvaardiging vindt in een gevoel van logischen samenhang, zooals ik reeds bl. 15 betoogde, waardoor een assimilatie tot stand kwam, niet alleen van genus en numerus, wat van zelf sprekend is, maar ook van casus.

Met enkele woorden heeft WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 55 nog gewezen op een met de attractie van het relativum overeenkomend gebruik van bepaalde bijwoorden en voegwoorden. Het gaat hier over adverbia en conjuncties, die naar hun beteekenis met bepaalde casus overeenkomen, b.v. *κεῖθεν* (genitivus), *ὅθι* (dat.-locativus), *ὅποι* (acc.) e.a.m. Zoo leest men CALL. Hymn. II, 47—48: *Φοῖβον καὶ Νόμιον κικλήσκομεν ἐξέτι κείνου ἐξ ὅ τ' ἐπ' Ἀμφρύσσῳ ζευγίτιδας ἔτρεφεν ἵππους*, waar *ἐξότε* onder den persevereerenden invloed van *ἐξέτι κείνου*, een soort genitivus-begripsperseveratie, ontstaan is in plaats van *ὅτε*¹.

We komen thans tot een andere groep casus-perseveraties en wel de eveneens bekende assimilatie van casus in vergelijkende zinnen zonder werkwoord. Ook deze categorie werd door verschillende geleerden reedsesignaleerd en als afzonderlijke groep onderkend². Deze gevallen vertoonen een type als EUR. Hclid. 759: *πόλιν ὡς Μυκῆνας εὐδαίμονα* waar *Μυκῆνας* onder invloed van *πόλιν* eveneens in den acc. optreedt in plaats van *Μυκῆναι*. Reeds bij KÜHNER—GERTH³ vindt men de erkenning, dat van denzelfden aard is een 'attractie' als die welke voorkomt bij HDT. VII, 10, 1: *σὺ μέλλεις ἐπ' ἀνδρας στρατεύεσθαι πολὺ ἀμείνονας ἢ Σκυθας*. Naar mijn meening moet men tot deze groep ook rekenen gevallen als HOM. Il. I, 263: *οὐ γάρ πω τοίους ἴδον ἀνέρας... | οἷον Πειρίθοόν τε Δρύαντά τε, ποιμένα λαῶν*, ofschoon BRUGMANN—THUMB, Gr. Gr. bl. 657 juist naar aanleiding van deze plaats opmerkt: „Ferner hatte in der Grundsprache der Relativsatz (spatieering van mij) häufig nominale Satzform, und dieser Typus

¹ Vgl. overeenkomstige, doch op deze plaatsen correct gebruikte uitdrukkingswijzen bij CALL. II, 104: *τὸ δ' ἐξέτι κείθεν ἀείδῃ* en IV, 275: *ἐξέτι κείνου*.

² KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 309 en 493; BRUGMANN, KVG. bl. 699; STAHL, Synt. bl. 536—37 en 708; H. PAUL, Deutsche Gramm., Halle 1919, Teil IV (Syntax I. Hälfte) bl. 209 e.v. (alleen voor het Duitsch); HAVERS, Handb. bl. 72.

³ Syntax II, bl. 493.

hat sich bei ὅσος und οἷος weiter entwickelt; Assimilationen wie HOM. II. I, 262—263: οὐ γὰρ πῶ τοίους ἴδον ἀνέρας . . . οἷον Πείριθον κτλ. sind eine natürliche Folge solcher Nominalsätze". Hoezeer deze door BRUGMANN en ook door ED. HERMANN¹ beschreven ontwikkeling ook juist kan zijn, kan men voor de assimilatie van οἷον Πείριθον toch ook een andere en minder ingewikkelde verklaring geven, als men nl. de door ὅσος en οἷος ingeleide zinnen niet alleen beschouwt als relatieve zinnen met „nominale Satzform" maar ook als vergelijkingszinnen zonder werkwoord. De door BRUGMANN—THUMB en HERMANN bedoelde gevallen van assimilatie met ὅσος en οἷος beginnen eerst in HOMERUS' Odyssee; maar wat de casus-assimilaties in vergelijkende bijzinnen betreft, hiervan vindt men reeds voorbeelden in HOMERUS' Ilias², zoodat de historische ontwikkelingslijn ook bij deze opvatting behouden kan blijven³.

Ook de in het bovenstaande kort beschreven groep van casus-assimilaties wil ik verklaren door het perseveratie-beginsel, gelijk HAVERS reeds voor de door ὥς in vergelijkende bijzinnen zonder werkwoord ingeleide assimilaties heeft geconstateerd, dat daar: „besonders günstige Bedingungen vorliegen für Nachklang eines Kasus"⁴.

Een volgende groep casus-assimilaties tengevolge van perseveratie wordt gevormd door die gevallen, waar de bij een infinitivus behorende praedicatieve bepaling in casus geassimileerd wordt aan het object van het regeerend werkwoord, b.v. een gen.: HDT. V, 80: δοκέω ἡμῖν Αἰγινητέων δέεσθαι τὸν θεὸν χρῆσαι τιμωρήτηρων γενέσθαι; een dativus: XEN. An. I, 2, 1: παραγγέλλει τῷ Κλεάρχῳ λαβόντι ἡκεῖν, ὅσον ἦν αὐτῷ στρατεύμα. In beide gevallen zou men den accusativus verwachten, die dan ook bij andere dan koppelwerkwoorden zeer vaak optreedt⁵. Deze geassimileerde constructie

¹ HERMANN, Nebensätze bl. 246 e.v.

² b.v. HOM. II. I, 260.

³ De plaats HOM. II. I, 262—263 wordt door BRUGMANN in zijn Kurze vergleichende Grammatik bl. 699 intusschen ook gegeven onder de voorbeelden van assimilatie in vergelijkende bijzinnen. WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 54 wil gevallen als het ook door hem geciteerde οἷον Πείριθον eveneens rekenen tot de attractie van het relativum.

⁴ HAVERS, Handb. bl. 72.

⁵ Zie KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 24—26; STAHL, Synt. bl. 643; BRUGMANN, KVG. bl. 698; PAUL, Prinz. bl. 306; BRUGMANN, Syntax d. einf. Satzes bl. 79; HAVERS, Handb. bl. 72; LÖFSTEDT, Syntactica II, bl. 107.

is de gewone geworden bij de verba εἶναι en γίγνεσθαι maar een vaste rubricceering is niet te geven, zooals ook te verwachten is: het gevoel voor logische verbondenheid van deze praedicatieve bepaling met het regeerend werkwoord zal nu eens sterker, dan weer zwakker zijn, zoodat nu eens wél perseveratie zal optreden, dan weer niet ¹. KÜHNER—GERTH heeft dit ook reeds op zijn manier uitgedrukt: „Bei der Attraktion: ἔξεστιν ὑμῖν γενέσθαι εὐδαίμοσιν wirkt das Gefühl, dass das Subjekt des Infinitivs zugleich Objekt des regierenden Verbums ist, noch lebendig nach; bei der akkusativischen Ausdrucksweise dagegen: ἔξεστιν ὑμῖν γενέσθαι εὐδαίμονας tritt es in den Hintergrund” ².

Men kan met BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes bl. 79 nog vaststellen, dat in de gevallen van dativus-assimilatie het regeerend werkwoord vaak een impersonale is ³.

Herhaaldelijk vinden we verder, voornamelijk in het Grieksch maar ook in andere talen, de eigenaardigheid, dat bijstellingen of nadere bepalingen, die als bijstelling gebruikt worden, niet den casus vertoonen van het naamwoord waarbij ze behooren, maar dat ze in een relatieven zin opgenomen zijn en daar den naamval aannemen van het relativum ⁴. Vooral bij PLATO komt dit verschijnsel veel voor, b.v. Ap. 41a: εἰ γὰρ τις . . . εὐρήσει τοὺς ἀληθῶς δικαστάς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε καὶ Πάδαμανθους κτλ. De nominativi Μίνως en Πάδαμανθους zijn hier als een soort appositie bij het relativum οἵπερ in den relatieven zin opgenomen, terwijl er toch eigenlijk wel een acc. moest staan ⁵. Naar mijn meening dient

¹ De door KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 24 gemaakte onderscheiding naar adjectivische praedicatieve bepalingen, waar de casus-assimilatie wél zou plaats hebben en substantivische, waar geen assimilatie doch de accusativus zou optreden, wordt te vaak door de feiten weersproken, dan dat men ze zou kunnen handhaven.

² KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 26, Anm. 2.

³ Vergelijk ook voor het Latijn de bekende constructie bij *licet*, o.a. bij SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 418, 583 en 620 en LÖFSTEDT, Syntactica II, bl. 107.

⁴ Vgl. ZIEMER, Streifzüge bl. 72; KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 420; PAUL, Prinz. bl. 309; HAVERS, IF. XXXIII (1925) bl. 256.

⁵ Bij de bespreking van een analoog geval uit Goethe zegt ZIEMER, Streifz. bl. 72, dat de ook daar voorkomende nom. in plaats van gen. vormt: „... eine nähere Hervorhebung, Erklärung, Nuancierung . . . und müsste sonach als eine Art Apposition im Genitiv stehen”. Vgl. hiermede de verklaring bij HAVERS, Glotta XVI, bl. 94 e.v., die hier gevallen ziet van „unkonstruierte Nominative” o.a. in apposities (bl. 107) en tengevolge van perseveratie (bl. 111).

men ¹ deze assimilatie eveneens toe te schrijven aan een perseveratie-tendenz, die hier vergemakkelijkt werd door de mogelijkheid, den geassimileerden casus als appositie bij het relativum te voelen of althans te beschouwen (logisch moment) ².

Het verschijnsel is intusschen niet tot PLATO beperkt; reeds bij HOMERUS, maar ook bij de tragici en de rhetores vindt men talrijke gevallen.

De tot nu toe vermelde groepen van casus-perseveratie hebben vooral dit eene gemeen: in alle gevallen treedt een z.g. logisch moment op, de assimilatie is nl. overal mede tot stand gekomen door een gevoel van innerlijke verbondenheid met het assimilerende woord of zinsdeel. In alle gevallen wordt de mechanische perseveratie-tendenz hierdoor geholpen en bevorderd, zoodat de assimilatie hier dan ook niet alleen gemakkelijker tot stand kwam, maar ook zóó frequent werd, dat men met OERTEL en HAVERS van een „fast usuell gewordene Erscheinung” kan spreken: omdat we in deze gevallen te doen hebben met een algemeene, universeele perseveratie-tendenz, die men dan ook in de meest verschillende talen terugvindt ³.

Een overgang van de z.g. logische perseveratiegevallen naar die, waar een logisch moment ontbreekt, vormt het verschijnsel, dat men met den naam enallage pleegt aan te duiden. Men kan nl. met BRUHN, Sophokles Anhang, Berlin 1899, bl. 7 vaststellen, dat er hier twee categoriën bestaan; de eerste categorie omvat die gevallen, waarin: „das Adjektiv gehört dem Sinne nach zu dem Ganzen, welches das regierende Substantiv und der Genetiv bilden”, b.v. SOPH. O.R. 1032: ποδῶν ἄρθρα τὰ σά. Eigenlijk behoort het possessivum bij ποδῶν, maar het onmiddellijk voorafgaande ἄρθρα heeft door perseveratie het possessivum aan zich geassimileerd, hetgeen te gemakkelijker kon geschieden, omdat door een al of niet juist gevoel van logischen samen-

¹ In afwijking van HAVERS, Glotta XVI, bl. 107. Ook in zijn Handb. rekent hij gevallen als deze niet tot de perseveratieverschijnselen.

² Een meer formeele perseveratie vindt men PLATO Conv. 205c: οὐδέν γε ἄλλο ἐστὶν οὐ ἐρώσιν ἄνθρωποι ἢ τοῦ ἀγαθοῦ. De gen. τοῦ ἀγαθοῦ is formeel, mechanisch aan het relativum οὐ geassimileerd, doch is niet als appositie hierbij te beschouwen, vgl. HAVERS, Glotta XVI, bl. III.

³ Vgl. BRUGMANN, KVG. bl. 445 en 699; ook BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes bl. 78 e.v.

hang het possessivum ook kan worden gedacht als behoorende bij ἄρθρα. Zoo ook (maar dan anticipeerend) SEN. Dial. XI, 7, 5: *nova urbium fundamenta iaciuntur*. De gevallen, waarin het adiectivum uitsluitend bij den genitivus behoort en waar dus geen logisch moment aanwezig is, berusten dan wel oorspronkelijk op perseveratie- en analogietendenz tesamen, gedeeltelijk ook uitsluitend op analogie.

Op grond van het bovenstaande zijn ook de enallageverschijnselen hier opgenomen, ofschoon HAVERS Handbuch ze in dit verband niet noemt. Voor hem berust „... ein Teil der Fälle, die man als Enallage Adjektivi zu bezeichnen pflegt” op „gefühlsmässige Vordrängung” (Handb. bl. 91).

Daar men het enallage-verschijnsel in wezen als typisch Grieksch moet beschouwen¹, wordt eerst in het tweede Hoofdstuk bl. 141 e.v. uitvoeriger hierover gesproken.

Overziet men het geheel der gevallen van perseveratie, waarin geen z.g. logisch moment te ontdekken valt, dan kan men ze over eenige categorieën verdeelen, waarvan de hierboven genoemde enallage-groep de eerste is. Verder noemt BRUGMANN in zijn Kurze vergleichende Grammatik bl. 698 als afzonderlijke groep de assimilatie aan een vocativus. Dit is zeker een perseveratie-verschijnsel, b.v. SOPH. Phil. 760: ἰὼ δύστηνε σύ, | δ ύ σ τ η ν ε δῆτα διὰ πόνων πάντων φανείς. Het tweede δύστηνε staat in plaats van δύστηνος en is duidelijk beïnvloed door het eerste. Het is echter een formeele, mechanische beïnvloeding, BRUGMANN zegt zelf ook KVG. bl. 445, dat deze assimilatie tot stand is gekomen door „formale Attraktion’.

Ofschoon men door de vrij groote frequentie van deze vocativus-assimilatie in het Grieksch van een afzonderlijke groep zou kunnen spreken², heeft deze indeeling louter constateerende en geen verklarende beteekenis. Het feit, dat men het verschijnsel ook in het Latijn vindt, verandert hieraan niets; immers in het Latijn wordt deze perseveratie eerst vrij laat aangetroffen, nl. bij VERGILIUS, PROPERTIUS en lateren, uitsluitend bij dichters (zooals ook in het Grieksch),

¹ Vgl. SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 600: „Im übrigen ist ihre Geschichte zum guten Teil eine Geschichte des griechischen Elementes in der römischen Poesie”.

² KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 50; BRUGMANN, KVG. bl. 445 en 698; PAUL, Prinz. bl. 310; BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes bl. 81; WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 308; SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 373.

en ze is hier dan ook onder Griekschen invloed ontstaan¹.

Echter kan ik niet met BRUGMANN meegaan, waar hij in het volgende blijkbaar een oorspronkelijk indo-europeesch verschijnsel wil zien. Hij schrijft nl. KVG. bl. 700: „Erwähnt sei noch, weil in zwei Sprachgebieten zugleich auftretend, die Angleichung des zur Infinitiv-Konstruktion gehörigen Partizips an das Hauptsubjekt des Satzes, SOPH. Phil. 619: καὶ τοῦτων κάρα τέμνειν ἐφεῖτο τῷ θέλοντι μὴ τυχόν, „under erlaubte jedem, der Lust habe, ihm, wenn ihm das nicht glücke, den Kopf abzuhaue“; CAES. B.G. VII, 26, 2: *id silentio noctis conati non magna iactura suorum sese effecturos sperabant*“.

Naar mijn meening zijn deze twee vrijwel analoge gevallen zuiver formeele perseveraties. Bij τυχόν in plaats van τυχόντι kan tot de assimilatie aan het subject van ἐφεῖτο meegewerkt hebben een tegenzin tegen het rijm, dat zou ontstaan zijn (τῷ θέλοντι μὴ τυχόντι), alsmede de vrij ingewikkelde constructie. *Conati*, waarvan de assimilatie aan het subject is tot stand gekomen door anticipatie, postuleert als het ware door zijn plaatsing reeds subjects-functie en zou kunnen beschouwd worden als een ongeconstrueerde nominativus tengevolge van anticipatie, zooals deze tengevolge van perseveratie wordt beschreven door HAVERS Glotta XVI, bl. 111. Van een logisch verband tusschen de genoemde participia en het subject van het regeerend werkwoord lijkt mij hier geen sprake; de perseveratie (c.q. anticipatie) is dan ook te beschouwen als van formeelen, incidenteele aard.

Dan de assimilatie bij πᾶς: XEN. Cyr. VI, 1, 51: τοὺς δὲ ἵππους τοῦ ἄρματος χαλκοῖς πᾶσι προβλήμασι κατεσκευάσατο. Men vindt nog al eens² de verklaring: „Ganz von Erz“. Dat zou mogelijk zijn, als χαλκοῖς substantivum was, zooals XEN. Cyr. VIII, 2, 12: ὡς ἐν ὀφθαλμοῖς πᾶσι καὶ ὡσί: als onder louter oogen en ooren'. Beter doet men, hier met WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 54 aan te nemen, dat de dativus πᾶσι een perseveratie is van χαλκοῖς προβλήμασι en dus in plaats van πάντας staat. Te vergelijken zijn hier Latijnsche gevallen als CIC. De Or. III, 216: *vox est suo quoque in genere mediocris* (in plaats van *quaeque*). Het is duidelijk in te zien, dat de perseveratie

¹ SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 373; opmerkelijk is, dat ZIEMER, Streifzüge bl. 71 alleen Latijnsche voorbeelden noemt, met de toevoeging: „Griechische Analogien sind mir nicht bekannt“.

² b.v. HERTLEIN in zijn editie Berlijn 1859.

hier vooral tot stand kwam door de plaatsing van $\pi\tilde{\alpha}\sigma\iota$ resp. *quoque*.

Een in den dialoog van het drama herhaaldelijk optredend verschijnsel bestaat in de herhaling van een casus, dien een vorige spreker heeft gebruikt, vaak met ironisch of ander affect, vaak ook tot eenvoudige echolalie geworden, zonder beteekenis in het zinsverband. OERTEL wijst hier reeds op IF. XXXI bl. 62 en citeert uit SOPH. El. de verzen 1035—1036:

ΗΛ. ἄλλ' οὖν ἐπίστω γ' οἱ μ' ἀτιμίᾱς ἄγεις.

ΧΡ. ἀτιμίᾱς μὲν οὐ, προμηθείᾱς δὲ σοῦ¹.

Ik zou hiertoe ook willen rekenen de in den dialoog vaak voorkomende herhaling van casus bij ποῖος of πόσος, b.v. AR. Ach. 61—62:

ΚΗ οἱ πρέσβεις οἱ παρὰ βασιλέως.

ΔΙ ποίου βασιλέως; welk ποίου βασιλέως hier zoo- veel beteekent als: „wat, koning?”

Maakt de dialoog het optreden van dit soort perseveraties ook al gemakkelijker en meer bewust, vooral daar ze affect-uitend kunnen zijn, het zijn niettemin gevallen, waarin storend in de correcte taal ingegrepen wordt, zonder dat er van eenig gevoel van logische verbondenheid sprake is: zuiver-formeele perseveraties zijn het dus, min of meer bewust, voor zoover het althans de in den dialoog optredende verschijnselen van dezen aard betreft.

Herhaaldelijk komt ook een niet-geconstrueerde nominativus, minder vaak een niet-geconstrueerde accusativus voor ten gevolge van perseveratie. De nominativus-gevallen vormen geen eenheid, men kan ze in drie groepen splitsen:

1. Gevallen, waarin een zoogenaamde nominativus pendens mede optreedt door perseveratie.

2. Gevallen van nominativus absolutus in participiale zinnen, tevens ontstaan door perseveratie.

3. Overige gevallen, waarin een ongeconstrueerde nominativus optreedt ten gevolge van perseveratie.

Over den zoogenaamden nominativus pendens (ook wel nom. absolutus of nom. inconstructus genoemd) bezitten we het fundamenteel artikel van W. HAVERS, IF. XLIII (1925), bl. 207—257: Der soge-

¹ Nadere bespreking van deze plaats in hoofdstuk II, bl. 158.

nannte ‚Nominativus pendens’. In plaats van de louter constateerende benaming ‚Nominativus pendens’ stelt HAVERS den meer verklarenden naam ‚Isoliert-emphatischer Nominativ’ voor.

Over de gevallen, bedoeld onder 2 en 3, heeft eveneens HAVERS geschreven in een artikel Zur Syntax des Nominativs, Glotta XVI (1927), bl. 94—127, met name de bladzijden 121—127. Dit voortreffelijk artikel, een vervolg op zijn verhandeling over den nominativus pendens, wil de hoofdsorten van de overige niet-geconstrueerde nominativus-gevallen geven en daarbij vooral de ‚Bedingungen’ en ‚Triebkräfte’ nagaan, die tot het ontstaan van deze nominativi geleid hebben. De volgende 10 groepen worden opgesteld: I De nom. bij be-noemingen (naam, aanspreking, titel); II De nom. bij opsommingen; III De nom. in bijstellingen; IV, V en VI ongeconstrueerde nominativi ten gevolge van resp. perseveratie, anacolouth en constructio ad sensum; VII De nom. in gevallen van z.g. breviloquentia; VIII Verstarde nominativi; IX De eigenlijke nom. absolutus in participiale zinnen; X De nom. in plaats van den vocativus.

Uit deze opsomming blijkt, dat de schrijver een onderscheid maakt tusschen de niet-geconstrueerde nominativi, door perseveratie te verklaren (groep IV), en de z.g. nom.-absolutus-gevallen (groep IX). Deze onderscheiding is zeer zeker terecht gemaakt: het verschijnsel, nl. het niet-geconstrueerd zijn van den nom., is weliswaar hetzelfde, maar de oorzaken, die tot het verschijnsel leidden, zijn verschillend: Nemen we een voorbeeld uit HAVERS’ groep IV, nl. THUC. III, 92, 6: καταστάντες δὲ ἐτείχισαν τὴν πόλιν ἐκ καινῆς, ἣ νῦν Ἑράκλεια καλεῖται, ἀπέχουσα . . . σταδίους . . . τεσσαράκοντα κτλ. Het is duidelijk, dat de nominativi in den relatieven zin ἣ νῦν Ἑράκλεια καλεῖται ook den nom. ἀπέχουσα (in plaats van het juistere ἀπέχουσαν) veroorzaakt heeft; een geval van perseveratie dus. Als nominativus absolutus kan men ἀπέχουσα niet beschouwen. Nu een geval uit groep IX, genomen uit de Acta S. Marinae et S. Christophori (ed. H. USENER, 1886), Index bl. 80, de plaats op bl. 60, 12: καὶ ταῦτα λέγουσα ἦλθον οἱ στρατιῶται ζητοῦντες αὐτόν. Het absolute karakter van het participium λέγουσα (in plaats van αὐτῆς λεγούσης) is hier zonder meer duidelijk, terwijl er van casus-perseveratie geen sprake kan zijn ¹. De psychologische verklaring voor het optreden van den nom.

¹ Zie voor het voorkomen van den nom. abs. in het laat-Latijn LÖFSTEDT, Peregrinatio-Kommentar bl. 158; verder FR. HORN, Zur Geschichte der absoluten

abs. moet gezocht worden in wat FR. HORN „Interessenverschiebung” noemt, welk woord dan als volgt verklaard wordt: „Der Schriftsteller fängt mit einer Partizipialkonstruktion an, bald aber fesselt eine neue Vorstellung in so hohem Grade sein Interesse und seine Aufmerksamkeit, dasz sie ganz einfach den ursprünglich beabsichtigten syntaktischen Zusammenhang sprengt. Die eine Vorstellung folgt ganz unvermittelt auf die andere. Der Gegensatz kann bisweilen so stark sein, dasz es sich fast um wirkliche Sprünge in der Darstellung handelt”¹. Door deze „Interessenverschiebung” kan dan een verandering van subject en numerus bij het participium ontstaan, waarvan men voorbeelden bij HAVERS t.a.p. vindt.

Ofschoon nu HAVERS bij de behandeling van den absoluten nominativus er nergens op wijst, dat hier ook andere factoren dan „Interessenverschiebung” aanwezig kunnen zijn, die tot het ontstaan van het verschijnsel kunnen leiden², moet men zich hier toch ook de uitspraak herinneren, die de schrijver deed in zijn artikel over den nominativus pendens: „Die Konstruktionslosigkeit des vorangestellten Nominativs kann durch verschiedene Faktoren zugleich bedingt sein”³. Onder deze factoren noemt hij ook de perseveratie: „Zum Schluss möchte ich noch betonen, dasz manchmal die Konstruktionslosigkeit des Nominativs nicht nur durch die Emphasis, sondern auch noch durch andere psychologische Faktoren bedingt sein kann. Wichtig ist hier vor allem der Fall, dasz dem Satze, der den Gegensatz einleitet, ein anderer Satz mit regelrechtem Nominativ vorangeht, so dasz der Sprechende durch eine Art von Perseveration auch den folgenden Satz mit einem Nominativ beginnt”⁴. Implicite geeft HAVERS overigens een bewijs, dat het optreden van een ongeconstrueerden nom. aan verschillende factoren tegelijk te

Partizipialkonstruktionen im Latein, Lund 1918; SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 449 e.v.; voor het oud-Latijn: J. SCHRIJNEN, Ein nominativus absolutus im Altlatein: Collectanea Schrijnen, Nijmegen—Utrecht 1939, bl. 197—201; voor andere talen HAVERS t.a.p. bl. 122.

¹ HAVERS, Glotta XVI, bl. 122, citaat uit FR. HORN, Zur Geschichte der absoluten Partizipialkonstruktionen im Latein, bl. 84.

² Wel geeft hij bij de behandeling van groep IV (unkonstruierte Nominative infolge von Perseveration) op bl. III een aanduiding in deze richting, wanneer hij zegt: „Diese Perseveration des Subjekts eines vorhergehenden Satzes hat für das Latein insofern Bedeutung, als ein Teil der sog. absoluten Partizipialkonstruktionen (vgl. unten S. 121 ff.) dadurch bedingt ist”.

³ IF. XLIII, bl. 255. Spatiëring van mij.

⁴ ibid. bl. 255—256.

danken kan zijn, wanneer hij den nom. πεποιθώς bij HOM. II. VI, 510 als voorbeeld citeert van een nominativus pendens (emphasis)¹, tegelijk echter door perseveratie ontstaan², doch ook als voorbeeld van een nominativus absolutus (Interessenverschiebung)³. Wanneer men het materiaal nauwkeurig overziet, lijkt het samentreffen van verschillende factoren niet tot deze eene plaats beperkt te zijn. In verband met den aard van dit onderzoek zal het materiaal natuurlijk allereerst getoetst worden aan het optreden van den perseveratiefactor, al wil dit allerminst zeggen, dat deze de belangrijkste is. Overigens ligt in de indeeling van het materiaal reeds een aanwijzing, althans wat de groepen I en II betreft, dat de factoren van emphasis (nom. pendens) en „Interessenverschiebung” (nom. absolutus) aanwezig zijn naast den perseveratiefactor.

Tenslotte zij nog opgemerkt, dat HAVERS onder de ongeconstrueerde nominativi ten gevolge van perseveratie (groep IV) ook eenige gevallen van groep III wil rekenen (Der Nominativ in der Apposition). Bedoeld zijn de gevallen, waarin de nom. in de appositie optreedt na een relatieven zin met gelijk of verwant subject, b.v. PLATO Ap. 41a: εὐρήσει τοὺς ἀληθῶς δικάστὰς, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μί ν ω ς τ ε καὶ Ῥ α δ ά μ α ν θ υ ς. De perseveraties van deze soort zijn n.m.m. echter meer psychologisch dan mechanisch; men vindt ze dan ook behandeld op bl. 127 e.v.⁴.

Het lijkt mij verder, dat ook de accusativus als appositie bij den inhoud van een zin op formeele perseveratie berust, althans in verschillende gevallen, b.v. EUR. Or. 1105: Ἐλένην κτάνωμεν, Μενελέω λ ύ π η ν π ι κ ρ ά ν. Het is duidelijk, dat niet Ἐλένη een λύπη πικρά voor Menelaos is, doch het d o o d e n van Helena. Den accusativus λύπην πικράν kan men dan beschouwen als ontstaan door perseveratie van den accusativus Ἐλένην.

Men heeft tot nu toe zonder meer aangenomen, dat een appositie bij den inhoud van een zin in den accusativus staat, zonder er een

¹ ibid. bl. 256.

² ibid. bl. 256.

³ Glotta XVI, bl. 123.

⁴ Bedenkingen tegen sommige opvattingen van HAVERS t.a.v. de ongeconstrueerde nominativi alsmede aanvullend materiaal op het gebied van het oud-Christelijk Latijn, met name uit ST. AUGUSTINUS, vindt men in een artikel van CHR. MOHRMANN: Die psychologischen Bedingungen der konstruktionslosen Nominativi im Lateinischen, Glotta XXI (1932), bl. 20—40.

verklaring voor te geven, zoo b.v. BRUGMANN, Griech. Gramm. bl. 440, 3¹. Het is echter niet goed in te zien, hoe dit gebruik van den accusativus zou kunnen voortspruiten uit de grondfunctie, die men den accusativus gewoonlijk toekent, zoo b.v. BRUGMANN—THUMB, Gr. Gr. bl. 433: „er bezeichnet den Nominalbegriff, der vom Verbalbegriff am nächsten und vollständigsten betroffen wird . . .” In denzelfden geest BRUGMANN, KVG. bl. 441 (§ 560). Geheel anders echter HIRT, Idg. Gramm. VI, bl. 87, die met instemming een definitie van MADVIG, Lat. Sprachlehre aanhaalt: „Der Akkusativ ist ursprünglich das Wort ohne weitere Bestimmung und Bezeichnung; er wird deshalb als allgemein unbestimmter Kasus . . . gebraucht usw.” HIRT zelf gaat dan voort: „der Akkusativ ist ursprünglich das Mädchen für alles. Er steht da, wo ein anderer Kasus nicht gebraucht wird. Geschichtlich genommen ist er der unbestimmte Kasus usw.” Door STOLZ—HOFMANN, Lat. Gr. wordt geen grondbeteekenis voor den acc. gegeven, omdat hij uit twee casus ontstaan is, nl. den casus van het directe object en den lokalen ‚lativus’ (voor de richtingsfunctie).

Ofschoon blijkbaar de kwestie vooralsnog onoplosbaar schijnt, is het toch wel duidelijk, dat door den acc. voornamelijk twee functies worden uitgedrukt: object ten aanzien van een werkwoord en richting. Nu kan men den acc. als appositie bij den inhoud van een zin moeilijk met een dezer functies in verband brengen. En aangezien in het meeren-deel der zinnen, waarbij een appositie optreedt, tevens een bij het werkwoord behoorend object in den acc. aanwezig is, ligt het voor de hand, aan formeele perseveratie te denken. Bij de gevallen zonder object kan men dan den analogie-factor in het geding brengen, b.v. EUR. El. 231: εὐδαιμονοίης, μισθὸν ἡδίστων λόγων, waarbij WECKLEIN echter opmerkt: „μισθὸν steht als Apposition zum Inhalt des Satzes εὐδαιμονοίης, dessen Ergebnis damit ausgedrückt wird”. Zonder perseveratie ook AESCH. Ag. 734—735: αἶματι δ' οἶκος ἐφύρθη, | ἄμαχον ἄλγος οἰκέταις, | μέγα σίνος πολυκτόνον. Men kan deze woorden echter ook als accusativi beschouwen.

Behalve de hierboven opgesomde groepen vindt men nog een aantal incidenteele casus-perseveratie-gevallen van mechanisch-formeelen aard, die in Hoofdstuk II bl. 173 e.v. zullen worden behandeld.

¹ Vgl. DELBRÜCK, Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen, Strassburg 1893, I, bl. 601; WILAMOWITZ, Herakles-Kommentar bl. 59; NACHMANSON, Eranos IX (1909), bl. 44 e.v.

2 – *Genus en Numerus*

Komen we thans tot de beschouwing van de gevallen, waarin het genus van een nomen zijn persevereerenden invloed doet gelden op een volgend nomen, b.v. THEOCR. XV, 148: χώνηρ ὄξος ἄπαν. Grammaticaal is ἄπαν verbonden met ὄξος, naar de beteekenis echter behoort het bij χώνηρ. Juist bij de woorden, die geheel beteekenen, komt deze genus-perseveratie in verschillende talen zeer veel voor¹, vgl. b.v. ook het Fransche woord „toute-puissance”².

Overigens vindt men genus-perseveraties van den meest verschillende aard, die echter alle hierin overeenstemmen, dat ze tot stand komen door het te kort schieten van een der bekende psychische functies; het zijn formeele assimilaties, zonder overigens zuiver mechanisch te zijn; gewoonlijk is zelfs een logische factor duidelijk te onderkennen. Eenige voorbeelden mogen nog volgen. HOM. Od. XI, 90: ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχῇ Θηβαίου Τειρεσίαο | χρύσειον σκῆπτρον ἔχων. Dit ἔχων staat in plaats van het verwachte ἔχουσα; wanneer nl. een persoon of begrip omschreven is door toevoeging aan het subject van een attributieven genitivus, dan congrueert het bij dat subject behoorende participium vaak in genus met het omschreven substantivum, niet met het grammaticale subject. Het lijkt voor de hand liggend, hier te denken aan een perseveratieve werking, uitgaande van het genus van het omschreven subject.

Een reeds door ZIEMER, Streifz. bl. 68 besproken incongruentie vertoont het type PLATO Rep. 392 d: πάντα διήγησις οὕσα τυγχάνει. (in plaats van ὄντα), waarvan ZIEMER getuigt (bl. 69): „... lediglich die enge Annäherung (dieser Verbindung) ans Verbum, das mit ihm wie aus einem Guss geformt wird, hat ihren dominierenden Einfluss geltend gemacht ...”. Deze verklaring wijst reeds met groote stelligheid in de richting van onze opvatting in zake de perseveratietendenz.

Herhaaldelijk vindt men verder in de Grieksche litteratuur uitdrukkingen van het type: ὁ ἡμισυς τοῦ χρόνου (in plaats van τὸ ἡμισυ τοῦ χρόνου), b.v. THUC. V, 31: ἐπὶ τῇ ἡμισείᾳ τῆς γῆς³. Ook bij πολὺς, πλείων, πλείστος e.a. vindt men dit verschijnsel, b.v. THUC.

¹ WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 52.

² Dit voorbeeld behoort eigenlijk bij de anticipatie-verschijnselen; intusschen blijkt hierdoor reeds nu, dat er toch eigenlijk geen verschil bestaat tusschen perseveratie en anticipatie; vgl. § 3, bl. 80 e.v.

³ Formeel is dit weer een anticipatie-werking.

II, 56: ἔτεμον τῆς γῆς τὴν πολλήν. Volgens KÜHNER—GERTH, Synt. I, 279c komt deze uitdrukkingswijze tot stand „vermittelst einer Art von Assimilation”. De reden van deze assimilatie is weer dezelfde: de perseveratie- (c.q. anticipatie-) tendenz, hier nog versterkt, doordat dit verschijnsel plaats heeft bij *adjectiva*, al zijn ze dan ook substantivisch gebruikt, waarvan de congruentie in genus toch normaal is¹.

In tegenstelling met ZIEMER, Streifz. bl. 69 lijkt het mij, dat men gevallen als XEN. Cyr. VIII, 7, 24: αὐτὴ γὰρ ἀρίστη διδασκαλία of PLATO, Phaedr. 245e: ταύτης οὐσης φύσεως ψυχῆς niet als werkelijke assimilaties kan beschouwen, het zijn normale congruenties. KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 74 (§ 369) spreekt hier, m.i. terecht, van „attraktions-artige Kongruenzformen” en constateert ook een verschil in beteekenis tusschen b.v. τί ἐστι φθόνος; en τίς ἐστι φθόνος;

Op dit terrein komen ook individuele fouten voor van zuiver mechanisch karakter, zooals b.v. „... dort gibt es in der Glyptothek einen Saal, die grossartig ist”². Voor het Fransch geeft FREI, La grammaire des Fautes, bl. 56—57 veel voorbeelden, voorafgegaan door de uitspraak: „A notre avis, le français spontané tend à faire mécaniquement l'accord avec l'élément qui précède, peu importe la catégorie (sujet ou objet) de cet élément”.

Voorbeelden van incidenteele genus-perseveraties in het Grieksch worden in Hoofdstuk II vermeld, bl. 91 e.v.

Numerus-assimilaties bij nomina en pronomina zijn vrij zeldzaam. Vaak richt een adjectivum, participium, pronomen of substantivum zich in getal slechts naar één der woorden, waarbij het behoort; deze gevallen behooren echter, wanneer het praedicaatsnomina, ook zonder copula, betreft, bij de numerus-assimilaties in het gebied van het verbum thuis³.

Bekend is verder nog de door WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 51 genoemde „Plural der Konzinnität”, b.v. CIC. De Or. I, 3, 11 *studiis doctrinisque* (in plaats van *doctrinaque*). Deze numerus-assimilatie kan optreden bij het tweede van twee verbonden begrippen, waarvan het eerste gewoonlijk den meervoudigen vorm, het tweede gewoonlijk

¹ Hierover verder o.a. LÖFSTEDT, Syntactica II, bl. III.

² MERINGER, Aus dem Leben der Sprache, bl. 70.

³ B. v. HOM. Il. I, 177: αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φέλλῃ πόλεμοί τε μάχαι τε.

den enkelvoudigen vorm vertoont. Men heeft hier zeker te doen met een mechanische perseveratie, in vele gevallen nog bevorderd, doordat men ook gelijkheid van uitgang verkrijgt (*studiis doctrinisque*)¹.

Volkomen identieke gevallen voor het Grieksch zijn mij niet bekend ofschoon wellicht hiertoe ook gerekend kan worden de pluralis δυσπραξίαις in SOPH. Ai. 759: τὰ . . . σώματα πίπτειν βαρείαις | πρὸς θεῶν δυσπραξίαις ἔφασχ' ὁ μάντις (invloed van τὰ σώματα en θεῶν).

3 - Dubbele Comparativus en Superlativus

Een laatste groep van perseveratie-verschijnselen in het gebied van het nomen betreft de gevallen van z.g. dubbele comparatio, van het type: *etwas weniger länger*. Men zou kunnen twijfelen, of deze gevallen wel onder de syntactische verschijnselen behooren te worden gerekend, immers het lijkt, of het hier een loutere suffix-perseveratie betreft. Maar in het voorbeeld *etwas weniger länger* is er in den grond toch wel geen verschil met AESCH. Sept. 673: τίς ἄλλος μᾶλλον ἐνδικώτερος; (in plaats van μᾶλλον ἐνδικός of alleen ἐνδικώτερος); men zou kunnen zeggen, dat in *etwas weniger länger* de perseveratie van het comparatief-begrip nog bevorderd en gesteund wordt door het comparatief-suffix². OERTEL wil hier blijkbaar slechts suffix-perseveratie zien³.

Ook bij superlativi komt deze perseveratie voor, b.v. EUR. Alc. 790: τίμα δὲ καὶ τὴν πλεῖστον ἡδίστην θεῶν. Verwacht was πλεῖστον ἡδεῖαν of alleen ἡδίστην. Evenals bij den comparativus

¹ Verdere Latijnsche voorbeelden bij SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 370; LÖFSTEDT, Syntactica II, bl. 106; SCHRIJNEN—MOHRMANN, Synt. d. Br. d. HL. CYPR. I, bl. 28.

² Eenigszins anders is het gesteld met de bl. 21 besproken plaatsen HOM. Od. I, 164—165 en AR. Ach. 1078.

³ Immers bl. 56 Anm. 1 stelt hij naast de door MERINGER, Aus dem Leben der Sprache bl. 71 gegeven perseveraties van een comparatief-suffix een paar Engelsche voorbeelden, o.a. *Two or three days ago the musical critical* (in plaats van *critic*) *of the press* . . . Dit is echter een zuivere suffix-perseveratie.

In de moderne talen is deze „dubbele comparativus” min of meer vulgair, vgl. Fransche vbb. bij FREI La gramm. des fautes bl. 59; Engelsche bij GROENEBOOM, Zeven tegen Thebe-editie (Groningen 1938) in zijn aanm. bij vs. 673. Echter berust dit gebruik toch wel op een zeer universeele tendenz; voor het MNdl. vinden we gevallen vermeld bij STOETT, Middel-Nederlandsche Spraak-kunst, Syntaxis, 2de dr., Den Haag, 1909 bl. 84; middel- en nieuw-Engelsche vbb. bij KELLNER, Historical Outlines of English Syntax, London 1913, bl. 159—160.

wordt hier de perseveratie van de superlatief-functie nog gesteund door het superlatief-suffix.

B – Perseveratie-verschijnselen in het gebied van het Verbum

Hier ontmoeten we assimilaties van persona, numerus, genus, tempus, modus en nominale vormen.

I – *Persona Verbi*

Wanneer het subject uit verschillende deelen bestaat, richt het verbum zich, wat zijn persoon betreft, naar het voornaamste of naar het naastbijzijnde subject¹. Een voorbeeld van dit laatste geval vindt men XEN. AN. II, 1, 16: σύ τε γὰρ Ἑλλήν ἐῖ καὶ ἡμεῖς. Zouden de beide subjecten achter elkander genoemd zijn, dan zou het verbum den eersten persoon hebben vertoond: σύ τε γὰρ καὶ ἡμεῖς Ἑλλήνες ἐσμέν. Ofschoon we hier zeker oorspronkelijk een perseveratieve werking van σύ moeten aannemen, kan men gevallen van dezen aard moeilijk nog als min of meer foutieve assimilaties ten gevolge van perseveratie beschouwen; daarvoor is het verschijnsel te algemeen geworden.

Anders staat het echter met de meer formeele persoonsperseveraties bij het werkwoord, zooals deze kunnen voorkomen na een relativum, dat nl. gevoeld wordt als derde persoon, b.v. HOM. II. XVII, 250: ὦ φίλοι . . . οἱ . . . πίνουσιν καὶ σημαίνουσιν ἕκαστος (in plaats van πίνετε en σημαίνετε)².

Ook andere, incidenteele, persoons-perseveraties van mechanisch-formeel karakter komen voor, b.v. THUC. I, 82, 1: ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπ' Ἀθηναίων ἐπιβουλεύομεθα en DEM. II, 12: τὸ τῆς τύχης . . . ἥπερ αἰ βέλτιον ἢ ἡμεῖς ἡμῶν αὐτῶν ἐπιμελούμεθα,

¹ BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes bl. 152. Dat het werkwoord niet altijd den persoonsvorm van het voornaamste subject krijgt, blijkt uit het eveneens door BRUGMANN t.a.p. genoemde EURIPIDES-voorbeeld (Med. 1014): ταῦτα γὰρ θεοὶ καὶ γὰρ κακῶς φρονοῦσ' ἐμχανησάμην.

² Dit verschijnsel vindt men veel in het oudere Fransch, b.v.: Je ne vois plus que vous, qui le p u i s s e arrêter (CORNEILLE). Zie o.a. HAASE—OBERT, Syntaxe française du XVIIe siècle, Paris 1898, bl. 154 e.v.; K. SNEYDERS DE VOGEL, Syntaxe historique du français, Groningen 1919, bl. 122; A. DARMESTETER, Cours de grammaire historique de la langue française, 12. éd. IV Syntaxe, Paris 1931, bl. 182.

waar de samenhang ἐπιβουλεύονται resp. ἐπιμελείται doet verwachten ¹.

2 – Numerus Verbi

Het verbum congrueert in numerus met zijn subject. Naast dezen hoofdregel vindt men intusschen in alle handboeken bijzondere regels voor de numerus-congruentie. De logische rechtvaardiging van sommige dezer bijzondere regels is vaak zonder meer duidelijk. Toch lijkt het gewenscht, deze bijzondere regels nader te beschouwen, daar men het juiste inzicht m.i. vaak eerst verkrijgt, door den in bepaalde gevallen gebruikten numerus te beschouwen als veroorzaakt door de persevereerende werking van het subject of een der subjecten, of ook van appositie of praedicaatsnomen, zooals in de onmiddellijk hierna volgende gevallen.

Bespreken we eerst eenige gevallen van z.g. „attraktionsartige Kongruenz”, zooals LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 117 ze noemt, waar men, afwijkend van den hoofdregel, nu eens den singularis, dan weer den pluralis vindt. Bedoeld zijn ten eerste die gevallen, waar niet het eigenlijke subject, maar de bij het subject behoorende appositie den numerus verbi bepaalt. B.v. AESCHIN. III, 133: Θῆβαι, πόλις ἀστυγείτων, μεθ' ἡμέραν μίαν ἐκ μέσης τῆς Ἑλλάδος ἀνήρ πᾶσι of PLIN. N.H. II, 139: *Volsinii, oppidum Tuscorum opulentissimum, totum concrematum est fulmine* ².

Ten tweede moeten tot deze categorie gerekend worden die gevallen, waar de numerus van het verbum bepaald wordt door het praedicaatsnomen, b.v. HDT. II, 15: αἱ Θῆβαι Αἰγυπτῶς ἐκαλείτο of HDT. III, 60: τὸ μῆκος τοῦ ὀρύγματος ἑπταστάδιοι εἰσιν. Een Latijnsch voorbeeld vindt men onder vele andere bij SALL. B. Jug. c. 18: *loca, quae Numidia appellatur*. Over gevallen van dezen aard schrijft reeds ZIEMER, Streifz. bl. 70: „Dieselbe (die Numerus-Ausgleichung nl.) verbindet sich auch mit der Genus-Ausgleichung in dem vorhin erwähnten Falle . . .”, nl. op bl. 68, waar hij zegt: „Das Verbum eines Satzes assimiliert sich im Genus dem ihm äusserlich nahe stehenden Prädikatsnomen . . .” Ook LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 118 suggereert, dat we de verklaring

¹ Vgl. voor het Latijn LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 117—118 en SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 633.

² Vgl. HAVERS, Handb. bl. 71; LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 117; SCHMALZ—HOFMANN Lat. Gr. bl. 630; PAUL, Deutsche Gramm. IV, bl. 205 met vbb. uit HERDER en GOETHE.

moeten zoeken in het feit, dat het verbum zich in numerus met het praedicaatsnomen assimileert, omdat dit onmiddellijk bij het verbum staat: „... ebenso natürlich ist die Anpassung des ganzen Prädikats an ein danebenstehendes prädikatives Substantiv”. En BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes vermeldt bl. 158: „Dies (der Numerus des Verbums durch das Prädikatsnomen bestimmt) geschieht in der Regel infolge davon, dasz das Verbum dem Prädikatsnomen näher steht als dem Subjekt”¹. Het is duidelijk, dat men hier de juiste verklaring heeft: deze incongruentie is het gevolg van een mechanisch-formeele perseveratieve werking van het naastbijstaande substantivum, i.c. het praedicaatsnomen. Dit geldt ook voor de hiervóór genoemde gevallen, waar de numerus van het verbum bepaald wordt door de — later dan het subject genoemde — appositie.

BRUGMANN somt in paragraaf 94 van zijn Syntax des einfachen Satzes des Indogermanischen een aantal gevallen op, waarin de numerus van het verbum niet overeenkomt met dien van het subject, waarbij dan telkens een grootendeels psychologische verklaring wordt gegeven. Ik wil uit de door BRUGMANN genoemde categorieën er eenige bespreken, die naar mijn meening hun incongruentie geheel of ten deele te wijten hebben aan een perseveratie-tendenz. Allereerst een paar gevallen, waarin het grammaticale subject enkelvoud is, maar waar toch het verbum den meervoudigen vorm aanneemt².

a) Het werkwoord kan in het meervoud staan, wanneer een enkelvoudig subject vergezeld is van een niet in den subjectscasus staand meerv. substantivum, b.v. THUC. III, 109: Δημοσθένης μετὰ τῶν συστρατῆγων σπένδονταί. Inderdaad is het zóó, dat de στρατηγοί ook deelnemen aan het plengoffer; hier wint dus de beteekenis het op den grammaticalen eisch. Zeker is de pluralis σπένδονται vergemakkelijkt door twee factoren: 1. er worden feitelijk twee subjecten genoemd, en 2. het dichtst bij het verbum staande subject heeft den meervoudigen

¹ BRUGMANN wijst er t.a.p. verder nog op, dat in de indo-europeesche talen dit verschijnsel algemeen voorkomt.

² Over den pluralis bij een enkelvoudig collectivum als subject wordt hier niet gesproken, al zou ook hier de term: begrijs-perseveratie niet misplaatst zijn. Wel vestig ik de aandacht op een opmerking bij PAUL, Deutsche Gramm. IV, Synt. bl. 190: „Begünstigt wird der Plur. des Prädikats, wenn von dem Kollektivum ein Plural abhängt, der zu demselben im partitiven Verhältnis steht”. Ditzelfde constateert ook G. S. OVERDIEP, Moderne Nederlandsche Grammatica, Zwolle 1928, bl. 145. In deze gevallen lijkt een meer formeele perseveratie aanwezig te zijn.

vorm. De perseveratie-tendenz vertoont bij 1. een logisch-formeel, bij 2. een mechanisch-formeel karakter.

b) Men vindt eveneens den pluralis bij twee subjecten, die door „of” gescheiden zijn en die dus elkander schijnen uit te sluiten. Het is mogelijk, dat, zooals BRUGMANN betoogt, het exclusieve karakter van „of” naar de beteekenis wordt opgegeven en dit „of” meer een copulatieve beteekenis krijgt. De op den pluralis gerichte perseveratie-tendenz (twee subjecten!) is dan logisch gekleurd. Maar het is ook mogelijk, dat er een mechanisch-formeele assimilatie-drang werkt, waarbij uitsluitend het gevoel van de aanwezigheid van twee subjecten zich doet gelden, onverschillig of deze elkander uitsluiten of niet, vgl. b.v. PLATO Leg. 838a: εἶργονται, ὅταν ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ τῷ γένωνται καλοί. Het zal in de beide genoemde categorieën wel niet steeds uit te maken zijn, welke perseveratie-tendenz den doorslag heeft gegeven, maar dat er toch vrijwel altijd aan een syntactische perseveratie zal moeten gedacht worden, of deze nu semantisch-logisch dan wel mechanisch-formeel van aard is, lijkt mij niet voor twijfel vatbaar ¹.

Gaan we thans eenige voorbeelden na, waarin het verbum ondanks twee of meer subjecten toch den enkelvoudigen vorm vertoont. Deze gevallen zijn zóó frequent, dat men deze numerus-assimilaties bijna normaal zou kunnen noemen. Het meest begrijpelijk is de singularis in gevallen als LUC. d. mort. VI, 1: τὸ δὲ ἅλλως ἢ Μοῖρα καὶ ἡ φύσις διέταξεν, waar men de twee subjecten als omschrijving van één begrip zou kunnen opvatten, zoodat het gevoel, dat men met een meerledig subject te doen heeft, verzwakt ². Daarenboven kan men hier een formeele perseveratie aannemen van het dichtstbijzijnde subject, dat immers enkelvoudigen vorm heeft ³.

Een verbum in den singularis bij een meerledig subject kan ook het gevolg hiervan zijn, dat ieder der in het enkelvoud staande subjecten afzonderlijk met het werkwoord wordt verbonden, zoodat men

¹ Ik verwijs voor deze verschijnselen o.a. nog naar KÜHNER—GERTH, Syntax I, bl. 58, Anm. 5; SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gramm. bl. 633 met verdere literatuur; H. PAUL, Deutsche Gramm. IV Syntax, bl. 200 en 195; C. AYER, Grammaire comparée de la langue française, 4de druk, (Paris 1900) bl. 498.

² BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes, bl. 163.

³ Vgl. hiermede de op bl. 40 besproken formeele perseveratie van het dichtst bij het verbum staande praedicaatsnomen.

eigenlijk aan een meerledigen zin zou moeten denken, vooral daar, waar de subjecten eigenlijk tegenstellingen zijn ¹. Hier wordt het moeilijker, de perseveratiegevallen van de anticipatiegevallen gescheiden te houden, zooals tot nu toe gedaan is. BRUGMANN geeft o.a. een voorbeeld uit PLATO Phaedo 77d: ὁμῶς δέ μοι δοκεῖς σύ τε καὶ Σιμμίας ἡδέως ἄν . . . διαπραγματεύσασθαι en verklaart hierbij, dat: „ . . . aus dem δοκεῖς für das zweite Subjekt δοκεῖ zu entnehmen ist”: m.i. onnoodig. We kunnen hier in ieder geval tevens een psychologische verklaring geven door nl. δοκεῖς formeel als een numerus-anticipatie te beschouwen, tot stand gekomen, doordat de aangesproken persoon zich het sterkst in het bewustzijn van den spreker plaatst ². Dit laatste kan overigens niet alleen plaats hebben doordat een der subjecten dichter bij het verbum staat in plaats, maar ook en juist doordat het in de gedachte de voornaamste plaats inneemt, omdat het belangrijker is, waardoor het dan ook het dichtst bij het werkwoord genoemd of geschreven wordt, bv. THUC. IV, 38: ἔλεγε ὁ Στύφων καὶ οἱ μετ’ αὐτοῦ. Maar dit brengt juist den persevereerenden (of anticepeerenden) factor in werking! De perseveratie-tendenz zal in zulke gevallen juist sterker zijn dan in gevallen als HOM. II. II, 858: Μυσῶν δὲ Χρόμῳ ἦρχε καὶ Ἐννομῳ, waar van een grootere belangrijkheid van Chromis boven Ennomos geen sprake is, en waar de perseveratie dan ook zuiver formeel is. Ik meen dan ook niet met BRUGMANN (Synt. d. einf. S. bl. 164) te kunnen meegaan, wanneer deze hier den singularis van het verbum analogisch wil verklaren naar gevallen als het bovengenoemde vb. THUC. IV, 38 ³.

Uiterlijk gezien lijkt het, dat in bepaalde gevallen, waarin het geheel van de subjecten in den zin niet tevoren wordt overzien, de numerus-congruentie van het verbum slechts wordt doorgevoerd met het eerstgenoemde subject, onverschillig of dit vóór of na het verbum optreedt, b.v. HOM. II. XX, 194: ἀτὰρ σὲ Ζεὺς ἐρρύσατο καὶ θεοὶ ἄλλοι. Ἐρρύσατο is in numerus slechts met Ζεὺς verbonden, zoodat

¹ BRUGMANN, t.a.p. bl. 164.

² Men ziet hier wederom duidelijk, dat er tusschen perseveratie en anticipatie toch eigenlijk geen verschil is; vgl. § 3.

³ Implicite erkent overigens BRUGMANN, t.a.p. bl. 165 de belangrijkheid van de plaats der woorden (in verband met den numerus van het verbum) in den zin, wanneer hij zegt: „Überhaupt scheint das zwischen den Subjektswörtern bestehende Gewichtsverhältnis und dabei zugleich die davon abhängige Anordnung der Wörter im Satzganzen vielfach von Einflusz gewesen zu sein”.

θεοὶ ἄλλοι een soort aanhangsel lijkt. Dit komt in alle indo-europeesche talen voor, zooals BRUGMANN t.a.p. bl. 165 met voorbeelden illustreert. Dit niet-overzien van het geheel der subjecten is intusschen in feite slechts een tekort-schieten van een der psychische functies, die bij alle taaluitingen moeten werken, en wel een tekort aan opmerkzaamheid en nadenken, door welke oorzaak dit tekort dan ook ontstaan is. Maar juist dit tekort-schieten schept een vruchtbaren bodem voor fouten van allerlei aard, o.a. ook voor de perseveratieve en anticipatorische ontsporingen ¹. Hetzelfde kan ook geschieden, wanneer na een meervoudig subject nog een enkelvoudig subject volgt; het verbum staat dan vaak in het enkelvoud, „indem die numerale Formung des ersten Subjektwortes schon nicht mehr im Vordergrund des Bewusstseins ist” ², b.v. EUR. I.A. 1577: ἐς γῆν δ' Ἀτρεΐδαι πᾶς στρατός τ' ἔσται βλέπων ³. Het komt mij voor, dat we hier nog een stap verder moeten gaan en den singularis ἔσται moeten beschouwen als ontstaan onder den persevereerenden invloed van den thans nog uitsluitend in het bewustzijn vertoevendden singularis στρατός ⁴.

In het bovenstaande is niet gesproken over talrijke gevallen, waarin het praedicaat slechts uit een nomen bestaat, b.v. HOM. II. I, 777: αἶψά γάρ τοι ἔρις τε φίλη πόλεμοί τε μάχαι τε. Het spreekt vanzelf, dat gevallen als deze te beoordeelen zijn als was er ook een verbaal praedicaat aanwezig.

Tenslotte zij vermeld, dat ook zuiver mechanische perseveraties op dit gebied kunnen voorkomen, behoorende tot de z.g. „Augenblicksbildungen”, zooals b.v. PAUL, Deutsche Gramm., IV, bl. 214 er een aantal vermeldt, o.a.: *Ein Christ, wie die meisten sind, h a l t e n unsern Staat für zu niedrig* (HERDER) ⁵.

¹ Vgl. hierboven bl. 10 e.v. en HAVERS, Handb. bl. 61.

² BRUGMANN, t.a.p. bl. 165.

³ BRUGMANN geeft hier geen Grieksche voorbeelden.

⁴ Ik wijs er nog op, dat de singularis van het werkwoord bij een meerledig subject bij voorkeur gebruikt wordt, wanneer alle subjecten zaaknamen zijn. Hiervoor kunnen verschillende oorzaken bestaan. Vaak zullen de verschillende subjecten slechts een omschrijving zijn van één begrip, b.v. HOM. II. XIII, 711: ὀππότε μιν κάματος τε καὶ ἰδρὸς γούναθ' ἱκοίτο. Het kan ook zijn, dat zaaknamen als neutra worden gevoeld en aldus den singularis van het werkwoord veroorzaken. Het perseveratie-element lijkt mij nochtans ook hier op vele plaatsen aanwezig.

⁵ Men zie voor het verschijnsel o.a. nog: KÜHNER—GERTH, Gr. Gr. Synt. I, bl. 77 e.v.; SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 632 C e.v.; LÖFSTEDT, Synt. II,

3 – *Genus Verbi*

In het Grieksch zijn de perseveraties van een genus verbi betrekkelijk zeldzaam en betreffen, voor zoover ik heb kunnen nagaan, uitsluitend vormen, die onder invloed van voorafgaand medium eveneens den medialen vorm aannemen in plaats van den actieven vorm, b.v. AR. Pax 291: ὡς ἦδομαι καὶ χαίρομαι καὶ εὐφραίνομαι. Dit medium χαίρομαι is on-Grieksch en is, waarschijnlijk bewust, ontstaan onder invloed van de omringende, wèl juiste mediale vormen ¹.

Er kan verschil van meening bestaan over de vraag, of men genus-perseveraties van dezen aard wel bij de syntactische verschijnselen behoort in te deelen. Men zou met eenig recht kunnen beweren, dat deze assimilatie zuiver mechanisch is en dat de beteekenis er niet door verandert, dat men ze dus evengoed een suffix-perseveratie zou kunnen noemen. Deze opvatting lijkt mij niet juist. Ze zou alleen een schijn van juistheid hebben, wanneer men kon constateeren, dat in de meerderheid van de gevallen er geen verschil in grammaticale functie bestaat tusschen activum en medium. Dat dit niet zoo is, vinden we in den breede uiteengezet o.a. bij WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 120—129. En al kunnen we „in vielen Fällen . . . nicht so bestimmt und klar sagen, worin der Unterschied zwischen aktivischer und medialer Form besteht” ², dit doet niets af aan het feit, dat in de overstelpende meerderheid der gevallen wel een onderscheid te maken is in grammaticale functie tusschen activum en medium. En juist de vraag, of een bepaalde grammaticale vorm het kenteeken is van een eigen grammaticale functie, is het criterium, dat beslist over de vraag, of een bepaald verschijnsel al of niet onder de syntactische vormen dient te worden behandeld.

Ook in het Latijn kent men genus-perseveratie bij verba en wel in veel grootere mate dan in het Grieksch. De z.g. attractio van het genus verbi van *posse*, *quiere*, *nequire* na passieven infinitivus is zóó frequent in het oudere Latijn, dat HAVERS, Handb. bl. 70 deze „attractie” wil rekenen tot de uit oorspronkelijke perseveratie-fouten ontstane taalveranderingen, die zich bij „einer grösseren oder kleineren

bl. 117—119; STOETT, Middel Nederl. Syntaxis, bl. 136; PAUL, Deutsche Gramm. IV, bl. 191—195; AYER, Gramm. comparée de la langue franç., 4de dr. (Paris, 1900) bl. 496—498; KELLNER, Hist. Outlines of English Syntax (London, 1913), bl. 49.

¹ WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 124 wijst erop, dat χαίρομαι overigens in het Nieuw-Grieksch de heerschende vorm is geworden.

² WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 129.

Sprachgemeinschaft durchgesetzt haben'', b.v. CATO, De agr. 154: *uti transferri possit* ur. Het latere Latijn vertoont deze genus-assimilatie nog slechts van *coepisse* en *desinere*, zooals voldoende bekend is. Ook bij laat-Latijnsche schrijvers en op inscripties komen incidenteel weer gevallen van genus-perseveratie bij *posse* enz. voor die echter op zichzelf staan en dus te vergelijken zijn met het hierboven gegeven Grieksche voorbeeld ¹.

Ofschoon de Latijnsche voorbeelden uit den aard der zaak — buiten de z.g. deponentia ontbreekt hier immers het medium vrijwel — slechts perseveraties van passieve vormen vertoonen, is er toch geen fundamenteel onderscheid met het Grieksch; de perseveratie-tendenz wordt immers zuiver mechanisch opgewekt door het voorafgaan van andere passieve resp. mediale vormen. Slechts kan men voor de Latijnsche assimilaties van dezen aard met LÖFSTEDT, o.c. bl. 123 aannemen, dat ze niet alleen door uiterlijke, mechanische factoren tot stand komen maar dat ze tevens „psychologisch begründet und dem Sinn des ganzen Ausdrucks angepasst sind''. Voor de mij ten dienste staande Grieksche voorbeelden kunnen we niet aannemen, dat ze „psychologisch dem Sinn des ganzen Ausdrucks angepasst'' zijn, omdat de verba, waarvan de persevereerende werking uitgaat, media tantum zijn. Bij de behandeling der Grieksche voorbeelden in hoofdstuk II zal hierover nader worden gesproken.

4 — *Tempus*

Perseveraties van tempus, gewoonlijk uitgaande van den regeerenden zin naar den afhankelijkken zin, niet omgekeerd, worden in vele handboeken vermeld, doch gewoonlijk aangeduid onder den naam „tempus-assimilatie'' of „tempus-attractie'' ². Terecht rekent HAVERS, Handb. bl. 73 ook deze assimilaties tot de perseveratie-verschijnselen.

Vaak staat in afhankelijkke zinnen in plaats van het verwachte praesens een praeteritum na een praeteritum in den hoofdzin, wanneer men zich de handeling van den bijzin in tijd beperkt denkt door den tijd van den hoofdzin (t i j d hier niet op te vatten als tijdsvo r m, doch als tijdsb e g r i p); b.v. XEN. An. IV, 8, 1: ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμόν,

¹ Zie voor het Latijn vooral de zeer goede samenvatting van LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 121—124.

² ZIEMER, Streifz. bl. 79—82; KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 145 e.v.; BRUGMANN—THUMB, Gr. Gr. bl. 560; BRUGMANN, K.V.G. bl. 700; KIECKERS, Hist. Griech. Gramm. IV, Synt. bl. 122.

ὅς ὁ ριζε τὴν τῶν Μακρόνων [χώραν] καὶ τὴν τῶν Σκυθινῶν. Het praeteritum ὥριζε is hier wel een perseveratie van het praeteritum ἀφίκοντο, echter niet zuiver uiterlijk en mechanisch; er komt ook een ander element bij, dat men zich nl. geheel verplaatst in het verleden, waarvoor de constateering ἀφίκοντο gedaan werd. Dit laatste element geldt voor KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 145 nog als eenige verklaring, hoewel toch ZIEMER, Streifz. bl. 79 voor deze en dergelijke tempus-veranderingen reeds de juiste verklaring gegeven had: „Eine einfache Attraktion” (bl. 80), al ziet hij over het hoofd, dat deze „Attraction” niet louter „einfach” is, maar ook mogelijk werd gemaakt door den bij KÜHNER—GERTH genoemden factor. Trouwens, het is niet wel mogelijk in het volgende voorbeeld over „einfache Attraktion” te spreken: PLATO Rep. 436c: εἰσόμεθα, ὅτι οὐ ταῦτόν ἤν, ἀλλὰ πλείω (welk praeteritum gecommentarieerd wordt: ὅτι οὐ ταῦτόν ἐστιν, ὥσπερ ὥόμεθα, zie KÜHNER—GERTH, I, 146). Hier kan men, behalve aan de door K.—G. hierboven gegeven verklaring, (dat men zich nl. stelt op het tijdstip, waarop de constateering gedaan werd), ook denken aan een soort „innere Attraktion”, waarover hier verder niet gesproken wordt, omdat de psychische perseveratie-factor op deze plaats ontbreekt¹.

Dat in het Latijn eigenlijk de geheele leer van de consecutio temporum op een tempus-assimilatie berust, maakt WILHELM KROLL duidelijk in zijn werkje „Die wissenschaftliche Syntax im lateinischen Unterricht” waar men bl. 66 o.a. leest: „Fragt man . . . , was überhaupt zu der Syntax: *audivi quid faceret* geführt hat, so ist es die Tatsache, dasz durch *audivi* das Bewusstsein in die Sphäre der Vergangenheit versetzt war und auch den Inhalt des Gehörten in die Vergangenheit verlegte, auch wenn er sich in die Gegenwart hinein erstreckt”².

De in het bovenstaande bedoelde perseveratie-tendenz is niet be-

¹ Zie voor het begrip: „Innere Attraktion”: LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 124: „Eine andere . . . Attraktions- oder Assimilationserscheinung ist diejenige, durch welche die Form bzw. Flexion eines Wortes nicht einem anderen in seiner Nähe stehenden Worte, sondern lediglich seinem eigenen inneren Bedeutungsgehalt angeglichen wird; man könnte es, wenn man will, eine Art innere Attraktion nennen”.

² Men vindt overigens tegen de leer der consecutio temporum in soms verbreking der wetmatigheid door mechanische assimilatie, bv. CIC. Rep. III, 4: *disciplina populorum, quae perficit in bonis ingenius, id quod iam persaepe perfecit, ut incredibilis . . . virtus existeret*, welke laatste vorm in tempus zich mechanisch regelt naar het dichtstbij staande *perfecit*. Zie KROLL, Wiss, Synt. bl. 66—67 en SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 703.

perkt tot het Grieksch of het Latijn ¹; tempus-perseveraties van dezen aard worden ook in de moderne talen gevonden ². Men kan hier dan ook wel van een algemeene tendenz spreken, die bevorderd wordt door een quasi-logisch moment: de handeling van den bijzin wordt gedacht in de „tijdsfeer” van den hoofdzin.

Ook zuiver mechanische tempus-assimilaties zijn mogelijk; ik vermeld voor het Grieksch het volgende geval. Op een inscriptie uit Larisa, o.a. afgedrukt in I.G. IX, 2, 517 ³, leest men regel 12: ἐνεφάνισσοεν . . . , ποκκι π ο τ ε δ έ ε τ ο, terwijl in den Philippus-brief, waarop deze inscriptie een antwoord is, in regel 5 staat: ἐνεφάνισον . . . , ὅτι π ρ ο σ δ ε ῖ τ α ι. Reeds ED. HERMANN heeft I.F. XXXV, 166 in dit ποτεδέετο een assimilatie aan het tempus van den hoofdzin gezien en de plaats wordt opnieuw vermeld door E. FRAENKEL, I.F. XLI, Anz. bl. 20, in een bespreking van BECHTEL's werk Die Griechischen Dialekte.

Zou men dit laatste geval desnoods ook nog bij de vorige categorie kunnen rekenen, het Latijn kent zeker, in afwijking van het Grieksch, betrekkelijk veel mechanisch-formeele tempus-perseveraties. Ik wijs op het vrij vaak voorkomende gebruik van den infinitivus perfecti na praeteritum-vormen van *oportet*, *decet* e.a. ⁴, b.v. PLAUT. Mil. 725: *aequom fuit deis p a r a v i s s e* ⁵. Dan het z.g. persevereerende futurum, b.v. PLAUT. Mil. 651: *plus dabo quam p r a e d i c a b o ex me venustatis*

¹ Vgl. voor het Grieksch KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 145—146; BRUGMANN—THUMB, Gr. Gr. bl. 560, 4, en voor het Latijn SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 562 (plqmpf.) en 701 (impf.).

² Vgl. b.v. STOETT, Middelned. Synt. bl. 183, die ook reeds spreekt over een attractie van den tijdvorm; FREI, La grammaire des fautes, bl. 57—58; F. BRUNOT, Précis de grammaire historique de la langue franç., 2e éd. (Paris 1889), bl. 482, die een verschil in beteekenis wil zien tusschen: Je lui ai dit qu'un homme tel que lui se devait à son pays en: Je lui ai dit qu'un . . . se doit à son pays; ook het gesproken en geschreven Nederlandsch kent deze tempus-assimilaties.

³ Ook afgedrukt in SOLMSEN—FRAENKEL, Inscr. graecae ad inlustr. dialectos selectae no. 12, bl. 19 en bij BUCK, Greek Dialects No. 28, bl. 190.

⁴ ZIEMER, Streifz. bl. 79—82.

⁵ Een afzonderlijk onderzoek zou moeten uitmaken, in hoeverre het gebruik van den inf. perf. in dergelijke gevallen een gevolg is van perseveratie en in hoeverre de aoristus-functie van het perfectum een rol heeft gespeeld. Het klassieke proza kent het gebruik niet meer; het duikt weer op bij LUCRETIVUS en CATULLUS, totdat de Augusteïsche dichters den inf. perf. in plaats van het praesens na verba van kunnen en na alle mogelijke impersonalia gebruiken. Vgl. SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 591 e.v.

tibi; een perseveratie van een fut. ex. bij PLAUT. Pseud. 512: *si abstuleris, magnum facinus feceris* e.a.m.¹.

5 - *Modus*

De litteratuur over de z.g. modus-assimilaties is even uitgebreid als het verschijnsel zelf frequent is. Ons tot het Grieksch beperkende geven we de volgende drie categorieën van modus-assimilatie:

a) Na een irrealiteits-uitdrukking in den regeerenden zin constateert men in den ondergeschikten zin meestal het optreden van een indicativus praeteriti in plaats van een anderen indicativus of coniunctivus, b.v. PLATO Ap. 18a: Εἰ ἐν ἐκείνῃ τῇ φωνῇ τε καὶ τῷ τρόπῳ ἔλεγον ἐν ὁσπερ ἐτεθράμην, κτλ. Door een soort „logische assimilatie” is het begrip τρέφεσθαι binnen het bereik van de irrealiteit van εἰ ἔλεγον gekomen en treedt in plaats van het verwachte τέθραμμαι het plusquamperfectum ἐτεθράμην op². We hebben in gevallen als dit deze assimilatie te beschouwen als een perseveratie van den indicativus praeteriti, die bevorderd wordt door het z.g. logisch moment, waarvan reeds boven sprake was. Na een hoofdzin met een irreëlen wensch vindt men deze assimilatie b.v. AR. Ve. 732 εἴθ’ ὦφελέν μοι κηδεμῶν ἢ συγγενῆς εἶναι τις ὅστις τοιαῦτ’ ἐνοουθετεῖ³.

b) In bijzinnen, afhankelijk van perioden, die een coniunctivus bevatten, kan men door perseveratie eveneens een coniunctivus vinden, b.v. XEN. Mem. I, 6, 14: εἰάν τι ἔχω ἀγαθόν, διδάσκω καὶ ἄλλοις συνίστημι, παρ’ ὧν ἂν ἡ γῶμαι ὠφελησέσθαι τι αὐτούς.

c) Na een optativus in den regeerenden zin kan men in daarvan afhankelijke zinnen eveneens een optativus vinden¹. Zoo na een wen-

¹ SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 556 (futurum-pers.); bl. 564 (fut. ex-pers.) Overigens kan *feceris* in het laatstgenoemd citaat ook *actio perfecta* hebben (afgelopen handeling in de toekomst), waardoor zich een zeker logisch be- tekenis-moment zou voegen bij de mechanische vorm-perseveratie.

² Vgl. STAHL, bl. 435, 3 e.v. STAHL bespreekt hier in het algemeen het feit, dat de bij een conditioneelen zin behorende nevenzinnen „des Urteils” door logische assimilatie den vorm van den conditioneelen zin aannemen (onverschillig of de regeerende conditioneele zin den ind., coní. of opt. heeft). Deze logische assimilatie is mogelijk in voorwaardelijke, relatieve en temporeele bijzinnen zelden in consecutieve zinnen. Zie voor deze zelfde opgave KIECKERS, Hist. Gr. Gr. IV bl. 66. Afwijkend KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 257 e.v., die de assimilatie in afhankelijke voorwaardelijke en consecutieve zinnen niet noemt, echter wel voorbeelden geeft van deze assimilatie in finale en causale afhankelijke zinnen, deze laatste evenwel zelden voorkomend.

³ Vgl. STAHL, bl. 334, 4.

schenden optativus: PLATO Phaedr. 279c: χρυσοῦ πλεῖθος ἂν εἴη μοι, ὅσον μήτε φέρειν μήτε ἄγειν δύναίτο ἄλλος ἢ ὁ σώφρων. Na een potentiëlen optativus: XEN. Mem. II, 1, 18: ὁ μὲν ἐκὼν πεινῶν φάγοι ἂν ὁπότε βούλοιτο. Ook in deze gevallen kan men spreken van modus-perseveratie; door den persevereerenden invloed van den optativus in den regeerenden zin treedt nl. deze modus ook op bij het werkwoord van den afhankelijken zin.

Intusschen is met het noemen der drie categorieën van gevallen, waarin modus-assimilatie van het afhankelijke aan het regeerende werkwoord plaats heeft (het omgekeerde vindt men niet), deze kwestie in de verste verte niet voldoende besproken. Dat de zaak inderdaad niet zoo eenvoudig is, blijkt o.a. uit het groot aantal malen, dat STAHL over het verschijnsel spreekt (zie onder), en waar telkens een bijzonder onderdeel der assimilatieverschijnselen gesignaleerd wordt. Men kan intusschen niet zeggen, dat hij ook telkens een andere zijde van het verschijnsel belicht, hij bepaalt zich tot het constateeren der onderdeelen ².

In verband met den gangbaren term 'modus-assimilatie' of 'modus-attractie' moeten we allereerst deze terminologie nader beschouwen. Het komt mij voor, dat deze termen veel te generaliseerend zijn. Om met den term 'attractie' of 'assimilatie' te beginnen: reeds vroeger (bl. 13 e.v.) heb ik uiteengezet, waarom men hier niet van attractie of assimilatie behoort te spreken, doch dat de term *perseveratie* (c.q. *anticipatie*) de voorkeur verdient ¹. In feite immers is het proces aldus, dat de modus in den regeerenden zin een zoodanige persevereerende werking uitoefent, dat de modus

¹ Aldus KÜHNER-GERTH, Synt. I, bl. 255 e.v., vgl. STAHL, Synt. bl. 275, 2; 276,1; 325,1; 402,1; 435,3; 458,3; 469,3; 474,1; 481,1 en 533,4.

² Overigens blijft het jammer, dat STAHL niet tot een volledige behandeling van de assimilatie bij het werkwoord gekomen is. Weliswaar spreekt hij in het begin van zijn werk, in het hoofdstuk „Methodologie”, bl. 16—17, over de psychische factoren als de eenige, waardoor de assimilatie-verschijnselen verklaard kunnen worden, maar een systematische behandeling ontbreekt, terwijl deze bij den zeer grooten materiaalrijkdom, dien zijn boek bevat, toch heel goed mogelijk zou zijn geweest. Dit ligt wel aan den opzet van zijn werk, dat niet zooals b.v. HAVERS' Handbuch uitgaat van de „Bedingungen und Triebkräfte” bij de verklaring der syntactische verschijnselen, maar van de formeele indeeling: Leer van het genus, leer van het tempus, leer van den modus, leer van de nominale verbaalvormen.

in den afhankelijken zin daardoor aan dien in den regeerenden zin geassimileerd wordt.

Nu zijn er verschillende facetten bij deze perseveratie-werking in het oog te houden. Anders gezegd: deze assimilatie is een vrij gecompliceerd proces, waarin men de werking van verschillende factoren waarneemt, die evenwel alle van psychischen aard zijn. In de eerste plaats is er de zuiver-mechanische drang tot vasthouden aan, insisteren op het eens gezegde; men zou dit de eigenlijke perseveratie kunnen noemen. In de tweede plaats treedt de behoefte naar voren, om door uiterlijke gelijkheid van modus te weerspiegelen de al of niet bedoelde innerlijke gelijkheid van sfeer, het gevoel te accentueeren, dat er één enkel voorstellingscomplex ontstaat, waarvan de onderdeelen alle behooren tot eenzelfde „attitude mentale”². Dan is er nog de algemeene drang naar uiterlijk parallelisme, naar symmetrie, die mede gedeeltelijk, natuurlijk niet uitsluitend, de oorzaak is van tal van assimilaties. Al deze factoren zouden echter niet in werking treden, ja niet aanwezig zijn, wanneer primair dit niet vaststond: er is een taal-element, in ons geval een modus, tot welke een andere, volgende of voorafgaande modus in een dergelijke afhankelijkheidsverhouding staat, dat deze den vorm van den eerste kan aannemen. De redenen zijn verschillend, maar liggen alle in den spreker of schrijver, zijn mentale werking persevereert nl. bij het eens gezegde. Het verschijnsel, dat men vroeger verkeerdelijk „attractie” noemde en dat, uiterlijk beschouwd, de benaming „assimilatie” zou kunnen dragen, moet, als men het beschouwt naar zijn innerlijke beteekenis, naar zijn werkelijk tot-stand-komen, perseveratie-verschijnsel genoemd worden, althans als zoodanig begrepen worden, ook al behoudt men, om welke reden dan ook, den term assimilatie.

Dan de benaming „modus”. Beschouwen we eens de plaats XEN. Conv. VIII, 17: Τίς μισεῖν δύναιτ’ ἄν, ὅφ’ οὐ εἰδεῖται καλός τε καὶ

¹ Er zijn natuurlijk gevallen denkbaar, dat de term assimilatie behouden kan blijven, b.v. in de analogie-gevallen, maar deze liggen buiten de lijn van dit onderzoek. Zie hiervoor vooral ED. HERMANN, *Lautgesetz und Analogie*, Berlin 1931. Ook voor de verhouding tusschen analogie en perseveratie (of anticipatie) kan men in dit werk goede suggesties vinden.

² A. MEILLET, *Linguistique historique et linguistique générale*, I, Paris 1921, bl. 190: „Sous le nom de modes on entend les formes au moyen desquelles est indiquée l’attitude mentale du sujet parlant par rapport au procès indiqué par le verbe”.

ἀγαθὸς νομιζόμενος. Het is gemakkelijk in te zien, dat we hier in den optativus εἰδείη een assimilatie aan δύναιτο hebben. Men kan aannemen, dat εἰδείη staat in plaats van een indicativus οἶδε. Aldus is de indicativus οἶδε in modus geassimileerd aan den optativus δύναιτο en vervangen door den optativus εἰδείη, een modus-perseveratie dus. Zien we nu een tweede geval, b.v. Lys. XII, 29: εἰ μὲν γὰρ τις ἦν. . . . ἀρχὴ ἰσχυροτέρα αὐτῆς, ὅφ' ἥς αὐτῷ προσετάρτετο ἀνθρώπους ἀπολλύναι, ἴσως ἂν αὐτῷ συγγνώμην εἶχετε. Dit προσετάρτετο staat ter vervanging van den indicativus praesentis προστάρτεται en is nu onder den invloed van het voorafgaande imperfectum ἦν eveneens indicativus imperfecti geworden. Deze assimilatie nu noemt men ook modus-assimilatie¹, ofschoon het begrip προστάρτεσθαι uitgedrukt staat in den indicativus, of het nu geassimileerd is of niet. Dit kan dus niet geheel juist zijn. Toch is er zeker een assimilatie, echter niet van *modus*, doch van *modaliteit*. *Modus* is een verbaal-vorm, *modaliteit* is de functie van dien vorm². Bij gelijkheid van *modus*-vorm kan de functie verschillend zijn; dit behoeft natuurlijk geen nader betoog. In ons geval is er dus een assimilatie van *modaliteit* en wel van de *irrealiteit*. Men heeft dit niet voldoende beklemtoond in de handboeken; immers overal wordt er bij de beschouwing van gevallen als dit gesproken van *modus*-assimilatie³. Naar den vorm is er echter geen sprake van *modus*-assimilatie, wel van *tempus*-assimilatie. In dit licht gezien wordt het dan ook begrijpelijk, dat ZIEMER, Streifz. onder het opschrift 'Tempus-Ausgleichung' bl. 81 zegt: „Ganz Analoges bietet der griechische Sprachgebrauch. Hier erscheint in Relativsätzen besonders mit ἔδει, ἔχρην, προσῆκε, welche in Abhängigkeit von einem im Modus der Irrealität stehenden regierenden Satze sich befinden, das Imperfekt statt des Präsens durch Ausgleich, z.B. DEM. Phil. IV, 2: εἰ πάνθ' ἃ προσῆκε πραττόντων ἡμῶν κακῶς εἶχε τὰ πράγματα, οὐδ' ἂν ἕλπις ἦν κτλ.". Uiterlijk is er inderdaad *tempus*-assimilatie, innerlijk is er *modaliteits*-aanpassing.

¹ KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 255 e.v.

² Vgl. de reeds geciteerde definitie van MEILLET (bl. 51, aanm. 2).

³ KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 255 voelt wel, dat zijn benaming niet juist is, wanneer hij verklaart: „Bezeichnet der Hauptsatz einen bloss gedachten, willkürlich angenommenen Fall . . . , so nehmen diejenigen Nebensätze, welche demselben Vorstellungskreise angehören, naturgemäss an der Modalität des Hauptsatzes Teil".

Het is bekend, dat de indo-europeesche toestand op het gebied der modi¹ ook in het Grieksch belangrijke wijzigingen heeft ondergaan. Wanneer MEILLET constateert, dat uit het praeteritum „... le français a constitué un nouveau type modal, qui a une valeur surtout grammaticale, le conditionnel: je ferais volontiers ceci si vous vouliez”², dan kan men ditzelfde constateeren voor het Grieksche praeteritum. Dit heeft immers, naast zijn temporeele beteekenis, ook „un nouveau type modal” gevormd, en wel de irrealiteit, nl. in irreële supposities, in irrealiteitsmededeelingen, in irreële wenschen en ter uitdrukking van den potentialis van het verleden. Dit gebruik van den indicativus der praeterita is voldoende beschreven; zoo schrijft SOMMER³: „Wenn insbesondere die Anwendung des Indikativs der Vergangenheitstempora vielfach eine weitergehende Verwendung im ‚modalen Sinn’ findet . . .” (bl. 80) en: „Das allgemeine Verhalten der Modi der Zeitgebung gegenüber verrät oft eine gewisse Unsicherheit und Gleichgültigkeit, die sich historisch in zahlreichen Verschiebungen äussert und psychologisch begründet ist, wo die Begriffe der blossen Vorstellung, der Potentialität und namentlich der Irrealität, hineinspielen; . . .” (bl. 88—89)⁴. Dat desondanks voor deze gevallen toch steeds weer gesproken wordt van *modus-assimilaties*, is dus wel zeer bevreedend.

Eigenlijk geldt hetzelfde voor de optativus-assimilaties, waar immers ook gewoonlijk geassimileerd wordt niet uiterlijk aan een *modus*, maar aan de functie van dien *modus*, de modaliteit, b.v. potentialiteit. Hier is echter de term „modus-assimilatie” niet geheel onjuist, omdat toch feitelijk ook een assimilatie van *modus*, nl. in plaats van den

¹ MEILLET, *Linguistique historique et linguistique générale* I, bl. 192: „En indo-européen, chaque mode avait sa valeur sémantique propre”.

² MEILLET o.c. bl. 192; vgl. ook MEILLET, *Ling. hist. et ling. gén.* II, Paris 1938, bl. 32: „Le plus souvent, la notion du prétérit est emmêlée avec d’autres notions . . . En somme, quand on parle de l’opposition du ‘présent’ et du ‘passé’, on fait de la logique, non de la grammaire”. Dit laatste is wel zeer waar voor de uitdrukking der irrealiteit in het Grieksch. (Ook in het Latijn, vgl. ZIEMER, *Streifz.* bl. 81, b).

³ F. SOMMER, *Vergleichende Syntax der Schulsprachen*, Berlin 1921, bl. 79 e.v.

⁴ Zie voor de verklaring van den indicativus praeteriti als *modus* der irrealiteit o.a. KIECKERS, *Hist. Gr. Gramm.* IV, bl. 30—32; BRUGMANN—THUMB, *Gr. Gr.* bl. 558 e.v. (onder den titel: „Der Indikativ der Augmentpräterita modal gebraucht”); BRUGMANN, *KVG.* bl. 700; het verschijnsel in het Latijn o.a. LÖFSTEDT, *Syntactica* I, bl. 120 e.v.

indicativus of den conjunctivus, plaats heeft, wat bij den indicativus der praeterita niet steeds het geval is. Kan men dus in het algemeen beter spreken van modaliteits-perseveraties (of eventueel -assimilaties), dan geldt dit toch alleen voor die gevallen, waarin de geassimileerde modus tot hetzelfde voorstellingscomplex behoort als de regeerende modus. Waar dit niet het geval is, waar dit z.g. „logisch moment” ontbreekt, hebben we te doen met zuiver-mechanische modus-assimilaties, b.v. HDT. VIII, 19: ἔλεγέ σφι ὡς δοκέοι ἔχειν τινὰ παλάμην τῇ ἐλπίσι τοῖς τῶν βασιλέως συμμάχων ἀποστήσειν τοὺς ἀρίστους.

Om practische redenen zal in het vervolg de uitdrukking modus-assimilatie behouden blijven, ook bij de perseveratie van den indicativus praeteriti, echter met de in het voorafgaande aangeduide reserves. Toch za getracht worden, het onderscheid tusschen vorm en functie te handhaven, alsook het verschil te doen uitkomen tusschen de z.g. logische en de zuiver-formeele perseveratie-gevallen.

OVERZICHT

over de

PERSEVERATIEGEVALLEN VAN MODUS EN MODALITEIT

I – *Perseveratie van een Indicativus praeteriti*

a) Na een praeteritum met ἄν in den regeerenden zin (irrealiteits-mededeeling) kan men in daarvan afhankelijke (vooral relatieve, temporele en finale) zinnen door perseveratie of anticipatie eveneens een indicativus praeteriti vinden, b.v. LYS. XII, 98: οἱ δὲ παῖδες ὑμῶν, ὅσοι μὲν ἔνθαδε ἦσαν, ὑπὸ τούτων ἄν ὑβρίζοντο. PLATO Theaet. 165e: ἤλεγχεν ἄν ἐπείχων καὶ οὐκ ἀνίεις πρὶν . . . ξυνεποδίσθης ὑπ' αὐτοῦ. LYS. III, 21: ἐβουλόμην ἄν Σίμωνα τὴν αὐτὴν γνώμην ἔμοι ἔχειν, ἵνα ῥαδίως ἔγνωτε τὰ δίκαια.

b) Na een irreëlen wensch in den regeerenden zin, uitgedrukt door een indicativus praeteriti, kan men in daarvan afhankelijke (vooral relatieve en finale) zinnen eveneens een indicativus praeteriti vinden, b.v. HOM. II. VI, 350: ἀνδρὸς ἔπειτ' ὠφέλλον ἀμείνονος εἶναι ἄκοιτις| ὃς ἦ δὲ νέμεσιν τε καὶ αἴσχεα πολλὰ ἀνθρώπων. AP. RHOD. I, 281: αἶθ' ὄφελον. . . αὐτίκ' ἀπὸ ψυχὴν μεθέμεν . . ., ὅφρ' αὐτὸς με τεῇσι φίλαις ταρχύσασα χέρσιν.

c) Na irreële uitdrukkingen van „moeten” enz. kunnen de daarvan afhankelijke zinnen eveneens de irreële modaliteit aannemen, b.v.

DEM. VIII, 1: ἔδει... τοὺς λέγοντας... ὁ βέλτιστος ἕκαστος ἡγεῖτο, τοῦτ' ἀποφαίνεσθαι.

d) Bijzinnen (vooral relatieve), die afhankelijk zijn van een bijzin, welke een irreele hypothese bevat, kunnen binnen de sfeer van deze irreele modaliteit getrokken worden en vertoonen dan ook een indicativus praeteriti, b.v. PLATO Charm. 171d-e: εἰ μὲν γὰρ ἦδει ὁ σώφρων ἅ τε ἦδει καὶ ἅ μὴ ἦδει κτλ.

In alle bovengenoemde gevallen treedt het z.g. logisch moment op; de handeling van den afhankelijkken zin is opgenomen in de sfeer van den regeerenden zin, waardoor perseveratie van modaliteit ontstaat. Dit logisch moment is niet aanwezig in de gevallen van zuiver-mechanische modus-assimilatie, vooral voorkomend in den (dramatischen) dialoog, b.v. XEN. Oec. XVIII, 3—4: οὐκοῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι ὑποζύγια ἀλοῶσι τὸν σῆτον; τί δ' οὐκ, ἔφην ἐγώ, οἶδα;¹

2 - Perseveratie van een Coniunctivus

a) Bijzinnen, afhankelijk van perioden, die een hypothetischen, hypothetisch-temporeelen, of hypothetisch-relatieven bijzin in den coniunctivus bevatten, kunnen eveneens den coniunctivus krijgen, wanneer de inhoud van deze bijzinnen in de sfeer van den hypothetischen zin ligt en dus wederom een soort logische verbondenheid zich doet gevoelen, b.v. PLATO Conv. 214e: εἰάν τι μὴ ἀληθὲς λέγω, μεταξὺ ἐπιλαβοῦ, ἂν βούλη. PLATO Rep. 440c: ὅταν τις οἴηται ἀδικεῖν, οὐχ ὅσῳ ἂν γενναίτερος ᾖ, τοσοῦτ' ἥττον δύναται ὀργιζεσθαι; XEN. Mem. III, 4, 6: ὅτου ἂν τις προστατεύῃ, εἰάν γιγνώσκῃ ὧν δεῖ..., ἀγαθὸς ἂν εἴη προστάτης².

b) Hetzelfde geldt voor zinnen, afhankelijk van een finalen bijzin in den coni.; voor zinnen, afhankelijk van een bijzin met prohibitieven coni. bij een verbum timendi en voor zinnen, afhankelijk van een dubitatieven of adhortatieven coniunctivus.

3 - Perseveratie van een Optativus

Men kan de onder deze rubriek behorende gevallen splitsen in twee groote groepen en wel de gevallen, waarin men van een z.g. logische assimilatie zou kunnen spreken en die, waarin de assimilatie meer uiterlijk, meer formeel is.

¹ OERTEL, l.c. bl. 62.

² Vgl. STAHL, Synt. bl. 435, 3; 474, 1; 533, 4.

Als logische assimilatie aan den optativus van den regeerenden zin moet men beschouwen den optativus in die bijzinnen, die zóó noodzakelijk zijn als aanvulling van den regeerenden zin, dat ze hiermede een logisch geheel uitmaken, er innerlijk mee verbonden zijn. Vanzelfsprekend heeft dan de bijzin deel aan de sfeer van den regeerenden zin, zoodat, wanneer deze een optativus bevat, de modus van den bijzin zich als vanzelf aan dien van den regeerenden zin zal assimileeren.

STAHL, Synt. bl. 35 wil de ter nadere bepaling noodzakelijke bijzinnen synthetische bijzinnen noemen. Tot de synthetische bijzinnen behooren in ieder geval de hypothetische en finale bijzinnen, doch ook de temporeele, consecutieve en relatieve bijzinnen, voor zoover deze als bepaling bij den regeerenden zin niet gemist kunnen worden.

Tegenover de synthetische bijzinnen zijn te stellen de parathetische bijzinnen. Deze maken niet één geheel uit met den regeerenden zin, ze vormen geen noodzakelijke bepaling ervan, ze staan in losser verband er naast. Wanneer dan ook hun modus zich aan dien van den regeerenden zin assimileert, moet men hierin geen logische, maar formeele assimilatie zien. Tot de parathetische zinnen behooren altijd de causale zinnen, maar kunnen ook behooren temporeele, consecutieve en relatieve zinnen, wanneer ze een niet-noodzakelijke bepaling van den regeerenden zin vormen.

A – Optativi, ontstaan door z.g. logische assimilatie

a) Na een regeerenden zin (gewoonlijk hoofdzin), waarin een optativus met *äv* of een (wenschende) optativus voorkomt, vindt men in de hiervan afhankelijke synthetische zinnen veelal den optativus en wel als regel in plaats van een coniunctivus generalis of futuralis, b.v. MIMN. I, 2: *τεθναίην ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι* (in plaats vanden futuralen coni.). HDT. VII, 49: *ἀνὴρ ἂν εἴη ἄριστος εἰ . . . ἐν τῷ ἔργῳ θρασὺς εἴη* (in plaats van den coni. generalis)¹. De optativus-perseveratie is hier zeer goed te begrijpen, omdat, afgezien van den mechanischen perseveratiedrang, ook wederom de innerlijke verbondenheid van hoofd- en bijzin aanwezig is, waarvan reeds herhaaldelijk sprake was.

b) Na een optativus in hypothetische, hypothetisch-temporeele, hypothetisch-relatieve en finale perioden verschijnt ook in daarbij

¹ Vgl. STAHL, bl. 276, 1; 333, 2 en 469, 3.

behoorende (synthetische) hypothetische, relatieve, temporeele en consecutieve bijzinnen door logische assimilatie de optativus in plaats van den indicativus of coniunctivus, b.v. PLATO Phaedo 72c : εἰ ἀποθνήσκοι μὲν ἅπαντα ὅσα τοῦ ζῆν μεταλάβοι ἐπειδὴ δ' ἀποθάνοι μένοι ἐν τούτῳ τῷ σχήματι κτλ¹. Ook hier worden de optativus-assimilaties μεταλάβοι en ἀποθάνοι gemakkelijk verklaard door den persevereerenden invloed, uitgaande van de optativi ἀποθνήσκοι en μένοι, te meer omdat de bijzinnen ὅσα . . . μεταλάβοι en ἐπειδὴ ἀποθάνοι een soort logisch geheel vormen met de beide εἰ-zinnen.²

B – Optativi, ontstaan door formeele assimilatie

1. Na een optativus met ἄν of een enkelen, wenschenden, optativus in den regeerenden zin wordt veelal in daarvan afhankelijke parathetische zinnen eveneens een optativus gevonden, in plaats van een generalen of futuralen coniunctivus. Het betreft hier een optativus obliquus. B.v. XEN. Mem. II, 1, 18: ὁ μὲν ἐκὼν πεινῶν φάγοι ἂν ὁπότε βούλοιτο³.

2. Eveneens vindt men een geassimileerden optativus obliquus in relatieve, temporeele en hypothetische bijzinnen, afhankelijk van een finalen optativus⁴. Zoo b.v. THUC. III, 2, 8: ὅπως μὴ βοηθοῖεν . . . πρὶν σφῶν οἱ ἄνδρες . . . διαφύγοιεν.

3. Synthetische bijzinnen, afhankelijk van een optativus obliquus, kunnen door assimilatie ook een optativus obliquus krijgen. Deze optativus komt slechts in proza voor en staat ὁfwel in plaats van een indicativus, b.v. HDT. VIII, 19: ἔλεγέ σφι ὡς δοκέοι ἔχειν τινὰ παλάμην, τῇ ἔλπιζοι . . . ἀποστήσειν (in plaats van ἐλπίζει)⁵, ὁfwel

¹ Vgl. STAHL, bl. 435—36; 474, 1; 533, 4; 458, 3 en 324, 2.

² Bij hypothetische zinnen met optativus, afhankelijk van een zin met optativus potentialis, kunnen we slechts zelden van modus-assimilatie spreken, nl. alleen, wanneer εἰ met opt. een coniunctivus generalis of futuralis vervangt. We moeten immers aannemen, dat hypothetische zinnen met εἰ, althans gedeeltelijk, van huis uit potentiëel kunnen zijn. Zie hierover BRUGMANN, Gr. Gr. bl. 582; vgl. ook ibid. bl. 579. Een anderen indruk wekt STAHL, o.a. bl. 402.

³ Vgl. STAHL, bl. 275, 2; 317, 2; 481, 1 en 469, 3.

⁴ STAHL vermeldt bl. 470 alleen, dat dit het geval is met door πρὶν ingeleide zinnen.

⁵ Vgl. STAHL, bl. 325, 3.

in plaats van een coniunctivus, b.v. XEN. An. I, 9, 11: εὐχὴν δέ τις αὐτοῦ ἐξέφερον ὥς εὐχοίτο τοσοῦτον χρόνον ζῆν ἔστε νικῶν¹.

Eenige opmerkingen mogen nog volgen:

1. Er zijn natuurlijk andere verdeelingen te maken dan de hierboven gegevene. Zoo splitst BRUGMANN, KVG. bl. 700 de „Assimilationen des Verbums eines Nebensatzes an das des Hauptsatzes in bezug auf den Modus” in gevallen, waarin de „unmodale” indicativus in den bijzin een modale beteekenis krijgt en in gevallen, waarin de bijzin ook zonder assimilatie een modale uitdrukkingwijze vereischt. Ik acht deze rubricceering voor mijn doel te globaal, ofschoon hierin de m.i. volstrekt-juiste opvatting ligt opgesloten, dat de indicativus als regel niet-modal is en eerst van een modaliteit van den indicativus gesproken kan worden, wanneer de indicativus van het praeteritum dient als uitdrukking van de irrealiteit.

2. OERTEL wijst in zijn bekend artikel „Über grammatische Perseverationserscheinungen” bl. 62 op een in het Grieksch tamelijk frequent geval van modus-perseveratie in den dialoog, b.v. SOPH. Phil. 250: ΝΕ. ὦ τέκνον οὐ γὰρ οἶσθα μ’ ὄντιν’ εἰσορᾷς; ΦΙΛ. πῶς γὰρ κἀτ οἶδας; Dit κἀτ οἶδας is een indicativus-perseveratie van het voorafgaande οἶσθα in plaats van een dubitatieven coniunctivus. Zulke modus-perseveraties komen natuurlijk bij voorkeur in het drama voor, ook in monologen. Het spreekt van zelf, dat men hier te doen heeft met een zuiver-mechanische perseveratie.

3. Tenslotte zij er op gewezen, dat de modus-perseveratie een verschijnsel is, dat men in vele en velerlei talen terugvindt, of, om met BRUGMANN, KVG. bl. 700 te spreken: „Neben einzelsprachlichen Erscheinungen . . . gibt es in weiterer Verbreitung Assimilationen des Verbums eines Nebensatzes an das des Hauptsatzes in bezug auf den Modus”. Maar, zoo constateert hij verder, „in keiner Sprache ist diese Ausgleichung regelmässig durchgeführt worden”. Men kon deze uitspraak a priori verwachten, immers, de perseveratie- (of assimilatie-) tendenz is een eigenschap, behoorende tot de psyche van iederen spreker, ze behoort tot de algemeene taal-tendenzen. Iedere taalgebruiker immers kan onderworpen zijn aan het tekortschieten van een of meer der psychische functies, die bij het correct spreken en schrijven moeten werken²; ieder taalgebruiker ook komt

¹ Vgl. STAHL, bl. 459, 1.

² Zie boven, bl. 11.

gemakkelijker tot het laten-gaan van dezen perseveratie-drang, omdat bovendien de behoefte tot gelijkmaking, tot assimilatie, om verschillende redenen, waarvan de voornaamste is het gevoel van z.g. 'logische verbondenheid', zich telkens weer aan hem zal opdringen ¹.

Het werken van de perseveratie-tendenz zal dan ook, juist wanneer het de z.g. 'logische assimilaties' betreft, inbreuk maken op de normale taalregels, die door de descriptieve grammatica vroeger zoo vaak als bij uitstek 'logisch' werden voorgesteld!

6 – *Nominale Vormen*

Dat ook de nominale vormen van het werkwoord, nauwkeuriger gezegd, de infinitivus en het participium kunnen persevereeren, zal na al het voorafgaande wel geen verwondering wekken. Wat den infinitivus betreft, kan men denken aan het vooral in proza optredende verschijnsel, dat bijzinnen bij een infinitivus eveneens de infinitivus-constructie vertoonen in plaats van den indicativus. Dit komt voor in causale zinnen, b.v. HDT. VII, 3: οὐκ ὦν οὐτ' οἰκὸς εἶη οὔτε δίκαιον ἄλλον τινὰ τὸ γέρας ἔχειν . . . , ἐπεὶ γε καὶ ἐν Σπάρτῃ . . . οὕτω νομίζεσθαι. Ook in parathetische relatieve zinnen, b.v. HDT. II, 121: πλοῦτον δὲ τούτῳ τῷ βασιλεῖ γενέσθαι ἀργύρου μέγαν τὸν οὐδένα . . . δύνασθαι ὑπερβαλέσθαι ². Soms staat een infinitivus in relatieve zinnen in plaats van imperativus, b.v. PLATO Leg. 745b: μέρη δώδεκα διελέσθαι δεῖ . . . κύκλον περιβάλλοντα ἅφ' οὗ τὰ δώδεκα μέρη τέμνεται (i.p.v. τεμνέτω). Deze infinitivus is wel niet anders te verklaren dan door perseveratie van den infinitivus διελέσθαι. Ook den inf. met ἄν, ter vervanging van een ind. praeteriti of opt. met ἄν vindt men in relatieve en causale bijzinnen, b.v. XEN. An. II, 2, 1: ἔλεγον ὅτι πολλοὺς φαίη Ἀριστοῦ εἶναι Πέρσας ἑαυτοῦ βελτίους, οὓς οὐκ ἂν ἀνασχεσθαι (= ἀνάσχοιντο) ³.

Ook in synthetische bijzinnen vindt men deze assimilatie, zoo in hypothetische, synthetische temporeele en synthetische relatieve zinnen. Evenals in de parathetische zinnen is ook hier de assimilatie over-

¹ Vgl. boven, bl. 50—51.

² Ook zonder voorafgaanden inf. vindt men (analogisch?) in een relatieven bijzin soms den inf., b.v. THUC. II, 13, 5: προσετίθει χρήματα οὐκ ὀλίγα, οἷς χρῆσσεσθαι αὐτούς.

³ Den infinitivus, ingeleid door ὥστε, na voorafgaanden inf., die slechts in indirecte rede voorkomt, moet men m.i. niet als een door perseveratie ontstanen inf. beschouwen.

wegend formeel van aard, al valt een logisch element met name in de synthetische zinnen niet te ontkennen (gelijkheid van sfeer uitgedrukt door gelijkheid van vorm).

Gewoonlijk staat bij de synthetische zinnen de bijzin in den infinitivus voorop, zoodat men van een anticipatie-verschijnsel kan spreken, b.v. HDT. II, 172: εἰ γὰρ πρότερον εἶναι δημότης, ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι εἶναι αὐτῶν βασιλεύς¹. Relatieve bijzinnen van dezen aard met een geassimileerden infinitivus kunnen ook achteraan in het zinscomplex staan, zoodat men dan werkelijk met een perseveratie te doen heeft, b.v. THUC. VIII, 72, 1: ἐς οὐδὲν πρᾶγμα οὕτω μέγα ἔλθειν βουλευσοντας ἐν ᾧ πεντακισχιλίους ξυνέλθειν.

Een zuiver mechanische perseveratie is wel de infinitivus δόξα in DEM. XXXVII, 42: ἀντὶ τοῦ δεῖξαι τὰ γεγραμμένα καὶ κατὰ ταῦτα πράττειν ὃ τι δόξαί (i.p.v. ἔδοξεν)².

Ook in het Latijn vindt men het verschijnsel. Bijzinnen bij een acc. c. inf. hebben soms dezelfde constructie, vooral daar, waar het onderschikkend karakter van het pronom. relativum of de conjunctie verbleekt is, b.v. TAC. Hist., I, 17: *honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum*. Volgens SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gramm. bl. 593 is in werkelijk ondergeschikte zinnen de infinitivus zeldzaam, „jedenfalls ist er vulgär”, b.v. TAC. Ann. II, 33: *distinctos senatus et equitum census nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda, delenimentis curarum carendum esse*.

In het Nhd. treft men een oorspronkelijk op formeele perseveratie berustende infinitivus-assimilatie aan in verbindingen als: *Ich habe ihn wirklich nicht beleidigen wollen*, waar *wollen* den persevereerenden invloed van den vorm *beleidigen* heeft ondergaan³. Het Nederlandsch kent een overeenkomstige infinitivus-assimilatie, die echter tot stand gekomen is door een anticipeerende werking van een inf.-vorm, b.v. *ik heb hem niet hooren komen*.

¹ Bovenstaande voorbeelden zijn ontleend aan STAHL, bl. 665 e.v., die echter deze infinitivi niet als „geassimileerd” beschouwt, doch meent: „Der Infinitiv ist als abhängige Redeform auch in die Nebensätze eingedrungen, und zwar nicht nur in die parathetischen, wo es zunächst lag, sondern auch in die synthetischen”.

² STAHL, bl. 667, 2.

³ Vgl. HAVERS, Handb. bl. 70.

Een merkwaardig geval van infinitivus-perseveratie vindt men nog CYPR. Ep. IV, 2: . . . *nihil aliud elaborandum est quam ut divina praecepta teneamus nec patiamur errare fratres nostros et . . . vivere, sed ad vitam singulis fideliter consulere* (in plaats van *consulamus*). „Die Nachwirkung von *errare* und *vivere* ist ersichtlich”, merken SCHRIJNEN—MOHRMANN hierbij op¹. De perseveratie is in dit geval mechanisch-formeel.

Wat de perseveratie van een participium betreft, ook hiervan heeft men vrij veel voorbeelden, die echter in het algemeen ook weer beperkt zijn tot het jongere proza.

1. Wanneer een consecutieve zin behoort bij een participium van den regeerenden zin, dan kan de consecutieve zin in plaats van den inf. (na ὥς, ὥστε) den vorm van het overeenkomstige participium vertoonen, b.v. PLATO Rep. 519a: κακίᾳ δ' ἠναγκασμένον ὑπηρετεῖν ὥστε πλείω κακὰ ἐργάζομενον. (i.p.v. ἐργάζεσθαι)².

2. Ook komt het voor, dat in zulk een consecutieven zin het werkwoord den vorm: participium met ἄν vertoont, ter vervanging van een inf. met ἄν, b.v. XEN. An. VII, 7, 30: τοὺς στρατιώτας οὕτω διακείμενους ὥς νῦν γε μένοντας ἄν, εἰ σὺ κελεύεις³.

3. Eindelijk vindt men deze participium-perseveratie, gepaard gaande met een casus-perseveratie in vergelijkende bijzinnen, b.v. ISOCR. IV, 21: οὐδεὶς γὰρ ἂν ἑτέραν πόλιν ἐπιδείξειε τοσοῦτον . . . ὑπερέχουσιν ὅσον τὴν ἡμετέραν . . . διαφέρουσιν (i.p.v. ὅσον ἡ ἡμετέρα διαφέρει)⁴.

Latijnsche voorbeelden van gelijke strekking zijn mij niet bekend.

§ 2 – DE GRAMMATICALE ANTICIPATIE

Wanneer de geest bij het spreken of schrijven sterk in beslag genomen is door datgene wat men van plan is te uiten, maar nog niet geuit heeft (de gedachte is immers sneller dan de uitdrukking), kan het voorkomen, dat de (phonetische of syntactische) vorm der ko-

¹ Stud. z. Synt. d. Br. d. hl. Cypr. I, bl. 29.

² Vgl. STAHL, bl. 503, 3.

³ Vgl. STAHL, bl. 504, 5.

⁴ Vgl. STAHL, bl. 707, 2. Zie ook het hierboven bl. 25—26 gezegde over casus-perseveratie in vergelijkende bijzinnen zonder ww.

mende uiting storend ingrijpt in de aan den gang zijnde uiting. Wegens het anticepeerend karakter van deze storing spreekt men van anticipatie-verschijnsel, of, beperkter met HAVERS en WEIMER, van „Vorwirkungsfehler”¹. Anticipatiefouten treden dus vooral op door het feit dat de gedachte, sneller dan het woord, bij het spreken of schrijven reeds bezig is met wat nog komen moet. Dit geldt zoowel voor de phonetische als voor de syntactische verschijnselen van dezen aard. Bij de phonetische wordt dan in het motorisch centrum een physische articulatiebeweging reeds voorbereid, vóórdát ze eigenlijk „an der Reihe ist” (WUNDT)², zoodat er een geheele of gedeeltelijke assimilatie plaats heeft. Bij de syntactische verschijnselen is het zeer vaak zóó, dat het onmiddellijk volgende een storende werking uitoefent, zoodat de constructie niet meer in logische overeenstemming is met het v e r d e r volgende. Men vergelijke b.v. de attractio inversa en de op bl. 71 besproken gevallen van numerus-anticipatie.

Bij de phonetische anticipatiegevallen zal men de uiting meestal als „fout” aanvoelen, doch ook bij de anticipaties van syntactischen aard zal de inwerking van wat nog volgt vaak een werkelijk als foutief gevoelde constructie veroorzaken³. Ook vervangingen en toevoegingen van woorden of woorddeelen door anticipatiewerking zijn denkbaar, zooals ik bl. 19 e.v. ook bij de bespreking van de grammaticale perseveratie heb geconstateerd.

Evenals het optreden van perseveratie-werkingen is ook het verschijnen van anticipatie-werkingen van psychischen aard. Doordat een teveel aan aandacht wordt geschonken aan de nog toekomstige uiting, ontstaat er een tekort aan werking van de drie voorname factoren, die het spreken en schrijven moeten beheerschen: oplettendheid, herinnering (d.i. het juiste werken van den analogiefactor) en logisch denken. Welke zijn nu de oorzaken van het reeds te veel bezig zijn met wat nog komen moet, waardoor anticipatie-fouten kunnen ontstaan? In het algemeen is de grondoorzaak wel gelegen in de gewoonte, snel te denken. HAVERS spreekt in zijn Handbuch bl. 75 van „Eile und Ungeduld”. Door een of meer der reeds op bl. 15 naar aanleiding van de perseveratie genoemde factoren: geestelijke of lichamelijke vermoeidheid, nerveusheid, onrust e.d. treedt dan in de uiting der gedachte een motorische storing op, en de anticipatie (-fout) wordt ge-

¹ HAVERS, Handb. bl. 74 e.v.; WEIMER, Psych. d. Fehler, bl. 30 e.v.

² Aldus ongeveer HAVERS, Handb. bl. 74.

³ Vgl. het boven bl. 9—11 over het begrip „fout” gezegde.

boren. Natuurlijk kan zich bij deze innerlijke factoren nog het ook bl. 15 reeds gesignaleerde gevoel van werkelijke of vermeende z.g. logische verbondenheid voegen. Maar overhaasting, ongeduldigheid zijn toch wel de voornaamste factoren (voor zoover het werkelijke fouten betreft), waardoor een anticipatie-werking optreedt. Deze eigenschappen worden immers weer teweeggebracht door een soort van opwinding, door den drang, zich zoo spoedig mogelijk te kwijten van wat men te zeggen of te schrijven heeft ¹.

Wanneer men een aantal anticipatie-gevallen overziet, constateert men — hetgeen overigens te verwachten was — dat de anticipatie-verschijnselen een groote overeenstemming vertoonen met de perseveratie-verschijnselen. Dezelfde categorieën kan men bij beide verschijnselen onderscheiden, dezelfde indeeling kan men maken. Opvallend is echter, dat, globaal genomen, het aantal schriftelijk overgeleverde perseveratie-verschijnselen grooter is dan dat der anticipatie-verschijnselen. Bij het spreken is het juist andersom: dan overheerscht de anticipatie „infolge der natürlichen Richtung des Redeflusses” (WUNDT). WEIMER deelt bl. 36 mede, dat het aantal anticipaties uit zijn materiaal ongeveer het dubbele is van dat der perseveraties. WEIMER's materiaal is echter verkregen uit leerlingen-antwoorden, waarschijnlijk mondelinge, al deelt hij dit laatste niet mede. Daarenboven ligt zijn materiaal hoofdzakelijk op het gebied der phonetiek. Hier onderscheidt hij: anticipaties van klankkleur (Lautqualität), klankwisseling (Umlaut), klankrekking (Dehnungsfunktion) en verdubbeling, b.v.: eine fallsche Stelle. Verder geeft hij anticipaties van flexie-syllaben (b.v.: die lange Tische), van grammaticaal geslacht, van casus-functie, van comparativus-functie, van numerus enz. ².

Ook de anticipatie-verschijnselen kan men het beste in de volgende categorieën indeelen:

- I — Phonetische en morphologische anticipatie-verschijnselen;
- II — Anticipatie van een woord of suffix;
- III — Syntactische anticipatie-verschijnselen.

Kortheidshalve moge ik voor de phonetische anticepeerende assimilaties verwijzen naar ED. SCHWYZER, Griech. Gramm. I, bl. 255 e.v.; H. HIRT, Handbuch der griech. Laut- und Formenlehre, 3. dr., Heidelberg 1912 bl. 239 e.v.; voor het Latijn naar SOMMER, Handbuch

¹ Vgl. HAVERS, Handb. bl. 75.

² WEIMER, bl. 35—36.

der latein. Laut- und Formenlehre 2. en 3. dr., Heidelberg 1914, bl. 112, 211 en 267; STOLZ—LEUMANN, Lat. Gramm. bl. 96 en 151 e.v. Voor de morphologische verschijnselen zij gewezen op het boven reeds genoemde Fransche femininum toute-puissante en op het in vele talen voorkomende verschijnsel, dat een adverbium (van graad) den vorm van het volgende adjectivum aanneemt, type: een heele goede man; vgl. nog Hdt. III, 5: $\mu\omicron\upsilon\upsilon\eta$ δὲ ταύτῃ εἰσι φανεραὶ ἐσβολαὶ ἐς Αἴγυπτον, waar $\mu\omicron\upsilon\upsilon\eta$ in zijn uitgang een morphologische anticipatie van ταύτῃ vertoont.

Wat groep II betreft, wijs ik op het overbodige -δε in de bekende homerische verbinding $\delta\nu\delta\epsilon$ δόμονδε; zie verder Latijnsche voorbeelden van praepositie-anticipatie bij HAVERS, Handb. bl. 75—76. Ook de z.g. enallage der deminutiva komt als anticipatie voor, zie WACKERNAGEL, Vorl. I bl. 50, b.v. *primulo diluculo*.

Uitvoeriger zijn hier te behandelen

DE SYNTACTISCHE ANTICIPATIE-VERSCHIJNSELEN (3e groep)

Zooals boven aangeduid (bl. 61), bestaat de grammaticale, dus ook de syntactische anticipatie hierin, dat een volgende uiting gedurende het spreken of schrijven zich reeds zoozeer aan den geest opdringt, dat de syntactische vorm en functie van de komende uiting storend en hinderend inwerken op syntactischen vorm en functie der aan den gang zijnde uiting. Het resultaat van dit proces is wederom een geheele of gedeeltelijke syntactische assimilatie.

Ook hier verdeelen we de gevallen over twee groote categorieën: anticipatie-verschijnselen in het gebied van het nomen en anticipatie-verschijnselen in het gebied van het verbum.

A — Anticipaties in het gebied van het Nomen

I — *Casus-anticipaties*

Het meest opvallende en meest bekende geval van casus-anticipatie is dat der z.g. *attractio inversa*. Zooals bekend, heeft men dit verschijnsel zoo genoemd, omdat men er een „omkeering” in zag van de z.g. attractie van het relativum. In plaats van assimilatie van het relativum aan zijn antecedent vindt men hier een assimilatie van het antecedent aan zijn relativum, b.v.

Lys. XIX, 47: ἀλλὰ τὴν οὐσίαν ἦν κατέλιπε τῷ νείῳ οὐ πλείονος ἀξία ἐστὶν ἢ τεττάρων καὶ δέκα ταλάντων. (i. p. v. ἡ οὐσία.)

Hymn. Cer. 66: κοῦρην τὴν ἔτεκον γλυκερὸν θάλος εἶδεῖ κυδρὴν τῆς ἀδινῆν ὅπ' ἄκουσα. . . . (i. p. v. κούρης.)

Hdt. II, 106: τὰς δὲ στήλας τὰς ἴστη ὁ . . . βασιλεύς, αἱ μὲν πλεῦνες οὐκέτι φαίνονται περιοῦσαι. (i. p. v. τῶν δὲ στηλῶν.)

Naar men weet, komt dit verschijnsel vooral in het Latijn voor, meer dan in het Grieksch¹, b.v. PLAUT. Pseud. 718: *eius servos qui hunc ferebat, ei os sublevi modo*. Misschien is in het Latijn een der oorzaken van dit verschijnsel te vinden in de praktijk der omgangstaal: het substantivum wordt, mede als gevolg van de tendenz tot vrijere woordplaatsing, als een soort titel voorop geplaatst en neemt dan door assimilatie den naamval van het relativum aan, voor zoover dit subject of object van het werkwoord van den relatieven zin is². In dit verband moet ook herinnerd worden aan de opmerking bij WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 56: „Bedingung für das Eintreten der Attractio inversa ist, dass dem Relativsatz nur ein solches Stückchen des Hauptsatzes vorausliegt, bei dem noch nicht recht feststeht, in welche Konstruktion es hineingestellt werden soll. Wegen der Unbestimmtheit, die dem betreffenden Ausdruck anhaftet, ist die Angleichung an das folgende Relativwort natürlich”.

Intusschen is het verschijnsel zeker van psychologischen aard, wat ook door LÖFSTEDT bij de verklaring voorop gesteld wordt: „Ein Ausdruck wie der zitierte musz, wenn wir ihn wirklich verstehen wollen, sprachpsychologisch und vom Standpunkt des Sprechenden aus erklärt werden, . . .” (LÖFSTEDT, Peregrin. Komm. bl. 224). Zoowel in het oud- als in het laat-Latijn komt het verschijnsel betrekkelijk vaak voor, vooral in de volks- en omgangstaal. In andere talen vindt men deze z.g. attractio inversa niet zoo dikwijls. KROLL meent³ op grond hiervan een bijzondere verklaring in het Latijn te moeten zoeken, die ervan uitgaat, dat het relativum in de meerderheid der gevallen niet de voortzetting zou zijn van het pronomen

¹ Vgl. echter KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 414: „Im Latein findet sich diese invertierte Attraktion weit seltener”.

² Aldus SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 716, in aansluiting aan LÖFSTEDT, Peregrinatio-Kommentar, bl. 222 e.v.

³ In navolging van BACH, De attractione quae dicitur inversa apud scriptores latinos, Straszburg 1888.

interrogativum, doch van het pronomen indefinitum¹. Met LÖFSTEDT, Peregrin. Komm. bl. 223 moet men echter deze speciaal-Latijnsche verklaringspoging voor mislukt houden². Inderdaad is niet in te zien, waarom een verschijnsel, dat in verschillende talen voorkomt, verschillend verklaard zou moeten worden; aangezien de reden tot het optreden ervan altijd en overal dezelfde is³.

Daarnaast moet, vooral bij de assimilatie van een pronomen aan het volgende relativum, b.v. PLAUT. Rud. 1291: *istic scelestus liber est: ego qui prehendi . . .*, *ei dare negatis quicquam*, ook soms de neiging tot parallelen zinsbouw voor het verschijnsel verantwoordelijk gemaakt worden. Deze neiging tot gelijkmaking, door SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 716 m.i. niet geheel juist „Perseveration” genoemd, is dan een gunstige factor te meer, waardoor de anticipatie-werking (die eigenlijk ook niets anders is dan een perseveratie-werking, zie § 3) tot stand komt⁴.

Zooals LINDSKOG in zijn reeds geciteerd artikel op bl. 52 zegt, is deze verklaring niet tot het Latijn beperkt; hij meent: „. . . dass meine Erklärung sich ungezwungen auch auf die übrigen Sprachen anwenden lassen dürfte, da dieselbe nicht etwa auf einer besonderen Eigentümlichkeit der lateinischen Sprache beruht, sondern vielmehr auf einem allen Sprachen eigenen psychologischen Momente fusst”.

Deze assimilatie door anticipatie is in het algemeen beperkt tot nominativus en accusativus. Voorbeelden van andere casus bij SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 716. Een aardig genitivus-geval citeert A. MIODONSKI, Glotta III, bl. 277 uit het pseudo-Cypriaansche geschrift: Exhortatio de poenitentia, Jerem. 2, 32: *populus vero meus oblitus est mei dierum, quorum non est numerus*.

Verdere voorbeelden voor het Grieksch bij BRUGMANN—THUMB, Griech. Gramm. bl. 642, waar de meening geuit wordt, dat de z.g. attractio inversa (hier „regressive Kasusassimilation” genoemd) het

¹ KROLL, Glotta III, bl. 13 e.v.

² Vgl. ook het zeer goede artikel van LINDSKOG, Attractio inversa im Latein., Eranos I (1896), bl. 48—56, die reeds spreekt over de vrijheid van de volkstaal om in het begin van den zin het substantivum, dat het hoofdmoment van den volgende zin uitmaakt, „gleich einer Art einleitenden Auftaktes vorauszunehmen”. Deze vergelijking en terminologie vindt men terug bij SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 716: „. . . die Freiheit . . ., mit der das Substantiv auftaktartig vorausgenommen wird”.

³ LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 115.

⁴ Vgl. het hierboven bl. 51 gezegde.

primaire is. Het heet daar immers: „U m g e k e h r t t r a t f ü r d e n A k k u s a t i v , s e l t e n e r f ü r d e n G e n i t i v , D a t i v u n d N o m i n a t i v d e s R e l a t i v - p r o n o m e n s d e r K a s u s d e s B e z u g s w o r t e s e i n”¹.

Talrijke gevallen worden verder genoemd door KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 413—415, waarvan vooral te vermelden zijn:

1. De casus-anticipatie in de verbinding οὐδείς ὅστις οὐ (in plaats van οὐδείς ἔστιν ὅστις οὐ), b.v. PLATO Prot. 317c: οὐδενὸς οὐτοῦ οὐ πάντων ἂν ὑμῶν καθ’ ἡλικίαν πατήρ εἴην. Hiervan vindt men bij de door mij bestudeerde dichters geen voorbeelden.

2. De casus-anticipatie in verbindingen als θαυμαστὸς ὅσος (in plaats van θαυμαστόν ἔστιν ὅσος), b.v. PLATO Hipp. Mai. 282c: χρήματα ἔλαβεν θαυμαστά ὅσα. Bij onze dichters komt slechts één voorbeeld van dezen aard voor, dat men besproken vindt op bl. 102².

Ook bij adverbia van plaats komt zoowel in het Grieksch als in het Latijn deze anticipeerende assimilatie voor, b.v. PLATO Crit. 45b: πολλαχοῦ . . . καὶ ἅλλοσε ὅποι ἂν ἀφίκη ἀγαπήσουσί σε. Ἄλλοσε ,naar elders’ staat hier door anticipatie van de richtingsbeteekenis van ὅποι in plaats van ἅλλοθι.

Ook de z.g. attractio van het relativum heeft soms den vorm van een anticipeerende assimilatie, b.v. XEN. Hell. IV, 1, 23: Ἡριππίδας ἐπορεύετο σὺν ᾗ εἶχε δυνάμει (in plaats van σὺν τῇ δυνάμει ἣν εἶχε). Zoo ook XEN. Cyr. II, 4, 17, vgl. HDT. VII, 3: συνεβούλευε λέγειν πρὸς τοῖσι ἔλεγε ἔπεσι. KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 407 constateert naar aanleiding van gevallen als dit: „Häufig verbindet sich mit der Attraktion eine Versetzung des Substantivs in den Adjektivsatz (Umstellung), wodurch sich die durch die Attraktion hervorbrachte Verschmelzung des Adjektivsatzes mit einem Substantive noch deutlicher darstellt”. Misschien zouden we dit eenigszins anders kunnen zeggen: De verplaatsing van het substantivum in den relatieven zin is een factor, die het tot stand komen van de assimilatie van het relativum aanzienlijk vergemakkelijkt. Door deze assimilatie ten gevolge van anticipatie wordt dan de eenheid van het geheel duidelijker geaccentueerd. Het is onnoodig te zeggen, dat de z.g. logische factor

¹ Zie voor het verschijnsel der attractio inversa nog ZIEMER, Streifz. bl. 72.

² Of men met KÜHNER—GERTH ook de formule ὅς βούλει (in plaats van ὃν βούλει, vgl. Lat. quivis), als ,attractio inversa’ moet opvatten, lijkt mij zeer twijfelachtig, b.v. PLATO Crat. 432a: ὥσπερ καὶ αὐτὰ τὰ δέκα ἢ ὅστις βούλει ἄλλος ἀριθμός . . . ἕτερος εὐδὺς γέγνε. In ieder geval is ὅς (ὅστις) in deze gevallen een casus-anticipatie.

hier niet sterker is dan in de normale gevallen van relativum-assimilatie ¹.

Het mag zeker merkwaardig heeten, dat er wel perseveratie-gevallen van casus in vergelijkende bijzinnen, ingeleid door ὥς, οὕτως, ὅσος, ἥ e.d. gevonden worden (vgl. boven bl. 25 e.v.) doch vrijwel geen anticipatie-gevallen ². De reden zal wel zijn, dat relatieve en vergelijkende bijzinnen als regel na den regeerenden zin worden geplaatst, zoodat er vanzelf al weinig kans op anticepeerende casus-assimilaties is. Daarenboven, wanneer de bijzin (ook zonder werkwoord) voorop geplaatst wordt, valt hierop wel zóózeer de nadruk ³, dat een anticipatie-werking al bij voorbaat minder waarschijnlijk wordt.

Niet veel vaker wordt de bij een infinitivus behoorende praedicatieve bepaling door anticipatie in casus geassimileerd aan het object van het regeerend werkwoord. Op bl. 26 is over deze casus-assimilatie ten gevolge van perseveratie gesproken. Bleek de assimilatie door perseveratie zeer frequent te zijn, de gevallen, dat de praedicatieve bepaling vooraan in den zin staat, zoodat er een anticepeerende casus-assimilatie zou kunnen ontstaan, zijn zeldzaam. Ook hier staat de praedicatieve bepaling alleen dan voorop, wanneer er een zeker nadrukkelijk gewicht gehecht wordt aan deze bepaling, b.v. PLATO Phaedr. 233a: βέλτιον ἰσοι προσήκει γενέσθαι ἔμοι πειθόμενῳ ἢ ἑραστῇ. De dativus σοι heeft zich bij het uitspreken van het begrip βελτίων reeds zoodanig opgedrongen, dat er assimilatie van casus door ontstond.

Soms vindt men assimilatie van casus door anticipatie, die men hierdoor zou kunnen verklaren, dat de aan het onderwerp van een bijzin geassimileerde casus gevoeld wordt als een soort bijstelling bij dat onderwerp, b.v. HOM. Il. V, 27: Τρώες δὲ μεγάθυμοι ἐπεὶ ἴδον υἱὲ Δάρητος . . πᾶσιν ὀρίνθη θυμός (in plaats van Τρώεσσι μεγάθυμοισι).

¹ Uit het bovenstaande blijkt, dat voor KÜHNER—GERTH de assimilatie van het relativum het primaire is, doch dat in mijn gedachtengang de verplaatsing van het subst. in den relatieven zin de assimilatie van het relativum vervolgens met zich meebracht of althans vergemakkelijkte.

² Een der zeldzame gevallen: AR. Eq. 1026.

³ Vgl. BRUGMANN—THUMB Gr. Gr. bl. 663 en BRUGMANN, KVG. bl. 688.

In de tot nu toe genoemde categorieën van gevallen, waarin door anticipatie casus-assimilatie plaats vindt, kan men steeds een z.g. logisch moment onderkennen, vgl. eenzelfde constateering voor de perseveratie-gevallen op bl. 28. Er zijn echter ook categorieën van assimilatie door anticipatie, waar dit logisch moment ontbreekt. Zoo komen *enallage*-gevallen, vooral bij de tragici, ook anticipeerend voor, b.v. AESCH. Ag. 1510: βιάζεται δ' ὁ μοσπόροϊς ἐπιρροαῖσιν αἰμάτων μέλας Ἄρης, waar ὁμοσπόροις in plaats van ὁμοσπόρων staat, al poogt men ook vaak deze moeilijkheid te omzeilen door ἐπιρροαῖ αἰμάτων zoogenaamd als één begrip voor te stellen.

Vocativus in plaats van nominativus (vgl. bl. 29) komt eveneens ten gevolge van anticipatie voor, b.v. THEOCR. XVII, 66: ὁ λβιε κοῦρε γένοιο ¹.

Bij HAVERS, Handb. bl. 76 vindt men als afzonderlijke categorie nog aangeduid die gevallen, waar de nominativus in plaats van den vocativus staat, type: γ α μ β ρ ὁ ς ἐμός. WACKERNAGEL ² wijst op de assimilatie van γαμβρέ aan ἐμός, dat geen aparten voc.-vorm bezat; evenmin bezat waarschijnlijk oorspronkelijk het adjectivum een voc.-vorm, zoodat een vóór het pronomen of adjectivum in den vocativus geplaatst substantivum zuiver formeel ook weer uiterlijk den vorm van den nominativus kon aannemen, vgl. PLAUT. Pers. 765: *oculus meus* als vocativus. Ook met adjectivum: HOR. A.P. 691: *o Pompilius sanguis* ³.

Dan valt nog te vermelden de min of meer gewoon geworden dativus-anticipatie van αὐτός, b.v. AP. RHOD. Arg. IV, 1589: μετὰ δ' οὗτις ἐσέδρακεν, οἶον ἄφαντος αὐτῷ σὺν τρίποδι σχέδον ἐπλετο, waar αὐτῷ σὺν τρίποδι in plaats van αὐτὸς σὺν τρίποδι staat in de beteekenis van αὐτὸς καὶ τρίπους. Een dergelijk geval zonder σὺν met een oorspronkelijken instrumentalen dativus HDT. III, 45: ὑποπρῆσαι αὐτοῖσι νεωσοίκοισι (in plaats van αὐτοὺς νεωσοίκοισι). Zoo ook met lidwoord, b.v. XEN. Cyr. I, 4, 7: αὐτοῖς τοῖς ἵπποις.

Men is gewoon, dezen dativus van αὐτός te verstaan als: „samen

¹ Zie vooral WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 308.

² Vorl. I, bl. 307 en Mélanges de Saussure, Paris 1908, bl. 151.

³ Zie ook SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 374 en BRUGMANN, Synt. bl. 102 e.v.

met", „met . . . en al", αὐτοῖς ἵπποις: „met paarden en al". Ongetwijfeld heeft men met O. KELLER, Zur lateinischen Sprachgeschichte, Leipzig 1895, bl. 355 in deze gevallen een assimilatie van het oorspronkelijk in den nom. of acc. staande pronomēn aan den volgenden dativus te zien ¹.

Verschillende malen wordt de nominativus van een participium door anticipatie geassimileerd aan een volgenden nominativus, terwijl men den genitivus absolutus zou verwachten, b.v. LUCIAN. TOX. 41: τυφλώσας καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀμφοτέροι κάθηνται ὑπὸ τοῦ κοίνου τῶν Σκυθῶν τρεφόμενοι, in plaats van τυφλώσαντος καὶ αὐτοῦ. Vergelijk PLATO Phileb. 19b ². Over den nominativus absolutus ten gevolge van formeele perseveratie of anticipatie wordt in dit onderzoek uitvoerig gesproken in het tweede Hoofdstuk bl. 162 e.v.; vgl. ook het op bl. 31 over niet-geconstrueerde casus ten gevolge van perseveratie gezegde.

Verwant met laatstgenoemde voorbeelden lijken mij de bij HOMERUS tamelijk veel voorkomende gevallen van het volgende type: HOM. Od. XIX, 230: ὥς οἱ, χρύσειοι ὄντεσ, ὁ μὲν λάε νεβρὸν ἀπάγχων, | αὐτὰρ ὁ ἐκφυγεῖν μεμῶς ἥσπαιρε πόδεσσι. Men zou in plaats van οἱ, χρύσειοι ὄντες zich ook den gen. plur. kunnen denken. Het lijkt mij echter nauwelijks mogelijk, hier van een assimilatie te spreken; men spreekt hier gewoonlijk van appositio distributiva, waarschijnlijk ten onrechte, vgl. HAVERS, IF. XLIII, bl. 249.

2 - Genus- en Numerus-Anticipaties

Thans een enkel woord over de *genus-anticipaties bij nomina*. Vergelijken we de op bl. 36 genoemde plaats THEOCR. XV, 148: χώνηρ ὅξος ἄπαν met SOPH. Phil. 622: ἡ κείνος, ἡ πᾶσα βλάβη, dan zien we, dat ἄπαν als een genus-perseveratie bij ὅξος staat, πᾶσα als een genus-anticipatie bij βλάβη, al is het waarschijnlijk, dat ook de plaatsing tusschen ἡ en βλάβη aan den femininum-vorm van πᾶσα mede schuld is. Bl. 36 wees ik reeds op uitdrukkingen van het type: ὁ ἡμισυς τοῦ χρόνου in plaats van τὸ ἡμισυ τοῦ χρόνου. Het genus van ἡμισυς is als een anticipatie-werking van dat van χρόνος te beschouwen. Een geval van volstrekt denzelfden aard vindt

¹ Vgl. HAVERS, Handb. bl. 76.

² Vgl. voor het Latijn b.v. Peregr. Aether. 16, 7: *benedicens nos episcopus profecti sumus*; LÖFSTEDT, Peregr. Komm. bl. 158.

men op een inscriptie van Chios ¹: ὁ σ η τῶν ὄρων τούτων ἔσω, πᾶσα Λοφίτις, waar het femininum ὄση een duidelijke anticipatie van πᾶσα Λοφίτις is.

Te vergelijken is nog XEN. An. I, 4, 4: . . . παρασάγγας πέντε ἐπὶ πύλας τῆς Κιλικίας . . . , ἦσαν δὲ τὰ ὕτα δύο τείχη. De pluralis ἦσαν wijst er op, dat als onderwerp πύλαι beschouwd wordt. Ταῦτα in plaats van αὗται is dan ook te verklaren als een genus-anticipatie van het neutrum δύο τείχη.

Een soort assimilatie-achtige genus-anticipatie vindt men m.i. ook PLATO Ap. 40e: καὶ γὰρ οὐδὲν πλείων ὁ πᾶς χρόνος φαίνεται εἶναι ἢ μία νύξ, waar in plaats van πλείων eerder πλεον verwacht zou zijn ².

Tenslotte wijs ik op de numerus-anticipatie bij nomina. In het algemeen is deze numerus-assimilatie zeldzaam. Daarenboven zijn de numerus-anticipaties van formeelen aard, uitgezonderd misschien een geval als AR. Av. 1376: ἀφ' ὃ β' φ' φρενὶ σώματι τε waar men den singularis ἀφ' ὃ β' kan beschouwen als ontstaan door het feit, dat het oorspronkelijk niet in de bedoeling lag, φρενὶ nog door een ander substantivum te doen volgen. Echter is het ook mogelijk, dat het begrip ἄφοβος vooral bij φρενὶ werd gedacht en dat men hier dus eenige gelijkenis vindt met de reeds op bl. 43 vermelde plaats PLATO Phaedo 77d ³.

Op het Latijnsche verschijnsel van den z.g. pluralis der ‚Concinität‘, die natuurlijk ook regressief, of liever anticipeerend, kan optreden, wijst PAUL, Prinz. bl. 305, waar hij het voorbeeld: ‚*paupertates . . . divitiae*‘ uit Varro citeert. De pluralis *paupertates* is hier te beschouwen als een door anticipatie tot stand gekomen numerus-assimilatie ⁴.

B – Syntactische Anticipaties in het gebied van het Verbum

Tengevolge van anticipatie kunnen in het gebied van het verbum assimilaties ontstaan van persona, numerus, genus, tempus, modus en nominale vormen.

¹ Afgedrukt o.a. bij BUCK, Greek Dialects, No. 4 en SOLMSEN—FRAENKEL, Inscriptiones graecae No. 54 A 8—9.

² Zie nog ZIEMER, Streifz. bl. 70; PAUL, Prinz. bl. 309.

³ Zie nog PAUL, Prinz. passim en bl. 308, waar hij uit DIDEROT citeert: „Quand on est jeunes, riches et jolies, comme vous, mesdames, etc.”

⁴ Vgl. het op bl. 37 over dezen pluralis gezegde.

1 – *Persona verbi*

Wanneer het subject uit verschillende deelen bestaat, die niet als één geheel worden samengevat, richt de persoon van het werkwoord zich naar het voornaamste of dichtstbijzijnde subject ¹. Ten aanzien van dezen regel moge worden verwezen naar wat op bl. 39, 1e alinea werd gezegd; van perseveratie of anticipatie kan hier geen sprake zijn.

Worden de subjecten wél samengevat, dan gaat de 1e persoon boven de 2de, de 2de boven de 3de. Op dezen regel wordt incidenteel wel inbreuk gemaakt, b.v. ISAE. XI, 10: ἡμεῖς δέ, ἐγὼ καὶ Στράτιος καὶ Στρατοκλῆς, . . . , παρσκευάζοντο ἅπαντες, waar παρσκευάζοντο in de 3de persoon optreedt mede door anticipatie van ἅπαντες, al zal de nabijheid van de namen Στράτιος en Στρατοκλῆς ook persevereerend hebben gewerkt.

2 – *Numerus verbi*

De numerus van een verbum is vaak niet congruent met den numerus van het subject of de subjecten. Hoe deze incongruenties dikwijls verklaard kunnen worden door perseveratiedrang, is boven, bl. 40 e.v. uiteengezet. Het komt echter ook herhaaldelijk voor, dat de incongruentie verklaard kan worden door anticipatie-werking. Aan de hand van mijn materiaal geef ik eenige gevallen ².

De pluralis kan staan ook wanneer twee subjecten door ἡ gescheiden zijn, b.v. ISAE. V, 5: εἰ περὶ τούτου ἔμελλον ἀπολογήσασθαι Λεωχάρης ἢ Δικαιογένης. Aan dit ἡ kan een copulatieve beteekenis worden toegekend, zooals BRUGMANN wil ³, maar, gelijk ik reeds boven betoogde ⁴, het is ook denkbaar, dat reeds het weten, dat er twee subjecten volgen, onverschillig of ze elkaar misschien uitsluiten, tevoren, dus anticipeerend, zijn invloed op het verbum deed gevoelen en den numerus pluralis veroorzaakte.

Men vindt verder door anticipatie den singularis bij twee na het verbum volgende subjecten, wanneer deze subjecten gedacht kunnen

¹ BRUGMANN, Synt. bl. 152.

² Dat het verbum door een anticipatie-werking ook den numerus van het praedicaatsnomen kan aannemen (vgl. 40—41), worde hier slechts even aangeduid; Grieksche voorbeelden zijn mij trouwens niet bekend. PAUL, Prinz. bl. 307 geeft een aantal voorbeelden uit moderne talen, b.v.: „diese Sternen, die ich mein“, *ist der Liebsten Augenschein* (OPITZ)''.

³ Synt. bl. 162.

⁴ Zie bl. 42.

worden als een eenheid, of liever, als de omschrijving van één begrip ¹, b.v. N.T. LUC. I, 14: καὶ ἔσται σοι χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, Got. *jah w a i r þ i þ þus faheds jah swegnþa*, Vulg: *et erit gaudium tibi, et exultatio*. Toch lijkt het niet gewaagd, hier ook den anticipatiefactor in het geding te brengen, zeker waar de beide subjecten niet zulk een sterk eenheidsbegrip vormen, of waar een der samenstellende elementen van dit begrip den numerus pluralis heeft, b.v. HOM. OD. XXII, 246: τοὺς δ' ἦδη ἐδάμασσε βιὸς καὶ τάρφες ἰοί. Verdere voorbeelden in Hoofdstuk II.

Bij twee of meer subjecten met een verbum in den singularis tracht men dezen numerus vaak te verklaren door het verbum aan ieder van die subjecten afzonderlijk toe te voegen, zoodat men eigenlijk verschillende „elliptische” zinnen zou hebben ². Ofschoon dit niet geheel onaannemelijk is, vooral wanneer de subjecten tegenstellingen zijn, of een verschillende persoon vertegenwoordigen, kan men hier toch ook zeker van een formeele assimilatie spreken tengevolge van anticipatie, zooals ik bl. 43 reeds opmerkte. De aangesproken persoon plaatst zich zeker het eerst en het sterkst reeds tevoren in de aandacht van den spreker; men denke aan de ook bl. 43 geciteerde plaats PLATO, PHAEDO 77d, vgl. ook AR. AV. 131: ὅπως παρῆσει μοι καὶ σὺ καὶ τὰ παῖδιά, waar ongetwijfeld de singularis παρέσει door anticipatiewerking van σὺ te verklaren is, terwijl het moeilijk zal zijn om dit futurum, zóó gebruikt, eveneens tot het werkwoord van τὰ παῖδιά te maken.

Maar ook in gevallen met twee of meer subjecten, waar niet het eerste subject een tweede persoon is, vindt men door anticipatie den numerus singularis van het werkwoord, b.v. XEN. AN. VII, 2, 29: παρῆμι καὶ ἐγὼ καὶ οὗτος Φρυγίσκος καὶ Πολυκράτης.

Van de overige gevallen van numerus-incongruentie door anticipatie, waarin het verbum, voorop staande, den numerus singularis vertoont ondanks het nog volgende meerledige subject, kan men de volgende theoretische indeeling maken:

I. De numerus singularis treedt op, omdat het eerstvolgende, enkelvoudige subject door zijn groote belangrijkheid hoofdbegrip scheen en „bei der Formung des Satzes im Bewusstsein des Sprechenden im Vordergrund stand” ³, b.v. THUC. IV, 38: ἔλεγε ὁ Στύφων καὶ οἱ

¹ BRUGMANN, Synt. bl. 163.

² ibid. bl. 164.

³ ibid. bl. 164.

μετ' αὐτοῦ, ὅτι βούλονται διακηρυκεύσασθαι. De formuleering van BRUGMANN laat hier geen twijfel, dat hij ἔλεγε als een singularis door anticipatie beschouwt. Dat ὁ Στύφων hier als hoofdbegrip optreedt, wordt geaccentueerd door het feit, dat het daarna volgende *meervoudig* subject καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ geen verandering in den numerus heeft kunnen brengen.

2. De numerus singularis treedt door anticipatie-werking op, omdat bij het vormen van den zin slechts het eerste van een reeks subjecten werd overzien, waardoor het verbum den numerus van het eerste subject aannam. De numerus-assimilatie schijnt hier formeel, b.v. XEN. AN. II, 3, 17: ἡ κε Τισσαφέρνῃς καὶ ὁ τῆς βασιλείως γυναικὸς ἀδελφὸς καὶ ἄλλοι Πέρσαι τρεῖς. Latijn: CIC. Phil. VIII, 14: *interfectus est Gracchus et M. Fulvius eiusque duo adolescentuli filii*¹. In deze zinnen zijn de latere subjecten niet minder belangrijk dan het eerste en toch maken zij den indruk, slechts een aanhangsel te vormen, doordat zij den numerus van het werkwoord niet hebben kunnen beïnvloeden. De reden hiervan is, dat het eerstgenoemde subject zich bij de vorming van den zin het meest in het bewustzijn drong, ofschoon hiertoe geen zichtbare reden is, zooals bij geval 1. Daarom is deze anticipatie dan ook meer mechanisch-formeel van karakter.

Bovengenoemde onderverdeeling is slechts theoretisch, en practisch misschien niet altijd door te voeren.

Tenslotte zij nog gewezen op BRUGMANN, Synt. bl. 166, waar hij een geval als XEN. AN. II, 4, 16: ἔπεμψέ με Ἀριαῖος καὶ Ἀρτάζοξο vergelijkt met het neutrale begrip „es ist vorhanden”, dat zoowel singularis als pluralis kan zijn, b.v. HDT. VII, 34: ἔστι δὲ ἑπτὰ στάδιοι ἔξ Ἀβύδου ἔς τὴν ἀπάντιον².

Deze vergelijking is tot op zekere hoogte door te voeren; desondanks meen ik, dat de psychische anticipatie-werking een niet te verwaarloozen factor blijft bij verschijnselen als die, welke hier besproken worden³.

¹ Deze voorbeelden bij BRUGMANN, Synt. bl. 165.

² Vgl. voor het vulgair Latijn Peregr. Aeth. I, 2: *Habebat autem de eo loco ad montem Dei forsitan quattuor milia*, en het Fransche *il y a*, met de aantekeningen van LÖFSTEDT, Peregr. Komm. bl. 43 e.v.

³ BRUGMANN citeert nog ter adstructie PLATO Lys. 207e: εἰ σε φιλεῖ ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ; het vervolg van den zin luidt echter: . . . καὶ εὐδαίμονά σε ἐπιθυμοῦσι γενέσθαι: nu de twee subjecten ὁ πατήρ en ἡ μήτηρ genoemd zijn, treedt ook het verbum in den numerus pluralis. — Zie voor het hier besproken ver-

3 - *Genus verbi*

Anticipaties van het genus verbi zullen evenals de genus-perseveraties, in het algemeen van incidenteele aard zijn. De gevallen, die onder beide categorieën behooren, zijn individueele, op zich zelf staande, zuiver mechanische formaties, voor zoover ze in het Grieksch en het Latijn voorkomen. Intusschen zijn Grieksche anticipaties van genus mij niet bekend, tenzij men in het reeds boven, bl. 45 geciteerde geval AR. Pax 201 het medium χαίρομαι in plaats van χαίρω zou willen beschouwen als ontstaan ten gevolge van anticipatie van het mediale εὐφραίνομαι en niet, of slechts in de tweede plaats, als perseveratie van ἡδομαι ¹.

In het Latijn vindt men wel eenige voorbeelden van genus-anticipatie bij een verbum, b.v. CIL. VI, 8750, 12: *quot veniri donarive vetamus*, waar *veniri* in plaats van *venire* staat onder invloed van het volgende *donari* en ook de drang naar parallelisme zich heeft doen gelden ².

Een aardig Latijnsch voorbeeld wordt nog geciteerd door E. NORDEN, Die antike Kunstprosa, 3de dr. (Leipzig, 1915) I, bl. 193 uit ANTHIMUS, De observ. ciborum, bl. 9, 3 (ROSE): *rationem diversorum ciborum quemadmodum uti debeantur*, waar ongetwijfeld het mediale *uti* passieve beteekenis heeft gekregen onder den anticipeerenden invloed van *debeantur*. Iets dergelijks vinden we SALL. Jug. XXXI, 8: *quicquid sine sanguine civium ulcisci nequitur, iure factum sit*. *Nequitur* is hier wel te danken aan de passieve beteekenis van het geheele complex en aan den vorm van *ulcisci*; de passieve beteekenis van *ulcisci* daarentegen aan anticipatie-werking van het passieve *nequitur* ³.

schijnsel nog KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 77—81, ofschoon de behandeling hier geheel anders is, nl. vooral constateerend.

¹ Soms is inderdaad niet uit te maken, of men met perseveratie- dan wel met anticipatie-werking te maken heeft. Bij WEIMER, bl. 37, vindt men een aantal fouten op phonetisch gebied, waar van „Doppelwirkung” kan worden gesproken, b.v.: Eine amtliche Mittheilung, waar zoowel de EI van Eine als die van Mittheilung hun invloed hebben doen gelden. HAVERS noemt bl. 75 nog het Fransche: *cette robe est toute neuve*, om bedoelde progressieve (perseveratie) en regressieve (anticipatie) werking te demonstreeren.

² Vgl. LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 125; andere voorbeelden bij HAVERS, bl. 76 en LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 122 e.v.

³ Bij de beoordeeling van gevallen als de hier genoemde moet men ook rekening houden met de steeds wankelende positie van de z.g. deponentia in het Latijn.

4 — *Tempus-anticipaties*

Reeds bl. 52 werd vermeld, dat volgens ZIEMER, Streifz. bl. 81 in het Grieksch de praeterita ἔδει, ἔχρην, προσῆκε, staande in relatieve zinnen, welke afhankelijk zijn van een zin, die een irreele modaliteit bezit, te beschouwen zijn als tempus-assimilaties, b.v. DEM. IV, 2: εἰ πάνθ' ἃ πρὸς ἡκε πραττόντων ἡμῶν κακῶς εἶχε τὰ πράγματα, οὐδ' ἂν ἐλπῖς ἦν . . . Dit is, uiterlijk gezien, inderdaad een tempus-anticipatie, naar de beteekenis echter is het een anticipatie van de irreele modaliteit¹. Ook andere gevallen, waarin deze assimilatie heeft plaats gevonden, zal ik daarom liever tot de modus- (modaliteits-) anticipaties rekenen, b.v. LYS. XII, 98: οἱ δὲ παῖδες ὑμῶν, ὅσοι μὲν ἐνθαδε ἦσαν, ὑπὸ τούτων ἂν ὑβρίζοντο.

Werkelijke tempus-assimilaties door perseveratie van het type XEN. An. IV, 8, 1: ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμόν, ὃς ὠρίζε κτλ. werden bl. 46 vermeld. Het impf. ὠρίζε staat in plaats van het praes., omdat de handeling gedacht wordt als behoorend tot de tijdssfeer van den regeerenden zin; daarenboven komt er de mechanische assimilatie-tendenz bij. Ook ten gevolge van anticipatie vindt men dergelijke gevallen, b.v. PLATO Phaedr. 230a: ἀτόρ, ὦ ἑταῖρε, . . . , ἄρ' οὐ τόδε ἦν τὸ δένδρον, ἐφ' ὅπερ ἦγες ἡμᾶς; Het praeteritum ἦν staat hier door de anticipeerende werking van ἦγες; de vrager denkt zich terug in den tijd, waarin de handeling ἦγες plaats had en formuleert het werkwoord van den vraagzin dienovereenkomstig in het praeteritum.

Ook in het Latijn vindt men dergelijke gevallen, b.v. CIC. De off. I, 143: *itaque quae erant prudentiae propria, suo loco dicta sunt*. Vgl. CIC. Orat. 161 (KROLL, Wissensch. Synt. bl. 66).

Geen Grieksche parallellen zijn mij bekend van de bij ZIEMER, Streifz. bl. 79—80 behandelde gevallen, waarin na (of vóór) de praeterita van de verba *oportet*, *aequum est* e.d. een infinitivus perfecti optreedt in plaats van den inf. praes., welken inf. men moet zien als ontstaan door perseveratie (zie boven, bl. 48), c.q. anticipatie. Een voorbeeld van de anticipeerende werking van het praeteritum vindt men PLAUT. Mil. 730: *itidem divos dispersisse vitam humanam*

Voor al het laat-Latijn kent zeer vele activa in plaats van deponentia; de ontwikkeling is zoo, dat de deponentiale flexie in de omgangstaal volkomen verdwijnt. (Vgl. WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 133 en SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 545). Hierdoor is het dus des te gemakkelijker, aan de oude deponensvormen passieve beteekenis toe te kennen.

¹ Zie boven, bl. 51 e.v.

aequom fuit. Ook bij CICERO treft men voorbeelden, o.a. Or. Cat. I, 2: *quod iampridem factum esse oportuit*. Deze anticipeerende assimilaties zijn, in tegenstelling met de hiervóór genoemde, waar een zekere logische rechtvaardiging aanwezig is, zuiver mechanisch-formeel.

5 – *Modus-Anticipaties*

Op bl. 49 e.v. zijn de vragen uitvoerig beschreven, die rijzen bij het bestudeeren van de z.g. modus-assimilatie. Aangezien de modus-assimilatie zoowel progressief (persevereerend) als regressief (anticipeerend) kan zijn, zullen de algemeene kwesties betreffende de modus-assimilatie ook rijzen voor de modus-anticipatie. Na dan ook nogmaals vooral verwezen te hebben naar de bladzijden 51 e.v. over het onderscheid tusschen modus en modaliteit en over de ‚logische’ en ‚formeele’ of ‚mechanische’ modus-assimilaties, moge ik thans eenige gevallen van modus-assimilatie noemen, tot stand gekomen door den anticipeerenden invloed van een volgenden modus (of liever: modaliteit).

A – Anticipatie van een Indicativus Praeteriti

a) In relatieve zinnen, voorafgaande aan en afhankelijk van een hoofdzin, welke een ind. praeteriti met ἄν bevat, vindt men als uitdrukking der irrealiteit ook een ind. praeteriti, b.v. Lys. XII, 98: οἱ δὲ παῖδες ὑμῶν, ὅσοι μὲν ἐνθάδε ἦσαν, ὑπὸ τούτων ἂν ὑβρίζοντο (vgl. bl. 54).

b) In relatieve zinnen, afhankelijk van een bijzin, die een irreële hypothese bevat, kan men eveneens de uitdrukking der irrealiteit, nl. den ind. praeteriti vinden, wanneer deze relatieve zin althans binnen de sfeer der irreële modaliteit wordt gebracht, b.v. DEM. I, 9: εἰ τότε τούτων ἐνὶ τῷ πρώτῳ προθύμῳ καὶ ὡς προσῆκ’ ἐβοηθήσαμεν αὐτοί, ῥάονι καὶ πολὺ ταπεινότερῳ νῦν ἂν ἐχρώμεθα τῷ Φιλίππῳ, waar προσῆκε in plaats van προσήκει staat door anticipatie van het praeteritum ἐβοηθήσαμεν (vgl. bl. 52).

In bovenstaande gevallen treedt het zg. ‚logisch moment’ op, waardoor de anticipatie-werking wordt bevorderd.

B – Anticipatie van een Coniunctivus

Wanneer een bijzin afhankelijk is van een hypothetischen (hypoth.-temporeelen, hypoth.-relatieven) zin, waarvan het verbum den modus

coniunctivus heeft, kan ook de bijzin den coniunctivus krijgen, wanneer de inhoud van den bijzin binnen de sfeer van den regeerenden zin ligt en zich daardoor een zekere logische verbondenheid doet gevoelen, die de modus-anticipatie bevordert, b.v. PLATO Theaetet. 151c: καὶ ἐὰν ἄρα σκοπούμενός τι ὧν ἂν λέγῃς ἡγήσωμαι εἰδῶλον καὶ μὴ ἀληθές κτλ. (vgl. bl. 55).

C – Anticipatie van een Optativus

Ofschoon het verschil moeilijk vol te houden is, wil ik ook hier trachten, een scheiding te maken als bij de optativus-perseveraties van bl. 55 e.v.

I – Optativi, ontstaan door z.g. logische assimilatie

a) Vóór een regeerenden zin, waarin een optativus met ἂν of een wenshende optativus voorkomt, vindt men in de hiervan afhankelijke synthetische zinnen veelal een optativus in plaats van een coniunctivus generalis of futuralis¹, b.v. XEN. Mem. IV, 6, 7: ὅτε μὴ παρίη πολλά, δύναιτ' ἂν ἀλύπως τῷ ἐνὶ χρῆσθαι (in plaats van den coni. gen. ὅταν παρῇ). Anticipatie van een wenshenden optativus vindt men XEN. An. V, 6, 4: εἰ μὲν σὺ μ β ο υ λ ε ύ ο ι μ ι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλά μοι καὶ ἀγαθὰ γένοιτο. Door het logisch verband tusschen hoofd- en bijzinnen is de optativus-assimilatie in de bijzinnen volkomen begrijpelijk.

b) Vóór een optativus in hypothetische, hypoth.-temporeele, hypoth.-relatieve en finale perioden vindt men ook in daarbij behorende (synthetische) hypothetische, relatieve, temporeele en consecutieve bijzinnen door logische assimilatie den optativus in plaats van den indicativus of coniunctivus², b.v. XEN. Cyr. I, 5, 10: εἴ τις ὁπότε καρποῦσθαι δέοι, ἐφ' ἣν τὸν καρπὸν . . . καταρρεῖν κτλ. Ook hier is het duidelijk, dat de anticepeerende invloed van ἐφ' ἣν den optativus δέοι veroorzaakt heeft, mede door het gevoel van logisch verband tusschen deze twee bijzinnen³.

¹ Vgl. STAHL, bl. 276, 1; 333, 2 en 469, 3.

² STAHL, bl. 435—436; 474, 1; 533, 4; 458, 3; 324, 2.

³ Ook hier kan de vraag gesteld worden, evenals bl. 57, Opm. 2, of men bij hypothetische bijzinnen met optativus, afhankelijk van een optativus potentialis, nog wel spreken mag van assimilatie, gezien het normale van deze modus-

II – Optativi, ontstaan door formeele assimilatie

Vóór een optativus met ἄν of een wenschen den optativus in den regeerenden zin wordt vaak in een afhankelijken, parathetischen bijzin eveneens een optativus aangetroffen, als optativus obliquus, in plaats van een futuralen of generalen coniunctivus¹, b.v. XEN. Cyr. II, 4, 17: ὁπότε δὲ σὺ προεληλύθοίης . . . πέμψαιμι ἄν σοι ἱκανοὺς ἱππέας (in plaats van ὁπότεν . . . προεληλύθης).

6 – *Anticipatie van Nominale Vormen*

Bij de bespreking van de (logische) assimilatie van een infinitivus in bijzinnen door perseveratie² is vastgesteld, dat deze infinitivus-assimilatie voornamelijk optreedt in causale en relatieve bijzinnen. A priori kan men dan ook veronderstellen, dat anticiperende assimilatie-werking hier weinig frequent zal zijn, omdat causale, maar nog veel meer parathetische relatieve bijzinnen gewoonlijk aan het einde van het zinscomplex zullen staan, na den infinitivus, waaraan hun werkwoord geassimileerd is.

Geheel anders staat het echter met de geassimileerde infinitivi in synthetische bijzinnen van hypothetisch, temporeel of relatief karakter. Hier is de infinitivus-assimilatie doorgaans door anticipatie-werking tot stand gekomen³. De synthetische, aan een infinitivus-constructie ondergeschikte bijzin accentueert a.h.w. deze afhankelijkheid door aan de inf.-constructie vooraf te gaan. De geassimileerde infinitivus is te beschouwen als een soort modus obliquus. Men vindt deze anticiperende assimilatie in hypothetische bijzinnen, b.v. het reeds boven, bl. 60, genoemde geval HDT. II, 172. Zoo ook THUC. IV, 98, 4: εἰ μὲν ἐπὶ πλέον δουνηθήναι (in plaats van ἐδυνήθησαν) τῆς ἐκεῖνων κρατῆσαι, τοῦτ' ἄν ἔχειν. Ook in temporeele zinnen zijn gevallen te vinden, b.v. HDT. I, 24: ὥς δὲ ἄρα παρειναι αὐτούς, κληθέντας ἱστορέεσθαι, εἴ τι λέγοιεν περὶ Ἀρίονος. Op te merken valt, dat

gelijkheid. Zoo b.v. EUR. Alc. 464: εἰ δέ τι καινὸν ἐλοιτο λέχος πόσις, ἢ μάλ' ἂν ἔμοιγ' ἂν εἴη / στυγηθεῖς.

¹ Vgl. STAHL, bl. 275, 2; 317, 2; 481, 1 en 469.

² Zie boven bl. 59.

³ Synthetische relatieve bijzinnen met geassimileerden infinitivus vindt men echter ook achteraan in het zinscomplex, b.v. THUC. VIII, 72, 1; hier moet men dus van perseveratie spreken.

hier de verbinding παρῆναι αὐτοῦς naar den uiterlijken vorm geheel het karakter van een acc. c. inf. vertoont, en wel door den anticipeerenden invloed van κληθέντας ἱστορέεσθαι. Een voorbeeld van een door anticipatie tot stand gekomen infinitivus-assimilatie in een relatieven zin vindt men THUC. I, 91, 5: ἔφασαν ὅσα βούλεσθαι, οὐδενὸς ὕστεροι γνώμη φανῆναι ¹.

Gelijk de infinitivus-assimilaties door perseveratie komen ook die door anticipatie in het Grieksch slechts in proza voor ².

Een zuiver-formeele anticipatie-werking veroorzaakte in het Nederlandsch een assimilatie van den infinivus-vorm in verbindingen als: Hij heeft het zien gebeuren. Vgl. hiervoor nog boven bl. 60.

De boven, bl. 61, genoemde categorieën van participium-perseveratie hebben betrekking op consecutieve en vergelijkende bijzinnen, welke in het algemeen na het regeerende werkwoord geplaatst worden, zooals natuurlijk is ³. Participium-assimilaties ten gevolge van anticipatie heb ik dan ook niet kunnen vinden.

§ 3 – GRAMMATICALE PERSEVERATIES EN ANTICIPATIES ALS GELIJKSOORTIGE VERSCIJNSELEN

A. In WEIMER's werk „Psychologie der Fehler” lezen we op bl. 31 het volgende: „Wir gehen nun sogar soweit, die Vorwirkungen mit den Nachwirkungen zusammenzustellen und sie unter den Gesamtbegriff der Perseveration einzureihen”. Reeds geruimen tijd, voordat ik van WEIMERS boek kennis nam, was ik, geheel onafhankelijk tot deze zelfde overtuiging gekomen, dat er nl. tusschen assimilaties ten gevolge van perseveratie en assimilaties ten gevolge van anticipatie geen wezenlijk verschil kan zijn ⁴. Immers bij de perseveratie zowel

¹ Meer voorbeelden bij STAHL, bl. 666, 1 en 667. Zooals echter boven, bl. 60, reeds werd opgemerkt, beschouwt STAHL deze infinitivi niet als geassimileerd.

² Latijnsche voorbeelden zijn mij niet bekend.

³ Vgl. BRUGMANN—THUMB, Griech. Gramm. bl. 663.

⁴ Hiermede wil ik alleen constateeren, dat er in den grond en naar den aard geen onderscheid is. Wanneer het echter niet gaat om de verklaring van het psychologisch karakter van het verschijnsel, kan men vanzelfsprekend de door de linguïstiek en stilistiek gemaakte onderscheiding in progressieve en regressieve assimilatie handhaven. Immers, er is inderdaad verschil van richting in het assimilatieproces, terwijl de overzichtelijkheid van het complex der assimilatie-

als bij de anticipatie wordt op het gesprokene of geschrevene een werking uitgeoefend door bewustzijnsinvloeden, betrekking hebbende op het reeds geuite of op een komende uiting. In beide gevallen dringt zich onbewust of misschien beter onderbewust, een taalkundig beeld (klank, woord, flexievorm, syntactische functie) zóódanig op den voorgrond, dat het oogenblikkelijk gesprokene of geschrevene daarvan den (storenden) invloed ondergaat en geheel of gedeeltelijk anders wordt dan voorgenomen of juist is. Of deze invloed nu wordt uitgeoefend door een reeds gedane uiting of door een, die nog komen moet, doet weinig ter zake: hoofdzaak is, dat een andere (voorafgaande of volgende) voorstelling haar invloed zóó weet uit te breiden, zóó zich zelf weet door te zetten, dat men van een persevereerende werking, van een perseveratie-verschijnsel kan spreken.

Intusschen blijft het feit bestaan, dat OERTEL, in zijn reeds verschillende malen geciteerd artikel, en in meerdere mate HAVERS, in zijn Handbuch, het met deze opvatting niet eens zijn. Immers OERTEL schrijft t.a.p. bl. 50: „Mit den regressiven Antizipationen haben sie (die Nachklänge nl.) das eine gemeinsam, dasz sowohl hier wie da ein im Brennpunkte des Bewusstseins stehendes Lautbild¹ von einem nahe der Peripherie des Bewusstseins liegenden Lautbild verdrängt wird, weil die Aufmerksamkeit vom lokalen Lautbild auf das periphere Lautbild abgelenkt wurde". Terwijl deze woorden er op schijnen te wijzen, dat OERTEL de verschijnselen in den grond als identiek beschouwt, meent hij echter verder, dat bij de perseveratie-verschijnselen de reden tot de afwijking („der Ablenkungsgrund") een eigen karakter heeft: „... er besteht nämlich bei ihnen (den Nach-

verschijnselen bij een dergelijke verdeeling slechts kan winnen, evenals men met name bij de fonetische assimilaties een onderscheid maakt tusschen assimilatie in contact en assimilatie op afstand. Zie voor deze materie o.a. NOREEN—POLLAK, Einf. in die wissensch. Betrachtung der Sprache, Halle 1923, bl. 162 en 185; SCHRIJNEN, Handleiding bl. 226 e.v.; M. GRAMMONT, L'assimilation, Paris 1923; BRUGMANN, KVG. passim (register s.v. „Assimilation"), die een beknopte poging doet, het assimilatieprincipe ook op de syntactische verschijnselen toe te passen.

¹ Ofschoon OERTEL hier slechts over een „Lautbild" spreekt, meen ik uit den samenhang van zijn artikel te mogen opmaken, dat hij hieronder niet alleen fonetische voorstellingen, doch ook woord-, suffix-, flexie- en syntactische voorstellingen verstaat. Trouwens, in een noot bij het op bl. 49 genoemde begrip „Wortelement" verklaart hij, daaronder niet alleen te verstaan „einen Lautteil, sondern auch die dem Worte inhärierenden grammatischen Kategorien wie Kasus, Genus, Numerus u.s.w."

klängen nl.) in einer Hemmung, in einer Gebundenheit, in einem Haften und Kleben an einer einmal ausgeführten Tätigkeit oder Vorstellung”.

Uit de laatst-geciteerde woorden blijkt, dat voor OERTEL het verschil tusschen perseveratie- en anticipatie-verschijnsel hierin bestaat, dat de perseveratie is een gebondenheid aan een genoemde, aangeduide, onder woorden gebrachte handeling of voorstelling, terwijl de anticipatie, waarover hij verder niet spreekt, bestaat in het in beslag genomen worden door een niet gerealiseerde, doch nog slechts in den geest geconcipeerde handeling of voorstelling. Men kan toch moeilijk aannemen, dat dit een essentieel verschil is. Essentieel is slechts het beheerscht-worden van een oogenblikkelijke uiting door een tevoren gedane of voor de toekomst geconcipeerde uiting¹.

Het lijkt mij, dat de verklaring van OERTELS meening gezocht moet worden in zijn punt van uitgang. Hij wil onder grammaticale perseveratie-verschijnselen een groep assimilaties verstaan, die, louter uiterlijk gezien, onder de categorie der analogievormingen vallen². Nu kan er inderdaad slechts van analogieverschijnsel sprake zijn, wanneer een uiting gevormd wordt naar het model van een reeds vroeger gedane uiting, hetzij men zich deze vroegere uiting slechts herinnert, b.v. omdat het over verwante voorstellingen gaat (eigenlijke, ideëele analogie), hetzij de assimilatie ontstaat naar analogie van een onmiddellijk tevoren gesproken of geschreven uiting en men dus te doen heeft met een „tatsächliche Nebeneinanderstellung von Worten im Flusz der Rede”³. Nu moet men dit laatste verschijnsel juist niet tot de analogie-verschijnselen rekenen, maar geheel apart beschouwen. En dan wordt het duidelijk, dat assimilaties, die ontstaan louter door het naast elkander plaatsen van woorden, zoowel progressief (persevereerend) als regressief (anticipeerend) kunnen zijn, dit laatste natuurlijk alleen, wanneer het naast elkander plaatsen van woorden nog slechts in de gedachte plaats heeft, met de bedoeling,

¹ Deze laatste zal gewoonlijk wel volgen, maar zou ook op het laatste oogenblik verhinderd kunnen worden, waardoor het anticipatie-proces echter in den grond niet zou veranderen.

² OERTEL, l.c. bl. 49.

³ OERTEL l.c. bl. 49. Zie over grammaticale analogie o.a. SCHRIJNEN, Handl. bl. 138 e.v.; HAVERS, Handb. bl. 77 e.v. onder het opschrift: „Ähnlichkeitsfehler” en bl. 173. Voor het verband tusschen perseveratie en anticipatie eenerzijds en analogieverschijnselen anderzijds vooral ED. HERMANN, Lautgesetz und Analogie, bl. 130 e.v.

deze gedachte zoodra mogelijk werkelijkheid te doen worden.

Een voorbeeld moge dit verduidelijken. CICERO schrijft Ad Att. I, 16, 3: *Sed iudicium si quaeris quale fuerit, incredibili exitu, sic uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensi reprehendatur*. Gewoonlijk luidt de uitdrukking *ab initio*, maar omdat *ex eventu* voorafgaat in de rij der naast elkander geplaatste woorden, ontstaat door een mechanisch-formeele assimilatie *ex initio*¹. Deze assimilatie is progressief, men noemt ze perseveratie.

Nu een regressieve assimilatie (anticipatie) op hetzelfde gebied, nl. dat der praeposities. TERENT. Phorm. 66: *evenit senibus ambobus simul iter illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam*. Het ongewone gebruik van de praepositie *in* voor den eiland-naam *Lemnus* moet hier verklaard worden: „durch Angleichung an das dem Sprechenden schon vorschwebende *in Ciliciam*”², maar ook door een streven naar parallelisme. *In Lemnum* is ontstaan door het voorloopig nog slechts in de gedachte, weldra in werkelijkheid naast elkander plaatsen der woorden.

Beide bovenstaande voorbeelden vindt men ook geciteerd bij HAVERS in zijn Handbuch bl. 69 (onder „Nachwirkungsfehler”) resp. bl. 75 (onder „Vorwirkungsfehler”). Ondanks de m.i. volkomen gelijkheid der gevallen houdt hij ze toch gescheiden, zonder overigens een nadere motiveering hiervoor te geven.

Eenigszins anders ED. HERMANN, die in zijn „Lautgesetz und Analogie” op vele plaatsen over perseveraties en anticipaties spreekt. Dat hij de beide verschijnselen toch eigenlijk als aan elkander gelijk beschouwt, blijkt uit zijn verklaring van het vulgair-Latijnsche *grevis*. Na zich tegen PAULS contaminatie-verklaring (in diens Prinzipien der Sprachgeschichte) gekeerd te hebben, zegt hij bl. 70: „Vielmehr wird im Satz in den Verbindungen „*gravis aut levis*” und „*levis aut gravis*” durch Antizipation oder Perseveration das *a* von *gravis* durch *e* ersetzt sein”³.

¹ Vgl. HAVERS, Handb. bl. 69. Waarschijnlijk is hier het optreden van de praepositie *ex* mede veroorzaakt door een soort variatio, om nl. de weinig fraaie herhaling van *a* (*ab aliis, a me tamen ab initio*) te vermijden.

² H. SJÖGREN, Zum Gebrauch des Futurums im Altlatein (Uppsala 1906) overgenomen door HAVERS, Handb. bl. 75.

³ Vgl. bl. 130 over hetzelfde woord: „Wenn latein. *gravis* im selben Satz wie *levis* vorkam, konnte es leicht passieren, dass man auf die Aussprache nicht genügend Acht gab und infolge von Perseveration oder Antizipation *gravis* zu *grevis* umbildete”.

Verder zou zijn op bl. 84 gegeven definitie¹ doen vermoeden, dat perseveratie en anticipatie voor hem twee benamingen voor een in den grond gelijk proces zijn. Desniettemin verklaart hij onmiddellijk daarna: „Die Scheidung in Antizipation und Perseveration behalte ich bei, obwohl ich WEIMER, Psychologie der Fehler 31f., darin Recht gebe, dasz in jeder Vorwirkung eine perseverierende Wirkung steckt”.

Ook op andere plaatsen van zijn boek noemt hij de termen in één adem, b.v. bl. 131: „Auch bei der Ausdehnung einer Konstruktion auf einen ähnlichen Fall kann die Antizipation oder Perseveration in Betracht kommen, so . . . usw.”² Op bl. 143 bespreekt hij de veranging van de Grieksche medium-vormen van den 2den persoon sing. op -η door -εσαι in het latere Grieksch. Het eerste voorbeeld hiervan is πῖσαι in de Septuaginta, omdat de vorm πῖη geheel als „pi” uitgesproken werd. In het Nieuwe Testament vindt men LUC. 17, 8: φάγεσαι καὶ πῖσαι. HERMANN verklaart dan: „Man wird sicherlich nicht fehl gehen in der Annahme, dasz φάγεσαι im Satz-zusammenhang neben πῖσαι entweder als Anticipation oder als Perseveration entstanden ist”. Men vraagt zich af, waarin voor HERMANN dan toch het onderscheid ligt. Na alle genoemde citaten moeten we wel aannemen, dat hij de scheiding op uiterlijke gronden wil handhaven (perseveratie is progressief, anticipatie is regressief), ofschoon beide verschijnselen in wezen gelijk zijn.

Boven heb ik de gelijkheid van perseveratie en anticipatie trachten aan te toonen door twee praepositie-gevallen tegenover elkander te stellen. Hier mogen nu nog voorbeelden volgen van parallelle perseveraties en anticipaties op syntactisch gebied. Allereerst de z.g. attractio van het relativum. Bl. 23 citeerde ik PLATO Crit. 50c: ἡ ἐμμένονεν τοῖς δίκαις αἷς ἂν ἡ πόλις δικάζη; We beschouwden den dativus αἷς als een casus-perseveratie, uitgaande van den dativus τοῖς δίκαις. Vergelijken we nu een op bl. 67 gegeven voorbeeld, nl. HDT. VII, 3: συνεβούλευε λέγειν πρὸς τοῖσι ἔλεγε ἔπεισι. Formeel is τοῖσι hier een casus-anticipatie van ἔπεισι. Toch is er geen twijfel mogelijk, dat de z.g. attractio van het relativum altijd op dezelfde wijze verloopt en wel zooals op bl. 23 e.v. beschreven is, het is dan ook

¹ „Das vorausgehende Wort kann von dem folgenden beeinflusst werden, dann tritt eine Antizipation ein; oder das folgende Wort wird vom vorausgehenden beeinflusst, dann hat man es mit einer Perseveration zu tun”.

² Hier worden, zonder dat de naam genoemd wordt, eigenlijk de syntactische perseveratie en anticipatie bedoeld.

onmogelijk, in deze twee gevallen een wezenlijk verschil te zien ¹.

Ook de assimilatie van een bij een infinitivus behoorende praedicatieve bepaling kan zoowel door anticipatie als door perseveratie veroorzaakt zijn, b.v. XEN. Hipparch. VII, 1: παντὶ προσήκει ἄρχοντι φρονίμῳ εἶναι (perseveratie) en PLATO Phaedr. 233a: βελτίονί σοι προσήκει γενέσθαι ἐμοὶ πειθομένῳ ἢ ἐραστῇ. De assimilatie-reden is in beide gevallen dezelfde: de van προσήκει afhangelende dativi παντὶ ἄρχοντι en σοι dringen zich in het bewustzijn van den schrijver zoozeer als domineerende factor op, dat deze dativus ook optreedt bij de praedicatieve bepalingen φρονίμῳ en βελτίονι. In het eerste geval zal de assimilatiedrang wellicht grooter zijn geweest omdat de dativus παντὶ ἄρχοντι reeds geschreven voorafgaat, terwijl bij het formuleeren van den dativus βελτίονι aanpassing plaats heeft aan een dativus (σοι), die nog slechts in gedachte aanwezig is, doch niettemin zijn invloed reeds doet gevoelen.

Tenslotte een voorbeeld van modus-assimilatie, nl. PLATO Phaed. 72c: εἰ ἀποθνήσκοι μὲν ἅπαντα ὅσα τοῦ ζῆν μετ' ἀλ' αἰῶνι, ἐπειδὴ δ' ἀποθάνοι, μένοι ἐν τούτῳ τῷ σχήματι κτλ. Men moet den opt. μεταλάβοι hier beschouwen als een perseveratie van ἀποθνήσκοι, ἀποθάνοι echter als een anticipatie van μένοι.

Men zou ook parallelle perseveratie- en anticipatievoorbeelden kunnen geven van numerus, genus, tempus enz., maar de hierboven genoemde zullen voldoende zijn om te doen zien, dat er geen werkelijk verschil aanwezig is. Wanneer men trouwens de door KÜHNER—GERTH, STAHL e.a. gegeven voorbeelden van assimilatie nagaat, ziet men, dat promiscue gevallen van perseveratie en anticipatie gegeven worden ².

Vraagt men nu, waarom OERTEL, HAVERS en HERMANN, de eenigen, voor zoover mij bekend, die uitvoerig over de perseveratie- en anticipatieverschijnselen geschreven hebben, zoo strak vasthouden aan

¹ Vergelijk de ook bl. 67 geciteerde opmerking bij KÜHNER—GERTH, Synt. II, 407: „Häufig verbindet sich mit der Attraction eine Versetzung des Substantivs in den Adjektivsatz". Dit is n.m.m. echter niet geschied, nadat de casus-assimilatie had plaats gehad, zooals men uit deze woorden zou kunnen concluderen, doch deze verplaatsing is een factor, die het tot stand komen van de assimilatie bevordert heeft, vgl. boven b.l. 68, noot 2.

² Zeker is het waar, dat de boeken van KÜHNER—GERTH, STAHL e.a. alleen de assimilatie als zoodanig beschouwen en dat bij hen de psychologische verklaring nog geen of slechts een geringe rol speelt. Toch onderscheidt ook STAHL, bl. 16—17 reeds ‚Vorwirkung' en ‚Nachwirkung'.

een scheiding, die toch slechts uiterlijk-constateerend en niet innerlijk-verklarend is, dan kan ik hiervoor slechts mijn eigen veronderstelling geven, aangezien zij zelf de redenen niet noemen of redenen geven, die men niet als geheel-bevredigend kan beschouwen¹. OERTEL, op wien vooral HAVERS en in mindere mate ook HERMANN steunen, is, zooals hij I.F. XXXI, bl. 50 e.v. mededeelt, getroffen door het feit, dat de ook reeds door R. MERINGER²esignaleerde „Nachklänge” zulk een groote overeenkomst vertoonen met de door psychologen en psychiaters bij hun patiënten waargenomen verschijnselen, die zij samenvatten onder den naam „Perseveraties”. Hij geeft dan ook aan de grammaticale „Nachklänge” denzelfden naam en HAVERS sluit zich daarbij aan³. Terwijl echter bij geestelijk abnormale personen alleen de perseveratie voorkomt⁴, namelijk het vasthouden aan het eens gezegde of gehoorde, waarbij onder gelijke en ongelijke omstandigheden telkens opnieuw perseveratie plaats heeft, komt bij geestelijk-normale personen behalve perseveratie ook anticipatie zeer veelvuldig voor. Het lijkt mij nu waarschijnlijk, dat genoemde geleerden door de wetenschap, dat in de psychiatrie alleen perseveratie voorkomt, ook voor de linguïstiek alleen de volkomen parallelle afwijkingen perseveratie willen noemen. Ik zou daarentegen de kwestie zóó willen stellen: bij de zwakzinnigen is de perseveratie uitsluitend progressief, bij geestelijk-normalen zoowel progressief als regressief.

De conclusie uit het bovenstaande moet nu wel luiden: De grammaticale perseveratie is progressief en wordt dan perseveratie zonder meer of perseveratie in engeren zin genoemd, of ze is regressief en draagt dan den naam anticipatie. Het zou dus consequent zijn, uitsluitend te spreken van perseveratie-verschijnselen, de onderscheiding in progressieve (perseveratie in engeren zin) en regressieve (anticipatie)

¹ Zie b.v. de motiveering van OERTEL, hierboven, bl. 81 weergegeven.

² R. MERINGER und K. MAYER, Versprechen und Verlesen, Stuttgart 1895, bl. 44 en 121; R. MERINGER, Aus dem Leben der Sprache, passim.

³ Handb. bl. 69: „Die zuerst in der Medizin für pathologische Erscheinungen gebrauchten Ausdrücke „Perseveration” und „Perseverationstendenz” sind auch für das gesunde geistige Leben von Bedeutung, namentlich auch für unsere Fehlerforschung”.

⁴ Over een anticipatie-tendenz bij geestelijk-abnormalen vindt men geen aanwijzingen in de litteratuur. In een persoonlijke bespreking deelde een psychiater mij mede, dat theoretisch misschien anticipatie mogelijk is, maar dat hem geen gevallen bekend waren. A priori lijkt de anticipatie-tendenz bij niet-normaal denkende personen mij zeer onwaarschijnlijk.

heeft slechts constateerende waarde.

In Hoofdstuk II zal ik dan ook de verschijnselen van dezen aard, die zich voordoen bij de door mij onderzochte schrijvers, onder den eenen term „perseveratie” samenvatten. Slechts incidenteel, waar dit gewenscht lijkt, zal ik wijzen op de voorwaarts of achterwaarts gerichte werking van de perseveratie-tendenz.

B. „Wörter, Wortteile und die einem Worte inhärierende grammatische Kategorie . . . können im weiteren Verlauf der Rede nachklingen und so zu sog. ‚Perseverationsentgleisungen’ führen”. Deze in het begin van het hoofdstuk ‚Nachwirkungsfehler’ in HAVERS’ Handbuch op bl. 69 voorkomende woorden wijzen er zeer duidelijk op, dat de schrijver de perseveratie als een fout beschouwt. Ook de anticipatieverschijnselen worden door hem ‚Vorwirkungsfehler’ genoemd. Hierin steunt hij op WEIMER¹. In het artikel, dat van HAVERS’ hand verscheen in het Donum natalicium SCHRIJNEN, bl. 27—33, vinden we verder eveneens de opvatting, dat deze verschijnselen onder de „Fehler” gerekend moeten worden.

Al schijnt het op het eerste gezicht aannemelijk, hier van fouten te spreken, toch blijkt dit bij nader inzien niet geheel juist, en wel om twee redenen. De eerste laat zich afleiden uit de reeds op bl. 11 e.v. gesignaleerde indeeling van de perseveratie-verschijnselen in drie groepen, zooals die ook bij OERTEL² voorkomt en waarmee HAVERS zich vereenigt³. Daar wordt nl. naast de eerste groep der individueele, momentane perseveraties (en anticipaties) als tweede groep genoemd „die auf Nachklänge zurückzuführenden Sprachveränderungen, welche von der Sprachgenossenschaft einer bestimmten Periode als regelmässige Bildungen registriert werden”. Zoo b.v. het gebruik van de passieve vormen van *coepi* bij een inf. pass.; het passivum van *possum*, *queo*, *nequeo* bij een inf. pass. (alleen in het oud-Latijn); de z.g. attractio van het relativum⁴ en een aantal „fast usuell gewordene Modus- und Tempusangleichungen”⁵.

¹ Psychologie der Fehler, passim; vooral bl. 23 e.v.

² IF. XXXI, bl. 53.

³ Handbuch, bl. 70.

⁴ M.i. onjuist; hoezeer ook verklaarbaar, blijft de attractie van het relativum voor ons een van het doorsnee-taalgebruik afwijkend verschijnsel, vooral in het Latijn.

⁵ Bedoeld zijn hier blijkbaar de door BRUGMANN—THUMB in hun Griech.

Verschillende gevallen van de tweede groep ¹ worden door ons niet meer als „fout” gevoeld. Hoe komt dat? Omdat wij uitgaan van een normatieve beoordeeling: we beschouwen een taal op een bepaald oogenblik van haar vertikale (of diachronistische) ontwikkeling als de norm, die onze opvatting omtrent de vóór en na dat bepaald oogenblik optredende verschijnselen heeft te beheerschen. Zoo kan dus een bepaald verschijnsel in het begin, toen het den eersten keer optrad, als iets nieuws, dus als een fout gevoeld zijn, doch nadat het door de gemeenschap der taalgebruikers is aanvaard, niet meer. Wanneer houdt nu zulk een verschijnsel op, een fout te zijn? Het is duidelijk, dat deze vraag, wat de beoordeeling der syntactische verschijnselen bij HOMERUS b.v. betreft, tot groote aarzelingen aanleiding kan geven, daar men geneigd zal zijn, de syntactische „regels” van het Attisch eveneens bij HOMERUS als norm aan te nemen. De grens is zeker moeilijk te trekken. Maar dit lijkt wel onaanvechtbaar: wanneer een bepaalde assimilatie, b.v. de onder, opm. 1 genoemde opt.-assimilatie zóó frequent is geworden, dat in de meerderheid der gevallen deze assimilatie plaats vindt, dan kan men niet meer van een fout spreken ².

Een andere vraag is deze: Moet men verder de verschijnselen, die OERTEL en HAVERS tot de derde groep rekenen, (zie boven bl. 12) alle als „fouten” betitelen, omdat ze, door welke oorzaak dan ook, de kans niet hebben gehad, algemeen aanvaard te worden?

Een tweede bezwaar tegen den term „Fehler” is gelegen in het feit, dat deze verschijnselen niet altijd „die Eigentümlichkeit (zeigen), dasz ein schon gesprochenes Wort oder Worthelement sich im weiteren Sprechverlaufe wieder so stark im Brennpunkte des Bewusstseins vordrängt, dasz es an der Stelle des eigentlich zu sprechenden Elements

Gramm. op de bladzijden 583, 591 en 643 genoemde gevallen van modus-assimilatie en de tempus-assimilatie van bl. 560. BRUGMANN—THUMB spreekt echter op deze plaatsen niet van regelmatigheid, maar van „oft”, „kann” enz.

¹ B.v. de aan een opt. potentialis van den hoofdzin „geassimileerde” opt. in *εὐ-*zinnen, vgl. boven bl. 57, noot 2.

² Wel blijft het waarschijnlijk, dat het oorspronkelijk een fout is geweest, tot stand gekomen door een perseveratie- (of anticipatie-) werking. Overigens kunnen we ons de vraag stellen, of bepaalde modus-assimilaties (b.v. opt. in den bijzin naast opt. in den hoofdzin) wel altijd het resultaat van een assimilatie-proces zijn, of dat er van den aanvang af niet modus-assimilatio, maar modus-similitudo is geweest, omdat deze opt. nl. de geëigende modus was ter uitdrukking van de sfeer, waarin het geheele complex gedacht is. (B.v. wenschend, potentiëel-gedacht e.d.).

lautbar wird" ¹. Ik denk hier aan een geval als HOM. Od. III, 430—432: ἦλθε μὲν ἄρ βοῦς | ἐκ πεδίου, ἦλθον δὲ θοῆς παρὰ νηὸς εἵσης | Τηλεμάχου ἑταροὶ μελαλήτορος, ἦλθε δὲ χαλκεύς. Het optreden van de vormen ἦλθε, ἦλθον, ἦλθε telkens aan het begin van den zin kan men zeker als een uiting van taal-plastiek beschouwen, maar men kan er toch ook een perseveratie-verschijnsel in zien, nl. van woord en woord-orde, terwijl de benaming „Fehler" hier toch geheel misplaatst zou zijn. Trouwens, OERTEL zelf citeert uit een artikel van A. COOK ²: „So wenn Homer Od. XX, 56—57 unmittelbar nach dem Verse εὔτε τὸν ὕπνος ἔμαρπτε λύων μελεδήματα θυμοῦ den nächsten Vers mit dem Epitheton λυσιμελής beginnt". „The use of the phrase λύων μελεδήματα conjured up the (phonetic) ghost of itself — λυσιμελής — without conscious recognition on the part of the poet" ³. Ook hier kan men niet van een „Fehler" spreken.

De door OERTEL en HAVERS aangenomen indeeling der perseveratie- en anticipatie-verschijnselen in drie groepen berust intusschen in hoofdzaak op de opvatting, dat men hier met fouten te doen heeft. De door hen gegeven voorbeelden kan men ook inderdaad in het algemeen als fouten beschouwen, in zooverre ze als afwijking van het normale door ons gevoeld worden of kunnen worden. Het zal echter na het voorafgaande duidelijk zijn, dat we de meeste gevallen van de door OERTEL en HAVERS aangenomen tweede groep (b.v. die van „eine Anzahl fast usuell gewordene Modus- und Tempus-Angleichungen") van een normatief standpunt uit niet meer als fouten kunnen beschouwen; het zijn assimilatie-verschijnselen geworden, die weliswaar oorspronkelijk tot perseveratie- en anticipatie-werkingen zijn terug te brengen en in den oorsprong wel fout zullen geweest zijn, maar die, doordat ze door de collectieve taalgemeenschap zijn aanvaard, als normaal gevoeld worden. Het tot stand komen van b.v. den optativus μέλοι in MIMN. I, 2: τεθναῖην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι moet men dan ook aldus zien: Oorspronkelijk is de optativus in gevallen als dit een fout, veroorzaakt door perseveratie. Deze perseveratie komt tot stand door een gevoel van verbondenheid van hoofd- en bijzin (logisch element), maar ook, doordat het oorspronkelijke ὅταν μέλη op korten afstand voorafgegaan wordt door den optativus τεθναῖην

¹ OERTEL, I.F. XXXI, bl. 49.

² Class. Rev. XVI (1902), bl. 256—267.

³ OERTEL, l.c. bl. 65.

(formeel element). De taalgemeenschap neemt de assimilatie in gevallen van dezen aard meer en meer over, naar analogie van voorafgaande, bekende gevallen; de oorspronkelijke logische en formeele perseveratiefactor blijft echter voelbaar, zoodat de optativus na *ōte* niet willekeurig optreedt, doch slechts in verbinding met een optativus in den regeerenden zin.

Wanneer de assimilatie ophoudt een fout te zijn, is natuurlijk voor ieder geval afzonderlijk niet te achterhalen. Men kan echter aannemen, dat alleen die fouten zich tot normale verschijnselen hebben ontwikkeld, waar de perseveratie-tendenz bevorderd werd door een logisch moment.

Intusschen ben ik HAVERS en OERTEL in zooverre gevolgd, dat ik ook de hierboven-bedoelde, niet of niet-meer foutieve assimilaties in mijn onderzoek betrokken heb. Immers, zonder rekening te houden met de (oorspronkelijke) perseveratie- en anticipatie-werking zijn deze assimilaties niet te verklaren; zonder deze psychische factoren zouden ze ook niet tot stand gekomen zijn.

Uit dit alles volgt vanzelf nog het volgende:

1. De drie groepen van OERTEL—HAVERS zijn terug te brengen tot twee groepen: a) de oorspronkelijk op perseveratie- en anticipatie-fouten berustende, doch algemeen aanvaard geworden assimilaties en b) de werkelijk foutieve assimilaties, ontstaan door perseveratie of anticipatie.

2. De perseveratie- en anticipatie fouten zullen in het algemeen een formeel-mechanisch karakter hebben; de algemeen aanvaarde assimilaties zullen gewoonlijk hiernaast nog een logisch moment vertoonen, waardoor de formeel-mechanische perseveratie en anticipatie bevorderd wordt, maar waardoor tevens het gevoel voor het foutieve verminderd wordt en de weg wordt gebaad tot een min of meer algemeene aanvaarding¹.

Het zal niet altijd mogelijk zijn, deze onderscheiding door te voeren. OERTEL en HAVERS hebben dat zelfs niet beproefd. In Hoofdstuk II zal ik echter de indeeling in twee groepen trachten te behouden, welke poging gesteund zal worden door, waar dit aanwezig is, het zg. logisch moment op te sporen.

¹ De zg. attractie van het relativum is in strijd met deze theorie. OERTEL wil dit verschijnsel beschouwen als normaal-geworden, zie bl. 123 opm. 1, ik blijf het beschouwen als een afwijking, een fout, die veel voorkomt door dezelfde oorzaken als andere, hierboven bedoelde, volkomen normaal geworden assimilaties.

TWEEDE HOOFDSTUK

BIJZONDER GEDEELTE

DE SYNTACTISCHE PERSEVERATIE- EN ANTICIPATIEVERSCHIJNSELEN BIJ HO- MERUS, AESCHYLUS, SOPHOCLES, EURI- PIDES EN ARISTOPHANES

A – VERSCHIJNSELEN IN HET GEBIED VAN HET NOMEN

I – PERSEVERATIES EN ANTICIPATIES VAN EEN CASUS

1 – *Gevallen, waarin de assimilatie tot stand komt ten gevolge van een z.g. „logisch moment”*

a – *De „attractie” van het relativum*¹

Assimilatie aan een genitivus

In zijn geschrift: *Quaestiones de attractione enuntiationum relativarum qualis quum in aliis tum in Graeca lingua potissimumque apud Graecos poetas fuerit*, Berolini 1868, bl. 44 e.v. betoogt R. FÖRSTER, dat bij HOMERUS geen vaststaand geval van een geassimileerd relativum ὅς of ὃ te vinden is. ED. HERMANN, die deze uitspraak aanhaalt in zijn *Nebensätze* bl. 237, is het hiermede eens en concludeert tevens, dat hierdoor blijkt, dat het verschijnsel niet oer-Grieksch kan zijn, hetgeen bevestigd wordt door de inscripties. Hiertegenover meen ik met WACKERNAGEL, *Vorl. I*, bl. 55, tenminste één voorbeeld van deze assimilatie te kunnen aanhalen en wel

HOM. II. V, 265: τῆς γάρ τοι γενεῆς, ἣς Τρωί περ εὐρύσπτα Ζεὺς
δῶχ' υἱὸς ποινήν Γανυμήδεος . . .

τῆς γενεῆς ἔκλεπεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγχίσης.

Men zal ἣς moeten beschouwen als staande in de plaats van ἧν, m.a.w.,

Vgl. boven bl. 23.

de gen.-vorm is ontstaan door perseveratie van den gen. τῆς in vs. 265 en evenzeer door anticipatie van τῆς in vs. 268 ¹. AMEIS—HENTZE—CAUER beschouwen in hun editie ἥς als ablativischen gen.: „aus welcher (Rasse)”, maar dit lijkt toch wel gezocht.

Een omstreden geval is HOM. II. XXIII, 648: . . . οὐδέ σε λήθω τιμῆς, ἥς τέ μ' ἔοικε τετιμῆσθαι μετ' Ἀχαιοῖς.

De gen. ἥς zou hier dan moeten staan in plaats van ἦ, wat inderdaad vreemd is; een geassimileerd pron. relat. staat als regel in plaats van een acc. ². Men wil ἥς dan ook liever beschouwen als gen. pretii bij τετιμῆσθαι ³. Dit zou echter het eenige geval van dien aard bij HOMERUS zijn; bij latere prozaïsten is de gen. pretii bij τιμάω normaal. Meer gevallen van attractie van het relativum zijn bij HOMERUS niet te vinden ⁴.

Over het voorkomen van het verschijnsel bij AESCHYLUS heeft FÖRSTER eveneens gehandeld in zijn werk: *De attractionum usu Aeschyleo*, Breslau 1866, welk boek mij evenwel niet toegankelijk was. Bij de lectuur van AESCHYLUS noteerde ik de volgende plaatsen:

AESCH. Ag. 803: . . . θεοὺς . . . | τοὺς ἐμοὶ μεταίτιους |

νόστου δικαίων θ' ὦν ἐπραξάμην πόλιν | Πριάμουν·

De gen. ὦν staat in plaats van ἄ en is ontstaan door perseveratie van de genitivi νόστου en δικαίων.

AESCH. Cho. 737: δόμοις δὲ τοῖσδε παγκάκως ἔχει

φήμης ὕφ' ἥς ἠγγειλαν οἱ ξένοι τορῶς.

φήμης ὕφ' ἥς ἠγγειλαν staat voor ὑπο φήμης ἦν ἠγγειλαν ⁵.

AESCH. Eum. 859: τεύξη παρ' ἀνδρῶν καὶ γυναικείων στόλων,

ὅσων παρ' ἄλλων οὔποτ' ἂν σχέθοις βροτῶν ⁶.

De perseveratie van den gen. στόλων waardoor ὅσων in plaats van ὅσους ontstond, kan mede te danken zijn aan het gevoel, dat de aor. σχεθεῖν in zijn beteekenis „krijgen” een synonym is van τυγχάνειν en door een soort variatio hier optreedt.

¹ Zoo ook WACKERNAGEL t.a.p., die dit geval het oudste voorbeeld van attractie van het relativum in het Grieksch noemt.

² WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 55.

³ Zie AMEIS—HENTZE bij deze plaats en KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 409.

⁴ HOM. Od. VI, 193 en XIV, 511 kan ὦν niet beschouwd worden als door assimilatie ontstaan, men moet hier een door den samenhang vereischt τυχεῖν of iets dergelijks aanvullen.

⁵ WECKLEIN commentarieert (AESCHYLUS, *Orestie*, Leipzig 1888) deze plaats: „ὕφ' ἥς ἠγγειλαν φήμης wie ἐπορεύετο σὺν ἡ εἶχε δυνάμει XEN. Hell. IV, 1, 23”

⁶ Mss.: ὅσων.

AESCH. Sept. 309: ὕδωρ τε Διρκαῖον, εὐ|τραφέστατον πωμάτων |
 ὁ σ ὦ ν ἴησιν Ποσειδῶν ὁ γαῖαοχος κτλ.

ὁσων staat in plaats van ὅσα door de persevereerende werking van den gen. πωμάτων..

AESCH.(?) fr. 126: λέληθε δ' οὐδέν τῶνδε μ' ὦ ν σὺ νουθετεῖς¹.

ὦν staat in plaats van ᾧ onder invloed van τῶνδε..

Zooals bekend, is de attractie van het relativum bij SOPHOCLES veel frequenter dan bij AESCHYLUS. DIETRICH² vermeldt niet minder dan 49 gevallen van deze attractie. Het grootste gedeelte bestaat echter uit gevallen zonder antecedent, waar men van attractie of assimilatie niet spreken kan, zeker niet van perseveratie, gelijk hierboven op bl. 23 e.v. reeds uiteengezet werd. Hier worden slechts de gevallen van genitivus-assimilatie vermeld, waar de pronominale assimilatie tot stand is gekomen ten gevolge van de doorwerking van het er vóór staande antecedent in den genitivus. De gevallen van dativus-perseveratie volgen op bl. 97, die van anticipeerende assimilaties vindt men op bl. 96.

SOPH. Ai. 993: ὦ τῶν ἀπάντων δὴ θεαμάτων ἐμοί
 ἄλγιστον ὦ ν προσεῖδον. (i.p.v. ᾧ προσεῖδον.)

SOPH. El. 431: τούτων μὲν ὦ ν ἔχεις χεροῖν,
 τύμβῳ προσάψης μηδέν. (i.p.v. ᾧ ἔχεις.)

SOPH. El. 763: μέγιστα πάντων, ὦ ν ὅπωπ' ἐγώ, κακῶν.
 (i.p.v. ᾧ ὅπωπα.)

SOPH. O.R. 148: τῶνδε γὰρ χάριν
 καὶ δεῦρ' ἔβημεν ὦ ν ὅδ' ἐξαγγέλλεται.
 (i.p.v. ᾧ ἐξαγγέλλεται.)

SOPH. Phil. 588: δεῖ δὴ σε λόγων | κρύψαι μηδέν', ὦ ν
 ἀκήκοας. (i.p.v. οὗς ἀκήκοας.)

SOPH. Phil. 1192: τί ῥέξοντες ἀλλοκότῳ | γνῶμα τῶν πάρος, ὦ ν
 προύφαινες. (i.p.v. ᾧ πρ.)

SOPH. Trach. 241: γυναικῶν ὦ ν ὄρᾳς ἐν ὄμμασιν. (i.p.v. ᾧ ὄρᾳς.)

SOPH. Trach. 623: λόγων τε πίστιν ὦ ν ἔχεις ἐφαρμόσαι. (i.p.v. οὗς ἔχεις.)

Een betwist geval is SOPH. El. 1128: ὡς ἀπ' ἐλπίδων οὐχ ὦ ν π ε ρ

¹ Dit fragment, door CLEMENS ALEX., Strom. II, 15, p. 362 geciteerd zonder opgave van auteur, wordt door TH. GATAKERUS, Adv. Misc. p. 529 B aan AESCH. toegeschreven als fragment uit diens Laius. (Zie AESCHYLI Tragoediae rec. GODEFR. HERMANNUS, ed. alt., T.I, Berolini 1849, bl. 341).

² F. DIETRICH, De attractionis pronominis rel. usu Sophocleo, Darmstadt 1873 (Diss. v. d. Univ. Rostock).

ἐξέπεμπον εἰσεδεξάμην. Volgens KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 409, Anm. 4 is dit ὦνπερ niet door ‚attractie’ ontstaan; het staat voor: οὐκ ἀπὸ τούτων τῶν ἐλπίδων, ἀφ’ ὧν. ’Απ’ ἐλπίδων zou dan gelijk zijn aan ἀπὸ δόξης, ‚aliter ac speravera’. Ook GROENEBOOM vertaalt iets dergelijks: ‚secus ac speraveram’. SCHNEIDEWIN—NAUCK—BRUHN meenen, dat de plaats ‚schwerlich richtig überliefert (ist)’. Toch lijkt het mij juist, met GROENEBOOM mede te gaan, die bij ὦνπερ aantekent: ‚per attractie voor (καὶ) οὐχ ἁλπερ’, ofschoon hij verder zegt: ‚Verleidelijk is de lezing ὥσπερ (Vind.) of ὄνπερ (Harl.)’. DIE-TRICH, op. cit. noemt deze plaats niet onder zijn attractie-gevallen, doch WUNDERUS in zijn SOPHOCLES-uitgave (SOPHOCLES Tragoediae rec. et expl. ED. WUNDERUS, ed. secunda, Gothae 1844) neemt attractie aan en verwerpt de bij KÜHNER—GERTH gegeven interpretatie.

Bij EURIPIDES komt de assimilatie van het relativum naar verhouding veel minder vaak voor. De volgende persevereerende genitivus-gevallen heb ik gevonden.

EUR. Hec. 759: οὐδέν τι τούτων ὦν σὺ δοξάζεις, ἄναξ.

(i.p.v. ἃ δοξάζεις.)

EUR. Io 1469: παρών μοι καὶ πατήρ μετασχέτω

τῆς ἡδονῆς τῆσδ’ ἧς ἔδωχ’ ὑμῖν ἐγώ. (i.p.v. ἣν ἔδωκα.)

In dit geval is de persevereerende invloed van twee voorafgaande genitivi (τῆς en τῆσδε) natuurlijk zeer sterk geweest.

EUR. Med. 296: χωρὶς γὰρ ἄλλης ἧς ἔχουσιν ἀργίας.

(i.p.v. ἣν ἔχουσιν.)

De persevereerende invloed van ἄλλης wordt hier gesteund door den genitivus ἀργίας; de assimilatie berust dan ook mede op anticipatie.

EUR. Rhes. 848: τίς τέθνηκε συμμαχῶν

τῶν σῶν, μολόντων ὦν σὺ πολεμίων λέγεις;

(i.p.v. οὓς λέγεις.)

EUR. Suppl. 1167: παῖδας ἔχοντας ἐν χεροῖν

πατέρων ἀρίστων σώμαθ’ ὦν ἀνελόμην. (ὦν i.p.v. ἃ.)

Supplem. EUR. bl. 20, vs. 38: [ἀλ]λ’ ἡ τι[νων] π[ε]φύκαθ’, ὦν οὐκ οἶδ’ ἐγώ. (ὦν i.p.v. οὓς.¹)

Een dubieus geval vormt EUR. Herc. 226: ποντίων καθαρμάτων χέρσου τ’ ἀμοιβάς, ὦν ἐμόχθησεν χάριν.

¹ EUR. fr. 837 werd reeds onder de AESCHYLUS-plaatsen genoemd (bl. 93, fr. 126); door NAUCK wordt het op gezag van VALCKENAER onder de EURIPIDES-fragmenten opgenomen.

Omtrent dit χάριν merkt NAUCK op ¹: ,χάριν vitiosum, πατήρ Reiskius'. Wanneer deze conjectuur van REISKE juist zou zijn, zou men in ὦν een genitivus-assimilatie hebben, in plaats van ἄς ².

Bij ARISTOPHANES vinden we de volgende gevallen van pronomina relativa, die door perseveratie den genitivus van hun antecedent hebben aangenomen:

AR. Ach. 152: κάκιστ' ἀπολοίμην εἴ τι τούτων πείθομαι
ὦν εἶπας ἐνταυθοῖ σύ, κτλ. (ὦν i.p.v. ἄ.)

AR. Ach. 677: οὐ γὰρ ἀξίως ἐκείνων ὦν ἐναυμαχῆσαμεν
γηροβοσκοῦμεσθ' ὑφ' ὑμῶν. (ὦν i.p.v. ἄ.)

AR. Av. 271: οὗτος οὐ τῶν ἡθάδων τῶνδ', ὦν ὀρᾷθ' ὑμεῖς ἀεί.
(ὦν i.p.v. οὐς.) ³

AR. Plut. 1044: τάλαιν' ἐγὼ τῆς ὕβρεως ἧς ὑβρίζομαι.
(ἧς i.p.v. ἦν.) ⁴

AR. Plut. 1130: σπλάγχχνων τε θερμῶν, ὦν ἐγὼ κατήσθιον.
(ὦν i.p.v. ἄ.) ⁵

AR. Vesp. 467: εἰ σύ . . . | τῶν νόμων ἡμᾶς ἀπείργεις ὦν ἔθηκεν
ἡ πόλις. (ὦν i.p.v. οὐς.)

AR. Vesp. 561: τούτων ὦν ἂν φάσκω πάντων οὐδὲν πεποίηκα.
(ὦν i.p.v. ἄ.)

De assimilatie wordt hier, evenals EUR. Med. 296 (bl. 94) nog bevorderd door den anticipatiedrang, uitgaande van het volgende πάντων, dat daarenboven één geheel vormt met het voorafgaande τούτων.

AR. Vesp. 588: τούτου γὰρ τοί σε μόνου τούτων ὦν εἶρηκας
μακαρίζω. (ὦν i.p.v. ἄ.)

Vrijwel alle in het voorafgaande genoemde plaatsen, waar relativum-assimilatie optreedt, vertoonen hetzelfde beeld: door perseveratie van het in den genitivus staande antecedent neemt ook het relativum dien casus aan en wel in plaats van den accusativus van het z.g. direct object. Twee der gevallen zijn eenigszins anders, nl. AR. Ach. 677 ἀξίως ἐκείνων ὦν ἐναυμαχῆσαμεν en AR. Plut. 1044 τῆς ὕβρεως ἧς ὑβρίζομαι. Weliswaar vervangt de genitivus ook hier den accu-

¹ EURIPIDES, Tragoediae T. I, bl. LXXX van de annotatio critica.

² WILAMOWITZ heeft in zijn editie de lezing ἐμόχθησας voorgesteld.

³ VAN LEEUWEN, Aristophanes Aves, Leiden 1902, merkt bij dit vers op: ,ὦν frequens satis apud nostrum est haec attractio pronominis relativi'.

⁴ VAN LEEUWEN, Aristophanes Plutus, Leiden 1904 bij dit vers: ,non rara apud nostrum est genitivi haec vel dativi attractio'.

⁵ VAN LEEUWEN: ,ὦν κατεβροχθίζον τότε. ὦν nota attractio'.

sativus, maar deze accusativus heeft veeleer de functie van inwendig object. Het verschijnsel zelf wordt hierdoor echter niet anders ¹.

In wezen niet verschillend is het thans volgende geval.

SOPH. El. 873: φέρω γὰρ ἡδονάς τε κἀνάπαυλαν, ὦν
πάροιθεν εἶχες καὶ κατέστενες κακῶν.

Uiterlijk gezien, moet men in de assimilatie van ὦν (in plaats van ἃ) aan κακῶν een anticipatie-verschijnsel zien, of, zooals men vroeger zeide, een regressieve casus-assimilatie ². Deze casus-assimilatie berust op dezelfde gronden als in de voorgaande gevallen, maar is misschien nog gemakkelijker geworden doordat het woord ἀνάπαυλαν om een definiërenden genitivus vraagt, alsook doordat het z.g. antecedent en het relativum beide in den relatieven zin schijnen te staan ³. Andere gevallen van dezen aard zijn

SOPH. El. 1108: οὐ δὴ ποθ' ἦς ἠκούσαμεν
φήμης φέροντες ἐμφανῇ τεκμήρια; (ἦς i.p.v. ἦν.)

SOPH. Trach. 1208: . . . ὦν ἔχω παιῶνιον
καὶ μοῦνον Ιατῆρα τῶν ἐμῶν κακῶν. (ὦν i.p.v. ἃ.)

EUR. Hec. 1268: σοὶ δ' οὐκ ἔχρησεν οὐδὲν ὦν ἔχεις κακῶν;
(ὦν i.p.v. ἃ.)

EUR. Or. 1409: οἱ δὲ πρὸς θρόνους ἔσω |
μολόντες ἄς ἔγημ' ὁ τοξότας Πάρις | γυναικός.
(ἄς i.p.v. ἄν.)

AR. Av. 433: κλύων γὰρ ὦν σύ μοι λέγεις
λόγων ἀνεπτέρωμαι. (ὦν i.p.v. οὗς.)

AR. Plut. 365: ὥς πολὺ μεθέστηχ' ὦν πρότερον εἶχεν τρόπων.
(ὦν i.p.v. οὗς.) ⁴

¹ Zooals bekend, treft men het verschijnsel ook bij de Grieksche prozaschrijvers aan, zoowel oudere als jongere, b.v. HDT. I, 29; IV, 78; XEN. An. I, 1, 8; I, 7, 3; VII, 2, 38; Cyr. I, 3, 2; Mem. III, 5, 8; Oec. II, 1; Cyr. VIII, 1, 12; R. Eq. I, 2; Hipp. I, 5; (in de drie laatste gevallen vindt men de hier bedoelde assimilatie bij οἶος); THUC. I, 1; VII, 21, 1; V, 87; PLATO Gorg. 512c; Ion 533a; Phaed. 70a; Phil. 43d; Rep. 556b; DEMOSTH. III, 28; DIODORUS XI, 82, 261; AELIANUS V. H. XIII, 2. Gevallen als AR. Plut. 1044: τῆς ὕβρεως ἣς ὑβρίζομαι vindt men o.a. HDT. IV, 78; LYS. XIII, 74; XVIII, 117; XEN. An. I, 3, 10; Mem. II, 2, 5; zie overigens KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 407 en 415.

² Zie b.v. SCHRIJNEN, Handl. bl. 227 e.v.

³ Vgl. KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 407; zie ook de vbb. hieronder bl. 129 e.v.

⁴ Proza-voorbeelden van dezen aard: b.v. XEN. An. I, 7, 3; I, 9, 14; DEM. XXXIX, 34; zie verder KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 408.

Dat de bij een geassimileerd relativum behorende praedicatieve bepaling

Assimilatie aan een dativus

De gevallen van assimilatie van het relativum aan een antecedent in den dativus zijn veel minder talrijk dan de genitivus-assimilaties. HOMERUS en AESCHYLUS vertoonen er geen voorbeelden van, doch bij SOPHOCLES vindt men deze assimilatie op de volgende plaatsen: SOPH. O.C. 478: ἡ τοῖσδε κρωσσοῖς οἷς λέγεις χέω τάδε;

(i.p.v. οὗς.)

SOPH. O.R. 351: . . . ἐννέπω σὲ τῷ κηρύγματι
ὃ περ προείπας ἐμμένειν. (ὥπερ i.p.v. ὅπερ.)

Ook bij EURIPIDES treffen we twee gevallen:

EUR. Ion 32: λαβὼν βρέφος νεογνὸν ἐκ κοίλης πέτρας |
αὐτῷ ξὺν ἄγγει σπαργάνοισι θ' οἷς ἔχει | ἔνεγκε
κτλ. (οἷς i.p.v. ἅ.)

EUR. fr. III 7, 22: ἐν παρθενῶσι . . . οἷς ἐδείματο.
(i.p.v. οὗς ἐδείματο.)

Tenslotte twee ARISTOPHANES-plaatsen:

AR. Ach. 6: τοῖς πέντε τάλαντοῖς, οἷς Κλέων ἐξήμεσεν.
(i.p.v. ἅ ἐξήμεσεν.)

AR. Thesm. 835: ἐν τε ταῖς ἄλλαις ἑορταῖς αἷσιν ἡμεῖς ἡγομεν.
(αἷσιν i.p.v. ἅς.)¹

Al deze assimilaties vertoonen hetzelfde beeld: in plaats van den te verwachten accusativus treedt de dativus op door perseveratie van het antecedent, daarmede de noodzakelijkheid en de verbondenheid van den relatieven zin accentueerend.

Evenals bij den genitivus (bl. 96) vindt men ook dativus-assimilaties van het relativum in gevallen, waar het 'antecedent' volgt en één geheel schijnt uit te maken met den relatieven zin: SOPH. O.C. 334: ξὺν ὃ περ εἶχον οἰκετῶν πιστῷ μόνῳ.

Behalve met den anticipeerenden invloed van πιστῷ μόνῳ moet men hier ook rekening houden met de den dativus eischende prae-

eveneens aan de assimilatie deelneemt, spreekt welhaast vanzelf, b.v. EUR. Rh. 848: συμμάχων . . . , μολόντων ὧν σὺ πολεμίῳν λέγεις; zoo ook XEN. Oec. II, 1: ὧν σὺ δεσποίνῳν καλεῖς; zonder antecedent: DEM. XVIII, 298; PLATO Phaedr. 247e; vgl. KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 410. Vgl. nog EUR. Her. 1291: κεκλημένῳ δὲ φωτὶ μακαρίῳ ποτὲ / αἱ μεταβολαὶ λυπηρόν.

¹ Eenige gevallen bij prozaschrijvers moge ik hier nog vermelden: XEN. Cyr. III, 1, 33; An. III, 2, 33; PLATO Crit. 50a; ibid. 50c; Crat. 435a; ISOCR. 9, 48: τοιοῦτοι ᾗθεσιν, οἷοις Εὐαγόρας εἶχεν.

positie ξύν, waardoor de verandering van het vereischte ὄνπερ in ὥπερ nog gemakkelijker werd; vgl. SOPH. El. 873, op bl. 96 besproken¹.

Assimilatie van een relatief adverbium aan de functie van een voorafgaanden casus

Van dit verschijnsel zijn mij slechts een paar voorbeelden bekend. SOPH. Trach. 701: ἐκ δὲ γῆς, ὃ θ ε ν | προὔκειτ', ἀναζέουσι θρομβώδεις ἄφροί. Ὅθεν staat hier in de plaats van het verwachte ὅπου onder den persevereerenden invloed van ἐκ γῆς².

Een andere plaats is nog merkwaardiger, nl.:

SOPH. Phil. 482: εἰς ἀντλίαν, εἰς πρῶραν, εἰς πρύμνην, ὃ π ο ι
ἤκιστα μέλλω τοὺς ξυνόντας ἀλγυνεῖν.

Immers ὅποι, dat de functie van een acc. heeft, staat hier ter vervanging van ὅπου (met locativus-functie), klaarblijkelijk onder invloed van de voorafgaande richtings-accusativi εἰς ἀντλίαν enz. Eigenlijk staat dus de acc. ter vervanging van een locativus, hetgeen een vreemde verschijning is temidden van de groote massa relativa, die aan een gen. of dat. geassimileerd zijn ter vervanging van een accusativus. In een aantekening van SCHNEIDEWIN—NAUCK—RADERMACHER in hun Philoctetes-editie bij dit vers heet het: „ὅποι d.h. εἰς τόπον, ὅπου”. Deze verklaring lijkt overbodig (εἰς τόπον zou immers slechts een onnoodige herhaling zijn van εἰς ἀντλίαν enz.) en gezocht; we zullen moeten erkennen, dat hier een — zeker ongewone — perseveratie heeft plaats gehad. Mogelijkerwijze wil iemand dit geen syntactisch verschijnsel noemen, doch een soort perseveratie van woordbegrip, in het kort beschreven hierboven bl. 22. M.i. staat hier echter het syntactische op den voorgrond: de locativus-vorm (die een bepaalde syntactische functie vertegenwoordigt) is geassimileerd aan den accusativus-vorm (met zijn syntactische functie van richting)³.

Voorbeelden van omgekeerde richting, anticipeerend dus, worden bij onze dichters niet aangetroffen. Ook proza-voorbeelden zijn mij

¹ Proza-voorbeelden o.a. HDT. VII, 3; XEN. Hell. IV, 1, 23; Cyr. II, 4, 17; DEMOSTH. VI, 17; LIV, 12.

² Vgl. WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 55.

³ Andere gevallen van de hier bedoelde adverbium-assimilatie door perseveratie zijn mij niet bekend, behalve dan het reeds op bl. 25 vermelde voorbeeld bij CALLIM. II, 47—48.

niet bekend. Toch zou ik bij deze functie-assimilatie ook willen onderbrengen de anticipeerende relativum-perseveraties, waar het relativum behalve denzelfden casus, ook nog dezelfde (of een verwante) praepositie krijgt als het woord, waarop het betrekking heeft, b.v. DEMOSTH. VIII, 23: καὶ περὶ ὧν ἂν (i.p.v. ἃ ἂν) φῶσι μέλλειν αὐτὸν ποιεῖν, καὶ περὶ τούτων προκατηγορούντων ἀκροᾷσθε. Merkwaardig vooral HDT. III, 31: ἐς οὗ ἀποθάνωσι ἢ σφι παρευρεθῇ τι ἄδικον, μέχρι τούτου, waar de met μέχρι in beteekenis verwante praepositie ἐς ook den casus van μέχρι bij zich heeft ¹.

b - De z.g. , attractio inversa'

Het verschijnsel van de z.g. attractio inversa, in wezen op anticipatie berustend, is hierboven bl. 64—67 uitvoerig besproken, zoodat hier kan worden volstaan met het noemen van de Grieksche voorbeelden.

Assimilatie van het antecedent aan een relativum in den nominativus

HOM. II. XIV, 75: νῆες, ὅσαι πρῶται εἰρύονται ἄγχι θαλάσσης, ἔλκωμεν, πάσας δὲ ἐρύσσομεν εἰς ἅλα δῖαν.

(νῆες i.p.v. νῆας, cf. het volgende πάσας.)

HOM. II. XIV, 371: ἄσπιδες ὅσαι ἄρισται ἐνὶ στρατῷ ἡδὲ μέγισται, ἐσάμενοι, κτλ. (ἄσπιδες i.p.v. ἄσπιδας.)

AESCH. Ag. 170: Ζεὺς, ὅστις ποτ' ἐστίν, εἰ τόδ' αὖ | τῷ φίλον κεκλημένῳ, τοῦτο νῖν προσεννέπω.

Men kan in Ζεὺς een emphatischen nominativus zien; de naam is nl. met grooten nadruk vooraan in den zin geplaatst ², zooals reeds SCHNEI-DEWIN opmerkt in zijn Agamemnon-editie, wiens explicatie ik echter niet volgen kan, wanneer hij meent, dat ,das Relativum ὅστις dem kräftig an die Spitze gestellten Namen Ζεὺς sich assimiliert hat, weshalb nachher νῖν die Stelle desselben vertritt' ³. Dit νῖν is niets anders dan een wederopnemen van Ζεὺς, maar nu in den juiste casus ⁴. Aan het optreden van den nom. Ζεὺς is echter ook de anticipatiewerking van ὅστις niet vreemd.

¹ Verdere vbb. DEM. VIII, 26; THUC. III, 64; zuiver persevereerend (progressief dus): XEN. Vect. IV, 13; LYCURG. 129; ISOCR. IV, 140. Vgl. KÜHNER—GERTH Synt. II, bl. 408, Anm. 1.

² Vgl. hieronder bl. 107—108.

³ Waarschijnlijk is ,dem' een drukfout voor ,den'.

⁴ Vgl. hieronder bl. 100.

- SOPH. O.C. 1150: λόγος δ' ὅς ἐμπέπτωκεν ἀρτίως ἐμοὶ
 στείχοντι δεῦρο, συμβαλ' οὐ γνώμην, κτλ.
 (λόγος i.p.v. λόγου als genit. bijσυμβαλοῦ γνώμην.)
- EUR. El. 1072: γυνή δ' ἀπόντος ἀνδρὸς ἦτις εὐ δέμας
 ἔς κάλλος ἀσκεῖ, διάγραφ' ὥς οὔσαν κακὴν.
 (γυνή i.p.v. γυναῖκα als object van διάγραφε.)
- EUR. Or. 591: . . . Ἀπόλλων ὃς μεσομφάλους ἔδρας
 ναίων βροτοῖσι στόμα νέμει σαφέστατον,
 . . . τοῦτ' ὡς πιθόμενος τὴν τεκοῦσαν ἔκτανον.

WECKLEIN merkt bij deze plaats op: „Ἀπόλλων hat sich an den Relativsatz angeschlossen, so dasz für 'Ἀπόλλων nachher τοῦτ' ὡς eintritt". Nu is het weder-opnemen door een pronomen, dat wel in den vereischten naamval staat, een teeken, dat de schrijver zich van zijn ‚fout' bewust is, en zóó gezien, lijkt deze geheele constructie uit de spreektaal afkomstig; immers, de dichter had den ‚foutieven' casus kunnen vermijden. Doch tevens wordt aan voorbeelden als dit duidelijk, dat er behalve de anticipatie-werking van ὅς, nog een ander motief kan zijn geweest voor deze ‚fout' en wel de emphasis, zoodat men den nom. Ἀπόλλων met HAVERS, IF. XLIII, 209 een geïsoleerd-emphatische nom. zou kunnen noemen¹. Na te hebben opgemerkt, dat in nominativus-gevallen als dit „. . . die Emphasis, der Nachdruck, ein wesentliches Charakteristikum unseres Nominativs ist", gaat HAVERS t.a.p. verder: „Dieser Nominativ dient ja dem sprachlichen Ausdruck der dominierenden Vorstellung, die mit Nachdruck an die Spitze des Satzes strebt, ehe die übrige Konstruktion fertig beim Sprechenden vorliegt". Reeds H. PAUL, Prinz. bl. 285 had over dezen nom. opgemerkt, „dasz das psychologische Subjekt im Nom., also in der Form des grammatischen Subjekts vorantritt und dann noch einmal durch ein Pronomen wieder aufgenommen wird, dessen Form sich nach dem grammatischen Verhältnis bestimmt"². Dat het weder-opnemen door een pronomen in het Grieksch en Latijn overigens niet noodzakelijk is, wordt terecht door HAVERS in zijn boven aange-

¹ Ook de nominativi in de hierboven genoemde plaatsen HOM. Il. XIV, 75, SOPH. O.C. 1150 en EUR. El. 1072 worden door HAVERS t.a.p., bl. 251 als niet-geconstrueerde emphatische nominativi genoemd; hij verwerpt zelfs de attractio inversa-opvatting, m.i. te eenzijdig, vgl. bl. 106—107.

² Zie ook KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 414: „Bisweilen findet sich auch das Demonstrativ-Pronomen in dem Hauptsatze zur Ergänzung des fehlenden Kasus", na welke opmerking ook een aantal bewijspplaatsen bij prozaschrijvers wordt genoemd.

haald artikel ,Der sog. Nominativus pendens' IF. XLIII, bl. 210, Anm. 2 opgemerkt en bl. 224 e.v. met bewijspplaatsen gestaafd. Overigens kan men hier eigenlijk niet spreken van een ,ongeconstrueerden' nominativus; de nom. Ἀπόλλων is nl., al is het ook ten onrechte, in de constructie van den volgenden relatieven zin opgenomen; vgl. nog voor het wederopnemen door een pronomen de hierna bl. 105 e.v. genoemde plaatsen SOPH. O.R. 449, EUR. Or. 1629 en AR. Plut. 200.

Ook bij andere tusschenzinnen komt deze anticipeerende nominativus-assimilatie voor:

HOM. II. IV, 433: Τρῶες δ', ὥς τ' οἶες . . . | μυρίαὶ ἐστήκασιν . . . |
ἀζηχῆς μεμακυῖαι, ἀκούουσαι ὅπα ἄρνῶν,
ὥς Τρώων ἀλαλητὸς ἀνὰ στρατὸν εὐρὺν ὀρώρειν.

Τρῶες i.p.v. Τρώων onder invloed van het volgende οἶες, het met de Trojanen vergeleken. De nom. Τρῶες wordt dan in vs. 455 weer opgenomen door Τρώων in den juisten casus.

HOM. II. V, 27: Τρῶες δὲ μέγα θυμοὶ ἐπεὶ ἴδον υἱὲ Δάρητος,
. . . πᾶσιν ὀρίνθη θυμός·

Evenals Τρῶες in het vorige voorbeeld, is ook hier de nominativus emphatisch, maar tevens ontstaan onder invloed van het subject van het volgende ἴδον. Hier dus niet slechts vergelijking van de twee subjectsbegrippen, zooals in het vorige geval, doch gelijkheid der subjecten, waardoor de assimilatie wel ten zeerste bevorderd moet zijn. In πᾶσιν volgt dan de juiste casus.

HOM. Od. XVII, 14: ὁ ξείνός δ' εἶπερ μάλα μηνίει ἄλγιον αὐτῷ
ἔσσεται.

De nom. ὁ ξείνός i.p.v. τῷ ξείνῳ, later opgenomen door αὐτῷ. Het geval is overigens identiek met het vorige.

AESCH. Cho. 692: φίλων ἀποφιλοῖς με τὴν παναθλίαν,
καὶ νῦν Ὀρέστης, ἣν γὰρ εὐβούλως ἔχων κτλ.¹

De emphatische nom. Ὀρέστης, i.p.v. den gen., geassimileerd aan het subject van het volgende ἦν. De interpunctie van deze plaats wijkt hier eenigszins af van die welke gewoonlijk wordt aangenomen: men zet nl. meestal een punt na παναθλίαν. Deze plaats met haar assimilatie vóór een zin met γὰρ laat zich vergelijken met HDT. IV, 149: ὁ δὲ παῖς οὐ γὰρ ἔφη οἱ συμπλεύσεσθαι, τοιγαρῶν ἔφη αὐτὸν καταλείπειν κτλ., waar de nom. ὁ δὲ παῖς in plaats van τὸν δὲ παῖδα staat, gelijk reeds STEIN in zijn editie (4de dr. Berlijn 1896) bij deze plaats opmerkt.

¹ WILAMOWITZ leest om onbegrijpelijke redenen Ὀρέστην.

SOPH. O.C. 1239: Ἐν ᾧ τλάμων ὁδ', οὐκ ἐγὼ μόνος,
παντόθεν βόρειος ὥς τις ἀκτὰ
κυματοπλήξ χειμερία κλονεῖται,
ὥς καὶ τόνδε κατ' ἄκρας
δεινὰ κυματοαγεῖς | ἄται κλονέουσιν κτλ.

Deze plaats laat zich zeer goed vergelijken met HOM. II. IV, 433, waarover hierboven bl. 101. Op deze SOPHOCLES-plaats alleen een anacolouth te zien, is de zaak te simplistisch voorstellen. Onder den invloed van den volgenden nom. βόρειος ὥς τις ἀκτὰ is de nom. τλάμων ὁδε tot stand gekomen; den juisten casus vindt men in het τλάμων ὁδε weer opnemende τόνδε. Maar men dient hier ook een emphatischen nom. te zien van bijna thematisch karakter; vgl. HAVERS, IF. XLIII, bl. 212. Zoo is deze nom. het resultaat van verschillende strevingen.

EUR. Med. 939: παῖδες δ' ὅπως ἂν ἐκτραφῶσι σῇ χειρί,
αἰτοῦ Κρέοντα τήνδε μὴ φεύγειν χθόνα.

παῖδες in plaats van παῖδας door aansluiting aan het subject van ἐκτραφῶσι en ook op emphatische gronden.

AR. Plut. 750: ἦν περὶ αὐτὸν ὄχλος ὕπερφυῖς ὅσος.

Op het eerste gezicht lijkt dit geen casus-assimilatie, doch wanneer men de uitdrukking vergelijkt met de talrijke gevallen (alle bij prozaïsten), door KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 415, Anm. 15 gegeven, blijkt dit verschijnsel bij de ,*attractio inversa*' te behooren, b.v. PLATO, Alc. II, 151a: ἐκείνος θαυμαστοτήν ὅσην περὶ σέ προθυμίαν ἔχει. De assimilatie is natuurlijk vergemakkelijkt, doordat in deze verbindingsen de copula ἐστί, die eigenlijk vereischt is, nooit wordt uitgedrukt¹.

Assimilatie aan een relativum in den genitivus

HOM. Od. VIII, 74: μοῦσ' ἄρ' αἰδὼν ἀνῆκεν αἰδόμεναι κλέα ἀνδρῶν
οἴμησ', τῆς τότ' ἄρα κλέος οὐρανὸν εὐρύν ἴκανε,
νεῖκος Ὀδυσσεύος κτλ.

οἴμης staat in plaats van οἴμην als object van αἰδόμεναι. AMEIS—HENTZE merken op: „οἴμης: partitiver Genitiv: aus dem Liedergange. Die οἴμη ist das Ganze . . .” Deze explicatie wordt door VAN LEEUWEN

¹ Nog een nom.-geval bij HDT. IV, 194: οἱ δὲ σφί ἀφ' ὅνοι ὅσοι ἐν τοῖσι ὄρεσι γίνονται. Bij onze dichters vindt men geen gevallen van gen., dat. of acc., zoodat we tot het aannemen van assimilatie op deze plaats bij ARISTOPHANES moeten komen door vergelijking met proza-gevallen.

niet aanvaard, hij emendeert οἰμης nl. tot οἰμην, en merkt op: „οἰμης mss., qui genitivus explicari nequit”. Deze emendatie lijkt onnoodig, als men een attractio inversa aanneemt ¹.

HOM. II. XVIII, 192: ἄλλου δ' οὐ τεύ οἶδα, τεῦ δ' ἄν κλυτὰ τεύχεα δύω.

De genitivi ἄλλου-τεύ staan in plaats van den accusativus ².

SOPH. El. 653: εὐήμεροῦσαν καὶ τέκνων, ὅσων ἐμοὶ δύσνοια μὴ πρόσεστιν ἢ λύπη πικρά.

Het juiste over deze plaats bij SCHNEIDEWIN—NAUCK—BRUHN: „das zu erwartende τέκνοις hat sich durch regressive Attraktion dem Kasus des Relativs angeglichen, was wohl dadurch erleichtert wird, dasz der Dichter zugleich ein partitives Verhältniß ausdrücken wollte” ³.

EUR. Alc. 523: οὐκοῖσθα μοῖρας ἧς τυχεῖν αὐτὴν χρεών; (μοίρας i.p.v. μοῖραν.)

EUR. Med. 12: . . . ἀνδάνουσα μὲν | φυγῇ πολιτῶν ὧν ἀφίκετο χθόνα.

Πολιτῶν is hier wel door anticipatie van den gen. ὧν tot stand gekomen i.p.v. dat., al kan tot den genitivus ook de bedoeling medegewerkt hebben, een partitieve verhouding uit te drukken (τούτοις τῶν πολιτῶν, ὧν κτλ.). Zie nog WECKLEIN bij deze plaats ⁴.

¹ PAPE, Handwörterbuch der griech. Sprache, 3. dr. Braunschweig, 1914 stelt οἰμη gelijk met οἶμος, zoo ook LIDDELL and SCOTT, A Gr.-Engl. Lexicon, Oxford 1925; AMEIS—HENTZE gaan blijkbaar ook van deze meening uit („Liedergang”); VAN LEEUWEN eveneens, hoewel aarzelend, als hij bij deze plaats opmerkt: „(οἰμη), item οἶμος (?), h. Merc. 451 (sed 24 = linea) eqs.’ Nog afgezien van de aanvaardbare etymologie van OSTHOFF bij BOISACQ, Dict. étym. de la langue grecque, Heidelberg 1916 en bij MULLER, Grieksch Woordenboek 3de dr. Gron. 1933 (οἰμη uit οἶμη vgl. Att. φροῖμιον voor προοίμιον van indo-eur. wt. *soi —, chanter et dire’), lijkt de beteekenis van „Liedergang” (zoogenaamd te verbinden met οἶμος, „gang, weg”, samenhangend met ἱεμαι) onjuist. Het woord komt nog tweemaal voor in de Od., telkens in den plur. nl. VIII, 481 en XXII, 347; op deze beide plaatsen beteekent het duidelijk „liederen, gezangen”; dat het enkelvoudige οἶμη „das Ganze” zou beteekenen lijkt daarom wel onwaarschijnlijk.

² Weliswaar is τεῦ geen relativum, doch interrogativum; naar mijn meening is echter de vorm τεῦ (in plaats van τοῦ of ὅτεν) een soort phonetische perseveratie van het voorafgaande τευ.

³ Vgl. KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 414: καὶ τέκνων statt καὶ τέκνοις oder auch statt καὶ ὅσων τέκνων, mit Voranstellung des τέκνων wegen des Gegensatzes zu φίλοις.

⁴ Gevallen bij proza-schrijvers b.v. XEN. Hell. I, 4, 2; verdere vbb. bij KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 413—414.

Assimilatie aan een relativum in den dativus

SOPH. Trach. 152: τότε ἂν τις εἰσίδοιτο, τὴν αὐτοῦ σκοπῶν πράξιν,
κακοῖσιν οἷς ἐγὼ βαρύνομαι.

(κακοῖσιν i.p.v. κακά.)

Toegegeven moet echter worden, dat men hier ook den dativus κακοῖσιν kan beschouwen als opgenomen in den relatieven zin.

Dit is het eenige voorbeeld, dat bij de dichters te vinden is. In proza vindt men meer gevallen, b.v. XEN. An. III, 1, 6; PLATO Rep. 588 a; merkwaardig is PLATO Rep. 520 d: ἐν πόλει ἥ ἥκιστα πρόθυμοι ἄρχειν οἱ μέλλοντες ἄρχειν, ταύτην ἄριστα . . . ἀνάγκη οἰκείσθαι, waar ἐν πόλει ἥ staat voor πόλιν, ἐν ἥ. Voor het weer opnemen van het aldus geplaatste antecedent door het demonstrativum (ταύτην) vgl. boven bl. 100.

Assimilatie aan een relativum in den accusativus

HOM. II. X, 416: φυλακὰς δ' ἅς εἶρεαι, ἥρωες,
οὗ τις κεκριμένη ῥύεται στρατὸν κτλ.

Zeer zeker is hier de acc. φυλακὰς ontstaan door anticipatie van den acc. ἅς. Men is geneigd te zeggen, dat φυλακὰς in plaats van den gen. staat. Dit is niet noodzakelijk, ook de nom. zou mogelijk zijn: φυλακαὶ δ' ἅς εἶρεαι, welke nom. dan als geïsoleerd-emphatisch zou moeten worden beschouwd. HAVERS, IF. XLIII, 248 merkt op, dat de acc. in plaats van zulk een nom. op (voorwaarts gerichte) perseveratie kan berusten en geeft hiervan als vbb. PLAUT. Men. 853; XEN. An. V, 5, 19 en PLATO, Phaedr. 233b. Het lijkt juist, aan zijn uiteenzettingen toe te voegen, dat ook een achterwaarts gerichte perseveratie of anticipatie de vervanging van den emphatischen nom. door den acc. kan bewerken, zooals in het hier genoemde voorbeeld.

AESCH. Sept. 400: καὶ νύκτα ταύτην ἣν λέγεις ἐπ' ἄσπιδος
ἄστροισι μαρμαίρουσαν οὐρανοῦ κυρεῖν,
τάχ' ἂν γένοιτο μάντις ἢ ἄνοια τινί.

De acc. νύκτα ταύτην is ondanks GROENEBOOMS aanmerking bij deze plaats wel te beschouwen als ,*attractio inversa*' in plaats van den nom. GROENEBOOM neemt hier een aposiopesis aan na κυρεῖν en beschouwt dus den acc. νύκτα ταύτην als anacolouth; hij vertaalt: „en wat dien nacht betreft . . .” Men kan geheel meegaan met zijn opmerking over

den ‚hartstochtelijken’ Eteocles, maar deze hartstochtelijkheid uit zich in een emphatischen nom., welke dan door anticipatie van den acc. ἦν in den acc. is overgegaan; vgl. het boven bij HOM. II. X, 416 ter zake opgemerkte.

AESCH. Cho. 745: τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τλημόνως ἦντλουν κακά·
 φίλον δ’ Ὀρέστην, τῆς ἐμῆς ψυχῆς τριβήν,
 ὃν ἐξέθρεψα κτλ.

De accusativi φίλον δ’ Ὀρέστην en τριβήν zijn door anticipatie van den acc. ὃν aan dezen acc. geassimileerd. Waarschijnlijk staat overigens de acc. φίλον δ’ Ὀρέστην in plaats van een niet-geconstrueerden emphatischen nom.; wanneer men dit aanneemt, is het onnoodig, met WECKLEIN in zijn aantekening bij dit vers aan een anacolouth te denken.

SOPH. O.R. 449: τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὃν πάλαι | ζητεῖς . . . |
 οὗτός ἐστιν ἐνθάδε.

De acc. τὸν ἄνδρα τοῦτον in plaats van den nominativus. Het antecedent wordt weer opgenomen door het demonstrativum in den juisten naamval; vgl. boven bl. 100.

SOPH. O.R. 936: τὸ δ’ ἔπος οὐξερῶ τάχα,
 ἦδοιο μὲν, πῶς δ’ οὐκ ἄν; ἀσχάλλοις δ’ ἴσως.

De acc. τὸ δ’ ἔπος in plaats van den dat., geassimileerd aan het relativum. Ook in de twee laatstgenoemde voorbeelden zou men kunnen aannemen, dat de acc. een emphatischen nom. vervangt, door anticipatie van den casus van het relativum.

SOPH. Trach. 283: τὰσδε δ’ ὅσπερ εἰσορᾷς, | . . . χωροῦσι πρὸς σέ.
 De acc. τὰσδε in plaats van αἶδε onder den anticipeerenden invloed van ὅσπερ. Aan een vervanging van een geïsoleerd-emphatischen nom. behoeft men in verband met vs. 282: αὐτοὶ μὲν Αἰδου πάντες εἶσ’ οἰκήτορες niet te denken.

EUR. Herc. 457: ὦ μοῖρα δυστάλαιν’ ἐμή τε καὶ τέκνων,
 τοῦσδ’ οὐς πανύστατ’ ὄμμασιν προσδέρκομαι.
 τοῦσδ’ staat wel in plaats van τῶνδε, echter niet zoo, dat men zou moeten interpungeeren τέκνων τῶνδ’, οὐς . . . , doch τέκνων, τῶνδ’ οὐς . . .

WILAMOWITZ heeft in zijn commentaar bij deze plaats wel op zeer fijnzinnige wijze het ontstaan van dezen acc. beschreven, zonder overigens den term attractio inversa te noemen; hij vertaalt: ‚welch ein Geschick, meines und meiner Kinder; da sind sie, und zum letzten Male sehe ich sie’.

EUR. Or. 1629: Ἐλένην μὲν ἦν σὺ διολέσαι πρόθυμος ὦν
 ἤμαρτες . . . , | ἥδ' ἐστίν, ἦν ὀράτ' ἐν αἰθέρος
 πτυχαῖς.

De acc. Ἐλένην in plaats van den nom. Ἐλένη, als emphatische nom., door anticipatie van het volgende relativum ἦν; Ἐλένην weer opgenomen door het demonstrativum ἥδε, vgl. boven bl. 100¹.

AR. Lys. 408: τὸν ὄρμον ὃν ἐπεσκεύασας, | ὀρχουμένης μου τῆς
 γυναικὸς ἐσπέρας | ἡ βάλανος ἐκπέπτωκεν ἐκ τοῦ
 τρήματος.

De acc. τὸν ὄρμον in plaats van een genitivus possessivus, door anticipatie van den acc. ὃν.

AR. Plut. 200: ὅπως ἐγὼ τὴν δύναμιν, ἦν ὑμεῖς φάτε
 ἔχειν με, ταύτης δεσπότης γενήσομαι.

De acc. τὴν δύναμιν i.p.v. den gen., weer opgenomen door een demonstrativum, gelijk zoo vaak, hoewel men hier niet aan een oorspronkelijken emphatischen nom. kan denken. De aanmerking van VAN LEEUWEN is wel zeer gelukkig: „Sermonem quotidianum feliciter imitatur comicus eqs.”

Ook bij andere schrijvers, vooral prozaïsten, treft men dezen acc. veel aan; voorbeelden bij KÜHNER—GERTH, Synt. II, 413 e.v.; vgl. ook HAVERS, IF. XLIII, 252. Vaak wordt het antecedent door een pronomen in den vereischten casus weer opgenomen b.v. HYMN. Cer. 66; PLATO Leg. 740 d; N.T. LUC. XX, 17: in deze gevallen is de acc. wel de vervanger van een niet-geconstrueerden emphatischen nom.

Er is een groep van deze accusativus-gevallen, die een bijzondere bespreking vereischt, ofschoon er geen voorbeelden van worden aangetroffen bij de hier bestudeerde dichters², b.v. HDT. IX, 88: τοὺς δὲ ἄλλους ἄνδρας τοὺς ἐξέδοσαν οἱ Θηβαῖοι, οἱ μὲν ἐδόκεον κτλ.³ Het is duidelijk, dat de acc. i.p.v. den gen. staat onder inwerking van het volgende τοὺς. Nu is echter ook het voorkomen van den nom. in dergelijke gevallen zeer frequent, b.v. HOM. II.

¹ Wellicht zou men nog een attractio inversa kunnen zien EUR. Med. 778: ὥς καὶ δοκεῖ μοι ταῦτα καὶ καλῶς ἔχει γάμοις τυράννων οὗς προδοὺς ἡμᾶς ἔχει, doch de tekst is blijkbaar corrupt, zie de aantekening van WECKLEIN bij deze plaats.

² Tenzij men het boven, bl. 104 genoemde geval HOM. II. X, 416 hiertoe wil rekenen.

³ Een ander voorbeeld HDT. II, 106.

XVI, 317: Νεστοριδαὶ δ' ὁ μὲν οὔτασ' Ἀτύμνιον κτλ. Men is gewoon, hiet te spreken van ,appositio partitiva', ofschoon HAVERS, IF. XLIII, 254 aantoont, dat men in de meeste gevallen veeleer een ongeconstrueerden emphatischen nom. moet aannemen. Nu is de strekking van HAVERS' betoog deze (t.a.p. bl. 249 e.v.): Men gebruikt op vele plaatsen den term ,*attractio inversa*' en ,*appositio partitiva*' verkeerd (dit geldt dan met name voor de nom.-gevallen); men behoort deze nominativi te beschouwen als geïsoleerd-emphatische nominativi. Als voorbeeld noemt hij o.a. PLAUT. Pseud. 718: *eius servos, qui hunc ferebat . . . , ei os sublevi modo*, over welke plaats hij dan opmerkt: „(Hier) . . . hatte der Sprechende m.E. nie vor, mit dem Dativ zu beginnen, der dann durch Assimilation an den Nom. *qui* zum Nom. geworden wäre, sondern das emphatische *eius servos* drängte an den Anfang des Satzes, ehe noch dem Sprechenden klar war, dasz die folgende Konstruktion eigentlich den Dativ verlangt". (HAVERS t.a.p. bl. 249—250). Iets dergelijks betoogt hij over de z.g. appositio partitiva (t.a.p. bl. 252 e.v.). Dit moge voor de nominativusgevallen juist zijn, voor de accusativus-gevallen kan dit betoog m.i. niet opgaan. Neemt men aan, dat b.v. op de hierboven genoemde plaatsen HOM. II. X, 416 de acc. staat ter vervanging van een emphatischen nom., en niet van een gen. (bl. 104); SOPH. O.R. 936 de acc. een emphatischen nom. vervangt en niet een dat. (bl. 105); HDT. IX, 88 de acc. eveneens een emphatischen nom. vervangt en niet een gen. (bl. 106), dan moet men toch het feit constateeren, dat deze nominativi, zelfs wanneer zij z.g. ,thematisch' zijn¹, toch niet zóó sterk zijn, dat zij zich kunnen vrijwaren tegen den — nog wel anticipeerenden — casus-invloed van het volgende relativum. De vraag lijkt dan ook gewettigd, of HAVERS bij zijn beoordeeling der nominativus-gevallen niet te ver gaat, door ze grootendeels niet op rekening der z.g. *attractio inversa* te plaatsen, maar uitsluitend met het emphatische karakter van dezen nominativus rekening te houden. Voor de hand liggend lijkt de opvatting, dat er èn bij de nominativus- en bij de accusativus-gevallen meer factoren in het spel zijn, zooals hij voor de eigenlijke perseveratie wel wil aannemen (t.a.p. bl. 256), nl. anticipeerende casus-assimilatie en *emphasis*. Deze casus-assimilatie door anticipatie is ook een psychisch proces. In een noot op bl. 252 geeft HAVERS toe, „dasz für (acc.-) Fälle mit ,*Attractio inversa*' im allgemeinen auch noch eine andere mehr psycho-

¹ HAVERS, t.a.p. bl. 212.

logische Erklärungsmöglichkeit vorliegt . . .”, verklaart echter tenslotte: „Aber in obigen Stellen (waartoe o.a. ook HOM. II. X, 416 behoort) mit ursprünglichem emphatischen Nominativ (dit is toch niet vaststaand?) dürfte es sich überwiegend um eine mechanische äusere Angleichung handeln”. Hiertegenover kan men de opvatting huldigen, dat de anticepeerende casus-assimilaties, waar men van ‚attractio inversa’ pleegt te spreken, evenzeer een psychologischen verklaringsgrond hebben als de z.g. attractie van het relativum; vgl. ook boven bl. 65.

. Terwijl alle hiervóór genoemde gevallen van ‚attractio inversa’ tot stand zijn gekomen door casus-anticipatie, meen ik één geval te kunnen noemen, dat op perseveratie berust, nl.: EUR. Ion 572: ὁ δ’ ἦξας ὀρθῶς, τοῦτο κᾶμ’ ἔχει πόθος (i.p.v. τοῦτου). Gewoonlijk wordt deze accusativus beschouwd als object van het door κᾶμ’ ἔχει πόθος, bedoelde’ ποθῶ. WECKLEIN geeft bij deze plaats een aantal parallelplaatsen, waardoor de acc. τοῦτο begrijpelijk moet worden gemaakt, zoo EUR. Or. 1069: ἐν . . . σοι μομφὴν ἔχω (= μέφομαι); Bacch. 1288: τὸ μέλλον . . . καρδίᾳ πῆθημ’ ἔχει (= δέδοικε); Or. 860: τὸ μέλλον . . . ἐξετηκόμην γόοις (= ἐγοώμην); Phoen. 1549: πόδα σὸν . . . θεράπεύμασιν . . . ἐμόχθει (= ἐθεράπευε); AESCH. Sept. 276: ζωπυροῦσι τάρβος . . . τὸν λέων (= ταρβεῖν ποιοῦσι); SOPH. El. 123: τᾶκεῖς οἰμωγὰν τὸν . . . ἀλόντα (= οἰμώζεις); O.C. 584: τὰ δ’ ἐν μέσῳ . . . λῆσιν ἴσχεις (= ἐπιλέλθαι); DEM. IV, 85. Al deze plaatsen hebben echter dit gemeen, dat de omschrijving dezelfde persona verbi heeft als het door de omschrijving bedoelde. In ons geval is dit niet zoo; ik meen dan ook, τοῦτο als een aan het relativum ὁ geassimileerd ‚antecedent’ te mogen beschouwen.

Assimilatie van de functie van een voorafgaand adverbium aan een relatief adverbium

SOPH. O.C. 1227: βῆναι κεῖθεν ὅθεν περ ἦκει.

Κεῖθεν staat in plaats van κεῖσε, onder anticepeerenden invloed van het volgende ὅθεν.

AR. Pax 504: καὶ τοῖσι Θηβαίοισι παύσασθαι λέγω
ἐντεῦθεν ἔχομενοις ὅθεν νῦν ἔλκετε.

Ἐντεῦθεν staat in plaats van ἐνταῦθα, geassimileerd aan ὅθεν.

Behalve het z.g. „logisch moment” kan men hier natuurlijk een zeker streven naar uiterlijke gelijkheid in het geding brengen, zoodat er aan deze anticipatie ook een mechanisch-formeele kant zit. Het eenige bekende proza-voorbeeld bij PLATO Crit. 45b, ook geciteerd door WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 57; verder door BRUGMANN, KVG. bl. 699 en KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 415.

*c . Perseveratie van casus in vergelijkende bijzinnen zonder werkwoord*¹

*I — Perseveratiegevallen bij οἷος, ὅσος e.d.*²

HOM. Il. I, 263: οὐ γάρ πω τοίους ἴδον ἀνέρας οὐδὲ ἴδωμαι
οἶον Πειρίθοόν τε Δρύαντά τε,
ποιμένα λαῶν κτλ.

Acc. i.p.v. οἷος Πειρίθοος ἦν κτλ. onder invloed van het voorafgaande τοίους ἀνέρας. In dit geval heeft ook het gebruik van het correlativum τοίους tot de perseveratie bijgedragen.

HOM. Od. IX, 322: τὸ μὲν ἄμμες ἔσκομεν εἰσορόωντες
ὅσσον θ' ἴστων νηὸς ἑικοσόροιο μελαίνης.
AMEIS—HENTZE: „Brachylogisch = τόσσον ὅσος τέ ἐστιν ἰστός”. Eenvoudiger is het, een accusativus-perseveratie van τό aan te nemen.

HOM. Od. X, 113: οἱ δ' ἐπεὶ εἰσῆλθον κλυτὰ δώματα, τὴν δὲ γυναῖκα
εὖρον, ὅσην τ' ὄρεος κορυφήν, κτλ.
Dit is een aan het voorgaande gelijk geval. Onder invloed van den acc. τὴν δὲ γυναῖκα staat ὅσην κορυφήν in plaats van den nom. ὅση κορυφή ἐστιν.

HOM. Od. X, 167: αὐτὰρ ἐγὼ σπασάμην ῥῶπας τε λύγους τε,
πείσμα δ', ὅσον τ' ὄργυιαν κτλ.
Acc. i.p.v. ὅση ὄργυιά ἐστιν; perseveratie van den acc. πείσμα.

HOM. Od. X, 517: βόθρον ὀρύξαι ὅσον τε πυγούσιον
ἐνθα καὶ ἐνθα.

Acc. i.p.v. ὅσος πυγούσιος ἐστιν; perse-

¹ Vgl. boven bl. 25 en 68.

² Vgl. KÜHNER—GERTH, Synt. II, 410; STAHL, bl. 537 en 537, 4; BRUGMANN, KVG. bl. 699; WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 54 wil het hier signaleerde verschijnsel als attractio van het relativum beschouwen.

veratie van den acc. βόθρον¹. (= Hom. Od. XI, 25)

SOPH. Trach. 444: πῶς δ' οὐ χάτέρας (sc. ἄρχει) οἶα γ' ἐμοῦ;
SCHNEIDEWIN—NAUCK in hun editie: ,οἶα γ' ἐμοῦ ist an χάτέρας assimiliert statt οἶα γ' ἐγὼ εἰμί oder ὥς ἐμοῦ'.

EUR. Or. 1112: OP. ἔχει γὰρ βαρβάρους ὀπάοντας.
ΠΥ. τίνας; Φρυγῶν γὰρ οὐδέν' ἂν τρέσαιμ' ἐγώ.
OP. οἷοις ἐνόπτρων καὶ μύρων ἐπιστάτας.
Acc. i.p.v. οἶοι . . . ἐπιστάται εἰσίν, door den perseverereenden invloed van ὀπάοντας.

AR. Ach. 703: τῷ γὰρ εἰκὸς ἄνδρα κυφόν, ἡλίκον Θουκυδίην, ἐξολέσθαι κτλ.
Acc. i.p.v. ἡλίκος Θουκυδίδης ἐστίν; perseveratie van den acc. ἄνδρα.

AR. Eccl. 465: ἐκεῖνο δεινὸν τοῖσιν ἡλίκοισι νῶν κτλ.
Dat. i.p.v. ἡλίκοι νῶ ἐσμέν.

AR. Eq. 978: καίτοι πρεσβυτέρων τινῶν | οἷον ἀργαλεωτάτων | . . . ἤκουσ' ἀντιλεγόντων.
Genit. i.p.v. οἶοι ἀργαλεώτατοι εἰσίν door perseveratie van πρεσβυτέρων².

In alle tot nu toe genoemde gevallen is zoowel het vergelijkingswoord (οἶος, ὅσος, ἡλίκος) als de vergeleken persoon of zaak door perseveratie in casus geassimileerd aan een woord in den hoofdzin. Het meest komt de acc. voor; dativus-gevallen vindt men bij onze dichters niet. (Wel b.v. XEN. Mem. II, 9, 3: χαριζόμενον οἷω σοὶ ἄνδρϊ, i.p.v. οἶος σὺ εἶ.)

Er zijn echter ook voorbeelden, waar de assimilatie aan den casus van een voorafgaand woord zich bepaalt tot het vergelijkingswoord (οἶος enz.) en het subject van den gecomprimeerden vergelijkenden bijzin zijn casus behoudt:

AR. Ach. 601: νεανίας δ' οἷοις συδιαδεδρακότας (i.p.v. οἶος σὺ εἶ.)

¹ Deze assimilatie van ὅσος ook in gecomprimeerde vergelijkende bijzinnen waarin geen afzonderlijk uitgedrukt subject staat, b.v. HDT. I, 160: ἐπὶ μισθῷ δσφ δῆ; andere vbb. KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 411.

² Gevallen bij andere schrijvers LUCIAN. Toxar. 11; PLATO Conv. 220b; zonder dat het subject v. d. vergelijkenden bijzin afzonderlijk is uitgedrukt: PLATO Theaet. 182d: τί δὲ περὶ αἰσθήσεως ἐροῦμεν ὁποῖα σοῦν;

Het is duidelijk, waarom de assimilatie hier niet heeft doorgewerkt: het verschil in numerus van νεανίας en σύ verhinderde dit ¹.

In weer andere gevallen is het vergelijkingswoord niet geassimileerd doch wel de vergeleken persoon of zaak:

HOM. Od. IX, 325: τοῦ μὲν ὅσον τ' ὄργιαν ἐγὼν ἀπέκοπα παραστάς.
Acc. i.p.v. ὅσον of ὅση ὄργιαν ἔστιν. Wel is ὅσον acc., maar deze casus is geen assimilatie aan een voorafgaand woord, hij is veeleer te beschouwen als object van ἀπέκοπα ². Door perseveratie van den casus van ὅσον heeft dan ook ὄργιαν den acc.-vorm aangenomen.

SOPH. O.C. 870: τοιγὰρ σέ τ' αὐτὸν καὶ γένος τὸ σὸν θεῶν
ὁ πάντα λεύσσων Ἥλιος δοίῃ βίον
τοιοῦτον οἶον καὶ μέ, γηρᾶναι ποτε.

De woorden οἶον καὶ betekenen wel: οἶον καὶ ἐγὼ ἐγήρανα, waar οἶον dan een soort inwendig object bij ἐγήρανα is. Het is ook mogelijk, de woorden οἶον καὶ te verstaan als: οἶον καὶ γηρᾶναι ἔδωκε, zooals SCHNEIDEWIN—NAUCK—RADERMACHER in hun editie. Toch beschouwen ook zij οἶον καὶ als assimilatie ³.

Tenslotte nog een geval, waar het vergelijkingswoord (οἶος) tevens vergelijkingsobject is:

AR. Nub. 1109—1110: εὖ μοι στομῶσεις αὐτόν, ἐπὶ μὲν θάτερα
οἶον ⁴ δικιδίους· τὴν δ' ἑτέραν αὐτοῦ γνάθον
στόμωσον οἶαν ἐς τὰ μείζω πράγματα.

Ofschoon het moeilijk is, aan te geven, hoe οἶον resp. οἶαν zouden moeten worden vervangen, is het duidelijk, dat de casus van deze woorden uitsluitend aan perseveratie van den voorafgaanden acc. αὐτόν, resp. τὴν ἑτέραν γνάθον te danken is ⁵.

Assimilatiegevallen tengevolge van anticipatie vindt men bij onze dichters niet; evenmin zijn mij voorbeelden bij andere schrijvers bekend.

¹ Een volkomen identiek geval AESCHIN. II, 151: Κιναιδούς οἷουσπερ σύ; vgl. ANTIPH. V, 78; XEN. Hell. I, 4, 16; DEM. XXIV, 185, andere vbb. STAHL, bl. 537.

² Vgl. de verbinding van een rel. zin met den hoofdzin door een rel. zonder antecedent, boven bl. 24.

³ Deze casus-assimilatie is natuurlijk niet noodzakelijk; er zijn tal van gevallen, waarin ze niet heeft plaats gehad, b.v. HOM. Il. VI, 477; SOPH. Ai. 525; O.C. 565; zie BRUHN, Anh. bl. 66.

⁴ Codd.: οἶαν.

⁵ Een identiek geval PLATO Euthyd. 272a: ἄλλον διδάξαι λέγειν τε καὶ συγγράφειν λόγους οἷους εἰς τὰ δικαστήρια.

2 - *Casus-perseveraties na ὡς, ὥστε, ὥσπερ e.d.*

Ook na ὡς in gecomprieeerde vergelijkende bijzinnen zonder werkwoord treft men assimilatie van het vergeleken, het eigenlijk subject van den bijzin, aan den casus van een voorafgaand woord, dat ter verduidelijking de vergelijking oproept. Zoowel genitivus-, dativus- als accusativusperseveraties komen voor, deze laatste verreweg het meest; de accusativus is als casus met de meest algemeene beteekenis ook het meest geschikt voor perseveratie. De gecomprieeerde vergelijkende bijzin vervult bovendien de functie van een attriboot; men zal dan ook een logisch element, dat de mechanische perseveratie bevordert, nl. het verbondenheidsgevoel, in alle perseveratiegevallen van deze soort kunnen onderkennen, vooral wanneer het den accusativus betreft. De casus, die geassimileerd wordt, is altijd een nominativus als subject van den bijzin.

Slechts één genitivusgeval wordt bij onze dichters gevonden:

AESCH. fr. 58, 9—10: τυπάνου δ' εἰκὼν ὥσθ' ὑπογαίου
βροντῆς φέρεται βαρυταρβῆς.

Men kan den gen. ὑπογαίου βροντῆς m.i. het beste beschouwen als perseveratie van den gen. τυπάνου, ofschoon men in het Nederlandsch ook zou kunnen zeggen: ,een tromgeluid als van een onderaardschen donder'.

Ook van dativus-perseveratie kan men slechts één geval, dat daarenboven nog dubieus is, noemen:

AR. Eq. 889: τοῖσιν τρόποις τοῖς σοῖσιν ὥσπερ βλαυτίοισι χρώμαι. Den dativus βλαυτίοισι moet men wel verstaan als: ,als waren het halfschoenen'; volgens deze opvatting is βλαυτίοισι in casus aan τρόποις geassimileerd, hetgeen zeker begrijpelijk is als perseveratie van de vier voorafgaande dativus-vormen. Men zou het echter ook zóó kunnen opvatten: ὥσπερ βλαυτίοισι χρώμαι: ,zooals ik halfschoenen gebruik', doch dit lijkt mij niet waarschijnlijk. Een paar proza-gevallen van deze dativus-perseveratie vindt men bij KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 493 genoemd, nl. XEN. Conv. I, 4: εἰ ἀνδράσιν ἐκκεκαθαμένους τὰς ψυχὰς ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν κεκοσμημένος εἶη. (i.p.v. ὥσπερ ὑμεῖς ἐστέ) en XEN. Cyr. I, 4, 15: Κύρῳ ἦδετο . . . ὥσπερ σκύλακι γενναίῳ ἀνακλάζοντι.

Bij het speuren naar accusativus-assimilaties na ὡς enz. blijken verscheidene accusativi, die aanvankelijk op perseveratie schijnen te berusten, toch normaal te zijn en niet aan een voorafgaand woord geassimileerd. Zoo vooreerst

HOM. II. V, 136: τότε μιν τρις τόσσον ἔλεν μένος ὥς τε λέοντα κτλ.
Den acc. λέοντα kan men niet als vervanger van den nom. zien; immers, zou men den zin ,completeeren', zelfs maar in gedachte, dan kan hij niet anders luiden dan ὥς λέοντα αἰρεῖ (of ἔλεν) μένος. Hetzelfde is het geval met b.v. HOM. II. XXII, 125; SOPH. O.R. 176; EUR. Hec. 178; AR. Vesp. 363. In het geval AR. Thesm. 591: ἀφεῦσεν αὐτὸν κάπετιλ' Εὐριπίδης, | καὶ τᾶλλ' ἅπανθ' ὥσπερ γυναικ' ἔσκεύασεν zou men kunnen twijfelen, of men den acc. γυναῖκα als een assimilatie aan αὐτόν moet beschouwen. Moet men ὥσπερ γυναῖκα verstaan als ὥσπερ γυναῖκα σκευάζει of als ὥσπερ γυνή ἐστιν?

Bij een vrij groot aantal gecomprimeerde vergelijkende bijzinnen na ὥς enz. is echter geen twijfel mogelijk, of de daar voorkomende acc. is ontstaan door perseveratie van den casus van het woord, waarmede vergeleken wordt.

HOM. II. II, 764: τὰς Εὐμηλος ἔλαυνε ποδώκεας ὄρνιθας ὥς.
ὄρνιθας geassimileerd aan τὰς . . . ποδώκεας
in plaats van ὥς ὄρνιθές εἰσιν.

HOM. II. VII, 219: Αἴας δ' ἐγγύθεν ἦλθε φέρων σάκος ἥύτε
πύργον.
πύργον geassimileerd aan σάκος, in plaats
van nom. (= II. XI, 485 en XVII, 128)

HOM. II. XII, 293: εἰ μὴ ἄρ' υἱὸν ἐὼν Σαρπηδόνα μητίετα Ζεὺς
ὥρσεν ἐπ' Ἀργείοισι, λέονθ' ὥς βουσὶν ἔλιξιν.
Acc. i.p.v. b.v. ὥς λέων ὄρνυται βουσίν.

HOM. II. XX, 431: Πηλεΐδῃ, μὴ δὴ μ' ἐπέεσσι γε νηπύτιον
ὥς | ἔλπεο δειδίξεσθαι.
Acc. i.p.v. b.v. ὥς εἰ νηπύτιος εἶην.

HOM. II. XXI, 29: τοὺς ἐξῆγε θύραζε τεθηπότας ἥύτε νεβρούς.
Acc. i.p.v. ὥς νεβροὶ τεθήπασιν.

HOM. II. XXII, 26: τὸν δ' ὁ γέρων Πρίαμος πρῶτος ἶδεν ὀφθαλμοῖσιν
παμφαίνονθ' ὥς τ' ἀστέρ' ἐπεσσυμένον
πεδίοιο.

ἀστέρα geassimileerd aan τὸν . . . παμφαίνοντα, in plaats van ὥς ἀστήρ παμφαίνει.

HOM. Od. IX, 289: σὺν δὲ δύω μάρψας ὥς τε σκύλακας
ποτὶ γαίῃ κόπτε.

HOM. Od. XVIII, 296: ὄρμον . . . ἐνεικεν
χρῦσεον, ἡλέκτροισιν ἑρμένον, ἡέλιον ὥς.

ἡέλιον geassimileerd aan ὄρμον χρύσειον
. . . . ἑρμένον in plaats van nom.

HOM. Od. XXII, 384: τοὺς δὲ ἶδεν μάλα πάντας ἐν αἵματι καὶ
κονίῃσιν | πεπτεῶτας πολλούς, ὥς τ' ἰχθύας,
οὓς θ' ἀλιῆες | . . . δικτύῳ ἐξέρυσαν . . . , οἱ
δὲ τε πάντες . . . ἐπὶ ψαμάθοισι κέχυνται.
ἰχθύας geassimileerd aan τοὺς . . . πάντας
. . . πεπτεῶτας, i.p.v. ὥς τ' ἰχθύες πεπτεῶτες
εἰσιν of iets dergelijks.

HOM. Od. XXII, 402: εὗρεν ἔπειτ' Ὀδυσῆα μετὰ κταμένοισι νέκυσσι
αἵματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον ὥς τε
λέοντα | ὃς ῥά τε βεβρωκῶς βόος ἔρχεται
ἀγραύλοιο.

λέοντα geassimileerd aan Ὀδυσῆα
πεπαλαγμένον i.p.v. ὥς τε λέων πεπάλακται.
(= HOM. Od. XXIII, 48)

SOPH. Trach. 105: πυθάνομαι | τὰν . . . Διάνειραν αἶψα, |
οἶά τιν' ἄθλιον ὄρνιν |
οὔποτ' εὐνάζειν ἀδακρύτων βλεφάρων πόθον.
τιν' ἄθλιον ὄρνιν geassimileerd aan τὰν . . .
Διάνειραν i.p.v. οἶα τις ἄθλιος ὄρνις οὔποτ'
εὐνάζει κτλ.

EUR. Held. 759: δεινὸν μὲν πόλιν ὥς Μυκῆνας | εὐδαίμονα
καὶ δορὸς | πολυαίνετον ἀλκᾷ | μῆνιν ἐμᾷ
χθονὶ κεύθειν.
Μυκῆνας geassimileerd aan πόλιν i.p.v. ὥς
Μυκῆναι εἰσιν.

EUR. Med. 523: δεῖ μ', ὥς ἔοικε, μὴ κακὸν φῦναι λέγειν,
ἀλλ' ὥστε ναὸς κεδνὸν οἰακοστροφόν
. . . ὑπεκδραμεῖν τήν σήν . . . γλωσσαλγίαν.
κεδνὸν οἰακοστροφόν geassimileerd aan με
. . . κακόν, i.p.v. ὥστε ναὸς κεδνὸς οἰακο-
στροφὸς ὑπεκτρέχει.

EUR. Or. 882: ὀρῶ . . . | τὸν μὲν . . . | τὸν δ' ὥστ'
ἀδελφὸν ἴσα φίλῳ λυπούμενον.
ἀδελφὸν geassimileerd aan τὸν δ', terwijl
ook een anticipatiedrang door λυπούμενον aan-
wezig geweest kan zijn; bedoeld is wel: ὥστ'
ἀδελφὸς λυπεῖται of λυποῖτο ἄν.

- EUR. Rhes. 301: ὁρῶ δὲ 'Ρῆσον ὥστε δαίμονα | ἐστῶτ'
ἐν . . . ὄχοις.
δαίμονα geassimileerd aan 'Ρῆσον en ἐστῶτα,
zoals ἀδελφόν in het voorafgaande voorbeeld;
de acc. ὥστε δαίμων ἐστηκε of ἐστηκοι ἄν.
EUR. Suppl. 280: οἴκτισαι ἀμφὶ τέκνων μ' ἰκέταν ὥς εἴ τιν'
ἀλάταν¹ | οἰκτρὸν ἰάλεμον . . . ἰεῖσαν.
τιν' ἀλάταν geassimileerd aan het vooraf-
gaande μ' ἰκέταν en het volgende . . . ἰεῖσαν,
de vergelijkende zin zou kunnen luiden: ὥς
εἴ τις ἀλάτας ἴησι of ἰεῖη ἄν.
EUR. fr. 209: οὐδὲ γὰρ λάθρα δοκῶ
φωτὸς κακούργου σχήματ' ἐκμιμούμενον
σοὶ Ζῆν' ἐς εὐνὴν ὥσπερ ἄνθρωπον μολεῖν.
ἄνθρωπον geassimileerd aan ἐκμιμούμενον . . .
Ζῆνα, i.p.v. ὥσπερ ἄνθρωπος ἄν μόλοι.
AR. Av. 122: εἴ τινα πόλιν φράσειας ἡμῖν εὐερον,
ὥσπερ σίσυρα ν ἐγκατακλινῆναι μαλ-
θακήν.

Het is gemakkelijk in te zien, dat men σίσυρα ν niet als object van φράσειας kan beschouwen, maar dat het door perseveratie aan πόλιν geassimileerd is; moeilijker is het, den vergelijkingszin te completeeren: men zou het aldus kunnen doen: ὥσπερ σίσυρα μαλθακή ἐστιν ἐγκατακλινῆναι (om zich op neer te leggen').

- AR. Lys. 1083: καὶ μὴν ὁρῶ καὶ τοῦσδε τοὺς αὐτόχθονας,
ὥσπερ παλαιστὰς ἄνδρας, ἀπὸ τῶν
γαστέρων | θαίματι' ἀποστέλλοντας.
παλαιστὰς ἄνδρας geassimileerd aan τοῦσδε
τοὺς αὐτόχθονας en ἀποστέλλοντας; de bijzin
beteekent: ὥσπερ παλαισταὶ ἄνδρες θαίματι'
ἀποστέλλουσιν.
AR. Nub. 1358: ὁ δ' εὐθέως ἀρχαῖον εἶν' ἔφασκε τὸ κιθαρίζειν
ᾄδειν τε πίνονθ', ὥσπερ εἰ κάχρυς γυναικ'
ἀλοῦσαν.

De acc. γυναῖκ' ἀλοῦσαν is niet geassimileerd aan een voorafgaand subst., doch aan het participium πίνοντα, dat behoort bij het niet uitgedrukte subject (τινά) van ᾄδειν; te lezen ware: ὥσπερ εἰ γυνὴ ᾄδει ἀλοῦσα.

- AR. Pax 924: TP. τί δ' ἄλλο γ' ἢ ταύτην χύτραις ἰδρυτέον;

¹ Lezing van WECKLEIN; codd. onzeker.

Ξ. χύτραισιν, ὥσπερ μεμφόμενον Ἑρμ-
ῆδιον;

Ofschoon μεμφόμενον Ἑρμῆδιον naar den vorm ook nominativus zou kunnen zijn, lijkt het waarschijnlijker, in verband met de tot nu toe genoemde voorbeelden, hier een accusativus te zien, door perseveratiewerking van ταύτην hieraan geassimileerd; de beteekenis is wel: ὥσπερ μεμφόμενον Ἑρμῆδιον ἰδρύεται.

AR. Ran. 858:

λοιδορεῖσθαι δ' οὐ πρέπει
ἄνδρας ποιητὰς ὥσπερ ἄρτοπώλιδας.

Deze assimilatie aan ἄνδρας is al zeer duidelijk; men kan den acc. niet verdedigen door aan te vullen: ὥσπερ πρέπει λοιδορεῖσθαι ἄρτοπώλιδας; wil men completeeren, dan dient men te lezen: ὥσπερ ἄρτοπώλιδες λοιδοροῦνται.

AR. fr. 141:

ὦ πρεσβῦτα πότερα φιλεῖς τὰς δρυπετεῖς ἑταίρας|
ἢ τὰς ὑποπαρθένους, ἀλμάδας ὡς ἐλάας|
στιφράς;

Acc. i.p.v. ὡς ἀλμάδες ἐλάαι εἰσιν, geassimileerd aan het voorafgaande τὰς ὑποπαρθένους en het volgende στιφράς.

AR. fr. 495:

ἀπασκαρίζειν ὥσπερ ἐπέρκη ν χαμαί.

Ofschoon het fragment geen afgerond geheel vormt, is de acc. ἐπέρκην blijkbaar ontstaan door perseveratie van het niet uitgedrukte subject van ἀπασκαρίζειν; men zou den vergelijkingszin kunnen completeeren: ὥσπερ ἐπέρκη ἀπασκαρίζει.

AR. fr. 633: ἐστῶτας ὥσπερ τοὺς ὀρεωκόμους ἄθρους. Het is niet zeker, of men ἄθρους bij ἐστῶτας moet plaatsen of bij τοὺς ὀρ. In ieder geval is de acc. τοὺς ὀρεωκόμους geassimileerd aan ἐστῶτας (en het daarbij behoorende niet uitgedrukte subst.) in plaats van ὥσπερ οἱ ὀρεωκόμοι ἐστᾶσιν.

Voorbeelden van deze assimilatie bij andere schrijvers vindt men geciteerd door STAHL bl. 536, 2: SOLON XXXII, 11 (CRUSIUS; bij BERGK No. 36); ANTIPH. V, 71; DEM. XIV, 39 (in dit geval wordt de vergelijkingszin niet ingeleid door een vergelijkingspartikel, doch door ἦνπερ); ook door KÜHNER—GERTH, Synt. II, 493; THUC. V, 99; VI, 68, 2; LYS. XIII, 72; XEN. An. IV, 5, 32¹.

Een merkwaardig geval vinden we nog

¹ De plaats SOL. 32, 11 luidt als volgt: γλῶσσαν οὐκέτ' Ἀττικὴν ἰέντας ὡς ἀν πλανωμένους. Volgens STAHL (bl. 708) is πλανωμένους een „rein formelhafte” participium-assimilatie, tevens met casus-assimilatie, i.p.v. ὡς ἀν πλανωμένοι εἰεν.

HOM. II. XX, 252: ἀλλὰ τί ἡ ἔριδας καὶ νεῖκεα νῶϊν ἀνάγκη
 νεῖκεῖν ἀλλήλοισιν ἐναντίον, ὥς τε γυναικάς,
 αἱ κτλ.

νῶϊν is behalve dativus bij ἀνάγκη ook subject bij νεῖκεῖν; daar echter het subject bij een infinitivus gewoonlijk in den acc. staat (hier door ἀνάγκη verhinderd), is het met νῶϊν overeenkomende γυναῖκας ook in den acc. gezet, door een soort inwendige of gedachte-perseveratie van de infinitivus-constructie, in plaats van ὥς τε γυναῖκες νεικοῦσιν.

De casus-assimilaties na ὥς enz. ten gevolge van anticipatie zijn uit den aard der zaak veel minder talrijk. Het perseveratie-principe is natuurlijk bij deze gevallen hetzelfde; dat ὥς + geassimileerde casus voorafgaat aan den persevereerenden casus, zal een gevolg zijn van metrische eischen of van emphatische uitdrukkingswijze. Eén genitivus-geval wordt wellicht geboden door:

AR. Eq. 1026: ὥσπερ ἀθάρης σοῦ τῶν λογίων παρεσθίει,
 waar de gen. ἀθάρης (i.p.v. nom.) kan staan door anticipatie van τῶν λογίων, ofschoon men ook zou kunnen aanvullen: ὥσπερ ἀθάρης παρεσθίει.

Dan zijn er eenige accusativus-gevallen:

HOM. II. XIII, 437: ἀλλ' ὥς τε στήλην ἡ δένδρεον ὑψιπέ-
 τηλον
 ἀτρέμας ἑσταότα στήθος μέσον οὔτασε δουρὶ
 ἥρως Ἰδομενεύς.

EUR. Hec. 205: σκύμνον γάρ μ' ὥστ' οὐριθρέπταν, |
 μόσχον δειλαία δειλαίαν | εἰσόφει κτλ.

EUR. Suppl. 448: ὅταν τις ὥς λειμῶνος ἥρινοῦ στάχυν
 τόλμας ἀφαιρῇ κάπολωτίῃ νέους.

AR. Lys. 475: ἦν μή τις ὥσπερ σφεκιὰν βλίττη με καὶ ἐρεθίζη.

AR. Lys. 574: ἐχρῆν, ὥσπερ πόκον,
 ἐκπλύναντας τὴν οἰσπώτην ἐκ τῆς πόλεως,
 ἐπὶ κλίνης
 ἐκραβδίσειν τοὺς μοχθηροὺς κτλ.

Het spreekt van zelf, dat de casus-assimilatie na ὥς enz. niet dwingend is. Ook plaatsen zonder assimilatie komen voor, b.v.:

HOM. II. VI, 477: δότε δὴ καὶ τόνδε γενέσθαι,
 παῖδ' ἐμόν, ὥς καὶ ἐγώ περ, ἀριπρετέα
 Τρώεσσι.

SOPH. Ai. 525: Αἴας, ἔχειν σ' ἂν οἶκτον, ὥς καγώ, φρενὶ |
 θέλοιμ' ἂν.

SOPH. O.C. 565: ὥστε ξένον γ' ἂν οὐδέν' ὄνθ', ὥσπερ σὺ νῦν,

ὑπεκτραποίμην μὴ οὐ συνεκσώζειν.

EUR. fr. 658: πολλῶν γὰρ οὐσῶν τὴν μὲν εὐρήσεις κακὴν,
τὴν δ' ὥσπερ αὖτ' ἡ λῆμ' ἔχουσαν εὐγενές.

AR. Vesp. 506: τὸν πατέρ' ὅτι βούλομαι . . .
ζῆν βίον γενναῖον ὥσπερ Μόρυχος, κτλ.

Verder o.a. AESCH. Ag. 1315; EUR. Hcl. 576; fr. 955, 5.

3 - *Casus-perseveratie na ἥ*

De gevallen van casus-perseveratie in gecomprimeerde vergelijkende bijzinnen, ingeleid door de partikel ἥ zijn niet zoo talrijk als in zinnen, ingeleid door een vergelijkingspartikel als ὥς e.d. Het gevoel, dat de vergeleken objecten bijeen behooren, is in de ἥ-zinnen waarschijnlijk niet zoo sterk; deze zijn meer disjunctief. De comparativus wordt in feite meer als de uitdrukking van een vergrooten of verkleinden graad van een eigenschap gevoeld dan als vergelijkingswoord; de vergeleken persoon of zaak wordt duidelijk als minder gelijk of minder vergelijkbaar beschouwd en zoo is het gevoel van logische verbondenheid dus geringer. Dit verklaart, waarom het perseveratie-verschijnsel hier minder frequent is dan bij de ὥς-vergelijkingen. Vooral in die gevallen, waarin de subjectsnominativus van den bijzin aan een genitivus of dativus geassimileerd is, moet men niet zoozeer een logisch verband tusschen de aan elkander geassimileerde woorden constateeren, als wel een min of meer mechanisch-formeel persevereeren van den casus van het woord, waarop het subject van den ἥ-zin betrekking heeft, b.v. HDT. VII, 26: ἵνα πηγαὶ ἀναδιδούσι Μαιάνδρου ποταμοῦ καὶ ἐτέρου οὐκ ἐλάσσονος ἢ Μαιάνδρου.

Genitivus-gevallen vindt men bij onze dichters niet¹.

Van dativus-assimilatie kan ik slechts twee gevallen noemen

HOM. II. I, 260: ἥδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἡέ περ ὑμῖν
ἄνδρασιν ὠμίλησα,

waar ἡέ περ ὑμῖν staat voor ἡέ περ ὑμεῖς ἐστέ.

SOPH. O.R. 773: τῷ γὰρ ἄν καὶ μείζονι | λέξαιμ' ἂν ἡ σοί;
ἡ σοὶ i.p.v. ἡ σὺ εἰ².

De volgende accusativus-gevallen zijn te noemen:

HOM. Od. XIX, 267: καὶ γάρ τις τ' ἄλλοιον ὀδύρεται ἄνδρ'
ὀλέσασα | κουρίδιον . . . | ἡ 'Οδυσῆς, ὃν
φασὶ κτλ.

¹ KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 390 noemt de volgende gen.-gevallen: HDT. VII, 26; THUC. II, 13; VII, 77; PLATO Leg. 892b; DEM. XXX, 36.

² KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 309 noemt nog XEN. Cyr. VIII, 3, 32.

ἡ Ὀδυσῆα staat hier zeker in de beteekenis van ἡ Ὀδυσσεύς ἐστιν (of ἦν); toch is de acc.-assimilatie begrijpelijk, omdat de spreekster, Penelope, werkelijk meent, Odysseus verloren te hebben, zoodat Ὀδυσῆα ook eenigszins als object van ὀλέσασα gevoeld kon worden, gelijk het werkelijk object ἄλλοιον ἄνδρα, waarvan de perseveratie is uitgegaan. Dergelijke overwegingen kan men ook doen gelden bij het beschouwen van den geassimileerden acc. bij:

EUR. Tro. 366: πόλιν δὲ δείξω τήνδε μακαριωτέραν | ἢ τοῦς Ἀχαιοῦς.

(i.p.v. ἢ οἱ Ἀχαιοί εἰσιν). Eveneens bij:

AR. Vesp. 1069—1070: ὥς ἐγὼ τοῦ μὲν νομίζω | γῆρας εἶναι κρεῖττον
ἢ πολὺ λῶν κικίνουους νεανίων καὶ |
σχῆμα κεῦρυπρωκτίαν,

terwijl men deze accusativi toch eigenlijk zóó moet verstaan: ἢ κίκιννοι καὶ σχῆμα κεῦρυπρωκτία εἰσιν¹.

Anticipatie-gevallen heb ik niet ontmoet.

d - De bij een infinitivus behoorende praedicatieve bepaling wordt in casus geassimileerd aan het object van het regeerend werkwoord²

Gevallen van genitivus-assimilatie van het type τῶν δοκούντων σοφῶν εἶναι³ treft men bij onze dichters niet aan. Wat de dativus-gevallen betreft, valt nog het volgende op te merken: Niet overal staat de dat. i.p.v. den acc.; men meent nl., dat de dat. eigenlijk acc. moet zijn, om te kunnen fungeeren als subject bij den infinitivus. Zoo zeggen AMEIS—HENTZE in hun Homerus-editie bij Od. XIX, 139 ter verklaring van het aan een voorafgaand μοι geassimileerd στήσαμένη, tevens fungeerend als subject van ὑφαίνειν: „Logisch genauer wäre der Akkusativ” en bij Od. XIX, 284 (οἱ . . . εἶσατο . . . ἀγυρτάζειν . . . λόντι): „Das Partizip gehört zu ἀγυρτάζειν, nicht zu εἶσατο, müsste also im Akk. stehen”. En STAHL, Synt. bl. 643, 1 merkt op: „Dieselbe . . . Assimilation kann auch eintreten, wenn das pronominale Subjekt des abhängigen Satzes als Genitiv oder Dativ in dem regierenden vorkommt; doch können die nominalen

¹ Andere gevallen bij KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 309: HDT. VII, 10, 1; THUC. VI, 1; hieraan kan ik nog toevoegen PLATO Ap. 30a; vgl. voor het Latijn een geval als CIC. Pro Marc. 4: *tamen adfirmo . . . nullam in his esse laudem ampliorem quam e a m quam . . . consecutus es.* (Hier tevens anticipatiedrang van het onmiddellijk volgende relativum *quam*.)

² Vgl. boven bl. 26 en 68.

³ PLATO Ap. 21b. Vbb. bij prozaschrijvers STAHL, bl. 643; THUC. VII, 51, 1; XEN. Hell. I, 5, 2; PLATO Crat. 395c; ISOCR. XII, 118; hieraan kan ik o.a. nog toevoegen HDT. II, 19; V, 80; PLATO Ap. 41a.

Bestimmungen auch im Akkusativ stehen". Bij KÜHNER—GERTH. Synt. II, bl. 24 leest men: „Wenn zu dem Infinitive Prädikatsbestimmungen treten, so stehen diese entweder vermittelt einer Attraktion mit dem persönlichen Objekte in gleichem Kasus oder mit Vernachlässigung der Attraktion im Akkusative". K. BRUGMANN ten slotte beschouwt in zijn Syntax des einfachen Satzes deze „genitivi und dativi cum infinitivo" in het geheel niet als assimilaties, doch als normale verschijnselen, die in de meest verschillende indo-europeesche talen optreden, maar constateert toch (bl. 79): „Im Griech. und Latein. erscheint in diesem Fall das Prädikativum auch im Akkusativ". Men zal echter goed doen, zich de uitspraak van PAUL (Prinz. bl. 306) te herinneren: „Im Latein. steht der Nominativ, wenn ein Anschluss an das Subjekt des regierenden Verbums möglich ist: *pater esse discere*; ebenso im Griech." Nu treft het zeer gunstig, dat we bij HOMERUS een nominativus als praedicaat bij een infinitivus vinden, waar we volgens de hiervóór uiteengezette algemeene zienswijze den acc. zouden moeten treffen (of — in dit geval — een dativus door perseveratie). Ik bedoel HOM. II. IX, 321—322: οὐδέ τί μοι περίκειται, ..., | αἶν' ἐμὴν ψυχὴν παρπαλλόμενος πολεμίζειν¹. Toch is hier alleen aanknooping mogelijk aan het logisch subject van het regeerend verbum, wanneer men nl. οὐδέ τί μοι περίκειται zóó verstaat: ik heb er geen voordeel van².

Op grond van het vorenstaande zou men de gevallen van dativus-assimilatie van het praedicaat bij een inf. kunnen verdeelen in twee groepen:

a) de geassimileerde dativus staat i.p.v. den nom.

b) de geassimileerde dativus staat i.p.v. den acc.

Omdat deze indeeling echter slechts constateerende waarde zou hebben en het verschijnsel, waarom het in dit onderzoek gaat, nl. de

¹ Deze lezing heeft, voor zoover mij bekend, geen varianten en wordt door geen der editores verworpen.

² Bij STAHL, Synt. bl. 644 vindt men vbb., waarin het praedicaat bij den inf. in den nom. staat, zelfs wanneer er geen directe aanknooping met het subject mogelijk is, maar de inf.-zin afhankelijk is van δέιν e.d., b.v. XEN. Hier. II, 8: οἱ δὲ τύραννοι. . . . ὡπλισμένοι οἴονται ἀνάγκην εἶναι διάγειν; ook wanneer het regeerend verbum in een casus obliquus van het partic. optreedt, b.v. HDT IV, 137 Ἰστιαίου. . . . ἐναντίῃ (ἣν γνώμῃ) λέγοντος (= ὃς ἔλεγεν). . . . οὔτε αὐτὸς Μιλησίων οἶος τε ἔσεσθαι ἄρχεω κτλ.; tenslotte zelfs wanneer het regeerend werkwoord den inf.-vorm heeft in de acc. c. inf.-constructie, b.v. HDT. I, 2, 1.

assimilatie ten gevolge van perseveratie, hetzelfde blijft, zal ik niet pogen, een verdeling te geven. Het overzicht over het geheel wordt zodoende niet geschaad en daarenboven zou in sommige gevallen een zekere subjectiviteit bij de indeeling een rol moeten spelen.

Het doet ook weinig terzake, of de praedicatieve bepaling behoort bij een werkwoord zonder eigen volledige beteekenis (εἶναι, γίγνεσθαι e.d.) of bij een werkwoord met volkomen beteekenis.

Hier volgen thans de gevallen, waarin de bij een infinitivus behorende praedicatieve bepaling door perseveratie den casus (dativus) heeft aangenomen van het woord, waarmede het in den regeerenden zin overeenkomt.

HOM. II. IV, 414: οὐ γὰρ ἐγὼ νεμεσῶ Ἀγαμέμνονι ποιμένοι λαῶν
ὁ τ ρ ὕ ν ο ν τ ι μάχεσθαι εὐκνήμιδας Ἀχαιούς.

HOM. II. V, 253: οὐ γὰρ μοι γενναῖον ἀλυσκάζοντι μάχεσθαι.

HOM. II. V, 634: τίς τοι ἀνάγκη
πτώσσειν ἐνθάδ' ἐόντι μάχης ἀδρήμονι
φωτίζ;

HOM. II. VIII, 219: εἰ μὴ ἐπὶ φρέσι θῆκ' Ἀγαμέμνονι πότνια Ἥρη
αὐτῷ ποιπνύσαντι θοῶς ὁτρῦναι Ἀχαιούς.

HOM. II. IX, 20: μοι ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν
Ἴλιον ἐκπέρσαντ' εὐτείχεον ἀπονέεσθαι¹.

HOM. II. IX, 398: ἔνθα δέ μοι μάλα πολλὸν ἐπέσσυτο θυμὸς ἀγήνωρ
γήμεναι μνηστῆν ἄλοχον . . . | κτήμασι
τέρπεσθαι κτλ.

HOM. II. XII, 411: ἀργαλέον δέ μοι ἔστι, καὶ ἰφθίμῳ περ ἔοντι,
μοῦνῳ ῥηξάμενῳ θέσθαι παρὰ νηυσὶ
κέλευθον.

HOM. II. XIII, 318: αἰπὺ οἱ ἔσσεϊται, μάλα περ μεμαῶτι μάχεσθαι,
κείνων νικήσαντι μένος καὶ χεῖρας ἀάπτους
νῆας ἐνιπρῆσαι.

HOM. II. XV, 117: εἰ πέρ μοι καὶ μοῖρα Διὸς πλεγέεντι κεραυνῷ
κεῖσθαι ὁμοῦ νεκύεσσι μεθ' αἵματι καὶ κονίησιν.

HOM. II. XXII, 109—110: ἐμοὶ δέ τὸτ' ἂν πολὺ κέρδιον εἴη
ἄντην ἢ Ἀχιλλῆα κατακτείνειν αὐτὶ
νέεσθαι

ἢ ἐκεν αὐτῷ ὀλέσθαι².

¹ Het is natuurlijk ook mogelijk, ἐκπέρσαντ' als accusativus op te vatten.

² De lezing κατακτείναντι wordt door sommige editores niet gevolgd (v. LEEUWEN ed. maior, BRUYN—SPOELDER, WIDMANN); zij willen nl. κατακτείναντα

HOM. II. XXIV, 526: ὥς γὰρ ἐπεκλώσαντο θεοὶ δειλοῖσι βροτοῖσιν,
ζῶειν ἄχινυμένους.

HOM. Od. X, 495: τῷ καὶ τεθνηῶτι νόον πόρε Περσεφόνεια,
οἷῳ πεπνῦσθαι.

HOM. Od. XIX, 139: φᾶρος μὲν μοι πρῶτον ἐνέπνευσε φρεσὶ δαίμων
στῆσαι μέγαν ἱστὸν ἐνὶ μεγάροισιν
ὕφαίνειν.

HOM. Od. XIX, 284: ἀλλ' ἄρα οἱ τό γε κέρδιον εἶσατο θυμῷ,
χρήματ' ἀγυρτάζειν πολλὴν ἐπὶ γαῖαν ἰόντι.

AESCH. Ag. 1373: πῶς γάρ τις ἐχθροῖς ἐχθρὰ πορσύνων, φιλοῖς
δοκοῦσιν εἶναι.

AESCH. Cho. 1029: Λοξίαν, χρήσαντ'(α) ἐμοὶ
πράξαντι μὲν ταῦτ' ἐκτὸς αἰτίας κακῆς
εἶναι, παρέντα δ' κτλ.

Hier komt de geassimileerde vorm πράξαντι (i.p.v. πράξαντα) naast den niet geassimileerden vorm παρέντα voor. Doordat παρέντα zoo-veel verder van ἐμοὶ afstaat dan πράξαντι, heeft de perseveratie hier niet doorgewerkt.

AESCH. Eum. 700: τὸ μήτ' ἀναρχον μήτε δεσποτοῦμενον
ἄστοις περιστέλλουσι βουλεύω σέβειν.

De dat. περιστέλλουσι staat in plaats van den acc. bij σέβειν. Men kan dezen dat. echter ook zoo opvatten, dat περιστέλλουσι direct met ἄστοις verbonden wordt: „aan de burgers, die er voor zorgen, . . . raad ik aan . . .”

AESCH. Eum. 891—92: ἔξεστι γὰρ σοι τῆσδε γαμόρῳ χθονὸς
εἶναι δικαίως, ἐς τὸ πᾶν τιμωμένη.

SOPH. Ai. 1310: ἐπεὶ καλὸν μοι τοῦδ' ὑπερπονόμενῳ
θανεῖν προδήλως μᾶλλον ἢ . . . λέγω.

SOPH. Ai. 1323: ἐγὼ γὰρ ἀνδρὶ συγγνώμην ἔχω
κλόνοντι φλαῦρα, συμβαλεῖν ἔπη κακά.

SOPH. Ai. 1328: ἔξεστιν (μοι) οὖν εἰπόντι τάληθῃ φίλῳ
σοὶ μηδὲν ἦσσον ἢ πάρος ὑπηρετεῖν;

lezen; doch door andere wel (v. LEEUWEN ed. minor, AMEIS—HENTZE; DINDORF—HENTZE). VAN LEEUWEN teekent aan: „κατακτείναντι mss. pauca et olim alii”. Wat αὐτῷ in het volgende vers betreft, dit wordt door alle editores aanvaard behalve door v. LEEUWEN in zijn editio maior. (In de ed. minor luidt het vers: ἡ αὐτῷ πρὸ πόλης εὐκλεῆως ἀπολέσθαι). VAN LEEUWEN ed. mai. leest: ἡ ἐκ αὐτόθ' ἀλέσθαι. Hij teekent hierbij aan: „αὐτοῦ HEYNE dubitanter, αὐτῷ AR., sic aut αὐτόν mss.” Het lijkt toch wel het beste, wanneer men αὐτῷ leest (zooals de meesten doen), ook κατακτείναντι te aanvaarden.

- SOPH. El. 74: σοι δ' ἦδη
τὸ σὸν μελέσθω βάντι φρουρήσαι χρέος.
- SOPH. El. 912: ἦ γε μηδὲ πρὸς θεοῦς
ἔξεστ' ἀκλαύστῳ τῇσδ' ἀποστῆναι στέγης.
- SOPH. El. 960: ἦ πάρεστι μὲν στένειν | . . . ἐστέρη μένῃ, |
πάρεστι δ' ἀλγεῖν ἐς τοσόνδε τοῦ χρόνου |
ἄλεκτρα γηράσκουσιν κτλ.

Evenals boven bij Aesch. Cho. 1029 komt hier een geassimileerde vorm ἐστερημένη i.p.v. ἐστερημένην naast een niet-geassimileerden vorm γηράσκουσιν voor. Dat deze laatste niet geassimileerd werd laat zich begrijpen: in vs. 961 is πάρεστι wél, ἦ niet herhaald, zoodat het verbondenheidsgevoel met ἦ, ook door den afstand waarop dit woord van γηράσκουσιν verwijderd is, niet meer zoo sterk is, dat de dativus nog voldoende persevereerende kracht heeft. Hetzelfde geldt voor het volgende geval, dat uitvoerig geciteerd moet worden:

- SOPH. O.C. 87—92: ὅς (= Φοῖβος) μοι τὰ πόλλ' ἐκεῖν' ὅτ' ἐξέχρη κακά,
ταύτην ἔλεξε παῦλαν ἐν χρόνῳ μακρῷ,
ἐλθόντι χώραν τερμίαν, ὅπου θεῶν
σεμνῶν ἔδραν λάβοιμι καὶ ξενόστασιν,
ἐνταῦθα κάμψειν τὸν ταλαίπωρον βίον,
κέρδη μὲν οἰκήσαντα τοῖς δεδεγμένοις κτλ.

waar ἐλθόντι (i.p.v. ἐλθόντα) wél aan μοι uit vers 87 geassimileerd is, οἰκήσαντα echter niet.

- SOPH. O.R. 1212: πῶς γάμου λιμήν | αὐτὸς ἤρκεσεν |
παιδί καὶ πατρί | θαλάμη πόλῳ πεσεῖν;
- SOPH. Phil. 9: ὅτ' οὔτε λοιβῆς ἡμῖν οὔτε θυμάτων
παρῆν ἐκ ἡλοῖς προσθιγεῖν.
- SOPH. Trach. 454: ἐλευθέρῳ | ψευδεῖ καλεῖσθαι κῆρ πρόσεστιν
οὐ καλή.
- EUR. Alc. 34: οὐκ ἤρκεσέ σοι μόρον Ἀδμήτου |
διακωλύσαι, Μοίρας δολίῳ | σφῆλα ντι τέχνη;
- EUR. Andr. 131: τί σοι | καιρὸς ἀτυζομένῃ δέμας αἰκέλιον
καταλείβειν | δεσποτῶν ἀνάγκαις;
- EUR. Cycl. 360: ὥς ἐτοιμά σοι
ἐφθὰ καὶ ὀπτὰ καὶ ἀνθρακιᾶς ἀπο χναύειν,
βρύκειν, κρεοκοπεῖν, μέλη ξένων,
δασυμάλλῳ ἐν αἰγίδι κλινόμενῳ.

EUR. Hipp. 404: ἔμοι γὰρ εἴη μήτε λανθάνειν καλὰ
μήτ' αἰσχροῖα δρῶσιν μάρτυρας πολλοὺς ἔχειν.

EUR. Iph. Aul. 839: πᾶσιν τόδ' ἐμπέφυκεν, αἰδεῖσθαι φίλους
καινοὺς ὁρῶσι καὶ γάμου μεμνημένους.

EUR. Iph. Taur. 1344: τέλος δὲ πᾶσιν ἦν αὐτὸς λόγος,
στείχειν ἴν' ἦσαν, καίπερ οὐκ ἔω μένοισιν.

EUR. Med. 373: ὃ δ' εἰς τοσοῦτον μωρίας ἀφίκετο,
ὥστ' ἐξὸν αὐτῷ τὰμ' ἐλεῖν βουλευόμενα
γῆς ἐκβαλόντι τήνδ' ἐφῆκεν ἡμέραν
μεῖναι με κτλ.

EUR. Med. 449: σοὶ γὰρ παρὸν γῆν τήνδε καὶ δόμους ἔχειν
κούφως φερούσιν κρείσσονων βουλευόμενα κτλ.

EUR. Med. 1237: φίλοι, δέδοκται τοῦργον ὥς τάχιστα μοι
παῖδας κτανούσιν τῆσδ' ἀφορμᾶσθαι χθονὸς
καὶ μὴ σχολὴν ἄγουσαν ἐκδοῦναι τέκνα
ἄλλη φονεῦσαι δυσμενεστέραν χερί.

Ook hier is van toepassing, wat boven reeds bij SOPH. El. 960 en O.C. 87—92 werd opgemerkt; κτανούσιν i.p.v. κτανούσαν is wel geassimileerd door perseveratie van den dat. μοι, ἄγουσαν echter niet.

EUR. Rhes. 448: ἔμοι δὲ φῶς ἐν ἡλίου καταρκέσει
πέρσωντι πύργους ναυστάθμοις ἐπεισπτεσεῖν,
κτλ.

EUR. Tro. 1283: ὥς κάλλιστα μοι

σὺν τῇδε πατρίδι κατθανεῖν πύρου μένῃ.

EUR. fr. 247: ἐν δέ σοι μόνον προφωνῶ, μὴ ἐπὶ δουλείαν ποτὲ
ζῶν ἐκὼν ἔλθῃς παρὸν σοὶ κατθανεῖν ἐλευθέρῳ.

EUR. fr. 319: καὶ νῦν περαινῶ πᾶσι τοῖς νεωτέροις
μὴ πρὸς τὸ γῆρας τοὺς γάμους ποιοῦμένους
σχολῇ τεκνοῦσθαι παῖδας.

EUR. fr. 334: εἰς γὰρ τις ἔστι κοινὸς ἀνθρώποις νόμος
καὶ θεοῖσι τοῦτο δόξαν, ὥς σαφῶς λέγω,
θῆρσιν τε πᾶσι, τέκνα τίκτουσιν φιλεῖν.

EUR. fr. 346: μὴ μοί ποτ' εἴη χρημάτων νικωμένῳ
κακῷ γενέσθαι.

EUR. fr. 660, 6: ἄλλω δ' ἀρέσκει μηδὲν ὑγιὲς ἐκ φρενῶν
λέγοντι πείθειν τοὺς πέλας.

EUR. fr. 773: δεινὸν γε, τοῖς πλουτοῦσι τοῦτο δ' ἔμφυτον
σκαριοῖσιν εἶναι.

- EUR. fr. 785: πῶς δ' ἂν φρονοῖην, ᾧ παρῆν ἀπραγμόνως
ἐν τοῖσι πολλοῖς ἡ ριθμημένῳ στρατοῦ
ἶσον μετασχεῖν τῷ σοφωτάτῳ τύχῃ;
- EUR. fr. 866: οὐ σοι παραινῶ μὴ χανώμενῃ κακὰ
ἐχθροῖσι, σαυτῇ προσβαλεῖν ἀλάστορα.
- AR. Av. 557: καὶ τοῖσι θεοῖσιν ἀπειπεῖν
διὰ τῆς χώρας τῆς ὑμετέρας ἐστὺκόσι μὴ
διαφοιτᾶν.
- AR. Av. 711: καὶ πηδάλιον τότε ναυκλήρῳ φράζει κρεμά-
σαντι καθεύδειν.
- AR. Eccl. 652: σοὶ δὲ μελήσει | . . . λιπαρῷ χωρεῖν ἐπὶ δεῖπνον.
- AR. Lys. 179: ταῖς πρεσβυτάταις γὰρ προστέτακται τοῦτο δρᾶν,
θύειν δοκούσας καταλαβεῖν τὴν ἀκρόπολιν.
- AR. Ran. 691: ἐγγενέσθαι φημὶ χρῆναι τοῖς ὀλισθοῦσιν τότε
αἰτίαν ἐκδοῦσι λῦσαι τὰς . . . ἀμαρτίας.
- AR. fr. 109: εἰ γὰρ ἐμοὶ παύσαμένῳ τοῦ πολέμου γένοιτο
σκάψαι κάποκλάσαι τε καὶ λουσαμένῳ διελ-
κύσαι .

Een zeer groot aantal gevallen van deze dativus-perseveratie bij prozaschrijvers vindt men genoemd door KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 25 en door STAHL, Synt. bl. 643—644. Vergelijk verder voorbeelden uit andere indo-europeesche talen bij BRUGMANN, KVG. bl. 698.

Natuurlijk is het mogelijk bij meer dan een der hierboven genoemde gevallen twijfel te opperen aangaande het assimilatiekarakter van den dat., b.v. EUR. Cycl. 360 (bl. 123), waar men den dat. κλινομένῳ onmiddellijk bij σοι uit vs. 357 zou kunnen trekken. Hetzelfde kan men doen gelden voor de gevallen EUR. Med. 373 en

EUR. Med. 449: σοὶ γὰρ παρὸν γῆν τήνδε καὶ δόμους ἔχειν
κούφως φερούση κρεισσόνων βουλευμάτων,
waar men dan zou kunnen vertalen: 'terwijl het u immers mogelijk is, als gij maar verdraagt . . .' Zoo misschien ook EUR. Rhes. 448 en AR. fr. 109. Maar men kan in deze gevallen ook telkens den bedoelden dat. als subject, althans als praedicatieve bepaling bij het (niet-uitgedrukte) subject beschouwen. De betrekkelijke eenvormigheid der gevallen maakt dit zelfs waarschijnlijk. Een grooter bewijs voor de assimilatie-theorie acht ik het intusschen, dat in vrijwel iden-

tieke gevallen ook de *a c c u s a t i v u s* optreedt, b.v.

EUR. Med. 660: ἀχάριστος ὄλοιθ', ὅτ' ἄρ' ἐπάρεστιν |
μὴ φίλους τιμᾶν καθαρὰν ἀνοί- |
ξαντα κλῆδα φρενῶν·

vgl. Med. 474: ἐμοί τάδ' ἐστὶν ἀσφαλέστατα | σκῆψιν
ἔχοντα δεικνύναι en Med. 815: σοὶ . . . συγγνώμη λέγειν | τάδ'
ἐστί, μὴ πᾶσ' ἔχουσιν, ὥς ἐγώ, κακῶς.

Het voornaamste bewijs echter, dat we den dat. als een assimilatie moeten opvatten, doorgaans ter vervanging van een acc., ligt m.i. in de gevallen, waar dativus en accusativus naast elkaar voorkomen; zoo de hierboven genoemde plaatsen SOPH. El. 960—62; O.C. 87—92; EUR. Med. 1236—39¹.

Tenslotte nog een enkel woord over gevallen als XEN. Mem. III, II, 1: οὐ γὰρ δὴ ἀκούσασί γε τὸ λόγου κρείττον ἐστὶ καταμαθεῖν, waar men uit den samenhang ἡμῖν moet aanvullen. Zooals ik reeds bij de behandeling van de attractio van het relativum (bl. 24 e.v.) betoogde, kan men hier moeilijk — althans formeel — van assimilatie spreken; men zou het een, ongetwijfeld merkwaardige, constructio ad sensum kunnen noemen. Voor zoover ik kan nagaan, is het voorkomen van dergelijke gevallen beperkt tot het jongere proza; bij onze dichters vindt men slechts twee gevallen:

AR. Pax. 1082: ἐξὸν σπείσασα μένοις κοινῇ τῇς Ἑλλάδος ἄρχειν;
SOPH. fr. 513: εἰ μὲν ἦν κλαίουσιν ἰᾶσθαι κάκα . . . ,
ὁ χρυσὸς ἦσσαν κτῆμα τοῦ κλαίνειν ἂν ἦν.

Het vermoeden dringt zich op, dat het een slecht toegepaste analogiewerking zou kunnen zijn. Overigens treedt bij ontbreken van een beantwoordend woord in den hoofdzin meestal de acc. bij den inf. op².

De hierboven met tal van voorbeelden geïllustreerde dativus-assimilatie komt ook anticipeerend eenige malen voor:

EUR. Or. 716: νῦν δ' ἀναγκαίως ἔχει
δοῦλοισιν εἶναι τοῖς σοφοῖσι τῆς τύχης.

AR. Eccl. 26: ἡ θαῖμάτια τάνδρεϊα κλεψάσας λαθεῖν
ἦν χαλεπὸν αὐταῖς;

AR. Plut. 286: ὅντως γὰρ ἐστὶ πλοῦσι τοῖς ἡμῖν ἅπανσιν εἶναι.

¹ Proza-voorbeelden bij STAHL, bl. 644, 1 en KÜHNER—GERTH II, bl. 26.

² STAHL, bl. 645, 2 met nog enkele voorbeelden.

AR. Plut. 516: ἦν ἐξῆς ὅτι ἀργοὶς ὑμῖν τούτων πάντων
ἀμελοῦσιν;

De dat. ἀμελοῦσιν is natuurlijk weer een perseveratiegeval.

In proza b.v. XEN. Cyr. I, 4, 7; PLATO Phaedr. 233a; DEM. LIV, 16.

In zeer vele gevallen vindt de in het voorafgaande beschreven casus-assimilatie niet plaats, maar staat de acc. als (bepaling bij het) subject bij den infinitivus. Ik noem o.a.: HOM. II. I, 542; IV, 341; VI, 529; Od. VI, 60; XVI, 466; AESCH. Ag. 1611; Cho. 410; Eum. 809, 870; SOPH. Ai. 1007; fr. 66; EUR. Alc. 59; El. 1251; Herc. 1335; Med. 660, 744, 815; Or. 1657; Rhes. 108; AP. RHOD. I, 356. Zie nog BRUHN, Anhang bl. 67. STAHL noemt een aantal gevallen op bl. 643, 3; ook bij KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 25 vindt men er eenige geciteerd. Tenslotte spreekt hierover GROENEBOOM in zijn Prometheus-uitgave bij vs. 217, bl. 135. Al deze geleerden noemen ook tal van voorbeelden bij prozaschrijvers.

e - *Bijstellingen of als bijstelling gebruikte nadere bepalingen nemen na een relatieven zin den casus van het relativum aan of worden in den relatieven zin opgenomen in denzelfden casus als het relativum*¹

HAVERS spreekt over deze assimilatie, speciaal wat den nominativus betreft, in Glotta XVI (1927), bl. 107 als: „Nominativ in der Apposition nach einem Relativsatz mit gleichem oder verwandtem Subjekt”. En in zijn Handbuch der erklärenden Syntax (bl. 71) schrijft hij: „Appositionen und erklärende Zusätze hinter einem Relativsatz werden mit Vorliebe in den Kasus des Relativsatzes² gesetzt”. Ook PAUL, Prinz. bl. 309 formuleert in denzelfden geest: „Im Griech. kann sich eine Apposition, wenn sie von dem Nomen, zu dem sie gehört, durch einen Relativsatz getrennt ist, im Kasus nach dem Relativum richten”.

Deze omschrijving is echter te eng. Immers, er komen ook gevallen voor, waarin de in casus geassimileerde appositie binnen den relatieven zin is opgenomen. Ook de omschrijving van KÜHNER—

¹ Vgl. boven bl. 27 en 68.

² Bedoeld zal wel zijn ‚des Relativums’. Een woordperseveratie van het voorafgaande ‚Relativsatz’?

GERTH is te eng, wanneer hij Synt. II, bl. 419 zegt: „Die Apposition zu dem Substantiv, auf welches sich der Adjektivsatz bezieht, wird bisweilen in diesen gezogen, wenn sie hier eine geëigneteren oder nachdrücklicheren Stellung einnimmt”, want hier wordt nu weer geen rekening ermede gehouden, dat de appositie ook na den relatieven zin kan staan, zooals HAVERS het formuleert. In het opschrift van dit gedeelte zijn dan ook beide mogelijkheden opgenomen.

Nu stuit een indeeling in deze twee categorieën op practische moeilijkheden. Het zal duidelijk zijn, dat het voorbeeld PLATO Ap. 41a: εὐρήσει τοὺς ἀληθῶς δικάστας, οἵπερ καὶ λέγονται ἐκεῖ δικάζειν, Μίνως τε καὶ Ῥαδάμανθυς κτλ. gerangschikt zal moeten worden onder de eerste categorie: Bijstellingen nemen na een relatieven zin den casus van het relativum aan¹. Even duidelijk is het, dat HOM. II. VI, 452: κασιγνήτων, οἷκεν πολέες τε καὶ ἐσθλοὶ | ἐν κονίησι πέσοιεν in de tweede categorie thuis hoort, immers, πολέες τε καὶ ἐσθλοὶ staan tusschen subject (οἱ) en verbum (πέσοιεν) in, zijn dus opgenomen in den relatieven zin. Maar EUR. Hel. 306: τὸν ἐλθόντ', ὅστις ἐστὶν ὁ ξένος biedt deze moeilijkheid: is de relatieve zin beperkt tot ὅστις ἐστὶν of behoort ὁ ξένος er ook toe? Nog lastiger maakt het ons EUR. Hec. 771: πρὸς ἄνδρ', ὃς ἀρχεὶ τῆσδε Πολυμήστωρ χθονός, waar Πολυμήστωρ, door perseveratie geassimileerd aan ὃς, nog vóór het laatste woord van den relatieven zin staat, uiterlijk althans.

De verdeeling heeft ook weinig zin. Het eenige, waarom het hier gaat, is dit: de appositie of als appositie gebruikte nadere bepaling neemt onder den invloed van het voorafgaande relativum door perseveratie den casus van dat relativum aan, maar de perseveratie is toch wel niet mogelijk, wanneer ook niet een zekere verbondenheid met het relativum wordt gevoeld, die, uiterlijk gezien, deze appositie maakt tot een deel van den relatieven zin, onverschillig of dit deel nu na den (oorspronkelijken) relatieven zin staat, of in het midden ervan. Van een indeeling, als boven genoemd, die overigens alleen constateerende waarde zou hebben, wordt hier dus afgezien. Wel zullen, ten einde een beter overzicht te krijgen, eerst de nominativus-gevallen gegeven worden, daarna de genitivus-gevallen, enz.

¹ HAVERS wil gevallen als dit onder de ongeconstrueerde nominativi ten gevolge van perseveratie rekenen; zie zijn artikel Zur Syntax des Nominativs, Glotta XVI (1927), bl. 107 en III.

Nominativus-Gevallen

- HOM. II. I, 272: κείνοισι δ' ἄν οὐ τις
τῶν, οἱ νῦν βροτοὶ εἰσιν ἐπιχθόνιοι,
μαχέοιτο. (i.p.v. gen., behoorende bij τῶν).
- HOM. II. VI, 452: κασιγνήτων, οἱ κεν πολέες τε καὶ ἐσθλοὶ
ἐν κονίῃσι πέσοιεν. (i.p.v. gen., bepaling bij
κασιγνήτων).
- HOM. II. VII, 187: ἄλλ' ὅτε δὴ τὸν ἴκανε φέρων ἄν' ὄμιλον
ἅπαντη | ὅς μιν ἐπιγράψας κυνέη βάλε,
φαίδιμος Αἴας, κτλ. (i.p.v. acc., bij-
stelling bij τόν)¹.
- HOM. II. X, 301: κικλήσκετο πάντας ἀρίστους |
ὅσοι ἔσαν Τρώων ἡγήτορες ἡ δέ
μέδοντες. (i.p.v. acc. bij πάντας ἀρίστους).
- HOM. II. XII, 20—22: τεῖχος ἀμαλδῦναι ποταμῶν μένος εἰσαγαγόν-
τες | ὅσοι ἅπ' Ἰδαίων ὀρέων ἄλαδε προρέου-
σιν, | Ῥῆσός θ' Ἐπτάπορός τε Κάρ-
ησός τε Ῥοδῖος τε | Γρήνικός τε
καὶ Αἴσηπος δῖός τε Σκάμαν-
δρος | καὶ Σιμόεις κτλ.
(i.p.v. gen., bijstelling bij ποταμῶν).
- HOM. II. XIX, 167: ὃς δέ κ' ἄν ἦρ οἶνοιο κορυσσάμενος καὶ
ἔδωδῆς | ἄνδρασι δυσμένεεσσι πανημέριος πολε-
μίζῃ, | θαρσαλέον νύ οἱ ἦτορ κτλ.
(i.p.v. dat. bij οἱ).
- HOM. Od. I, 371: ἐπεὶ τό γε καλὸν ἀκούμεν ἔστιν ἄοιδοῦ |
τοιοῦδ', οἷος δδ' ἔστί, θεοῖς ἐν ἀλίγκιος
αὐδῆν. (i.p.v. gen., bepaling bij ἄοιδοῦ; =
Od. IX,4)².
- HOM. Od. II, 120: τᾶν, αἱ πάρος ἦσαν ἐυπλοκάμιδες

¹ AMEIS—HENTZE merken bij dit vers terecht op: „Die Apposition hat sich hier dem Relativum *ὅς* um so leichter angeschlossen, da Aias im folgenden Subjekt ist”.

² Een met deze plaats analoog geval vindt men bij CIC. Pro Lig. 31: *spes est posita . . . in eorum studiis qui a te pro Ligario petunt, tui necessarii*. De nom. *tui necessarii* staat hier in plaats van den gen., zeker door perseveratie van het subject van den relatieven zin *qui petunt*; echter kan hier ook een aesthetisch moment meegewerkt hebben, nl. vermijding van de niet fraaie uit-

- Ἀχαιαί, | Τυρώ τ' Ἀλκμήνη τε
 ἐυστέφανός τε Μυκήνη.
 (i.p.v. gen., bepaling resp. bijstelling bij τάων).
 HOM. Od. III, 408: ἐκδ' ἐλθὼν κατ' ἄρ' ἔζετ' ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοισιν,
 οἱ οἱ ἔσαν προπάροιθε θυράων ὑψηλάων
 λευκοί, ἀποστίλβοντες ἀλείφατος.
 (i.p.v. dat., bepaling bij λίθοισιν).
 HOM. Od. IV, 11: υἱεί δὲ Σπάρτηθεν Ἀλέκτορος ἦγετο κούρην,
 ὃς οἱ τηλύγετος γένετο κράτερος Μεγα-
 πένθεος.
 (i.p.v. dat., bijstelling bij υἱεί).
 HOM. Od. VIII, 14: ὄφρα ξείνοιο πύθησθε
 ὃς νέον Ἀλκινόοιο δαΐφρονος ἵκετο δῶμα
 πόντον ἐπιπλαγχθεῖς, δέμας ἀθανάτοισιν
 ὁμοῖος.
 (in plaats van gen. bij ξείνοιο).
 HOM. Od. VIII, 222: τῶν δ' ἄλλων ἐμὲ φημί πολὺ προφερέστερον
 εἶναι | ὅσσοι νῦν βροτοὶ εἰσιν ἐπὶ χθονὶ
 σῖτον ἔδοντες.
 (in plaats van gen. bij τῶν ἄλλων).
 HOM. Od. XIV, 81: ἔσθιε νῦν, ὦ ξεῖνε, τά τε δμῶεσσι πάρεστιν,
 χοίρε', ἀτὰρ σιάλους κτλ.
 (in plaats van acc. als object van ἔσθιε; men
 kan echter χοίρεα ook als acc. beschouwen).
 HOM. Od. XVI, 77: ἦ ἤδη ἄμ' ἐπηται, Ἀχαιῶν ὃς τις ἄριστος
 μῆται ἐνὶ μεγάροισιν ἀνὴρ καὶ πλεῖστα
 πόρησιν.
 (i.p.v. dat., als object van ἐπηται).
 HOM. Od. XIX, 28: οὐ γὰρ ἀεργὸν ἀνέξομαι, ὃς κεν ἐμῆς γε
 χοίνικος ἄπτηται, καὶ τηλόθεν εἰληλουσθῶς.
 (i.p.v. acc., als bepaling bij ἀεργόν; zie de
 juiste interpretatie door AMEIS—HENTZE in
 hun aant. bij deze plaats).
 HOM. Od. XXI, 54: αἶνυτο τόξον | αὐτῷ γωρυτῷ, ὃς οἱ περίκειτο
 φαεινός.

gangen -orum. Door SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 375 wordt naar aanleiding van deze plaats opgemerkt: „Der Nom. kann statt eines Obliquus durch Angleichung an den nächststehenden Relativsatz eintreten”. Deze verklaring wijst in de richting van het perseveratie-begrip.

(i.p.v.. dat., bepaling bij γωρυτῶ; door de plaatsing wordt de beteekenis van φαεινός wel zeer naar voren geschoven).

HOM. Od. XXIII, 57: καὼς δ' οἱ πέρ μιν ἔρεζον
μνηστῆρες, τοὺς πάντας ἐτίσατο ὧ ἐνὶ οἴκῳ.

(μνηστῆρες i.p.v. acc., weer opgenomen door τοὺς πάντας in den juisten casus. Vergelijk voor dit weder opnemen in den juisten casus boven bl. 100 e.v.).

HOM. Od. XXIII, 270: εἰς ὃ κε τοὺς ἄφικωμαί, οἱ οὐκ ἴσασι θάλασσαν |
ἀνέρες κτλ.

(i.p.v. acc., bijstelling bij τοὺς).

SOPH. Phil. 1328: πελασθεὶς φύλακος, ὃς τὸν ἀκαλυφῆ
σηκὸν φυλάσσει κρυφίως οἴκουρων
ὄφεις.

(i.p.v. gen., bijstelling bij φύλακος).

EUR. Andr. 47: ὃς δ' ἔστι παῖς μοι μόνος, ὑπεκπέμπω
λάθρα.

(i.p.v. παῖδα μόνον, ὃς ἔστι μοι, ὑπεκπέμπω).

EUR. Hec. 771: πρὸς ἄνδρ', ὃς ἄρχει τῆσδε Πολυμήστωρ
χθονός.

(i.p.v. acc., bijstelling bij ἄνδρα).

EUR. Hel. 306: Ἑλένη, τὸν ἐλθόντ', ὅστις ἔστιν ὁ ξένος,
μὴ πάντ' ἀληθῆ δοξάσης εἰρηκέναι.

(i.p.v. acc., bij τὸν ἐλθόντα).

EUR. Hel. 1094: ὦ πότνι' ἡ Δίοισιν ἐν λέκτροις πίτνεις | Ἥρα
κτλ.

(nom. i.p.v. voc. bij πότνια)¹.

EUR. Herc. 257: τοῦδ' ἀνδρὸς ἀνόσιον κάρα
καθαιματώσῃ, ὅστις οὐ Καδμείος ὦν
ἄρχει, κάκιστος, τῶν ἐμῶν, ἔπηλυσ ὦν;
(i.p.v. gen., bepaling bij τοῦδ' ἀνδρός)².

EUR. Herc. 385: ἐδάμασε πῶλους Διομήδεος, | αἱ . . . ἐθόαζον |

¹ Wil men wegens den vorm Ἥρα, die ook voc. kan zijn, geen assimilatie aannemen, dan moet men achter πίτνεις een komma plaatsen.

² Men zou ook οὐ Καδμείος ὦν kunnen beschouwen als geassimileerd aan ὅστις, terwijl deze woorden dan toch een bepaling bij τοῦδ' ἀνδρός zouden zijn; ze lijken echter meer te behooren bij ὅστις . . . ἄρχει.

- κάθαιμα σῖτα γένυσι, χαρμοναῖσιν ἀν- |
δροβρῶσι δ υ σ τ ρ α π ε ζ ο ι ¹.
(i.p.v. acc., bepaling bij πῶλους).
- EUR. Herc. 840: ὥς ἂν γνῶ μὲν τὸν Ἑρας οἶός ἐστ' αὐτῷ χόλος.
(nom. i.p.v. acc. als object bij γνῶ).
- EUR. Herc. 1164: ἤκω σὺν ἄλλοις οἱ παρ' Ἀσωποῦ ῥοὰς μένουσιν ἔνοπλοι γῆς Ἀθηναίων κόροι.
(in plaats van dat. bij ἄλλοις).
- EUR. Hipp. 101: τήνδ', ἣ πύλαισι σαῖς ἐφέστηκεν Κύπρις.
(in plaats van acc., bijstelling bij τήνδε).
- EUR. Ion 321: ἦ δ' ἔθρεφέ με Φοίβου προφῆτις, μητέρ' ὥς νομίζομεν.
(in plaats van acc. als object bij νομίζομεν).
- EUR. Iph. Taur. 39: θύω γάρ | ὅς ἂν κατέλθῃ τήνδε γῆν Ἑλλήν ἀνὴρ.
(in plaats van acc. bij θύω).
- EUR. Tro. 886: ὦ γῆς ὄχημα κάπῃ γῆς ἔχων ἔδραν, ὅστις ποτ' εἰ σύ, δυστόπαστος εἰδέναι, Ζεύς, | προσηυξάμην σε.
(Ζεύς in plaats van den voc. als bijstelling bij ἔχων).
- EUR. Tro. 1135: θάψαι νεκρὸν τόνδ', ὃς πεσὼν ἐκ τειχέων ψυχὴν ἀφῆκεν Ἑκτορος τοῦ σοῦ γόνος, φόβον τ' Ἀχαιῶν κτλ.
(in plaats van den acc., bijstelling bij νεκρὸν τόνδε)².
- EUR. fr. 1036: ἐγὼ γὰρ ὅστις μὴ δίκαιος ὦν ἀνὴρ βωμὸν προσίζει | πρὸς τὴν δίκην ἄγοιμ' ἂν κτλ.
(in plaats van acc. als object bij ἄγοιμι).
- AR. Av. 1576: ὅτι τὸν ἀνθρώπον ἀγχεῖν βούλομαι ὅστις ποτ' ἔσθ' ὁ τοὺς θεοὺς ἀποτειχίσας.
(in plaats van acc., bepaling bij τὸν ἀνθρώπον).
- AR. Nub. 573—74: τὸν θ' ἵππωνώμαν, ὃς ὑπερ|λάμπροις ἀκτίσιν κατέχει | γῆς πέδον, μέγας ἐν θεοῖς |

¹ Vers-indeeling van v. WILAMOWITZ.

² Merkwaardig is, dat de onmiddellijk volgende bijstelling bij νεκρὸν, nl. φόβον Ἀχαιῶν, weer den acc.-vorm vertoont.

ἐν θνητοῖσί τε δαίμων.

(in plaats van acc., bijstelling bij τὸν ἵππο-
νῶμαν).

- AR. Nub. 602—606: (595) ἀμφὶ μοι αὐτε, Φοῖβ' ἄναξ, | Δήλιε,
Κυνθίαν ἔχων |
(597) ὑψικέρατα πέτραν· | ἦ τ' Ἐφέσου μά-
καιρα πάγχρυσον ἔχεις |
(599) οἶκον, ἐν ᾧ κόραι σε Λυδῶν μεγάλως
σέβουσιν· |
(601) ἦ τ' ἐπιχώριος ἡμετέρα θεός, |
(602) αἰγίδος ἡ νίοχος πολιοῦχος
'Αθάνα· |
(603) Παρνασίαν θ' ὅς κατέχων |
(604) πέτραν σὺν πευκαῖς σελαγεῖ, |
(605) Βάκχαις Δελφίσιν ἐμπρέπων, | κωμα-
στῆς Διόνυσος.

Daar de nominativi ἡνίοχος πολιοῦχος 'Αθάνα en κωμαστής Διόνυσος
duidelijk als perseveratie van het relativum ἦ resp. ὅς zijn op te vatten,
zijn deze gevallen niet gelijk te stellen met de op bl. 151 e.v. be-
schrevene van het type: Ζεῦ πάτερ 'Ηελίός τε.

AR. Ran. 427:

καὶ ἐκεκράγει

Σεβῖνον, ὅστις ἐστὶν 'Αναφλάστιος.

(i.p.v. acc., bepaling bij Σεβῖνον)¹.

Tenslotte kan men ook onder deze categorie rangschikken de plaats

EUR. Andr. 889: δοκεῖ μοι ξυγγενοὺς μαθεῖν περὶ
γυναικός, εἰ ζῇ κεῦτυχοῦσα τυγχάνει,
ἦ Σπαρτιάτις Ἑρμιόνη.

Weliswaar heeft er hier geen assimilatie plaats gehad aan een rela-
tivism, maar aan het onderwerp van een el-zin; toch vertoont deze
assimilatie hetzelfde type als de hierboven beschrevene. ἦ Σπαρτιάτις
'Ερμιόνη staat in plaats van een gen., als bijstelling bij ξυγγενοὺς².

¹ VAN LEEUWEN bij deze plaats: „ordo quo collocata sunt verba, effecit ut adiec-
tivism 'Αναφλάστιος per attractionem assimilaretur pronomini ὅστις,
nam proprie dicendum fuerat Σεβῖνον 'Ανοφλάστιον ὅστις ἐστὶν,
Sebinum quemdam Anaphlastium, quisquis ille fuit”.

² Proza-voorbeelden o.a. THUC. III, 68, 3; III, 92, 6; PLATO Ap. 41a; ISOCR.
IV, 44.

Gentivus-Gevallen

- EUR. Ion 1610: οὐ ποτ' ἡμέλησε παίδος ἀποδίδωσί μοι.
(gen. i.p.v. acc., object van ἀποδίδωσι).
EUR. fr. 140: ὅσοι γὰρ εἰς ἔρωτα πίπτουσιν βροτῶν,
ἐσθλῶν ὅταν τύχῳσι τῶν ἐρωμένων,
οὐκ ἔσθ' ὁποίας λείπεται τόδ' ἡ δ ο ν ῆ ς.
(gen. i.p.v. nom., subject van ἔστι) ¹.

Dativus-Gevallen

- AESCH. Suppl. 1051: μετάκοινοι δὲ φίλας ματρὶ πάρεισιν |
Πόθος ἄτ' οὐδὲν ἄπαρνον τελέθει θ έ λ | κ τ ο -
ρ ι Π ε ι θ ο ῖ.
(dat. i.p.v. θέλκτωρ Πειθῶ als mede-subject
van πάρεισιν).
SOPH. El. 1040: εἰρηκας ὀρθῶς ᾧ σὺ πρόσκεισαι κ α κ ῶ.
(dat. i.p.v. acc. κακόν, object van εἰρηκας).
SOPH. Trach. 675: ᾧ γὰρ τὸν ἐνδυτῆρα πέπλον ἀρτίως
ἔχριον ἀργῆτ', οἷος εὐέρου π ό κ ω,
τοῦτ' ἠφάνισται.
(dat. i.p.v. nom. πόκος, subject van ἠφάνισται;
dat πόκω hier voor het gevoel van den dichter
meer in den relatieven zin thuis hoorde, blijkt
uit het neutrum τοῦτο, dat als subject bij
ἠφάνισται fungeert).
EUR. Andr. 92: ἡμεῖς δ' οἷσπερ ἐγκείμεσθ' ἀει
θ ρ ή ν ο ι σ ι κ α ι γ ό ο ι σ ι κ α ι δ α κ ρ ύ -
μ α σ ι
πρὸς αἰθέρ' ἐκτενοῦμεν.
(dat. i.p.v. acc. als object bij ἐκτενοῦμεν).
EUR. Andr. 236: ΕΡ. τί σεμνομυθεῖς κείς ἀγῶν' ἔρχει λόγων,
ὥς δὴ σὺ σῶφρων, τάμα δ' οὐχί σῶφρονα;

¹ Slechts enkele proza-gevallen zijn mij bekend: PLATO Phaed. 66e: καὶ τότε . . . ἡμῖν ἔσται, οὐ ἐπιθυμοῦμέν τε καὶ φάμεν ἐρασταὶ εἶναι, φ ρ ο ν ή σ ε ω ς (i.p.v. φρόνησις); PLATO Hipp. mai. 281c; XEN. An. I, 9, 19. Ofschoon niet geheel gelijk, zou men onder deze categorie ook kunnen rekenen het geval PLATO Conv. 206a: οὐδὲν γε ἄλλο ἐστὶν οὐ ἐρώσιν ἀνθρωποι ἢ τ ο ῦ ἀ γ α θ ο ῦ (i.p.v. τὸ ἀγαθόν); zie HAVERS, Glotta XVI, bl. 111.

- AN. οὐκουν ἐφ' οἷς γε νῦν καθέσθηκας
λόγοις.
(dat. i.p.v. nom.; beteekenis: οὐ σώφρονές
εἰσι λόγοι ἐφ' οἷς κτλ.).
- EUR. Hel. 924: τὴν τ' ἀθλίαν ἔμ', οἷσιν ἔγκειμαι κακοῖς
ῥῦσαι, κτλ.
(dat. i.p.v. gen., afhankelijk van ῥῦσαι).
- EUR. Herc. 238: σὺ μὲν λέγ' ἡμᾶς οἷς πεπύργωσαι λόγοις.
(dat. i.p.v. acc. als object van λέγε).
- AR. Ran. 889: ἕτεροι γάρ εἰσιν, οἷσιν εὐχομαι θεοῖς.
(dat. i.p.v. nom. bij ἕτεροι).
- AR. fr. 583: ἵνα ξυνῶσιν ᾧπερ ἦδεσθον βίῳ.
De dativus βίῳ behoeft geen geassimileerde dat. te zijn, immers
ook bij ξύνειμι staat een dativus, maar waarschijnlijk is βίῳ wél als
dat.-assimilatie gevoeld, gezien de plaatsing in den relatieven zin.

Accusativus-Gevalle

- HOM. II. II, 764: ἵπποι μὲν μέγ' ἄριστα ἔσαν Φηρητιάδαι,
τάς Εὐμηλος ἔλαυνε ποδώκεας κτλ.
(acc. i.p.v. nom., bepaling bij ἵπποι).
- HOM. II. III, 124: Ἴρις δ' αὖθ' Ἑλένη λευκωλένῳ ἄγγελος ἦλθεν,
εἰδομένη γαλόῳ, Ἀντηνορίδαι δάμαρτι,
τὴν Ἀντηνορίδης εἶχε κρείων Ἑλικάων,
Λαοδίκτην, Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος
ἀρίστην.
(acc. i.p.v. dat., als bijstelling, resp. bepaling
bij γαλόῳ).
- HOM. II. IX, 274: μετὰ δ' ἔσσεταί, ἦν τότε ἀπηύρα,
κούρη Βρισηΐος.
(acc. κούρην i.p.v. nom. als subject bij ἔσσεταί¹).
- HOM. II. XI, 636: τοῖσι δὲ τεύχε κυκείῳ ἑυπλόκαμος Ἑκαμήδη,
τὴν ἄρετ' ἐκ Τενέδοιο γέρων, ὅτε πέρσεν
Ἀχιλλεύς,
θυγατέρ' Ἀρσινόου μεγαλήτορος, ἦν οἱ
Ἀχαιοὶ ἐξέλον κτλ.
(acc. i.p.v. nom. als bijstelling bij Ἑκαμήδη).

¹ De meeste editores: κούρη.

HOM. II. XIII, 340: ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείησιν
μακρῆς, ἃς εἶχον ταμεσίχροα.

De acc. staat i.p.v. den dat. als bepaling bij ἐγχείησιν. Volgens AMEIS—HENTZE zou men echter εἶχον moeten vertalen: „hielten gerichtet” en ταμεσίχροας praedicatief daarmede moeten verbinden.

HOM. II. XVI, 261: αὐτίκα δὲ σφήκεσσιν ἐοικότες ἐξεχέοντο
εἰνοδίοις, οὓς παῖδες ἐριδμαίνωσιν ἔθοντες,
αἰεὶ κερτομέοντες, ὃδῳ ἐπὶ οἰκί᾽ ἔχοντα.
(in plaats van dat. bij σφήκεσσιν).

HOM. II. XXIV, 501: ὃς δέ μοι οἷος ἔην, εἴρυτο δὲ ἄστν καὶ αὐτός,
τὸν σὺ πρῶν κτεῖνας ἀμυνόμενον περὶ πάτρης,
Ἔκτορα.
(in plaats van nom. bij ὃς, subject van ἔην
en εἴρυτο).

HOM. Od. I, 69: Κύκλωπος κεχόλωται, ὃν ὄφθαλμοῦ ἀλάωσεν,
ἀντίθεον Πολύφημον, κτλ.
(acc. i.p.v. gen., bijstelling bij Κύκλωπος).

HOM. Od. VII, 94: χρύσειοι δ' ἐκάτερθε καὶ ἀργύρεοι κύνες ἦσαν |
οὓς Ἥφαιστος ἔτευξεν . . | δῶμα φυλασσέμεναι,
ἄθανάτους ὄντας καὶ ἀγήρω
ἦματα πάντα.
(acc. i.p.v. nom., bepaling bij κύνες).

AESCH. Ag. 648: ἐξαγισθέντας
ἄνδρας διπλῇ μάστιγι, τὴν Ἄρης φιλεῖ,
δίλογον ἄτην, φοινίαν ξυνωρίδα.

De accusativi van vers 648 staan in plaats van een dat. en zijn tot stand gekomen door perseveratie van τήν; zij worden beschouwd als bijstelling bij dit τήν.

AESCH. Sept. 553: ἔστιν δὲ καὶ τῷδ', ὃν λέγεις τὸν Ἀρκάδα,
ἄνῃρ ἄκομπος, χεῖρ δ' ὀρᾷ
(acc. i.p.v. dat., bijstelling bij τῷδε).

SOPH. Ai. 1044: τίς δ' ἔστιν, ὄντιν' ἄνδρα προσλεύσεις
στρατοῦ;
(acc. i.p.v. nom., als praedicaat bij τίς ἔστιν).

SOPH. El. 163: (157) ζῶει . . . | ὀλβιος, ὃν ἀκλεινὰ |
γὰρ ποτε Μυκηναίων |
δέξεται, εὐπατρίδαν Διὸς εὐφρονι |
βήματι μολόντα τάνδε γᾶν Ὀρέσταν.

(μολόντα Ὀρέσταν i.p.v. nom., subject van ζώει ὄλβιος).

SOPH. O.C. 56: ὄν δ' ἐπιστεῖβεις τόπον,
χθονὸς καλεῖται τῆσδε χαλκόπους ὁδός, κτλ.
(acc. i.p.v. nom., subject van καλεῖται).

SOPH. O.C. 907: νῦν δ' οὐσπερ αὐτὸς τοῦς νόμους
εἰσῆλθ' ἔχων,
τούτοισι κοῦκ ἄλλοισιν ἀρμοσθήσεται.

(acc. i.p.v. dat.; lees: τούτοις τοῖς νόμοις,
οὐσπερ αὐτὸς ἦλθ' ἔχων, ἀρμοσθήσεται).

SOPH. O.C. 990: ἀλλ' οὐ γὰρ οὗτ' ἐν τοῖσδ' ἀκούσομαι κακὸς
γάμοισιν οὗθ' οὖς αἰὲν ἐμπορεῖς σύ μοι
φόνους πατρώους ἐξονειδίζων πικρῶς.
(acc. i.p.v. dat.; lees: οὗτ' ἐν τοῖσδε γάμοισιν
οὗτ' ἐν φόνοις πατρώοις).

SOPH. Trach. 98: Ἄλιον αἰτῶ | τοῦτο καρῦξαι, τὸν Ἀλκμήνας
πόθι μοι ναίει κτλ.
(τὸν Ἀλκμήνας i.p.v. ὁ Ἀλκμήνας, subject
van ναίει)¹.

EUR. Bacch. 543—44: ἀναφαίνει . . . | . . . Πενθεύς, ὃν Ἐχίων |
ἐφύτευσε χθόνιος, | ἀγριωπὸν τέρας, οὐ φῶ- |
τα βρότειον, φόνιον δ' ὥς | τε γίγαντ'
ἀντίπαλον θεοῖς·

(BRUHN in zijn editie: „Diese Akkusative sind wohl durch Assimilation an ὃν entstanden”. Ze staan in plaats van den nom., als bijstellingen bij Πενθεύς).

EUR. Cycl. 365: χαίρέτω δὲ θυμάτων | ἀποβώμιος, ἃν ἔχει
θυσίαν | Κύκλωψ Αἰτναῖος κτλ.
(acc. i.p.v. dat.; lees: χαίρέτω θυσίᾳ θυμάτων,
ἃν ἔχει).

EUR. El. 857: ἔρχεται δὲ σοὶ | κάρᾳ ᾗ παιδῖξων, οὐχὶ Γοργόνος
φερων, | ἀλλ' ὃν στυγεῖς Αἰγισθόν·
(acc. i.p.v. gen., bepaling bij κάρᾳ).

¹ Ofschoon πόθι interrogativum is, is dit geval toch hier opgenomen, omdat de structuur van den zin geen wezenlijk verschil vertoont met die van een relatieven zin.

EUR. Hel. 382: ὦ μάκαρ πάρθενε Καλλιστοῖ,
 ἄν τέ ποτ' Ἄρτεμις ἐξεχορεύσατο
 χρυσοκέρατ' ἔλαφον Μέροπος Τιτανίδας
 κοῦραν
 καλλοσύνας ἔνεκεν.
 (acc. i.p.v. vocativus; lees: ὦ μάκαρ Καλλιστοῖ
 Τιτανίς τε κοῦρα Μέροπος ἄν κτλ¹).

EUR. I.T. 42: ἃ καινὰ δ' ἤκει νύξ φέρουσα φάσματα,
 λέξω πρὸς αἰθέρ' κτλ.

Ofschoon φάσματα ook zonder in den relatieven zin opgenomen te zijn, accusativus zou zijn geweest, als object van λέξω, is dit geval toch wel hier te vermelden wegens den volkomen gelijken vorm met de overige hier genoemde plaatsen.

EUR. I.T. 64: σὺν προσπόλοισιν, ἃς ἔδωχ' ἡμῖν ἄναξ
 Ἑλληνίδας γυναικας
 (acc. i.p.v. dat., bijstelling bij προσπόλοισιν).

EUR. I.T. 1294: ὃν δ' ἰδεῖν θέλεις
 ἄνακτα χώρας, φρουδος ἐκ ναοῦ συθείς.
 (acc. i.p.v. nom., subject van φρουδος
 <ἐστίν>).

EUR. I.T. 1443: ὃν δ' ἀποκτενεῖν
 δοκεῖς Ὀρέστην ποντίῳ λαβὼν σάλῳ,
 ἥδη Ποσειδῶν χάριν ἐμὴν ἀκύμονα
 πόντου τίθησι νῶτα πορθμεύειν πλάτῃ.
 (acc. i.p.v. dat.; BRUHN teekent aan: „Ergänze
 vorher τούτῳ.”).

EUR. Tro. 42: ἦν δὲ παρθένον
 μεθῆκ' Ἀπόλλων δρομάδα Κασάνδραν
 ἄναξ
 γαμῆβιαίως σκότιον Ἀγαμέμνων λέχος.
 (acc. i.p.v. gen., bepaling bij σκότιον λέχος).

EUR. fr. 771: Μέροπι τῆσδ' ἄνακτι γῆς,
 ἦν ἐκτεθρίππων ἁρμάτων πρῶτην χθόνα
 Ἥλιος ἀνίσχων χρυσέῃ βάλλει φλογί.
 (acc. i.p.v. gen., bijstelling bij γῆς).

Supplem. EUR. bl. 51, 8: ὀρού|σας ἐπ' οἶδμα γαληνεῖ|ας πρυμνήσι
 ἀνάψαι, |

¹ WECKLEIN bij deze plaats.

τὸν ἅ τοῦ ποταμοῖο παρ|θένος Αἴγιν'
ἐτέκνωσε Πη|λέα.

(acc. i.p.v. nom. bij ὀρούσας).

AR. Nub. 863: ὃν πρῶτον ὄβολου ἔλαβον ἡλίας-
τικόν,
τούτου πριάμην σοι Διασίοις ἀμαξίδα.
(acc. i.p.v. gen. pretii)¹.

Het spreekt van zelf, dat er ook vele gevallen zijn aan te wijzen, waarin geen assimilatie heeft plaats gehad, b.v.:

HOM. Od. IV, 828: τοίη γάρ οἱ πομπὸς ἄμ' ἔρχεται, ἦν τε καὶ ἄλλοι
ἄνερές ἡρήσαντο παρεστάμεναι, δύναται γάρ,
Παλλὰς Ἀθηναίη.

Het optreden van de assimilatie ten gevolge van perseveratie van ἦν is hier wel verhinderd door den tusschenzin δύναται γάρ, die immers hetzelfde onderwerp heeft als het voorafgaande ἔρχεται, nl. τοίη πομπός, Παλλὰς Ἀθηναίη. Nog een paar voorbeelden mogen hier een plaats vinden:

SOPH. fr. 342, 6: συμπλάζεται δὲ πλῆθος, οὐχ ὅσον δοκεῖς,
οἱ τῆσδ' ἐρῶσι τῆς ἀποικίας, Φρυγῶν.

EUR. Hel. 318: ἐλθοῦς' ἐς οἴκους, ἦ τὰ πάντ' ἐπίσταται,
τῆς ποντίας Νηρηΐδος ἐκ γόγου κόρης,
πυθοῦ κτλ.

Ook hier is geen assimilatie aan ἦ opgetreden, zooals zoo vaak wél gebeurt, maar is terecht de gen. geplaatst, misschien wel onder de persevereerende werking van den voorafgaanden genitivus τῆς ποντίας Νηρηΐδος.

Het hierboven bl. 127—139 aan talrijke voorbeelden gedemonstreerde assimilatieverschijnsel doet zich slechts voor ten gevolge van perseveratie van den casus van het relativum. Wanneer deze assimilatie ten gevolge van anticipatie tot stand komt, heeft men in feite te maken met het hierboven bl. 99 e.v. beschreven verschijnsel der z.g. attractio inversa. Misschien zal men in het thans volgende geval geen attractio inversa willen zien: SOPH. O.R. 1524: λεύσσει' Οἰδίπου δὲ, |
ὅς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἤδει καὶ κράτιστος ἦν ἀνὴρ, | . . . εἰς ὅσον κλύδωνα δεινῆς συμφοράς ἐλήλυθεν². Ofschoon het niet on-

¹ Prozegevallen: PLATO Prot. 342b; Rep. 402c; XEN. An. I, 1, 6; IV, 4, 2.

² Vgl. EUR. Phoen. 1758—59: λεύσσει', Οἰδίπου δὲ, ὅς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἔγνω καὶ μέγιστος ἦν ἀνὴρ.

mogelijk is, met SCHNEIDEWIN—NAUCK e.a. Οἰδίπους als subject met ἐλήλυθεν te verbinden, is toch de groote afstand tusschen deze woorden hiervoor wel een beletsel. Men kan denken aan een z.g. attractio inversa, maar het is ook mogelijk, den nom. Οἰδίπους ὅδε te beschouwen als een anticepeerende assimilatie aan het relativum ὅς, zóó, dat deze woorden a.h.w. in (de sfeer van) den relatieven zin worden opgenomen. Zoo kunnen we hier dan in plaats van de op bl. 127 e.v. beschreven perseveratie-werking een anticipatie-werking van denzelfden aard zien. Vrijwel identiek schijnen:

HOM. II. VI, 395: θυγάτηρ μεγάλητορος Ἡτίωνος,
Ἡτίων, ὅς ἐναίεν κτλ.¹

EUR. I.T. 1324: καὶ κλύων ἐκφρόντισον
διωγμὸς ὅστις τοὺς ξένους θηράσεται¹.

Ook bij andere bijzinnen kan men deze anticepeerende assimilatie vinden:

SOPH. Ai. 348: προσβλέπειν δ' ἔξεστί σοι
τὰ τοῦδε πράγη καὶ τὸς ὡς ἔχων κυρεῖ.

In den nom. καὶ τὸς kan men een anticepeerende assimilatie zien aan het subject van het volgende κυρεῖ, terwijl de acc. als object van προσβλέπειν verwacht was; immers, καὶ verbindt αὐτὸς met den acc. τὰ πράγη.

SOPH. Ant. 49: φρόνησον, ὦ κασιγνήτη, πατήρ
ὡς νῶν ἀπεχθὴς δυσκλεῆς τ' ἀπώλετο.

De nom. πατήρ in plaats van den acc., in den bijzin opgenomen en geassimileerd aan de nominativi ἀπεχθὴς en δυσκλεῆς..

Een geval, waarin deze anticipatie niet heeft plaats gehad:

HOM. II. I, 300: τῶν δ' ἄλλων, ἅ μοι ἔστι θοῇ παρὰ
νηὶ μελαινῇ, κτλ.

¹ Ondanks de vernuftige oplossing bij WACKERNAGEL, Vorl. I, 56, die in 'Ἡτίων ὅς een haplogie wil zien van 'Ἡτίωνος ὅς; vgl. ook HAVERS, Glotta XVI, bl. 105 en 105 Anm. 1; hij wil den nom. 'Ἡτίων eenvoudig zien als ongeconstrueerde nom. in appositie.

² Lezing van SCHÖNE—KÖCHLY—BRUHN en MURRAY; NAUCK: διωγμόν.

2 - *Gevallen, waarin de perseveratie zuiver formeel werkt*a - DE ENALLAGE ADIECTIVI¹

Onder enallage verstaat men de plaatsing van een adiectivum, dat eigenlijk bij een substantivum in den genitivus behoort, bij het regeerend substantivum, waarvan het adiectivum dan den casus aanneemt, en omgekeerd, of, zooals HAVERS Handb. bl. 91 het algemeener uitdrukt: „... die Erscheinung . . . , dasz der sprachliche Ausdruck für eine Eigenschaftsvorstellung an logisch falscher Stelle auftritt”.

Over dit verschijnsel is voor het Grieksch nog niet uitvoerig gehandeld, voor het Latijn eveneens slechts incidenteel, afgezien dan van het goede, korte overzicht bij SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 459—460. Overigens vindt men het verschijnsel ook niet in het algemeen besproken, zoo vermeldt b.v. BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes im Idg. het niet, evenmin als de Indogermanische Grammatik van H. HIRT. LÖFSTEDT, Syntactica II, bl. 109 e.v. bespreekt vooral de casus-attractie bij *genus* en *genera*, b.v. PETRONIUS 69, 8: *omniū genera avium* (in plaats van *omnia*) en constateert: „Im Grunde handelt es sich nur um eine Art Enallage adiectivi”.

De motieven, waardoor dit verschijnsel optreedt, zijn verschillend: het hoofdbegrip heeft sterken nadruk, waardoor dit ook het bij het geregeerde substantivum behorende adiectivum tot zich trekt²; ook kan — bij dichters — de enallage haar oorsprong vinden in het feit, dat een bepaalde vorm metrisch gemakkelijker te gebruiken is³. Gewoonlijk wordt verder aangenomen, dat voor het gevoel van den hoorder daar, waar enallage optreedt, het regeerende subst. met het afhankelijke subst. in den gen. slechts één begrip vormt, b.v. THUC. I, 8: σκευῇ τῶν ὀπλῶν ξυντεταμμένη, waar σκευῇ τῶν ὀπλῶν dan slechts een omschrijving zou zijn voor τοῖς ὀπλοῖς. Als verklaring van het gebruik bij THUCYDIDES o.a. op deze plaats merkt J. ROS, Die METABOAH als Stilprinzip des Thukydidēs, Nijmegen 1938, bl. 242 op: „Derselbe Übergang entsteht manchmal auch dadurch,

¹ Zie boven bl. 29 en 69.

² HAVERS, Handb. bl. 91 rekent de enallage, althans gedeeltelijk, dan ook tot de ‚emotionale Fehler’, omdat ze berust ‚auf gefühlsmässiger Vordrängung’. Op het psychologisch karakter wijst ook SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 460 en LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 110: „das psychologische Moment hat über das logische gesiegt”.

³ Vgl. SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 460.

dass ein Partizip, das eigentlich zu einem Gen. gehört, in einem anderen Kasus auftritt, und zwar in dem des Wortes, von dem der Gen. abhängt. Das geschieht, wenn in der Struktur des Genitivs die beiden Elemente so zu einer Einheit verschmelzen, dass Nebenbestimmungen beliebig sowohl zum regierenden wie zum abhängigen Begriff treten können oder das Subjekt als der formal bedeutendste Begriff seine Anziehungskraft ausübt, vor der die logische Richtigkeit des Gedankens weicht¹.

In WILAMOWITZ' opvatting van het verschijnsel vindt men niet gesproken over een gevoel van eenheid, maar over eenheid zonder meer, wanneer hij in zijn Heracles-editie bij vs. 468: ἔγκληρα πεδία τὰ μὲν ἄγῃς κεκτημένου opmerkt: „'Die Fluren meines Landes'". Es ist im griech. ein völlig zu Recht bestehendes Sprachgebrauch, dass ein Adjektiv zu dem regierenden Substantiv tritt, auch wenn es dem Sinne nach eigentlich nur zu einem von jenem abhängigen Gen. gehört. Die Rhetorik nennt das Enallage; in Wahrheit kann eine flectirende Sprache kaum anders verfahren. Man macht sich das klar, sobald man sich die Substantiva (door WILAMOWITZ op bl. 115 genoemd) nur zu einem compositum verwachsen denkt. „Himmliche Lebenskraft, Australische Pflanzenwelt . . . ' sind wol verstattet . . . usw."¹

Men heeft in het algemeen het attractie-element bij de beoordeeling van het verschijnsel te veel verwaarloosd. Dit element is ongetwijfeld in de meeste gevallen eveneens aanwezig en vormt, tegenover den psychologischen factor van „gefühlsmässige Vordrängung" (HAVERS) een mechanischen factor. Ros doelt wel hierop in het boven aangehaald citaat („Anziehungskraft"), maar alleen LÖFSTEDT, Synt. II, bl. 110 behandelt deze casus-verwisseling, althans bij *genus* en *genera*, onder het hoofd: „Attraktion und Assimilation"². Omdat echter het attractie-

¹ Deze opmerking is niet geheel juist: de congruentie van adiect. met subst. is doorgaans zuiver formeel, naar den vorm dus; wanneer WIL. zijn composita noemt, zijn dit geen bewijzen, wanneer het gaat om niet-samengestelde woorden, waarin de congruentie formeel niet in orde is.

² Op een andere plaats vindt men echter ook bij WILAMOWITZ een aanwijzing in de richting van perseveratie-opvatting, nl. in zijn verklaring bij Herc. 410: ἔβα δὲ Εὐξείνου ὀδμα λίμνασ (i.p.v. Εὐξείνου): „Wenn ein Nomen von einem anderen abhängt, so pflegt dieses einen adjektivischen Zusatz eher als das im Gen. stehende anzunehmen, auch wenn der Zusatz eigentlich dem Gen. zukommt. Das grammatisch bequemere und nähere überwiegt vor dem logischen Verhältnis". Perseveraties en anticipaties komen immers juist tot stand bij woorden, die niet te ver van elkander staan.

element op louter formeele perseveratie of anticipatie berust (naast het „Vordrängungselement”), worden hier de enallage-gevallen bij onze dichters genoemd onder die casus-assimilaties, waarin geen z.g. logisch moment aanwezig is, maar waarin de perseveratie (en anticipatie) zuiver formeel werkt.

In navolging van BRUHN, Anhang, bl. 7, § 10 wordt een splitsing gemaakt in die gevallen van enallage, waarin het adjectivum uitsluitend bij het van het regeerend substantivum afhankelijke substantivum in den genitivus behoort en die, waarin het adjectivum ook eenigszins kan worden gerekend bij het regeerend substantivum, maar toch hoofdzakelijk in beteekenis met het afhankelijk substantivum in den genitivus moet worden verbonden. Bij de eerste categorie heeft de perseveratie- resp. anticipatiefactor het krachtigst tot de assimilatie bijgedragen, bij de tweede categorie is de assimilatie vergemakkelijkt door het gevoel, dat het adjectivum tot op zekere hoogte ook bij het regeerend substantivum kan worden gerekend.

I – Het Adjectivum behoort uitsluitend bij den Genitivus

I – Perseveratiegevallen

Nominativus:

AESCH. Sept. 346—348: βλαχαὶ δ' αἶματόεσσαί¹ | τῶν ἐπιμασ-
τιδίων | ἄρτι τρεφεῖς βρέμονται.

SOPH. O.C. 687: οὐδὲ . . . κρῆναι μινύθουσιν
Κηφισοῦ νομάδεσς ῥέεθρων.

SOPH. O.R. 1376: ἀλλ' ἡ τέκνων δῆτ' ὄψις ἦν ἐφίμερος,
βλαστοῦσ' ὅπως ἐβλαστε, προσλεύσσειν
ἐμοί;

Accusativus:

AESCH. Eum. 93: σέβει τοι Ζεὺς τὸ κηρύκων σέβας
ὁ ρώμενον βροτοῖσιν εὐπτόμπῳ τύχῃ.

SOPH. Ant. 794: σὺ καὶ τόδε νεῖκος ἀν-
δρῶν ξύναμιον ἔχεις ταραξας.

SOPH. Trach. 670: προθυμίαν | ἄδηλον ἔργου.

¹ GROENEBOOM: „Het in bloed gesmoord krijten”.

AR. Vesp. 36:

φάλλαινα πανδοκεύτρια
ἔχουσα φωνήν ἐμπεπρημένην ὕος¹.

2 – Anticipatiegevallen

Nominativus:

AESCH. Cho. 1067:

ἀνδρὸς βασίλεια πάθη.

SOPH. Trach. 357:

ὁ ῥιπτός Ἰφίτου μόρος.

SOPH. Trach. 527:

τὸ δ' ἀμφινεῖκητον ὄμμα νύμφας
ἔλεινὸν ἀμμένει.

EUR. Andr. 159:

δεινὴ γὰρ Ἡπειρώτις εἰς τὰ τοιαύτα
ψυχὴ γυναικῶν.

EUR. Bacch. 1327:

σὸς δ' ἔχει δίκην | παῖς παιδὸς ἄξιαν μὲν,
ἀλγυνήν δέ σοι.

EUR. Herc. 543:

τὸ Κάδμου δ' ἐπτάπυλον ἔχει κράτος².

Genitivus:

SOPH. Phil. 1123:

οἱμοι μοι, καὶ που πολὺς | πόντου θινὸς
ἔφημένος.

Dativus:

AESCH. Ag. 1510:

λιάζεται δ' ὁμοσπόροις | ἐπιρροαῖσιν
αἱμάτων | μέλας Ἄρης.

AESCH. Eum. 721:

ἦ καὶ πατήρ τι σφάλλεται βουλευμάτων
πρωτοκτόνοισι προστροπαῖς Ἰξίονος;

AESCH. Prom. 602:

Ἥρας | ἐπικότοισι μήδεσι δαμείσα.

AESCH. Prom. 789:

ἦν ἐγγράφου σὺ μνημοσιν δέλτοις φρενῶν.

AESCH. Sept. 1076:

ἀλλοδαπῷ | κύματι φωτῶν.

SOPH. fr. 678, 9:

εἰσέρχεται μὲν ἰχθύων πλωτῷ γένει.

EUR. Bacch. 866:

ὥς νεβρὸς χλοεραῖς | ἐμπαίζουσα λείμακος
ἡδοναῖς.

EUR. Bacch. 1138:

ὕλης ἐν βαθυξύλῳ φόβῳ.

¹ Deze lezing is onzeker; cod. Rav. ἐμπεπρημένην; Ven. ἐμπεπρησμένην; Schol. ἐμπεπρησμένης; VAN LEEUWEN ἐμπεπρημένης.

² WILAMOWITZ, Heracles-commentaar bij deze plaats (bl. 127): „Θηβῶν ἐπτάπυλον κράτος würde sich nach der Analogie von τὰμὰ πεδία γῆς 468 leicht erklären lassen. Härter ist Κάδμου ἐπτάπυλον”.

Accusativus:

- AESCH. Eum. 327: ματρῶον ἄγνισμα κύριον φόνου.
 AESCH. Prom. 855: φεύγουσα συγγενῇ γάμον | ἀνεπιῶν.
 AESCH. fr. 202: φοινικόπεδόν τ' ἐρυθρᾶς ἱερὸν
 χεῦμα θαλάσσης.
 AESCH. fr. 347: ἐπῆμεν τῆς ὁδοῦ τροχὴ λατὸν
 σχιστῆς κελεύθου τρίοδον κτλ.
 SOPH. Ai. 249: θοὸν εἰρεσίας ζυγὸν ἐζόμενον.
 SOPH. O.R. 532: ἦ τοσόνδ' ἔχεις
 τολμῆς πρόσωπον ὥστε κτλ.
 EUR. Andr. 1002: πατρὸς φόνιον δίκην.
 EUR. Hel. 1304: ἀνὰ ποτάμιον χεῦμ' ὑδάτων.
 EUR. Herc. 450: δακρύων ὥς οὐ δύναμαι κατέχειν
 γράϊας ὄσων ἔτι πηγᾶς.
 EUR. Phoen. 100: Κέδρου παλαιὰν κλίμακα.¹
 EUR. Phoen. 1351: ἀνάγετε κωκυτόν, | ἐπὶ κᾶρα τε λευκο-
 πῆχεις κτύπους χεροῖν.
 EUR. Phoen. 1546: δυστυχὲς ἀγγελίας ἔπος.
 EUR. Rhes. 255: τετράπουν | μῖμον ἔχων ἐπὶ γᾶν | θηρός.
 EUR. Suppl. 50: ἐσιδοῦσα . . . | ῥυσὰ δὲ σαρκῶν πολιᾶν
 καταδρύμματα χειρῶν.
 EUR. Suppl. 92: καὶ νᾶς ἐσβολὰς ὀρῶ λόγων.

II – Het Adjectivum behoort bij beide substantiva

I – Perseveratiegevallen

Nominativus:

- SOPH. O.R. 1032: ποδῶν ἄν ἄρθρα μαρτυρήσειεν τὰ σά.

Dativus:

- AESCH. Eum. 292: χώρας ἐν τόποις Λιβυστικοῖς.

Accusativus:

- AESCH. Prom. 110: θηρῶμαι πυρὸς | πηγὴν κλοπαίαν.
 SOPH. Trach. 818: ὄγκον γὰρ ἄλλως ὀνόματος τί δεῖ τρέφειν
 μητρῶον κτλ.
 SOPH. fr. 731, 3: Τυδεὺς ἀνδρὸς αἶμα συγγενὲς πράξας,
 ἐν Ἀργεὶ ξείνος ὦν οἰκίζεται.

¹ WILAMOWITZ bij Eur. Herc. 468: „die Treppe aus altem Cedernholz', nicht ‚die alte Treppe' ”.

- EUR. Herc. 468: ἔγκληρα πεδία τὰ μὰ γῆς κεκτημένος.
 AR. Plut. 46: εἴτ' οὐ ξυνιεῖς τὴν ἐπίνοιαν τοῦ θεοῦ
 φράζουσάν, ὦ σκαιότατε κτλ¹.

2 - Anticipatiegevallen

Nominativus:

- SOPH. Ant. 863: ματρῶαι λέκτρων ἄται.
 SOPH. El. 1390: ὥστ' οὐ μακρὰν ἔτ' ἀμμενεῖ
 τοῦ μὲν φρενῶν ὄνειρον αἰωρούμενον.
 SOPH. O.R. 869: θνατὰ φύσις ἀνέρων.
 SOPH. Trach. 964: λένων γὰρ ἐξόμιλος ἦδε τις βάσις.
 EUR. Alc. 569: ὦ πολύξεινος καὶ ἐλεύθερος
 ἀνδρὸς αἰέ ποτ' οἶκος.
 EUR. Herc. 876: ἀποκίρεται | σὸν ἄνθος πόλεος κτλ.
 Supplem. EUR. bl. 53, 25: [ὁ] λβια Λυκούργου μέλαθρα κλήζεται
 τάδε.

Dativus:

- EUR. I.A. 759: χλωροκόμῳ στεφάνῳ δάφνας.

Accusativus:

- HOM. Od. XIV, 197: λέγων ἐμὰ κήδεα θυμοῦ.
 AESCH. Prom. 1: χθονὸς μὲν εἰς τηλοῦρόν ἤκομεν πέδον.
 AESCH. Sept. 304: ποῖον δ' ἀμείψεσθε γαίας πέδον
 τᾶσδ' ἄρειον κτλ.
 SOPH. Ant. 26: τὸν ἀθλίως θανόντα Πολυνείκους νέκυν.
 SOPH. El. 681: κείνος γὰρ ἐλθὼν εἰς τὸ κλεινὸν Ἑλλά-
 δος | προσχῆμ' ἀγῶνος κτλ.
 SOPH. El. 785: τοῦ μὲν ἐκπίνουσ' αἰεὶ
 ψυχῆς ἄκρατον αἶμα.
 SOPH. O.C. 297: πατρῶον ἄστν γᾶς.
 SOPH. O.C. 1277: κινῆσαι πατρός | τὸ δυσπρόσοιστον
 κᾶπροσῆγορον στόμα.
 SOPH. O.R. 242: ὥς τὸ Πυθικὸν θεοῦ
 μαντεῖον ἐξέφηνεν ἀρτίως ἐμοί.
 EUR. Herc. 410: ἔβα δι' Εὐξείνου οἶδμα λίμνας.

¹ VAN LEEUWEN: φράζοντος, in navolging van COBET.

- EUR. Hipp. 395: θ υ ρ α ῖ α μὲν | φρονήματ' ἀνδρῶν νουθετεῖν.
ἐπίσταται¹.
EUR. Phoen. 30: ἦ δὲ τὸν ἐμὸν ὠδινῶν πόνον
μαστοῖς ὑφεῖτο κτλ.
EUR. Phoen. 1563: τὰ δὲ σώματα νεκρῶν.
EUR. Suppl. 632: τὸ σὸν ἄγαλμα, τὸ σὸν ἴδρυμα | πόλεος.
EUR. Tro. 1: Ἦκω λιπῶν Αἰγαιοῦ ἀλμυρὸν βάθος |
πόντου κτλ.

Vocativus:

- SOPH. Ai. 860: ὦ πατρῷον ἐστίας βάθρον.
SOPH. Trach. 993: ὦ Κηναιά κρηπίς βωμῶν.

Een enallage substantivi vindt men:

- HOM. Od. XI, 85: ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχῇ μητρὸς κατατεθνηκυῖης,
Αὐτολύκου θυγάτηρ μεγαλήτορος
Ἀντίκλεια,

waar θυγάτηρ verbonden is met ψυχῇ, in plaats van eenen. bij μητρὸς. Deze perseveratie kan mede tot stand gekomen zijn door het gevoel, dat ψυχῇ μητρὸς slechts één begrip vormt.

- AESCH. Ag. 325: τοιοῖδε τοί μοι λαμπαδηφόρων νόμοι,
ἄλλος παρ' ἄλλου διαδοχαῖς πληρούμενοι.

WECKLEIN zoekt de verklaring van dezen nom. hierin, dat λαμπαδηφόρων νόμοι één begrip is, zoodat ἄλλος zich grammaticaal aan νόμοι aansluit; daarentegen wijst SCHNEIDEWIN er terecht op, dat het eigenlijk onmogelijk is, ἄλλος παρ' ἄλλου in verband te brengen met λαμπαδηφόρων νόμοι „Fackelläuferordnung”.

Een soort omgekeerde enallage is te zien in:

- AESCH. Suppl. 39: πρίν ποτε λέκτρων | σφετεριζάμενοι
πατραδέλφειαν, | τήνδ' ἀεκόων ἐπιβῆναι.

b - PERSEVERATIE VAN EEN VOCATIVUS²

Deze perseveratie is minder frequent, dan men bij het lezen van BRUGMANN, KVG. bl. 698 zou vermoeden. Slechts de volgende gevallen kan men bij onze dichters vaststellen:

¹ Zie echter WECKLEIN bij deze plaats: „die nicht verschwiegenen (θυραῖα) Gedanken von anderen” (ἀνὴρ steht häufig in den abgeschwächten Sinne von τις).²

² Vgl. boven bl. 29 en 69.

SOPH. Ai. 695: ἰὼ ἰὼ, Πάν Πάν,
ὦ Πάν Πάν ἀλίπλαγκτε . . . φάνηθι.
ἀλίπλαγκτε is praedicatieve bepaling bij φάνηθι en zou dus ἀλίπλαγκτος moeten luiden. De vocativus-vorm is echter begrijpelijk na den viermaal voorafgaanden vocativus Πάν, maar het is een zuiver mechanisch-formeele perseveratie. Hetzelfde kan men vaststellen van
SOPH. Phil. 760: ἰὼ δύστηνε σύ, |

δύστηνε δῆτα διὰ πόνων πάντων φανείς.
De beteekenis is: ὅς ἐφάνης δύστηνος, waar δύστηνος eveneens praedicatieve bepaling is; δύστηνε had dus δύστηνος moeten zijn, maar de perseveratie van het voorafgaande δύστηνε werd wel zeer vergemakkelijkt doordat als praedicatieve bepaling hetzelfde woord δύστηνος optrad, dat nu zuiver formeel aan den voc. δύστηνε werd geassimileerd.

SOPH. Phil. 828: Ὕπν' ὀδύνας ἀδάης, Ὕπνε δ' ἀλγέων,
εὐαές ἡμῖν ἔλθοις.

De voc. εὐαές staat door perseveratie van den tweemaal voorafgaanden vocativus-vorm Ὕπνε, in plaats van εὐαής, dat praedicatieve bepaling is bij ἔλθοις.

Ook anticipeerend komt deze vocativus-assimilatie voor:

AESCH. Pers. 674: ὦ πολύκλαυτε φίλοισι θανών.
(i.p.v. πολύκλαυτος).

EUR. Tro. 1221: σύ τ', ὦ ποτ' οὔσα καλλίνικε μυρίων |
μητὲρ τροπαίων. (καλλίνικε i.p.v. καλλίνικος
door anticipatie van den voc. μητὲρ).

AR. Av. 628: ὦ φίλτατ' ἐμοὶ πολὺ πρεσβυτῶν ἐξ ἐχθίστου
μεταπίπτων.

De voc. φίλτατε behoort nominativus te zijn, maar is geassimileerd aan den voc. μεταπίπτων.

Van alle drie deze voorbeelden kan men zeggen, dat het onmiddellijk aan het geassimileerde woord voorafgaande ὦ, dat als het ware om een vocativus vraagt, ook wel tot het verkeerd gebruiken van den vocativus zal hebben meegewerkt. Dit geldt niet voor THEOCR. XVII, 66: ὁ λβιε, κοῦρε, γένοιο, maar hier is de voc. ὁλβιε i.p.v. ὁλβιος door het onmiddellijk volgen van den voc. κοῦρε volkomen begrijpelijk ¹.

¹ Zie nog de heldere bespreking van deze assimilatie bij WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 308. Vooral bij Latijnsche dichters vindt men talrijke parallellen, b.v. PROPERTIUS I, 8, 17: *sed quocunque modo de me, periura, mereris, | sit Galatea, tuae non*

c - NOMINATIVUS IN PLAATS VAN VOCATIVUS

Van dit verschijnsel eerst eenige anticipatie-gevallen:

HOM. Od. XIX, 406: γ α μ β ρ ὀ ς ἐμός θύγατér τε, τίθεσθ' ὄνομ',
κτλ.

Het possessivum van den eersten persoon (uitgezonderd ἡμέτερος in de verbinding πότερ ἡμέτερε als aanspreking van Ζεύς) heeft nooit een afzonderlijken voc.-vorm bezeten; zoo is de nom. γαμβρός door zuiver mechanisch-formeele anticipatie van ἐμός hieraan geassimileerd. (Vgl. PLAUT. Pers. 765: *oculus meus*, ook persevereerend: Cist. 53: *meus oculus*)¹. Een dergelijk geval is:

EUR. Bacch. 56: ἄλλ' ὦ λιποῦσαι Τρωῶλον ἔρυμα Λυδίας,
θίασος ἐμός, γυναῖκες, κτλ.

Men zou hier θίασος ἐμός ook kunnen opvatten als een bijstelling in den nom. door perseveratie bij λιποῦσαι . . . γυναῖκες, welke nom. veroorzaakt is door de uiterlijke gelijkheid van dezen voc. aan den nom.

AESCH. Cho. 464: ὦ πόνος ἐγγενῆς | καὶ παράμουςος ἄτας |
αἵματόεσσα πλαγά.

πόνος ἐγγενῆς in plaats van πόνε ἐγγενές, door assimilatie aan het volgende παράμουςος . . . πλαγά, uiterlijk gelijk aan een nominativus.

Het Grieksche adiectivum bezat waarschijnlijk geen afzonderlijken vocativus-vorm (WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 307), zoo zou het Homerische φίλος ὦ Μενέλαε den indo-europeeschen toestand kunnen weergeven. Hierop wijst het tamelijk frequente gebruik, juist van φίλος als aanspreekvorm:

HOM. Il. XXIII, 313: ἄλλ' ἄγε δὴ σύ, φίλος, μῆτιν ἐμβάλλεο
θυμῷ

HOM. Od. I, 301: καὶ σύ, φίλος . . . | ἄλκιμος ἔσσο', ἵνα κτλ.

HOM. Od. III, 313: καὶ σύ, φίλος, μὴ δηθὰ δόμων ἄπο τῆλ'
ἀλάλησο.

HOM. Od. VIII, 413: καὶ σύ, φίλος, μάλα χαῖρε.

Bij deze cliché-achtige verbindingen kan men nog aan een perseve-

aliena viae, | *ut te, felici praevecta Ceraunia remo*, | *accipiat placidis Oricos aequoribus*. *Praevecta* staat in plaats van *praevectam*, door perseveratie van den vocativus *periura*. Zoo ook I, 11, 8 en 9. Vgl. verder LÖFSTEDT, Synt. I, bl. 80 en E. HERMANN, Lautgesetz und Analogie, bl. 139.

¹ Zie WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 307; dezelfde in *Mélanges de SAUSSURE*, Paris 1908, bl. 151; HAVERS, Handb. bl. 76.

reerenden invloed van den nom.-vorm σύ denken, zoo ook bij EUR. Andr. 510: κείση δὴ, τέκνον ὦ φίλος aan perseveratie van τέκνον dat immers naar den vorm ook nom. kan zijn; dit is echter onmogelijk bij HOM. Il. XXIII, 627: οὐ γὰρ ἔτ' ἔμπεδα γυῖα, φίλος, κτλ.; HOM. Od. XVII, 17: ὦ φίλος, οὐδέ τοι αὐτὸς ἐρύκεσθαι μενεαίνω (als men hier tenminste geen mechanische anticipatie van αὐτός wil aannemen); HOM. Od. XVII, 415: δὸς φίλος· οὐ μὲν μοι δοκέεις κτλ.; EUR. Cycl. 73: ὦ φίλος¹; EUR. Tro. 267: τί θέσμιον ὦ φίλος Ἑλλάνων; en 1081: ὦ φίλος, ὦ πόσι μοι; AR. Nub. 1168: ὦ φίλος, ὦ φίλος.

GevalLEN, waarin φίλος voorafgaat aan het subject: HOM. Il. XXI, 106: ἀλλά, φίλος, θάνε καὶ σύ; HOM. Il. XXIII, 343: ἀλλά, φίλος, φρονέων πεφυλαγμένος εἶναι; EUR. Andr. 1205: ὦ φίλος, ἔλειπες ἐν δόμοις ἔρημον | γέροντ' ἄπαιδα νοσφίσας²; EUR. Rhes. 367: ὦ φίλος, εἴθε ... | ... πράξας τὰδ' ἐς οἶκον ἔλθοις; Deze vier gevallen kunnen hun vorm φίλος intusschen mede hieraan te danken hebben, dat ze min of meer direct te verbinden zijn met het subject van het volgend werkwoord of een daarbij behoorend participium (HOM. Il. XXI, 106: θάνε καὶ σύ; Il. XXIII, 343: φρονέων πεφυλαγμένος εἶναι; EUR. Andr. 1205: ἔλειπες ... νοσφίσας; EUR. Rhes. 367: πράξας ἔλθοις). In EUR. Rhes. 388: χαῖρ' ἐσθλὸς ἐσθλοῦ παῖ, τύραννε τῆσδε γῆς is het echter onmogelijk, in ἐσθλὸς een anticipatiewerking te zien.

In de thans volgende voorbeelden kan men zich niet aan den indruk onttrekken, dat het op het adjectivum volgende substantivum in den vocativus met nominativus-vorm toch wel ten sterkste zal hebben medegewerkt om ook het adjectivum met een nominativus-uitgang te gebruiken:

AESCH. Cho. 465: ὦ πόνος ἐγγενῆς | καὶ παρὰ μούσος ἄτας |
.... πλαγὰ.

AESCH. Eum. 778: καὶ χαῖρε καὶ σὺ καὶ πολισσοῦχος λεώς.

AESCH. Eum. 998: χαίρετ' ἄστικὸς λεώς.

EUR. fr. 446: ὦ λαμπρὸς αἰθῆρ ἡμέρας θ' ἄγνὸν φάος.

AR. Ran. 342: ὦ Ἰακχε, νυκτέρου τελετῆς φωσφόρος
ἄσθήρ.

¹ Vers 74 luidt echter: ὦ φίλε Βακχεῖε, ποῖ οἰοπολεῖς; waar blijkbaar φίλε door den anticipeerenden invloed van het substantivisch gebruikte Βακχεῖε is ontstaan; vgl. HOM. Il. XXI, 308: φίλε κασίγνητε.

² Dit geval wordt onder reserve geciteerd; de tekst is onzeker.

Afzonderlijk moet vermeld worden

AR. Eccl. 1112: ὦ μακάριος μὲν δῆμος, εὐδαίμων δὲ γῆ,
αὐτὴ τέ μοι δέσποινα μακαριωτάτη.

Adjectivum en substantivum vertoonen beide den nominativus-vorm in plaats van den vocativus, onder invloed van de onmiddellijk volgende verbindingen εὐδαίμων γῆ en δέσποινα μακαριωτάτη.

Ongetwijfeld werd de vocativus van adiectiva ook om redenen van welluidendheid vaak vervangen door den nominativus, getuige HOM. Od. V, 88: τίπτε μοι, Ἑρμεία χρυσόρραπι, εἰλήλουθας,

αἰδοῖός τε φίλος τε;

De vocativus-vorm zou hier een weinig welluidend effect hebben gehad. Toch moet men met AMEIS—HENTZE, die αἰδοῖός τε φίλος τε als appositie bij het subject van εἰλήλουθας beschouwen, hier ook met den persevereerenden invloed van dit subject rekening houden, al is het ook niet uitgedrukt.

Intusschen heeft de vervanging van den vocativus-vorm der adiectiva door den nominativus-vorm ook tot gevolg, dat het subst., waarbij het adi. behoort, door perseveratie eveneens den nom.-vorm vertoont:

EUR. Alc. 569: ὦ πολύξεινος καὶ ἐλεύθερος ἀνδρὸς αἰέ ποτ' οἶκος.

EUR. Hel. 1399: ὦ καινὸς ἡμῖν πόσις.

EUR. Tro. 108: ὦ πολὺς ὄγκος συστελλόμενος.

Afzonderlijk worde hier nog genoemd:

EUR. Andr. 1186: ὦ γάμος, ὦ γάμος, ὃς τάδε δώματα
... ὤλεσας.

De nom. γάμος is hier wel door anticipatie van ὃς tot stand gekomen, een soort 'attractio inversa' dus. Uiterlijk laat zich hiermee vergelijken: HOM. Il. III, 277: Ζεῦ πάτερ. . . | Ἥ ἐλὶός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς κτλ. Bij WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 7 vinden we als verklaring: in gevallen als dit wordt het tweede aangesproken nomen in den nom. geplaatst, wanneer het door ὃς met het eerste verbonden is. TH. BENFEY had ditzelfde geconstateerd in de Rigveda. Het gebruik kan dus beruiste op een bij dergelijke woordverbindingen oer-oude gewoonte. Schijnbaar met deze opvatting in strijd is die van HAVERS, die vroeger (Die neueren Sprachen XXX, 1922, bl. 80) in den nom. 'Ἡέλιος een soort 'Herstellung der syntaktischen Ruhelage' zag, maar in zijn artikel Zur Syntax des Nominativs, Glotta XVI (1927), bl. 103 een andere

opvatting huldigt, nl. dat de taal ‚Übercharakterisierung‘ gaarne vermijdt. Als drijvende factor van dit gebruik ziet hij dan een ‚Bequemlichkeitstrieb‘. WACKERNAGEL constateert dus, w a n n e e r deze nom. i.p.v. voc. voorkomt, H A V E R S, w a a r o m hij voorkomt.

Aan het hier gegeven voorbeeld kan ik er nog een paar van dezen aard toevoegen:

AESCH. Ag. 514: νῦν χαῖρε μὲν χθών, χαῖρε δ' ἡλίου φάος,
ὑπατός τε χώρας Ζεὺς ὁ Πύθιος τ'
ἄναξ.

Toch kan het feit, dat χθών en φάος formeel ook nominativi kunnen zijn, een persevereerende werking hebben uitgeoefend, zoodat ὑπατός Ζεὺς ὁ Πύθιος τ' ἄναξ zich naar den vorm aan χθών en φάος hebben geassimileerd.

EUR. Suppl. 1217: σύ τ' ἀντὶ πατρός, Αἰγιαλεῦ, στρατηλάτης
νέος καταστάς παῖς τ' ἀπ' Αἰτωλῶν μολῶν
Τυδέως κτλ.

Ook in dit geval is het niet noodzakelijk, WACKERNAGELS meening te aanvaarden; men kan nl. in παῖς een formeele perseveratie zien van den nom. στρατηλάτης νέος¹.

AR. Nub. 265: ὦ δέσποτ' ἄναξ, ἀμέτρητ' Ἀθήρ, ὃς ἔχεις . . . ,
λαμπρός τ' Αἰθήρ κτλ.

Ook hier kunnen de voorafgaande nom.-vormen ἄναξ en Ἀθήρ gepersevereerd hebben.

Door het ontbreken van meer voorbeelden is het moeilijk, een definitief oordeel uit te spreken. Het door H A V E R S, Glotta XVI, bl. 104 als ondersteuning gegeven voorbeeld HOM. Il. IV, 189: φίλος ὦ Μενέλαε („es genügte, den Vokativ am Nomen zu charakterisieren“) bewijst niet veel; met evenveel recht kan men de hierboven geciteerde op-

¹ WECKLEINS aantekening bij deze plaats: „παῖς steht auch als Anrede“ is juist, de erbij gegeven parallelplaats XEN. Cyr. III, 3, 20: ὦ Κῦρε καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι is echter niet ter zake, omdat οἱ Πέρσαι evengoeed als voc. kan worden opgevat, daar het lidwoord als oorspronkelijk demonstrativum geen afzonderlijken voc.-vorm kent. Ditzelfde geldt voor SOPH. Phil. 986: ὦ Αἰγυπία χθών καὶ τὸ παγκρατὲς σέλας, eveneens bij deze plaats door WECKLEIN geciteerd. (vgl. H A V E R S, Glotta XVI, bl. 104). Vergelijk nog AR. Av. 30: ὦ ἄνδρες οἱ παρόντες ἐν λόγῳ; AR. Ach. 513: φίλοι γὰρ οἱ παρόντες ἐν λόγῳ en AR. Eccl. 833: φέρε σὺ τὰνάφορον, ὁ παῖς. In dit laatste geval zou men ook van een ongeconstrueerden nom. als ‚benaming‘ kunnen spreken (H A V E R S, ibid. bl. 95 e.v.). WACKERNAGEL wil echter liever denken aan een casus-assimilatie van het subst. aan den als voc. gebruikten nom. van het lidwoord (Vorl. I, bl. 307).

vatting huldigen, dat adiectiva, en vooral φίλος, oorspronkelijk geen voc.-vorm bezaten, getuige ook ἐμός en Lat. *meus*.

Uit de hier gegeven voorbeelden is echter n.m.m. duidelijk, dat men ook bij dit verschijnsel het perseveratie-element niet moet verwaarloozen; zeer zeker heeft ook dit element, naast de vrees voor overmatige karakteriseering, aan de vervanging van den vocativus door den nominativus medegewerkt.

d - CASUS-PERSEVERATIES IN DEN DIALOOG VAN HET DRAMA

Zooals bl. 31 reeds werd aangeduid, is onder deze categorie te brengen de herhaling van een woord of groep van woorden, al of niet met een nadere toevoeging, in denzelfden casus, dien de vorige spreker gebruikte. Dikwijls is het doel, een ironisch of ander affect te uiten, vaak ook is dit gebruik tot eenvoudige echolalie geworden. Het meest frequent zijn zulke casus-herhalingen, voorafgegaan door ποῖος in den overeenkomstigen casus. Deze mogen hier het eerst volgen.

SOPH. O.C. 388: ἸΣ. Ἐγωγε τοῖς νῦν γ', ὦ πάτερ, μαντεύμασιν.

ΟΙ. Ποίοισι τοῦτοίς;

Beteekenis: ποῖα ταῦτα; te vertalen: „wat zijn dat voor”

SOPH. Trach. 427: ΛΙ. ταῦτό δ' οὐχὶ γίγνεται

δόκησιν εἰπεῖν κάξακριβῶσαι λόγον.

ΑΓ. ποῖαν δόκησιν;

Beteekenis: ποῖα δόκησις ἐστίν;

Zou de dat.-perseveratie in het voorafgaande voorbeeld nog in het verband te verklaren zijn, hier is dit reeds moeilijker; de aanvulling: ποῖαν δόκησιν εἰπεῖν geeft te weinig zin.

EUR. Hel. 567: ΕΛ. ὦ χρόνιος ἐλθὼν σῆς δάμαρτος ἐς χέρας.

ΜΕ. ποῖας δάμαρτος; μὴ θίγῃς ἐμῶν
πέπλων.

Uit de verdere woorden van Menelaus: μὴ θίγῃς κτλ. blijkt, dat men hier niet kan vertalen: „van welke vrouw?”; dat zou trouwens in de situatie niet passen, maar dat ποῖας δάμαρτος aldus te verstaan is: „wat, vrouw?”

AR. Ach. 62: ΚΗΡΥΞ. οἱ πρέσβεις οἱ παρὰ βασιλέως.

ΔΙΚΑΙ. ποῖου βασιλέως;

Dat het hier een eenvoudige genitivus-herhaling betreft, is duidelijk uit het ontbreken van παρὰ in de responsie.

- AR. Ach. 109: ΠΡΕΣΒΥΣ. ἀχάνας ὄδε γε χρυσίου λέγει.
ΔΙΚΑΙ. ποί ας ἀχάνας; σὺ μὲν ἀλάζων
εἶ μέγας.
- AR. Ach. 157: ΘΕ. Ὀδομάντων στρατός.
ΔΙΚ. ποί ων Ὀδομάντων; εἰπέ μοι,
τουτί τί ἦν;
τίς τῶν Ὀδομάντων κτλ.
- Uit vs. 158 blijkt, dat het Dik. niet erom te doen is, te weten, wat voor Odomanten het zijn. Ποίων Ὀδομάντων zou men kunnen weer-
geven met: „Klets, loop rond, Odomanten”.
- AR. Ach. 761: ΔΙΚ. οὐδὲ σκόροδα (sc. φέρεις); ΜΕ. ποί α
σκόροδα;
AR. Eq. 32: ΟΙ.Β. κράτιστα τοίνυν τῶν παρόντων ἐστὶ νῶν,
θεῶν ἰόντε προσπεσεῖν του πρὸς βρέτας.
ΟΙ.Α. ποί ον βρέτας;
Beteek.: „ach wat, βρέτας!”
- AR. Eq. 162: ΑΛΛ. τί μ’ ὦ ἀγάθ’ οὐ πλύνειν ἔῃς τὰς
κοιλίας;
ΟΙΚ. ὦ μῶρε ποί ας κοιλίας;
AR. Eq. 1082: ΑΛΛ. . . . ἐξαλέασθαι . . . Κυλλήνην, μή
σε δολώσῃ.
ΔΗ. ποί αν Κυλλήνην;
AR. Lys. 730: ΓΥ. οἵκοι γάρ ἐστιν ἑρία μοι Μιλήσια,
ὑπὸ τῶν σέων κατακαπτόμενα.
ΛΥ. ποί ων σέων; | οὐκ εἶ πάλιν;
AR. Lys. 922: ΜΥ. . . . ψίαθός ἐστ’ ἐξοιστέα.
ΚΙ. ποί α ψίαθος; μή μοί γε.
AR. Lys. 971: ΓΥ. μὰ Δί’ ἀλλὰ φίλη καὶ παγγλυκερά.
ΓΕ. ποί α γλυκερά; μισρὰ μισρὰ
δῆτα κτλ.
AR. Lys. 1178: ΛΥ. τοῖς ξυμμάχοις . . . ἀνακοινώσατε.
ΑΘ. ποί οισιν, ὦ τᾶν, ξυμμάχοις;
AR. Nub. 367: ΣΤΡ. ὁ Ζεὺς δ’ ὑμῖν, φέρε, πρὸς τῆς Γῆς,
οὐλύμπιος οὐ θεός ἐστιν;
ΣΩ. ποί ος Ζεύς; οὐ μὴ ληρήσεις; οὐδ’
ἔστι Ζεύς ¹.

¹ Volledigheidshalve zij hier nog de plaats AR. Nub. 1233 vermeld in de lezing van VAN LEEUWEN: ΠΑ. καὶ ταῦτ’ ἐθελήσεις ἀπομόσαι μοι τοὺς θεούς, / ἵν’ ἂν

AR. Nub. 1337: ΦΕΙ. ἐλοῦ δ' ὁπότερον τοῖν λόγοιν βούλει
λέγειν.

ΣΤΡ. ποίοιν λόγοιν; ΦΕΙ. τὸν κρείτ-
τον' ἢ τὸν ἥττονα;

Uit het antwoord van Pheid., den acc. τὸν κρείττονα, blijkt wel, dat dit geen antwoord is op den gen. ποίοιν λόγοιν, maar dat deze laatste een soort echolalie is van λόγοιν uit vs. 1336.

AR. Plut. 1046: ΧΡΕ. ἔοικε διὰ πολλοῦ χρόνου σ' ἑορακέναι.
ΓΡΑ. ποίου χρόνου, τάλανταθ', ὅς
παρ' ἐμοὶ χθές ἦν;

VAN LEEUWEN: ,quid tempus loqueris!'

AR. Ran. 98: ΔΙ. γόνιμον δὲ ποιητὴν ἂν οὐχ εὖροις ἔτι.
ΗΡ. πῶς γόνιμον; ΔΙ. ὥδι γόνιμον,
ὅστις κτλ.

Dit geval is van denzelfden aard als alle voorafgaande, hoewel men zou kunnen vertalen: ,Hoe vruchtbaar?' Beter lijkt het, te vertalen: ,Wat, vruchtbaar?' En dan als antwoord: ,ja, zó vruchtbaar, dat hij . . .'

AR. Ran. 529: ΖΑ. ταῦτ' ἐγὼ μαρτύρομαι
καὶ τοῖς θεοῖσιν ἐπιτρέπω. ΔΙ. ποί-
οις θεοῖς;

VAN LEEUWEN merkt bij dit vers op: — ποίοις θεοῖς], *non quos-
nam deos dicis vertendum sed quid deos loqueris.*
*Adjectivo pronominali ποῖος in sermone quotidiano sic utitur qui verbum
aliquod, quod bilem sibi moverit, cum amaro risu iterat; eqs.*

AR. Thesm. 30: ΕΥ. ἐνταῦθ' Ἀγάθων ὁ κλεινὸς οἰκῶν τυγχάνει
ὁ τραγωδοποιός. ΜΝ. ποῖος οὗτος
Ἀγάθων;

ΕΥ. ἔστιν τις Ἀγάθων —

AR. Thesm. 874: ΜΝ. Πρωτέως τάδ' ἐστὶ μέλαθρα. ΕΥ. ποίου
Πρωτέως;

ΚΡ. ὦ τρισκακόδαιμον, κτλ.

AR. Vesp. 1202: ΦΙ. ὅτ' Ἐργασίωνος τὰς χάρακας ἀφειλόμην.
ΒΔ. ἀπολεῖς με. ποίας χάρακας;

κελεύσω ἐγὼ σε; ΣΤΡ. τοὺς ποίους θεούς; ΠΑ. τὸν Δία κτλ. De codd. R en V hebben τοὺς niet. Wegens het antwoord van Pasiyas: τὸν Δία enz. is ποίους θεούς m.i. niet als perseveratie te beschouwen. De plaats is overigens door vele editores geëmendecerd en veranderd; zie VAN LEEUWEN bij deze plaats.

AR. Vesp. 1369: ΒΔ. οὐ δεινὰ τωθάζειν σε τὴν αὐλητρίδα
τῶν ξυμποτῶν κλέψαντα; ΦΙ. ποίαν
αὐλητρίδα;

AR. Vesp. 1378: ΦΙ. ὅζος μὲν οὖν τῆς δαδὸς οὗτος ἐφέχει.
ΒΔ. τί λέγεις σύ; ποῖος ὅζος; οὐκ εἶ
δεῦρο σύ;

De overgrootte meerderheid der gevallen waarin ποῖος aldus gebruikt wordt — met perseveratie van casus — vindt men blijkens het voorgaande bij ARISTOPHANES. Het gebruik zal dan ook wel tot de dagelijksche omgangstaal behoord hebben, zooals VAN LEEUWEN in zijn hierboven geciteerde opmerking bij Ran. 529 zegt. Bij prozaschrijvers vindt men dit gebruik van ποῖος natuurlijk bijna niet, tenzij in dialooggedeelten. Merkwaardig is de plaats PLATO Apol. 20d: ἐγὼ δι' οὐδὲν ἄλλ' ἢ διὰ σοφίαν τινὰ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐσχηκα. ποίαν δὲ σοφίαν ταύτην; , waar niet de woorden van den vorigen spreker in casus persevereeren, maar van SOCRATES zelf.

Er zijn intusschen ook gevallen te noemen, waarin ποῖος slechts schijnbaar op deze wijze gebruikt is, met name, wanneer het lidwoord aan ποῖος voorafgaat, b.v.:

EUR. Phoen. 707: ΚΡ. ἃ δ' ἐμποδῶν μάλιστα, ταῦθ' ἤκω φράσω.
ΕΤ. τὰ ποῖα ταῦτα; τὸν λόγον γὰρ
ἄγνοῶ.

Hierna volgt dan, wat Creon wil zeggen: ἦκει τις αἰχμάλωτος Ἀργείων πάρα. Τὰ ποῖα ταῦτα; blijkt hier dus een werkelijke vraag te zijn: ,Wat is dat voor iets?' Zoo ook AR. Ach. 418: τὰ ποῖα τρύχη; (het woord τρύχος komt in het voorafgaande niet voor, wel het synonieme ῥάκιον). Ook hier blijkt uit de volgende woorden: μῶν ἐν οἷς Οἰνεὺς . . . ἠγωνίζετο, dat τὰ ποῖα τρύχη een echte vraag is.

Andere vbb. van denzelfden aard zijn:

AR. Ach. 963: ὁ ποῖος οὗτος Λάμαχος . . . ;

AR. Av. 1233: τί σὺ λέγεις; ποίοις θεοῖς; (zonder lidwoord); antwoord: ἡμῖν, τοῖς ἐν οὐρανῷ θεοῖς.

AR. Nub. 1270: τὰ ποῖα ταῦτα χρήματα; Antwoord: ἀδανείσατο¹. Ook de gevallen, waarin ποῖος alleen staat, niet gevolgd door de her-

¹ Vgl. de opmerking van VAN LEEUWEN bij Ran. 529: ,*Minime conferendi sunt loci ubi praemittitur articulus*: Ach. 418, 963; Nub. 1270'. Dat ook Ar. Av. 1233, ofschoon zonder lidwoord, hierbij behoort, zal VAN LEEUWEN vermoedelijk ontgaan zijn.

haling van een voorafgaand substantivum, maar wèl in den casus van dat subst., berusten niet op perseveratie-werking, b.v.

AR. Thesm. 621: KH. τὸν δεῖνα γιγνώσκεις, τὸν ἐκ Κοθωδικῶν;

KL. τὸν δεῖνα; ποῖον;
 waarop een, geridiculiseerd, antwoord volgt:
 τὸν δεῖνα τὸν τοῦ δεῖνα. Zoo ook:

AR. Vesp. 762: ΦΙ. λέγ' ὃ τι βούλει, πλὴν ἑνός.

ΒΔ. ποιοῦ; φέρ' ἴδω.

Antwoord: ΘΙ. τοῦ μὴ δικάζειν.

Verwant met de ποῖος-gevallen zijn die in vraag-vorm gegoten responsies, waarin het nomen (subst., pron., participium), voorafgegaan door τί of een ander vraag-adverbium, door perseveratie den casus aanneemt van een voorafgaand nomen, b.v.:

AESCH. Prom. 765—66: ΠΡ. γαμὲ γάμον τοιοῦτον ᾧ ποτ' ἀσχαλᾷ.

ΙΩ. θέορτον ἢ βρότειον;

εἰ ῥητόν, φράσον.

ΠΡ. τί δ' ὄντιν'; κτλ.

De accusativi θέορτον en βρότειον lijken mij perseveraties van γάμον, i.p.v. nom.; ὄντιν is dan weer mechanisch aan θέορτον geassimileerd ¹.

EUR. Phoen. 1726: ΟΙ. ἰὼ ἰὼ, δεινὰ δειν' ἐγὼ τλάς.

ΑΝ. τί τλάς; τί τλάς;

WECKLEIN merkt bij deze plaats terecht op: „Was soll dein, Was nützen deine Klagen?”

AR. Lys. 193: ΚΑ. εἰ λευκὸν ποθεν | ἵππον λαβοῦσαι τόμιον ἐκτεμοίμεθα; |

ΜΥ. ποῖ λευκὸν ἵππον;

Beteekent ongeveer: „Wat moet dat met een wit paard?” VAN LEEUWEN eenigszins anders in zijn commentaar bij deze plaats: ποῖ] *quorsum istud? Ea quae alibi adiectivi* ποίου, *nunc huius adverbii est vis, poterat enim Lysistrata eodem sensu dicere:* ποῖον ἵππον!

AR. Lys. 383: Α. μῶν θερμόν ῃν; | Β. ποῖ θερμόν;

AR. fr. 125: Α. ἀλλ' ἢ παραφρονεῖς; Β. κριβανίτας ᾧ τέκνον.

Α. τί κριβανίτας; Β. πάνυ δὲ λευκοῦς ᾧ τέκνον.

¹ In dezen eenigszins fellen dialoog een ellipse aan te nemen, zooals Prof. GROENEBOOM wil doen in zijn aantekening bij deze plaats: τί δ' (ἐρωτᾷς) ὄντιν (γάμον γαμῆ) is m.i. in de situatie niet passend en gezocht.

Ofschoon het fragment geen geheel vormt, — de woorden van B zijn vrij duister — kan men toch met vrij groote zekerheid den acc. κριβανίτας in vs. 2 een echolalische casus-herhaling noemen van hetzelfde woord in vs. 1.

Nu volgen nog eenige op zichzelf staande woord-herhalingen in den dialoog, die tengevolge van perseveratie ook den casus van het herhaalde woord hebben aangenomen. Dit zijn gevallen, waarop OERTEL doelt in zijn bekend artikel IF. XXXI, bl. 62. Het meest merkwaardige geval is de ook door OERTEL aangehaalde plaats

SOPH. El. 1036: ΗΛ. ἀλλ' οὖν ἐπίστω γ', οἱ μ' ἀτιμίας ἄγεις.

XP. ἀτιμίας μὲν οὖ, προμηθίας δὲ σοῦ.

Door de persevereerende werking van den gen. ἀτιμίας gebruikt SOPHOCLES in plaats van het verwachte εἰς ἀτιμίαν en εἰς προμηθίαν ook den genitivus.

Ook de genitivi in SOPH. Phil. 977: ΦΙ. ἄρ' Ὀδυσσέως κλύω; ΟΔ. Ὀδυσσέως, σάφ' ἴσθ', ἐμοῦ γ', ὃν εἰσορᾷς wil ik aan perseveratie toeschrijven, ofschoon SCHNEIDEWIN—NAUCK in hun editie opmerken: ,Ὀδυσσέως, ergänze κλύεις'. Deze aanvulling zou doeltreffend zijn, wanneer de genitivus ἐμοῦ niet volgde; nu lijkt het beter, aan een mechanisch-formeel genitivus-perseveratie te denken, in plaats van een nominativus.

Slechts één geval, en dan nog zeer dubieus, kan men bij EURIPIDES vinden, nl.

Herc. 557: ΗΡ. κοῦκ ἔσχευ αἰδῶ τὸν γέροντ' ἀτιμάσαι;

ME. αἰδῶ γ'; ἀποικεῖ τῇσδε τῆς θεοῦ πρόσω.

Maar dit is de lezing van SCALIGER en NAUCK; de codd. hebben αἰδώς γ' (L) of αἰδώς δ' (P). Is de lezing van SCALIGER—NAUCK juist, dan zou ik er de voorkeur aan geven αἰδῶ γ' te interpungeeren, liever dan αἰδῶ γ'; de beteekenis lijkt mij dan te zijn een minachtend uitgesproken: ,schaamte!' (dat kun je net denken).

De gevallen bij ARISTOPHANES zijn kennelijk door omgangstaal en volkshumor geïnspireerd.

AR. Ach. 431: ΕΥ. οἷδ' ἄνδρα, Μυσὸν Τήλεφον. ΔΙ. ναί,

Τήλεφον·

Beteekent ongeveer: ,o ja, Telephus'.

AR. Ach. 963: ΘΕ. ἐκέλευε Λάμαχος σε . . . | μεταδοῦναι τῶν

κιχλῶν, |

τριῶν δραχμῶν δ' ἐκέλευε Κωπῆδ' ἔγχελυν.

ΔΙ. ὁ ποῖος οὗτος Λάμαχος τήν ἐγ-

χελευν;

Beteekent ongeveer: „Wat is dat voor iemand, die Lamachus met zijn aal?”

AR. Av. 1233: ΠΕ. . . . τί σὺ λέγεις; ποίοις θεοῖς;

ΙΡ. „ποιοισιν!”— ἡμῖν, τοῖς ἐν οὐρανῷ θεοῖς!

Beteekenis: „Hoor nu eens, ποίοισιν!”¹

AR. Eccl. 90: ΓΥ. ἵνα | πληρουμένης ξαίνοιμι τῆς ἐκκλησίας.

ΠΡ. πληρουμένης, τάλαινα;

Het is onnoodig, aan te vullen tot: ἵνα πληρουμένης ξαίνοις τῆς ἐκκλησίας Πληρουμένης als een soort verwonderd, niet-begrijpend na-bouwen spreekt veel directer.

AR. Eccl. 764: ΓΕΙ. τί δ’; οὐχὶ πειθαρχεῖν με τοῖς νόμοις δεῖ;

ΦΕΙ. ποίοισιν, ὧ δύστηνε; ΓΕΙ. τοῖς δεδογμένοις.

ΦΕΙ. „δεδογμένοισιν!”

Hiervoor geldt het bij Av. 1233 gezegde².

AR. Eq. 416: ΑΛΛ. ἀπομαγαλιάς σιτούμενος . . .

ΠΑ. ἀπομαγαλιάς ὥστερ κύων;

AR. Eq. 703: ΠΑ. ἀπολῶ σε νῆ τὴν προεδρίαν τὴν ἐκ Πύλου.

ΑΛΛ. ἰδοὺ προεδρίαν. Een volkomen formeele woordherhaling in den acc., met hoonende bijbeteekenis, zooals uit de verdere woorden van den spreker blijkt (οἶον ὄψομαι σ’ ἐγὼ | ἐκ τῆς προεδρίας ἔσχατον θέωμενον). Beteekenis: „ha, ha, προεδρίαν!”

Volkomen identiek, en daarom hier geciteerd, is:

AR. fr. 198: Α. ἀλλ’ εἰ σορέλλη καὶ μύρον καὶ ταινίαι.

Β. ἰδοὺ σορέλλη.

AR. Nub. 1378: ΦΕ. οὐκ οὐν δικαίως, ὅστις οὐκ Ἐυριπίδην ἐπαινεῖς,

σοφώτατον; ΣΤ. σοφώτατον γ’ ἐκείνον;

De acc.-perseveratie is hier zonder meer duidelijk, i.p.v. σοφώτατος γ’ ἐκεῖνος ἔστιν; onnoodig is het, ἐπαινῶ aan te vullen; het ironisch karakter van den uitroep gaat dan nl. verloren.

¹ Interpunctie van VAN LEEUWEN. Zou men ποίοισιν; lezen, dan wordt het geval eenigszins anders.

² VAN LEEUWEN wil ποίοισιν vertalen: „quid leges loqueris?” Dan zou men ποίοισιν als een dativus-perseveratie van τοῖς νόμοις moeten opvatten. Dit lijkt mij onjuist, ποίοισιν is werkelijk een vraag, waarop door τοῖς δεδογμένοις antwoord wordt gegeven.

Tenslotte vermeld ik nog twee gevallen van mechanisch-formeele casus-perseveratie, zonder dat het woord, welks casus persevereert herhaald wordt:

- AESCH. Ag. 1075—1077: KA. πρὸς ποίαν στέγην;
 XO. πρὸς τὴν Ἀτρειδῶν. . . .
 KA. μισόθεον μὲν οὖν, πολλὰ
 συνίστορα, . . . ἄνδρο-
 σφαγεῖον καὶ πεδορραν-
 τήριον.

De acc. (i.p.v. nom.) lijkt mij hier het best te verklaren als formeele assimilatie aan στέγην, welke acc. juist in den dialoog des te gemakkelijker wordt volgehouden, ook wegens het ontbreken van een copula.

- SOPH. O.C. 1160: ΘΗ. Φασίν τιν' ἄνδρα . . . | προσπεσόντα
 πῶς | βωμῷ καθῆσθαι . . . |
 ΟΙ. ποδαπὸν; τί προσχρήζοντα
 τῷ καθήματι;

De levendigheid van den dialoog doet den acc. persevereeren; het is dan ook onnoodig en schaadt deze levendigheid, een aanvulling te construeeren, b.v. ποδαπὸν ἄνδρα φασίν καθῆσθαι; enz. Het partic. προσχρήζοντα ontstaat trouwens na προσπεσόντα gemakkelijker dan προσχρήζων.

e - ASSIMILATIE VAN αὐτός AAN EEN VOLGEND SUBSTANTIVUM TEN GEVOLGE VAN ANTICIPEERENDE PERSEVERATIE

In het algemeen gedeelte is op bl. 69 reeds over deze assimilatie, type: μὴ ἡμᾶς αὐταῖς ταῖς τριήρεσι καταδύσῃ¹ gesproken. WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 57 merkt op, dat dit onlogische gebruik zóó vast is geworden, dat het niet meer als onlogisch gevoeld wordt². Men mag er dus geen eigenlijke 'fout' meer in zien, doch alleen een, oorspronkelijk foutieve, assimilatie: αὐταῖς ταῖς τριήρεσι staat in de beteekenis van: αὐτοὺς ταῖς τριήρεσι; 'ons zelf met de schepen', zooals door WACKERNAGEL op overtuigende wijze uiteengezet wordt. Het is in den grond een louter formeele assimilatie: „Weil . . . das αὐτός in seiner Beziehung nicht mehr richtig verstanden wurde, hat

¹ XEN. An. I, 3, 17.

² Dit blijkt wel zeer duidelijk door de plaatsing van de praepositie σύν bij XEN. Cyr. II, 2, 9: ὁ δὲ νεανίας. . . εἶπετο τῷ λοχαγῷ σύν αὐτῷ τῷ θώρακι καὶ τῇ κοπίδι.

man es gedankenlos dem folgenden Dative angeglichen" (WACKERNAGEL, t.a.p. bl. 58).

Eerst volgen thans de gevallen, waarin alleen casus-assimilatie heeft plaats gehad.

HOM. II. IX, 194: ταφών δ' ἀνόρουσεν Ἀχιλλεύς | αὐτῇ σὺν φόρμιγγι.

HOM. II. XI, 699: τέσσαρες ἀθλοφόροι ἵπποι αὐτοῖσιν ὄχεσφιν.

HOM. II. XIV, 498: ἀπήραξεν δὲ χαμάζε | αὐτῇ σὺν πῆληκι κάρη.

HOM. II. XXIII, 8: ἄλλ' αὐτοῖς ἵπποισι καὶ ἄρμασιν ἄσσον ἰόντες | Πάτροκλον κλαίωμεν.

HOM. Od. VIII, 186: ἦ ῥα, καὶ αὐτῷ φάρει ἀναΐξας λάβε δίσκον¹.

HOM. Od. XIII, 118: Ὀδυσσῆα ἄειραν | αὐτῷ σὺν τε λίνῳ καὶ ῥήγῃ.

SOPH. Ai. 27: εὐρίσκομεν | λείας κατηναρισμένας | ἐκ χειρός, αὐτοῖς ποιμνίων ἐπιστάταις.

SOPH. fr. 781: ἐδέξατο ῥαγεῖσα Θηβαία κόνις αὐτοῖσιν ὄπλοις καὶ τετρωρίστῳ δίφρῳ.

EUR. Ion 32: λαβὼν βρέφος αὐτῷ ξὺν ἄγγει σπαργάνοισί θ' οἷς ἔχει ἔνεγκε.

AR. Eq. 849: οὐ γάρ σ' ἐχρῆν ταύτας ἔαν αὐτοῖσι τοῖς πόρπαξιν ἀνατεθῆναι.

Het spreekt van zelf, dat in vele gevallen ook numerus-assimilatie moest volgen. Er is één singularis-geval:

HOM. II. VIII, 24: αὐτῇ κεν γαίῃ ἐρύσαιμ' αὐτῇ τε θαλάσση. i.p.v. (ὕμᾱς αὐτοῦς) (τῇ) γαίῃ κτλ.²

Gevallen van pluralis-assimilatie:

¹ Deze plaats is wellicht niet zoo overtuigend; men zou kunnen aannemen, dat αὐτῷ uitsluitend gedacht is als bepaling bij φάρει. Zonder de groote massa gevallen echter, waarin αὐτός eigenlijk niet bij het volgend substantivum behoort, zou het gebruik van αὐτῷ op deze plaats toch wel niet mogelijk zijn.

² Een der 'vielen blöden Erklärungen' waarop WACKERNAGEL, t.a.p. bl. 58 doelt, is zeker die van AMEIS—HENTZE, die bij deze plaats opmerken: „αὐτῇ γαίῃ, soziativer Dativ mit αὐτός, mit der Erde selbst, d.i. mitsamt der Erde, gehört zu dem zu ergänzenden Objekt ‚εὐχ' und ist gedacht: in ungelöster Verbindung mit der Erde“.

als subject van εἶδοντο, dat een dergelijk emphatisch subject niet verdraagt, in verband met de aan vers 278 voorafgaande woorden: ἀμφὶ δὲ νῆες | σμερδαλέον κονάβησαν αὐσάντων ὑπ' Ἀχαιῶν. De tegenstelling tot deze woorden ligt niet in εἶδοντο maar in ὀρίνθη θυμός; met deze woorden moet men Τρῶες dan ook verbinden.

Hier mogen nog een paar gevallen vermeld worden, waar niet de nom. pendens is gebruikt, maar de juiste accusativus:

Hom. II. VI, 425: μητέρα δ', ἣ βασίλευεν . . . ,
τὴν ἐπεὶ ἄρ' δεῦρ' ἤγαγε κτλ.

Hom. II. XVIII, 444: κοῦρην, ἣν ἄρα οἱ γέρας ἔξελον υἷες
Ἀχαιῶν,
τὴν ὅψ' ἐκ χειρῶν ἔλετο κρείων Ἀγαμέμνων.

Nominativi absoluti, waartoe ook de perseveratie-factor meegewerkt heeft, vindt men op de volgende plaatsen:

Hom. II. V, 135: Τυδείδης δ' ἑξαῦτις ἰὼν προμάχοισιν ἐμίχθη·
καὶ πρὶν περ θυμῷ μεμῶς Τρώεσσι
μάχεσθαι,
δὴ τότε μιν τοῖς τόσσον ἔλεν μένος, κτλ.

AMEIS—HENTZE teekenen aan: „δὴ τότε μιν ἔλεν: nach dem Partiz. im Nom. ein Anakolouth“. Misschien onbewust wordt hier toch een aanwijzing in de richting van de juiste verklaring gegeven: μεμῶς heeft den nom. van Τυδείδης overgenomen door perseveratie, terwijl de acc. juist zou zijn. (In dat geval was μιν overbodig geweest). Bij de hier aangenomen, ook door DINDORF—HENTZE aanvaarde, interpunctie is een andere verklaring moeilijk te geven, al zou men met HAVERS er op kunnen wijzen, dat μεμῶς hier ook het karakter van een nom. absolutus vertoont ¹.

Het volgende geval moet een weinig uitvoeriger geciteerd worden:

HOM. II. VI, 510: ὥς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος, ἀκοστήσας ἐπὶ
 φάτνῃ,
 δεσμὸν ἀπορρήξας θεῖῃ πεδίῳιο κροαίνων,
 εἰωθὼς λούεσθαι ξυρρεῖος ποταμοῖο,
 κυδιῶν· ὕψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται

¹ VAN LEEUWEN, WIDMANN, BRUYN—SPOELDER en wellicht nog andere editores nemen de volgende interpunctie aan: *Τυδείδης... ἐμίχθη, καὶ πρὶν... μεμῶς... μάχεσθαι*. De tegenstelling *μεμῶς... μάχεσθαι* en... τότε μιν ἔλεν μένος verliest op deze wijze aanzienlijk aan kracht.

ὦμοις ἀίσσονται· ὁ δ' ἀγλαΐῃφι πεποιθώς,
ρίμφα ἔ γοῦνα φέρει κτλ.¹

Weer vindt men bij AMEIS—HENTZE de opmerking, dat ῥίμφα ἔ γοῦνα φέρει na den nominativus πεποιθώς ‚ein Anakoluth in lebhafter Darstellung' is. Het juiste over deze plaats vindt men echter bij HAVERS, IF. XLIII, bl. 256: „Zur Erklärung des konstruktionslosen Partizips ὁ δ' ἀγλαΐῃφι πεποιθώς — aufgenommen durch ῥίμφα ἔ γοῦνα φέρει — beachte die von demselben Subjekt (ἵππος) im vorhergehenden ausgesagten Partizipien ἀκοστήσας, ἀπορρήξας, κροαίνων εἰωθώς, κυδιών". De nominativus πεποιθώς (in plaats van den accusativus, waarbij ἔ weer overbodig zou zijn geweest, vgl. het vorige voorbeeld) is veroorzaakt door de formeel-persevereerende werking van de talrijke voorafgaande participia in den nominativus. Daarenboven kan men vaststellen, dat de nominativus hier mede tot stand is gekomen door een streven naar emphasis en door z.g. Interessensverschiebung (nom. absolutus), zie boven bl. 33.

HOM. Il. IX, 357—58: νῦν δ' ἐπεὶ οὐκ ἐθέλω πολεμίζεμεν Ἑκτορι δῖω
αὔριον ἱρὰ Διὶ ῥέξας καὶ πᾶσι θεοῖσιν,
νῆήσας ἐν νῆας, ἐπὴν ἄλαδε προερεύσσω,
ὄψεαι, ἣν ἐθέλησθα κτλ.

De nominativi ῥέξας en νῆήσας vinden hun verklaring wel in de perseveratie- resp. anticipatiewerking van het subject van ἐθέλω en προερεύσσω; in plaats van den te verwachten eersten persoon in den hoofdzin treedt dan een tweede persoon op, ‚mit leichtem Anakoluth', zooals door AMEIS—HENTZE bij deze plaats wordt opgemerkt.

AESCH. Cho. 786: πρὸ . . . ἐχθρῶν | τὸν ἔσωθεν μελάθρων, Ζεῦ,
θές, ἐπεὶ νιν μέγαν ἄρας,
δίδυμα καὶ τριπλᾶ παλίμ-
ποινα θέλων ἀμείψει.

Terecht merkt WECKLEIN in zijn editie bij deze plaats op: „ἄρας, als ob folgen sollte: ‚wirst du zwei- und dreifachen Dank ernten'". Het is duidelijk, dat deze nominativus door perseveratie van het subject van θές ontstaan is, in plaats van den accusativus, dien men als object van ἀμείψει kon verwachten.

AESCH. Eum. 100: (95) ἐγὼ δ' ὕφ' ὕμῶν ὦδ' ἀπητιμασμένα
ἄλλοισιν ἐν νόμοισιν, ὥς μὲν ἔκτανον
ὄνειδος ἐν φθιτοῖσιν οὐκ ἐκλείπεται,

¹ Dezelfde verzen herhaald Il. XV, 263—268.

αἰσχροῶς δ' ἄλῶμαι· προυννέπω δ' ὑμῖν ὅτι
 ἔχω μεγίστην αἰτίαν κείνων ὑπο·
 (100) παθοῦσα δ' οὕτω δεινὰ πρὸς τῶν φιλάτων,
 οὐδεὶς ὑπέρ μου δαιμόνων μηνίεται,
 κατασφαγείσης πρὸς χερῶν μητροκτόνων.

WECKLEIN noteert bij vs. 95: „ἀπητιμασμένη, als wenn ὀνειδίζομαι, wie 100 παθοῦσα, als wenn οὐδεμίας τιμωρίας τυγχάνω folgte”. Met deze verklaring is echter niet alles gezegd. Zeker is een anakolouth in den mond van (de schim van) Clytaemnestra niet vreemd, nu zij haar hoonende woorden over het koor komt uitstorten. Maar de nominativus ἀπητιμασμένη is toch nog in zekeren zin te verbinden met het subject van ἄλῶμαι, al is de zin dan ook onderbroken door ὀνειδος οὐκ ἐκλείπεται, waarvóór de dat. ἐμοί ἀπητιμασμένη correcter was geweest. Den nom. παθοῦσα echter moet men als een nom. absolutus beschouwen (i.p.v. gen., vgl. κατασφαγείσης vs. 102), mede veroorzaakt door perseveratie van den nom. ἀπητιμασμένη, waarbij ook de neiging tot parallelisme zal hebben medegewerkt. Evenals bij den nom. in het vorige voorbeeld zou men overigens in verband met de emphatische plaatsing van den nom. παθοῦσα ook van een emphatischen nominativus kunnen spreken.

Ongeveer van denzelfden aard is:

AESCH. Eum. 480: αὗται δ' ἔχουσι μοῖραν οὐκ εὐπέμπηλον,
 καὶ μὴ τυχούσαι πράγματος νικηφόρου,
 χώρᾳ μεταὔθις ἰδὺς ἐκ φρυγαμάτων
 πέδοι πεσῶν ἄφερτος αἰανῆς νόσος.

Ook hier kan men van een nom. abs. spreken; de nom. τυχοῦσαι is echter zeker ook te danken aan een casus-perseveratie van αὗται δ' ἔχουσι.

SOPH. O.R. 60: νοσεῖτε πάντες, καὶ νοσοῦντες — ὥς ἐγὼ
 οὐκ ἔστιν ὑμῶν ὅστις ἐξ ἴσου νοσεῖ.

Zoowel SCHNEIDEWIN—NAUCK als FRAENKEL—GROENEBOOM meenen in hun commentaar, dat men νοσοῦντες moet aanvullen: καὶ νοσοῦντες οὐ νοσεῖτε ἐξ ἴσου. Men moet echter ook hier veeleer van een nom. abs. spreken, waarvan het ontstaan vergemakkelijkt werd door de perseveratie van πάντες. HAVERS, Glotta XVI, bl. 123 noemt dit geval ook onder de nominativi absoluti; door de verplaatsing der belangstelling is dan numerus-wisseling veroorzaakt. (sing. οὐκ ἔστιν ὅστις i.p.v. plur.). Deze numerus-wisseling kan ik niet aanvaarden evenmin

als de gelijkstelling van dit geval met CALPURNIUS PISO, fr. 27¹. De beteekenis lijkt eenvoudig te zijn: „gij lijdt allen, en ondanks uw lijden — niemand uwer lijdt zoozeer als ik”. De nom. νοσοῦντες staat dus wel voor νοσοῦντων. Men zou ook kunnen aannemen, dat een met καὶ νοσοῦντες begonnen zin, waarin νοσοῦντες dan attribueert bij het subject van dien zin zou zijn, niet is afgemaakt en in plaats daarvan een geheel andere zin met anderen inhoud is getreden (οὐκ ἔστιν κτλ.), wat mij echter minder waarschijnlijk lijkt.

EUR. Herc. 185: Φολόην ἐπελθὼν
 ἐρωτῇ τὴν ἄνδρ’ ἄριστον ἐγκρίνειαν ἄν,
 Δίφφυν τ’ ἐρωτῶν ἥ σ’ ἔθρεψ’ Ἀβαντίδα
 οὐκ ἄν σέ γ’ αἰνέσειεν.

De nom. ἐρωτῶν staat i.p.v. ἐρωτῶντος door de persevereerende werking van den nom. ἐπελθὼν; daarenboven werkt het streven naar parallelisme (Φολόην ἐπελθὼν — Δίφφυν τ’ ἐρωτῶν) hier ook een assimilatie in de hand. Over deze plaats schrijft HAVERS in zijn artikel Zur Syntax des Nominativs (Glotta XVI, bl. 94—127) op twee verschillende plaatsen. Op bl. 113 noemt hij het een voorbeeld van „sog. rhetorische Anakoluthie” (hij voegt het dus bij de boven genoemde groep V van ongeconstrueerde nominativi ten gevolge van anacolouth), en op bl. 124 bespreekt hij de plaats nog eens als een nom. absolutus, waardoor een verandering van subject tot stand is gekomen. Zeker beantwoordt de nom. ἐρωτῶν aan de voorwaarde voor het optreden van een anacolouth, dat nl. een tusschenzin is ingevoegd (ἥ σ’ ἔθρεψε)². Anderzijds is het ook duidelijk, dat we ἐρωτῶν een nom. absolutus kunnen noemen. De wisseling van subject behoort tot de affectieve spreekwijze, de dichter heeft min of meer bewust zijn constructie verbroken³. Eveneens kan men aannemen, dat deze affectieve spreekwijze, dit verbreken der constructie een z.g. rhetorisch effect wil bereiken⁴. Maar zooals boven reeds werd aangeduid, zijn zeker ook de

¹ Bij STOLZ—SCHMALZ, Lat. Gr. ⁴ bl. 391 wordt nl. dit vb. gelijkgesteld met CALPURNIUS PISO, fr. 27: *hi contempnentes eum nemo ei assurgere voluit*: hier bildet *nemo* eine Art *Appositio distributiva* zu *hi contempnentes* usw’. M.i. is hier geen gelijkheid; in den 5den druk, bezorgd door LEUMANN—HOFMANN, bl. 449 vindt men de verwijzing naar SOPH. O.R. 60 dan ook niet terug.

² HAVERS, t.a.p. bl. 112.

³ *ibid.* bl. 124.

⁴ WILAMOWITZ in zijn Heracles-commentaar bl. 52 bij deze plaats: „Es ist freilich ein ganz gewöhnlicher Anakoluth, dass nach der Setzung eines Partizips im

perseveratie-factor en het streven naar parallelisme bij de verklaring niet te verwaarloozen. Deze plaats lijkt dan ook een goed voorbeeld voor de stelling, dat verschillende factoren kunnen samenwerken om een bepaald verschijnsel, i.c. den niet-geconstrueerden nom., tot stand te doen komen.

EUR. Hcl. 836—37: τὰ πρῶτα μὲν νυν πίτυλος Ἀργείου δορὸς
ἐρρήξαθ' ἡμᾶς· εἴτ' ἐχώρησαν πάλιν.
τὸ δεύτερον δὲ π ο ὕ ς ἐ π α λ λ α χ θ ε ἰ ς
ποδί,
ἀ ν ἡ ρ δ' ἐ π' ἀ νδρὶ σ τ ᾶ ς, ἐ κ α ρ τ ἔ ρ ε ι
μάχη·

De nominativi absoluti staan in plaats van een genitivus absolutus door perseveratie van den nom. πίτυλος. Dit wordt nog aannemelijker, wanneer men op de compositie van het geheel let: τὰ πρῶτα μὲν. . . πίτυλος tegenover τὸ δεύτερον δὲ π ο ὕ ς κτλ.¹

EUR. fr. 415 (Ino): μικροῦ γὰρ ἐκ λαμπτήρος Ἰδαῖον λέπας
πρήσειεν ἄν τις, καὶ πρὸς ἄνδρ' ἐ ἰ π ὶ ὦ ν ἕ να
πύθουσιντ' ἄν ἄστοι πάντες ἃ κρύπτειν χρεῶν.

De nom. abs. εἰπὼν i.p.v. gen. abs. is eveneens op te vatten als mede ontstaan door perseveratie van den nom. τις. Wel staat er in het voorafgaande geen corresponderend participium zooals in verschillende vroegere voorbeelden, ook kan men hier moeilijk van het streven naar rhetorisch effect spreken, maar de factor der „Interessenverschiebung” is duidelijk aanwezig. De perseveratie-factor heeft hier een veel bescheidener rol gespeeld.

De ontwikkeling van het verschijnsel nom. abs. is voor het Grieksch nog niet in zijn geheel onderzocht, evenmin als voor het Latijn. Maar wat we bij SCHMALZ—HOFMANN, Lat. Gr. bl. 450 lezen, lijkt me ook voor het Grieksch van toepassing: „. . . jedenfalls ist bei der Ausbreitung des Nom. abs. neben Kontamination und anakoluthischer Redeweise mehr mit mechanischen Momenten (spa-

Nom. die Rede umschlägt und ein Hauptsatz mit anderm Subjekt folgt. . . . dass aber hier der Dichter um des rhetorischem Effectes willen die Construction zerreisst, ist oben gezeigt”. Terwijl WILAMOWITZ echter het streven naar rhetorisch effect zoekt in het overgaan in een andere constructie na ἐρωτῶν, geloof ik, dat men juist in het optreden van den nom. ἐρωτῶν i.p.v. een acc. bij σε dit streven moet zien.

¹ De plaats is overigens corrupt; HARTUNG, en na hem NAUCK, leest: ἐκαρτέρουν μάχην, de komma achter στὰς weglatend; in zijn editie leest NAUCK echter ἐκαρτέρει μάχην, volgens de codd. L. en P. (Zie de ed. van MURRAY, app. crit.).

tiëring van mij) als psychologischen Motiven im Einzelfall zu rechnen". Dat dit voor de hierboven geciteerde voorbeelden uit het Grieksch het geval is, zal wel geen nader betoog behoeven; de perseveratie-factor werkt vaak meer mechanisch dan psychologisch, in tegenstelling tot de factoren van emphasis en verplaatsing der belangstelling (Interessenverschiebung)¹.

Tenslotte de overige gevallen van niet-geconstrueerde nominativi. HAVERS bespreekt er eenige in zijn Glotta-artikel bl. 111. Ze zijn van zeer verschillenden aard. Eén ervan zij hier als type geciteerd: Inscr. Gr. ad res Roman. pertin. I, 344, 3: ἀνδρὶ γλυκυτάτῳ καὶ σοφιστῇ, ᾧ οὖνομα ἦν Σέκκιος Τρόφιμος, γένει Σιδήτης, καλὸν βίον . . . βιώσας, waar de nominativi Σιδήτης en βιώσας den persevererenden invloed van Σέκκιος Τρόφιμος ondergaan hebben en in de plaats van den dat. staan, die moest volgen in aansluiting aan ἀνδρὶ. Iets dergelijks vindt men ook

AR. Vesp. 135: Ἔστιν δ' ὄνομα τῷ μὲν γέροντι Φιλοκλέων, ναὶ μὰ Δία, τῷ δ' υἱεῖ γε τῷδὶ Βδελυκλέων, ἔχων τρόπους φρουραγοσεμνάκους τινάς.

In den nom. ἔχων moet men een mechanische perseveratie zien van het voorafgaande Βδελυκλέων, in plaats van den vereischten dativus ἔχοντι. Ook wordt hier de perseveratie bevorderd door het gevoel, dat τῷ υἱεῖ (ὄνομα ἔστιν) gelijk is aan ὁ υἱὸς ὀνομάζεται (ὠνόμασται) zoodat naar den zin de nom. ἔχων zich hierbij zou kunnen aansluiten. In de perseveratie ligt het voornaamste motorisch element voor het optreden van dezen ongeconstrueerden nominativus.

Een vrijwel identiek geval, door HAVERS om onbegrijpelijke redenen t.a.p. bl. 113 onder de rubriek ,ongeconstrueerde nominativi ten gevolge van constructio ad sensum' genoemd, is:

HOM. Od. XIX, 184: ἔμοι δ' ὄνομα κλυτὸν Αἴθων, | ὁ πλότερος γενεῇ.

De nom. ὁ πλότερος is toch, evenals in het hiervóór geciteerde geval AR. Vesp. 135, wel in de allereerste plaats aan formeele perseveratie van den nom. Αἴθων te danken. Dat daarnaast ook de factor van ,Sinnkonstruktion' meesprekt, is niet te ontkennen².

¹ Vbb. van nom. abs. in proza bij HAVERS, t.a.p. bl. 121—127.

² Er zijn natuurlijk gevallen, vooral in het Latijn maar ook in het Grieksch, waar de eenige reden van het voorkomen van een ongeconstrueerden nominativus gelegen is in deze ,Sinnkonstruktion' of constructio ad sensum, b.v. AESCH.

Zooals op bl. 31 gezegd werd, zijn de gevallen van ongeconstrueerden accusativus ten gevolge van perseveratie veel zeldzamer. Slechts het volgende geval is bij onze dichters te vinden:

HOM. Od. I, 275: μνηστῆρας μὲν ἐπὶ σφέτερα σκιδνασθαῖ ἄνωχθι,
μητέρα δ', εἰ οἱ θυμὸς ἐφορμᾶται γαμέεσθαι
ἅψ ἱτῶ ἐς μέγαρον.

De acc. μητέρα i.p.v. den nom. is een mechanische perseveratie van den acc. μνηστῆρας. Men zou hier eventueel van een accusativus pendens kunnen spreken: μητέρα wordt nl. nadrukkelijk vooropgesteld als om de aandacht vooral op haar te trekken; daarna kan de spreekster (Athena) de constructie wijzigen, zoodat er, uiterlijk gezien, een anacolouth ontstaat, dank zij het inlasschen van den zin εἰ οἱ θυμὸς ἐφορμᾶται γαμέεσθαι¹.

AR. Eccl. 583: καὶ μὴν ὅτι μὲν χρηστὰ διδάξω πιστεύω,
τοὺς δ' ἐθεάτας,
εἰ καινοτομεῖν ἐθελήσουσιν καὶ μὴ τοῖς ἡθάσι
λίαν
τοῖς τ' ἀρχαίοις ἐνδιατρίβειν, τοῦτ' ἔσθ' ὁ
μάλιστα δέδοικα.

Dit is een geval van acc. pendens, van casus-perseveratie lijkt hier geen sprake².

g - CASUS-PERSEVERATIES ALS GEVALLEN VAN FORMEELE APPOSITIE³

HOM. Il. III, 50—51: πόντον ἐπιπλώσας, ἐτάρους ἐρίφρας ἀγείρας
... γυναιῖκ' εὐειδέ' ἀνήγες | ... νυὸν ἀνδρῶν
αἰχμητῶν;
πατρί τε σῶ μέγα πῆμα πόλῃ τε παντί
τε δήμῳ,

Sept. 616: δοκῶ μὲν οὖν σφε μὴδέ προσβαλεῖν πύλαις, / οὐχ ὡς ἄθυμος... ἀλλ' οἶδεν κτλ.; ondanks de tegengestelde meening van GROENEBOOM in zijn editie der Septem bl. 190 (bij vs. 616) is de opvatting van HAVERS hier wel de juiste (Glotta XVI, bl. 113).

¹ De meening van AMEIS—HENTZE: „Was aber die Mutter betrifft, Akk. wie δ 347, K 416, ψ 356' is onaanvaardbaar. De gelijkheid met de genoemde plaatsen is overigens slechts uiterlijk, bij Od. XXIII, 356 zeggen AMEIS—HENTZE zelf: „Äusserlich ähnlich ist die Voranstellung des Akkusativs K 416, α 275, δ 347'.

² Proza-voorbeelden van ongeconstrueerde accusativi vindt men bij HAVERS IF. XLIII, bl. 248 e.v., o.a. PLATO Phaedr. 233b; XEN. An. V, 5, 18.

³ Zie boven bl. 34.

δυσμενέσιν μὲν χάρμα, κατηφείην δὲ
σοὶ αὐτῷ.

De accusativi μέγα πῆμα, χάρμα en κατηφείην zijn te beschouwen als een formeele bijstelling bij γυναῖκ' εὐειδέα.

HOM. II. XII, 57: τοὺς ἔστασαν υἱὲς Ἀχαιῶν
πυκνοὺς καὶ μεγάλους δηίων ἀνδρῶν
ἀλεωρήν.

De acc. ἀλεωρήν als appositie bij τοὺς.

AESCH. Eum. 378: ἀνέκαθεν βαρυτεσῇ | καταφέρω ποδὸς ἀκμάν, |
σφαλερὰ τανυδρομοῖς | κῶλα, δύσφορον
ἄταν.

De acc. δύσφορον ἄταν is een louter formeele bijstelling bij ἀκμάν; immers niet ποδὸς ἀκμά is een δύσφορος ἄτα, maar het geheele gebeuren.

AESCH. Pers. 1047: ΖΕ. στέναζ' ἐμὴν χάριν.
ΧΟ. δόσιν κακὰν κακῶν κακοῖς¹.

Hier geldt hetzelfde; men kan echter de casus-perseveratie ook als assimilatie in den dramatischen dialoog beschouwen.

SOPH. Ai. 559: τέως δὲ κούφοις πνεύμασιν βόσκου, νέαν
ψυχὴν ἀτάλλων, μητρὶ τῇδε χαρμονήν.
χαρμονήν: de acc. als formeele appositie bij νέαν ψυχὴν.

SOPH. Ai. 1191: τίς ἄρα νέατος ἐς πότε λή-
ξει πολυπλάγκτων ἐτέων ἀριθμός,
τὰν ἄπαυστον αἰὲν ἐμοὶ δορυσσοήτων
μόχθων ἄταν ἐπάγων | ἀνὰ τὰν εὐρώδῃ Τροίαν, |
δύστανον ὄνειδος Ἑλλάνων;

δύστανον ὄνειδος door perseveratie van ἄταν.

SOPH. Ai. 1210: κεῖμαι δ' ἀμέριμνος οὐ-
τως αἰὲ πυκιναῖς δρόσοις
τεγγόμενος κόμας, λυγρᾶς
μνήματα Τροίας.

De acc. μνήματα door perseveratie van κόμας.

SOPH. El. 966: οὐ γὰρ ὥδ' ἄβουλός ἐστ' ἀνὴρ
Αἰγισθος, ὥστε σόν ποτ' ἢ κάμὸν γένος

¹ Lezing van WECKLEIN; WILAMOWITZ wil lezen: 1040 ΖΕ. βόα νῦν ἀντίδουπά μοι. 1041 ΧΟ. δόσιν κακὰν κακῶν κακοῖς. Het vers ἔρεσσ' ἔρεσσε καὶ στέναζ' ἐμὴν χάριν drukt hij af als vs. 1046, gevolgd door 1047 διαίνομαι γοεδνὸς ὦν. GROENEBOOM volgt WILAMOWITZ' lezing.

βλαστειν ἑᾷσαι, π η μ ο ν ἦ ν αὐτῷ σ α φ ῆ .

De acc. πημονήν σαφή door perseveratie van den acc. γένος.

EUR. Hcl. 930: Εὐρυσθέα σοι τόνδ' ἄγοντες ἦκομεν,
ἄ ε λ π τ ο ν ὄ ψ ι ν τ ῶ δ ε τ' οὐχ ἦσσαν
τ ὕ χ η ν .

De accusativi ἀελπτον ὄψιν en τύχην door formeele assimilatie aan Εὐρυσθέα τόνδε.

EUR. Herc. 323: ὥς μὴ τέκν' εἰσίδωμεν, ἀ ν ό σ ι ο ν θ έ α ν .

De accusativus ἀνόσιον θέαν als formeele appositie bij τέκνα.

EUR. Herc. 675: οὐ παύσομαι τὰς Χάριτας

Μούσαις συγκαταμίγνυς,

ἀ δ ί σ τ α ν σ υ ζ υ γ ί α ν .

De acc. συζυγίαν door perseveratie van τὰς Χάριτας.

EUR. Or. 1105: Ἑλένην κτάνωμεν, Μενελέω λ υ π ἦ ν
π ι κ ρ ά ν .

De acc. λύπην πικράν is een formeele perseveratie van den acc. Ἑλένην.

Ook een paar gevallen van accusativus-anticipatie zijn er:

HOM. Il. II, 160: κὰδ δέ κεν εὐχολήν Πριάμω καὶ Τρωσὶ
λίποιν | Ἀργεῖην Ἑλένην.

SOPH. El. 564: ἔροῦ δέ τήν κυναγόν Ἄρτεμιν, τίνος
π ο ί ν α σ τὰ πολλὰ πνεύματ' ἔσχ' ἐν Αὐλίδι·

Dan zijn er twee gevallen te noemen, waarin de acc. werkelijk bijna geheel het karakter heeft van een appositie bij een infinitivus met object:

AESCH. Ag. 1380: οὐ τοῦτον ἐκ γῆς τῆσδε χρῆν σ' ἀνδρηλατεῖν,
μιασμάτων ἄ π ο ι ν α ;

EUR. Alc. 7: καί με θητεύειν πατὴρ
θνητῷ παρ' ἀνδρὶ τῶνδ' ἄ π ο ι ν ' ἠνάγκασεν.

Echter zal ook de perseveratie van den acc. σε resp. με tot de accusativus-assimilatie hebben medegewerkt.

Ten slotte nog het geval

HOM. Il. XXIV, 735: ἦ τις Ἀχαιῶν
ρίψει χεῖρὸς ἐλὼν ἀπὸ πύργου, λ υ γ ρ ό ν
ὁ λ ε θ ρ ο ν .

Λυγρὸν ὄλεθρον is wel ontstaan door een soort inwendige perseveratie van den casus van het niet-uitgedrukte object (σε) bij ῥίψει.

h - GENITIVUS EN DATIVUS DOOR PERSEVERATIE ALS OBJECT BIJ λέγω

AESCH. Ag. 291: ΧΟ. πόσου χρόνου δὲ καὶ πεπόρθηται πόλις;
ΚΛ. τῆς νῦν τεκούσης φῶς τόδ'
εὐφρόνης λέγω.

SCHNEIDEWIN merkt bij deze plaats op: „Aisch. wählt den Gen., um τῆς νῦν τεκούσης leicht anzufügen”. Dit is wel iets te zwak uitgedrukt; men moet van een assimilatie door perseveratie spreken. Het geval vertoont overeenkomst met de formeele casus-assimilaties in den dramatischen dialoog.

AESCH. fr. 186: ἀλλ' Ἀντικλείας ἄσπον ἦλθε Σίσυφος,
τῆς σῆς λέγω ἄνω μητρός, ἣ σ'
ἐγείνατο.

De gen. i.p.v. den acc. door perseveratie van Ἀντικλείας. Met deze plaats laat zich gelijk stellen:

SOPH. Ai. 569: Τελαμῶνι δείξει μητρί τ' Ἐριβοίᾳ λέγω.

SCHNEIDEWIN—NAUCK merken bij deze plaats terecht op: „Der Dativ Ἐριβοίᾳ ist durch das vorangehende μητρί bewirkt”.

j - CASUS-PERSEVERATIE IN GECOMPRIMEERDE HYPOTHETISCHE ZINNEN

HOM. Il. XVI, 192: τὸν δ' ὁ γέρων Φύλας εὐ ἔτρεφεν ἡδ'
ἀτίταλλεν,
ἀμφαγαπαζόμενος ὥς εἴ θ' ἐὼν υἱὸν ἔοντα.
(in plaats van ὥς εἴ υἱὸς ἦν).

SOPH. Ai. 488: ἔλευθέρου μὲν ἐξέφυν πατρός,
εἴπερ τινὸς σθένοντος ἐν πλούτῳ.
(i.p.v. εἴπερ τις σθένει).

SOPH. O.C. 734: πρὸς πόλιν δ' ἐπίσταμι
σθένουσιν ἡκων, εἴ τιν' Ἑλλάδος, μέγα.
(i.p.v. εἴ τις πόλις σθένει).

k - OVERIGE FORMEEL-MECHANISCHE CASUS-ASSIMILATIES
TEN GEVOLGE VAN PERSEVERATIE EN ANTICIPATIE

1 - *Perseveratie-gevallen*

Nominativus:

HOM. II. XXIII, 546: ὅτι οἱ βλάβεν ἄρματα καὶ ταχέ' ἵππω
αὐτός τ' ἐσθλὸς ἐών.

De nom. staat in plaats van den dat. (bij οἱ) door perseveratie der voorafgaande nominativi. Ook AMEIS—HENTZE 'schrijven in dezen geest bij deze plaats: „Als neues steigernes Moment wird dann αὐτός τ' ἐσθλὸς ἐών, statt auf οἱ bezogen (ἐσθλῶ ἔοντι) selbständig hervor-gehoben”.

AESCH. Pers. 34-37: οἶος Ἀμίστρης ἡδ'
'Αρτεμβάρης θ' ἵππιохάρμης
ἵππων τ' ἐλατήρ Σοσθάνης.
ἄλλους δ' ὁ μέγας καὶ πολυθρέμμων
Νεῖλος ἔπεμψεν· Σοῦσι κἀν ἡς,
Πηγαστάγων Αἰγυπτογενῆς,
ὁ τε τῆς ἱερᾶς Μέμφιδος ἄρχων
μέγας Ἀρσάμης κτλ.

WECKLEIN zegt wel het juiste over deze plaats: „Trotz des Zwischensatzes . . . ἄλλους δ' ἔπεμψεν wird die Aufzählung in der vorhergehenden Weise fortgesetzt”. HAVERS, Glotta XVI, bl. 100 meent echter: „Die aufgezählten Glieder stehen von Anfang an alle im Nominativ, obgleich die vorausgehende Konstruktion einen Casus obliquus verlangt”.

SOPH. O.C. 1361: ἐμοὶ μὲν οἶστέα
τάδ', ἕωσπερ ἄν ζῶ σοῦ φονέως μεμνη-
μένος.

De nom. μεμνημένος, ofschoon behoorend bij ἐμοί; het participium heeft zich echter verbonden met het subject van ζῶ. Misschien heeft hiertoe medegewerkt het gevoel, dat ἐμοὶ μὲν οἶστέα τάδε hetzelfde is als ἐγὼ τάδ' οἶσω, vgl. de aantekening bij SCHNEIDEWIN—NAUCK.

SOPH. Phil. 619: καὶ τούτων κάρα
τέμνειν ἐφείτο τῷ θέλοντι μὴ τυχών.

Τυχών zou eigenlijk τυχόντι moeten zijn, doch heeft zich in casus geassimileerd aan het subject van ἐφείτο. Zie nog BRUGMANN, KVG. bl. 700 en de hierboven bl. 30 aan deze plaats gewijde bespreking.

EUR. Alc. 302: αἰτησομαι γάρ σ' ἄξιαν (nl. χάριν) μὲν οὐποτε·
 ψυχῆς γὰρ οὐδὲν ἔστι τιμιώτερον·
 δίκαια δ', ὡς φήσεις σύ·

De nom. δίκαια staat in plaats van δίκαιαν, onder invloed van het subject οὐδὲν bij ἔστι.

EUR. Bacch. 1079: ἐκ δ' αἰθέρος φωνή τις, ὡς μὲν εἰκάσαι
 Διόνυσος, ἀνεβόησεν·

De nom. Διόνυσος in plaats van den gen. door perseveratie van φωνή τις. Men zou dit ook als enallage substantivi kunnen beschouwen, doch er is bij φωνή geen genitivus uitgedrukt, tenzij men τις beschouwt als staande in den zin van τινος.

EUR. Or. 808: ὁ μέγας ὄλβος ἃ τ' ἀρετὰ
 μέγα φρονοῦσ' ἂν Ἑλλάδα . . .
 ἀνῆλθε κτλ.

WECKLEIN merkt op: „μέγα φρονοῦσα von dem Besitzer übertragen". Men zou dan ook in plaats van φρονοῦσα liever φρονούντος lezen, maar ὄλβος en ἀρετὰ veroorzaakten door perseveratie nog een nominativus.

EUR. Phoen. 967: μὴ μ' εὐλογείτω τάμά τις κτείνων τέκνα.
 κτείνων staat in plaats van κτείνοντα bij με, doch de perseveratie van τις heeft den nom. doen volgen. Daar men deze wel zeer sterke perseveratie niet wilde aanvaarden, zijn verschillende emendaties voorgesteld, o.a. τέκνα τις κτείνοντ' ἐμά. Zie WECKLEIN bij deze plaats.

EUR. fr. 183: αὐτὸς αὐτοῦ τυγχάνει βέλτιστος ὦν.
 βέλτιστος ὦν in plaats van βελτίστου ὄντος door de persevereerende werking van αὐτός..

AR. Lys. 89: ΜΥ. Βοιωτία,
 καλὸν γ' ἔχουσα τὸ πῆδιον. ΚΑ. καί,
 νῆ Δία,
 κομψότατα τὴν βληχῶ γε παραπε-
 τιλμένη.

De nom. παρατετιλμένη veroorzaakt door perseveratie van Βοιωτία ἔχουσα. VAN LEEUWEN emendeert onnoodig tot παρατετιλμένον (bij πῆδιον).

AR. Lys. 369: οὐδὲν γὰρ οὕτω θρέμμ' ἀναιδὲς ἔστιν ὡς
 γυναῖκες.

De nom. γυναῖκες in plaats van den te verwachten gen. onder invloed van οὐδὲν θρέμμα..

Genitivus:

SOPH. O.C. 1212: ὅστις τοῦ πλέονος μέρους
χρήζει, τοῦ μετρίου παρεῖς | ζῶειν κτλ.

Toῦ μετρίου is een mechanische assimilatie aan τοῦ πλέονος, door perseveratie ontstaan. RADERMACHER—NAUCK meenen, dat παρεῖς hier staat in de beteekenis ἀμελῶν, καταφρονῶν en dat daarom een gen. optreedt ¹.

SOPH. Trach. 236: ποῦ γῆς, πατρώας εἴτε βαρβάρου;
De gen. πατρώας en βαρβάρου zijn een mechanische perseveratie van den correcten genitivus partitivus γῆς.

EUR. Hel. 433: ἐλπὶς δ' ἔκ γε πλουσίων δόμων
λαβεῖν τι ναύταις· ἐκ δὲ μὴ ἐχόντων
βίον,
οὐδ' εἰ θέλοιν, ὠφελεῖν ἔχοιεν ἄν.

Ἐκ δὲ μὴ ἐχόντων is ontstaan door mechanische perseveratie-werking van ἐκ πλουσίων δόμων, in plaats van het juiste οἱ δὲ μὴ ἔχοντες.

EUR. fr. 1094, 9: ἔκρινε Κύπριν Ἀλέξανδρος θεᾶν
κάλλει προήκειν τῆς ἐμῆς εὐμορφίας
καὶ σῆς, Ἀθάνᾳ, φιλτάτης ἐμοὶ θεῶν.

De gen. φιλτάτης in plaats van den voc. φιλτάτη onder inwerking van τῆς σῆς (εὐμορφίας).

Dativus:

HOM. Od. VII, 20: οἱ ἀντεβόλησε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη,
παρθενικῇ εἰκυῖα νεήνιδι κάλπιν ἐχούσῃ.

De dat. ἐχούσῃ behoort naar de beteekenis bij Ἀθήνη en is onder invloed van παρθενικῇ νεήνιδι ontstaan in plaats van den nom.

SOPH. Ant. 861: ἔψαύσας ἀλγεινοτάτας ἐμοὶ μερίμνας, |
. . . . τοῦ τε πρόπαντος | ἀμετέρου πότμου |
κλεινοῖς Λαβδακίδαισιν.

Deze dat. (i.p.v. gen.) sluit zich wel door perseveratie bij ἐμοὶ aan; de tekst schijnt overigens corrupt ².

¹ Het eenige mij bekende geval van *παρίημι* c. gen. vindt men PLATO Phaedr. 253e.

² In navolging van BOECKH (Zie SOPH. ed. WUNDER) meenen SCHNEIDEWIN—NAUCK den dat. *Λαβδακίδαισιν* te kunnen verklaren als afhankelijk van *πότμου*: „das den erlauchten Labdakiden bestimmte Geschick’.

SOPH. Ant. 1209—1210: Κρέοντι σημαίνει μολών·
 τῷ δ' ἀθλίας ἄσσημα περιβαίνει βοῆς
 ἔρποντι μάλλον ἄσσον.

SCHNEIDEWIN—NAUCK merken op: „Der Dativ dem Sinne nach wie bei εἰσελθεῖν”. Ofschoon dit het eenige geval van περιβαίνω c. dat. is, zou dit waar kunnen zijn; eenvoudiger is het, een perseveratie van den juisten dat. Κρέοντι aan te nemen. Voor deze opvatting spreekt allereerst de plaatsing, althans wat τῷ δ' betreft; verder ook het semantische parallelisme (σ η μ α ἰ ν ε ι) μ ο λ ὶ ν — π ε ρ ι β α ἰ ν ε ι.

EUR. Alc. 62: ΘΑ. ἐπίστασαι δὲ τοὺς ἐμούς τρόπους.
 ΑΠ. ἐχθροὺς γε θνητοῖς καὶ θεοῖς στυ-
 γουμένους.

Het zoogenaamd dichterlijk gebruik van den dat. auctoris bij het passivum wordt hier zeer zeker bevorderd door de nabijheid van den correcten dat. θνητοῖς.

AR. fr. 680: ἐν τοῖς ὄρεσιν <δ'> αὐτομάτοισιν τὰ
 μιμαίκυλ' ἐφύετο πολλά.

In plaats van het vereischte αὐτόματτα (bij μιμαίκυλα) treedt hier de dat. op door formeele assimilatie aan ὄρεσιν ¹.

Accusativus:

EUR. Hel. 398: καὶ τοὺς μὲν οὐκέτ' ὄντας ἀριθμῆσαι πάρα,
 τοὺς δ' ἐκ θαλάσσης ἀσμένους πε-
 φευγότες,
 νεκρῶν φέροντας ὀνόματ' εἰς οἴκους
 πάλιν.

De beteekenis is wel: οἱ δ' ἐκ θαλάσσης ἀσμένοι πεφευγότες . . . φέρουσιν. WECKLEIN: „Die Änderung ist dann durch falsche Beziehung entstanden”. Inderdaad moet men hier een mechanische casus-perseveratie van τοὺς . . . ὄντας aannemen.

EUR. Phoen. 1666: μάταια μοχθεῖς· οὐ γὰρ ἂν τύχοις τὰδε.
 BRUHN, Anhang bl. 27, No. 40 noemt ook andere voorbeelden van τυγχάνω c. acc.; op deze plaats lijkt de acc. wel te verklaren door perseveratie van μάταια.

AR. Lys. 1152: οὐκ ἴσθ' ὅθ' ὑμᾶς οἱ Λάκωνες αὖθις αὖ
 κατωνάκας φοροῦντας, ἐλθόντας δορί
 πολλοὺς μὲν ἄνδρας Θετταλῶν ἀπώλεσαν.

¹ MEINEKE stelt de onnoodige conjectuur: αὐτόματ' αὐτοῖς voor.

*Ελθόντας behoort eigenlijk bij οἱ Λάκωνες en had dus nom. moeten zijn, is echter door het naburige φοροῦντας perseverereerd beïnvloed. VAN LEEUWENS correctie ἐλθόντες is plausibel, wanneer men aanneemt, dat deze aperte f o u t wellicht door een copist gemaakt is (in cod. Rav.).

2 - Anticipatie-gevallen

Nominativus:

HOM. II. V, 245: ἄνδρ' ὀρώ κρατερῶ ἐπὶ σοὶ μεμαῶτε μάχεσθαι,
 Ἴν' ἀπέλεθρον ἔχοντας· ὁ μὲν τόξων ἐὺ
 εἰδώς,
 Πάναδος, υἱὸς δ' αὖτε Λυκάονος εὐχεταί
 εἶναι·

De nom. δ μὲν . . . εἰδώς, Πάνδαρος in plaats van τὸν μὲν enz., zijn op te vatten als casus-anticipatie van υἱός en het subject van εὔχεται. (Het volgende Αἰνείας δ' is onmiddellijk verbonden met vs. 248: εὔχεται ἐκγεγάμεν κτλ.)¹.

EUR. Bacch. 1131: ἦν δὲ πᾶς ὁμοῦ βοή.

De nom. πᾶσα in plaats van πασῶν geassimileerd aan βοή².

EUR. Hec. 971: ὅτω γὰρ ὤφθην εὐτυχοῦς, αἰδώς μ' ἔχει
ἐν τῷδε πότμῳ τ υ γ χ ἄ ν ο υ σ' ἴν' εἰμί νυν.

De nom. τυγχάνουσα wordt door ITALIE verklaard door het feit, dat αἰδῶς μ' ἔχει gelijk is aan αἰδοῦμαι. Eenvoudiger is het, anticipatie van het subject van εἰμί aan te nemen. Ook het streven naar klankgelijkheid met εὐτυχοῦσα kan hebben meegewerkt om den nom. te doen optreden in plaats van den acc. bij με.

EUR. Hcl. 372: σὺ δ', ὦ κακόφρων ἄναξ
λέγω, εἰ πόλιν ἦξεις,
οὐχ οὕτως ἂν δοκεῖς κυρήσεις.³

σύ kan men beschouwen als casus-anticipatie van ἄναξ, (i.p.v. den dat. bij λέγω), doch ook als subject van ἦεις en κυρήσεις.

¹ Men zou in *ὁ μὲν . . . Πάνδαρος* misschien ook een nominalen zin kunnen zien.

² WECKLEIN echter: „*πάσα βοή, omne genus clamoris*”, wat in den samenhang kwalijk past: onmiddellijk vooraf gaan nl. de woorden: *Ἀυτονόη τ' ὄχλος τε πᾶς / ἐπέιγε βακχῶν*.

³ NAUCK: σοί.

Genitivus:

EUR. Andr. 194: ἡ Λάκαινα τῶν Φρυγῶν μείων πόλις.
τῶν staat in plaats van τῆς, door formeele anticipatie van den gen.
Φρυγῶν, al kan men Tro. 365 ter adstructie van de correctheid dezer
plaats aanvoeren (πόλιν δὲ δειξω τήνδε μακαριωτέραν | ἢ τοὺς
Ἀχαιοὺς, in plaats van b.v. πόλεις τῶν Ἀχαιῶν).

Accusativus:

EUR. Hel. 861:

(Helena spreekt): Μενέλαε, διαπεπράγμεθ'· ἐκβαίνει δόμων
ἢ θεσπιωδὸς Θεονόη· . . .
ἀπόντα γὰρ σε καὶ παρόντ' ἀφιγμένον
δεῦρ' οἶδεν.

ἀπόντα en παρόντα in plaats van ἀποῦσα en παροῦσα, omdat deze
participia ten onrechte verbonden zijn met σε; vgl. de hierboven
genoemde gevallen EUR. Hel. 398 en 433 en de uitvoerige aanteeke-
ningen van WECKLEIN bij Hel. 398. Gewoonlijk wordt ἀποῦσα en
παροῦσ' afgedrukt¹.

EUR. Bacch. 184: ποῖ δεῖ χορεύειν, ποῖ καθιστάναι πόδα;
Ook dit geval kan men onder de accusativus-gevallen rekenen. Ποῖ
staat in plaats van ποῦ en is duidelijk een anticipatie van het volgende,
wèl juiste ποῖ. De verklaring van BRUHN: „Schon den Weg nach dem
Festplatze will er tanzend zurücklegen" is dan ook overbodig en ge-
zocht.

II – GENUS-PERSEVERATIES EN -ANTICIPATIES²

Wanneer voor een samengesteld begrip als uitdrukkingsvorm op-
treedt een substantivum, verbonden met een substantivum in den
genitivus, wordt een daarbij behoorend participium in genus veelal
niet met het regeerende substantivum verbonden, maar richt het
zich naar de persoon of zaak, die het hoofdbegrip der omschrijving
vormt³.

¹ Deze duidelijke fouten zijn wellicht op rekening van een copist te stellen;
de emendaties ἀποῦσα en παροῦσα zouden in dat geval niet te verwerpen zijn.

² Zie boven bl. 36 en 70.

³ Zie KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 58.

HOM. II. II, 462: τῶν δ', ὥς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμεναι
πτερύγεσσι.

'Αγαλλόμεναι is in genus geassimileerd aan ὀρνίθων, niet aan ἔθνεα. Dit verschijnsel dient men als een perseveratie te beschouwen, die echter bevorderd werd door een logisch moment, dat nl. de vogels vliegen en pralen met hun vleugels en niet de ἔθνεα. Ten onrechte wilde dan ook ARISTARCHUS ἀγαλλόμενα lezen. Identieke gevallen zijn:

HOM. II. XVII, 756: τῶν δ', ὥς τε ψαρῶν νέφος ἔρχεται, ἡὲ
κολοίων,
οὔλον κεκλήγοντες, κτλ.

HOM. Od. VII, 168: αὐτὰρ ἐπεὶ τὸ γ' ἄκουσ' ἱερὸν μένος Ἀλκινόοιο
χειρὸς ἑλὼν Ὀδυσῆα δαΐφρονα |
ῶρσεν κτλ.

HOM. Od. XI, 15: ἔνθα δὲ Κιμμερίων ἀνδρῶν δῆμός τε πόλις τε
ἡέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοιο.

HOM. Od. XI, 91: ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχῇ Θηβαίου Τειρεσίαο
χρύσειον σκῆπτρον ἔχων.

HOM. Od. XIII, 21: καὶ τὰ μὲν εὖ κατέθηχ' ἱερὸν μένος Ἀλκινόοιο,
αὐτὸς ἰὼν διὰ νῆος κτλ.

HOM. Od. XVI, 477: μείδησεν δ' ἱερῇ Ἴς Τηλεμάχοιο
ἔς πατέρ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδὼν, ἀλέεινε
δ' ὕφορβον

HOM. Od. XVIII, 35: τοῖιν δὲ ξυνέηχ' ἱερὸν μένος Ἀντινόοιο·
ἦδ' ὅτ' ἄρ' ἐκγελάσας μετεφώνει μνη-
στήρεσσιν·

EUR. Rhes. 763: ἐπεὶ γὰρ ἡμᾶς ἦν' αὖς' Ἐκτόρεια χεῖρ,
ξύνθημα λέξας, κτλ.

EUR. Suppl. 813: προσάγετε τῶν δυσπότμων |
σώμαθ' αἵματοσταγῇ, | σφαγέοντα, κτλ.¹

EUR. Tro. 536: πᾶσα δὲ γέννα Φρυγῶν | πρὸς πύλας ὠρ-
μάθη, |
.... Δαρδανίας ἄταν | θεᾷ δῶσων.

(genus van Φρυγῶν).

EUR. Tro. 852: τὸ τᾶς δὲ λευκοπτέρου | ἀμέρας φίλιον βροτοῖς |
φέγγος ὀλοὸν εἶδε γαῖαν, |

¹ Lezing onzeker; var. σφαγέντα τ'.

ΤΕΚΝΟΠΟΙΟΝ ἔχουσα τᾷσδε | γᾷς πόσιν ἐν
θαλάμοις.

(ἔχουσα genus van ἀμέρας).

EUR. fr. 645, 3:

ὅταν κακός τις ἐν πόλει πράσση καλῶς,
νοσεῖν τίθησι τῶν ἀμεινόνων φρένας,
παράδειγμ' ἔχοντα τῶν κακῶν ἔξου-
σίαν

(ἔχοντας genus van τῶν ἀμεινόνων).

AR. Thesm. 314:

δεχόμεθα, καὶ θεῶν γένος | λιτόμεθα ταῖσδ'
ἐπ' εὐχαῖς |
φανέντα ἐπιχαρῆναι. (genus van θεῶν)¹.

In dit laatste geval evenals in het boven genoemde HOM. II. XVII, 756 was ook een numerus-assimilatie onvermijdelijk. KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 58 noemt de numerus-assimilaties van deze soort onder hetzelfde hoofd als de genus-assimilaties. Ofschoon het perseveratie-beginsel voor beide categorieën van gevallen hetzelfde is, worden de numerus-assimilaties in dit onderzoek afzonderlijk genoemd op bl. 183 e.v.

Bij de thans volgende genus-assimilaties kan men geen logisch moment onderscheiden; de assimilatie is hier zuiver mechanisch.

Allereerst volgen nu de gevallen van het type: χώνηρ ὄξος ἄπαν (THEOCR. XV, 148), waar ἄπαν mechanisch in genus geassimileerd is aan ὄξος².

AR. Av. 431: πυκνότατον κίναδος, | σόφισμα, κύρμα,
τρίμμα, παιπάλημ' ὅλον (i.p.v. ὅλος).

Het gebruik treedt vooral op ten gevolge van anticipatie:

SOPH. El. 301: ὁ πάντ' ἀναλκίς οὔτος, ἡ πᾶσα βλάβη.

Bij deze plaats merkt GROENEBOOM op: „= ὁ πᾶς ὧν βλάβη”.

SOPH. Phil. 622: ἡ κείνος, ἡ πᾶσα βλάβη.

SOPH. Phil. 927: ὦ πῦρ σὺ καὶ πᾶν δεῖμα.

AR. Ach. 909: BO. μικρός γὰρ μάκος οὔτος. ΔΙ. ἄλλ' ἄπαν
κακόν.³

¹ Een geval, waar geen assimilatie van genus plaats vond, is HOM. Od. XI, 150: ὦς φάμεν ἡ ψυχὴ μὲν ἔβη, . . . / Τειρεσίαο ἀνακτος. De plaatsing van het part. vlak vóór ψυχὴ en ver van Τειρεσίαο maakt het genus femininum begrijpelijk.

² Zie vooral de heldere uiteenzetting van WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 52. In proza b.v. THUC. IV, 116, 2.

³ Vgl. nog de hierboven bl. 71 vermelde inscriptie uit Chios.

Andere genus-assimilaties komen tot stand, doordat een nomen betrekking heeft op een substantivum, dat zoowel masculinum als femininum kan zijn:

EUR. El. 488: ποῦ νεᾶνις

'Αγαμέμνονος παῖς, ὃν ποτ' ἐξέθρεψ' ἐγώ;

Het masc. ὃν is formeel door perseveratie in genus aan παῖς geassimileerd.

AESCH. Ag. 1625—26: γυνή σὺ τοὺς ἦκοντας ἐκ μάχης μένων
οἰκουρός, εὐνὴν ἀνδρὸς αἰσχύων ἄμα.

Het genus van μένων door anticipatie van den masc.-vorm οἰκουρός: door perseveratie vertoont dan ook αἰσχύων den mannelijken vorm.

Voorts zijn er eenige gevallen te noemen, die kennelijk evenzeer bij elkander behooren, waarin een pronomen, dat eigenlijk subject is of bij het subject behoort, in genus geassimileerd is aan het praedicaatsnomen:

SOPH. Ai. 114: τέρψις ἦ δέ σοι τὸ δρᾶν.

Bedoeld is wel: τόδε τὸ δρᾶν σοι τέρψις ἐστί: ‚dit doen is voor u een verkwikking’. SCHNEIDEWIN—NAUCK merken dan ook op, dat het pronomen, ‚in einer höchst merkwürdigen Weise von τέρψις attrahiert worden (ist)’. Iets dergelijks vindt men:

SOPH. Trach. 483: εἴ τι τήνδ' ἁμαρτίαν νέμεις.

Verwacht was τόδε, doch door genus-anticipatie van ἁμαρτίαν is het femininum gebruikt. Ook metrisch was overigens τήνδ' gemakkelijker.

Niet geheel identiek is:

AESCH. Pers. 610: πρευμενεῖς χοᾶς

φέρουσ', ἅπερ νεκροῖσι μελικτήρια.

ἅπερ staat hier in plaats van αἵπερ, door anticipatie van het genus van μελικτήρια.

Vergelijk nog voor het proza XEN. An. I, 4, 4: πύλας τῆς Κιλικίας . . . , ἦσαν δὲ ταῦτα δύο τεῖχη κτλ.

Op zichzelf staan de volgende gevallen van genus-perseveratie:

HOM. Il. XI, 779: ξεινιά τ' εὖ παρέθηκεν, ἅ τε ξείνοισι θέμις ἐστίν.

ἅ staat in plaats van ἦ. Zie hierover nog bl. 184.

HOM. Od. IV, 240: εἰκότα γὰρ καταλέξω.

πάντα μὲν οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ'

ὀνομήνω,

ὅσσοι Ὀδυσσεύς ταλασίφρονός εἰσιν ἄεθλοι·

πάντα is een mechanische genus-perseveratie van *ἐοικότα*; verwacht was πάντας . . . ὅσοι . . . ἄεθλοι.

SOPH. El. 1166: τοιγὰρ σὺ δέξαι μ' ἐς τὸ σὸν τόδε στέγος,
τὴν μηδὲν εἰς τὸ μηδέν.

τὴν μηδὲν is een soort hypercorrectheid in plaats van τὸ μηδέν, aansluitend aan het femininum με.

EUR. Hel. 141: ΕΛ. πότερος (sc. λόγος) ὁ κρείσσων;
ΤΕΥ. ἄστροις σφ' ὁμοιώθεντε φάσ' εἶναι θεῶ.
ΕΛ. καλῶς ἔλεξας τοῦτο· θάτερον δὲ τίς;
θάτερον δὲ τίς; i.p.v. ὁ ἕτερος δὲ τίς (λόγος); door perseveratie van τοῦτο.

EUR. Hcl. 771: σὸν γὰρ οὐδας | γὰρ σὸν καὶ πόλις.
σὸν in plaats van σή door mechanische perseveratie van σὸν (οὐδας).

EUR. Suppl. 13: τέκνων | ἄπαιδές εἰσιν, οὐς ποτ' Ἀργείων
ἄναξ |
Ἄδραστος ἤγαγε κτλ.

Masc. οὐς in plaats van ἄ (τέκνα) door perseveratie van het in ἄπαιδες opgesloten liggende παῖδες.

AR. Av. 1128: μέγεθος ὅσον ὁ δούριος.

ὅσον in plaats van ὅσος, door perseveratie van het genus van μέγεθος; deze genus-assimilatie komt meer voor, b.v. ARISTOT. Hist. An. VIII, 5, 1; IX, 13, 3.

AR. Eq. 105: ἴθι νυν, ἄκρατον ἐγκάναξόν μοι πολὺν
σπονδήν.

πολὺν in plaats van πολλήν, onder invloed van ἄκρατον, welk woord geen aparten fem.-vorm bezit.

Vergelijk nog PLATO Rep. 392d: πάντα διήγησις οὕσα τυγχάνει, welke femininum-vorm een mechanische assimilatie is aan het genus van διήγησις.

Tenslotte volgen nog eenige genus-assimilaties, waar een quasi-logisch moment in het geding gebracht wordt, nl. dat de genus-correspondentie van een nomen geregeld zou zijn naar het belangrijkste substantivum, waarmede het verbonden is. (Vgl. KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 80 e.v., waar dit echter wordt geconstateerd ten aanzien van den numerus). In werkelijkheid moet men wel aan perseveratie van genus denken, uitgaande van het genus van het onmiddellijk voorafgaande substantivum.

- EUR. Hec. 424: ὦ στέρνα μαστοί θ', οἱ μ' ἐθρέψατ' ἡδέως¹.
 EUR. Or. 3: οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν ὦδ' εἰπεῖν ἔπος
 οὐδὲ πάθος οὐδὲ ξυμφορὰ . . .
 ἦς οὐκ ἂν ἄραιτ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις.
 EUR. Tro. 868: κείνος μὲν οὖν ἔδωκε σὺν θεοῖς δίκην
 αὐτός τε καὶ γῆδορ' ἔπεσοῦσ' Ἑλληνικῶ.
 AR. Av. 132: ὅπως παρέσει μοι καὶ σὺ καὶ τὰ παῖδ' αἰ
 λουσάμενα πρῶ.

In de laatste twee gevallen vond mede numerus-assimilatie plaats; ze worden onder het hoofd numerus-perseveratie dan ook nogmaals genoemd.

Ook anticipeerend komt deze assimilatie voor:

- EUR. Tro. 1071: φροῦδαί σοι θυσίαι χορῶν τ'
 εὐφημοὶ κέλαδοι . . .
 χρυσέων τε ξοάνων τύποι κτλ.²

HOM. Il. XV, 269: λαίψηρὰ πόδας καὶ γούνατ' ἔνωμα zou ik niet met KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 81 hieraan willen toeschrijven, dat γούνατ' belangrijker lichaamsdeelen zijn dan πόδες maar het neutrum staat als bepaling bij twee ongelijkslachtige substantiva en daarenboven is metrisch de vorm λαίψηρὰ gemakkelijker te gebruiken dan λαίψηρούς.

III – NUMERUS-PERSEVERATIE EN -ANTICIPATIE³

Allereerst worden in deze categorie eenige gevallen genoemd, die parallel loopen met de in den aanvang van II, Genus-perseveraties en -anticipaties (bl. 178) geciteerde gevallen. Een op den nominativus (accusativus) van een samengesteld begrip (bestaande uit een subst. in den nom. of acc. en een subst. in den gen.) betrekking hebbend nomen wordt vaak in numerus (en in genus, zie bl. 178) niet verbonden met den nominativus (acc.), doch met het substantivum in

¹ Vgl. EUR. Hec. 560: μαστούς τ' ἔδειξε στέρνα θ' ὡς ἀγάλματος / κάλλιστα, waar men geen perseveratie behoeft aan te nemen, omdat het neutrum κάλλιστα zoowel op μαστούς als op στέρνα betrekking heeft.

² Vgl. EUR. Tro. 1188: τὰ πολλὰ ἀσπασμαθ' αἶ τ' ἐμαὶ τροφαὶ /
 πόνοι τ' ἐκείνοι φροῦδα μοι.

³ Zie boven bl. 37 en 71.

den genitivus, wanneer dit tenminste het voornaamste element van het samengesteld begrip vormt.

HOM. II. XVII, 756: τῶν δ', ὥς τε ψαρῶν νέφος ἔρχεται, ἥ ἐ κοι-
λοιῶν,
οὔλον κε κληγόντες, ὅτε προῖδωσιν
·
ἰόντα κτλ.

SOPH. Ant. 1002: ἀγνώτ' ἀκούω φθόγγον ὀρνίθων, κακῶ
κλαζόντας οἷστρω.

AR. Thesm. 314: δεχόμεθα, καὶ θεῶν γένος
λιτόμεθα ταῖσδ' ἐπ' εὐχαῖς
φανέντας ἐπιχαρῆναι.

Slechts één anticipatie-geval van dezen aard valt te vermelden:

AESCH. Ag. 582: Τροίαν ἐλόντες δὴ ποτ' Ἀργείων στό-
λος | . . . ἐπασσάλευσαν.

Thans volgen de gevallen, waarin de numerus-perseveratie zuiver mechanisch werkt, zonder dat een logisch moment optreedt.

HOM. II. VIII, 73: ἐν δ' ἐτίθει δύο κῆρε ταηλεγέος θανάτοιο,
Τρώων θ' ἵπποδάμων καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχι-
τώνων.
αἱ μὲν Ἀχαιῶν κῆρες ἐπὶ χθονὶ . . . |
ἐξέσθην

Vooral door den dualis ἐξέσθην is het duidelijk, dat αἱ . . . κῆρες (in plaats van den singularis) een mechanische perseveratie van δύο κῆρε is. (Vgl. de afwijkende, gewrongen verklaring van AMEIS—HENTZE).

HOM. II. XI, 779: ξείνιά τ' εὖ παρέθηκεν, ἃ τε ξείνοισι θέμις
ἐστίν.

Dit lijkt een eenvoudige numerus-perseveratie. Het is onnoodig te verklaren: ἃ (sc. παραθεῖναι).

HOM. II. XIII, 258: τό νυ γὰρ κατεάξαμεν, ὃ πρὶν ἔχεσκον,
ἀσπίδα Δηϊφόβοιο βαλὼν ὑπερηνόρεοντος.

De singularis βαλὼν is een perseveratie van het subject van ἔχεσκον; verwacht was βαλόντες (bij κατεάξαμεν)¹.

AESCH. Ag. 115: πέμπει . . . θούριος ὄρνις
οἰωνῶν βασιλεύς

¹ Hier is wellicht mede een logisch moment aanwezig: het subject van κατεάξαμεν wordt als enkelvoudig gevoeld, ondanks den meervoudigen vorm van het verbum (pluralis auctoris).

.... ὁ κελαινός, ὁ δ' ἐξόπτιν ἀργᾶς
φανέντες κτλ.

De singularis θούριος ὄρνις is door perseveratie ook de oorzaak van den singularis βασιλεύς (i.p.v. den plur., zooals uit de volgende woorden ὁ κελαινός ὁ δ' ἀργᾶς φανέντες duidelijk blijkt).

SOPH. Ai. 759: τὰ σώματα
πίπτειν βαρείαις πρὸς θεῶν δυσ-
πραξίαις
ἐφασχ' ὁ μάντις.

Vergelijk ook over deze plaats boven bl. 38. Men zou hier van een soort symmetrischen pluralis kunnen spreken. Dergelijke gevallen:

SOPH. O.C. 552: πολλῶν ἀκούων ἐν τε τῷ πάρος χρόνῳ
τὰς αἵματηρὰς ὁμμάτων διαφθο-
ρὰς κτλ.

SOPH. O.R. 1492: ἀλλ' ἡνίκ' ἂν δὴ πρὸς γάμων ἦκητ' ἄκμας.
Ook deze pluralis lijkt wel tot stand gekomen uit een drang tot numerus-symmetrie¹.

EUR. Herc. 524: ὦ χαῖρε, μέλαθρον πρόπυλά θ' ἐστίας ἐμῆς,
ὥς ἄσμενός σ' ἐσεῖδον.

De singularis σε is alleen verbonden met μέλαθρον. Ook χαῖρε richt zich wat den vorm betreft alleen naar μέλαθρον. Zoo is de singularis σε wel door perseveratie te verklaren. Gelijk echter χαῖρε naar de beteekenis zich ook uitstrekt tot πρόπυλα, aldus μέλαθρον en πρόπυλα als één begrip samenvattend, zoo zou men ook σε kunnen beschouwen als betrekking hebbende op dat geheel.

AR. Ach. 601: νεανίας οἶος σὺ διαδεδρακότας.
οἶος σὺ staat in plaats van οἶος σὺ εἶ. Deze veel geciteerde plaat (KÜHNER—GERTH, Synt. II, bl. 413; BRUGMANN, KVG. bl. 699; STAHL, bl. 537, 4; WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 54—55) werd reeds besproken bij de casus-perseveraties (zie boven bl. 110)².

Thans nog eenige anticipatie-gevallen:

HOM. Il. I, 17: λίσσето πάντας Ἀχαιοῦς,
Ἀτρεΐδα δὲ μάλιστα δῶω κοσμήτορε λαῶν.

¹ Men kan den pluralis van de laatste drie SOPHOCLES-plaatsen ook verklaren door een distributieven zin aan te nemen: de δυσπραξία gaat van ieder der goden uit (Ai. 759) enz.; m.i. is echter ook de perseveratie-werking niet te ontkennen.

² Een proza-voorbeeld PLATO, Lach. 180d: οὗτοι τι οἱ ἡλίκοι ἐγὼ ἔτι γιγνώσκομεν κτλ.

„Ἀτρεΐδαί τε καὶ ἄλλοι εὐκνήμιδες Ἀχαιοί
κτλ.

Blijkbaar onder den invloed van den numerus van het volgende ἄλλοι Ἀχαιοί heeft Ἀτρεΐδαί den dualisvorm laten varen. Men zou hier echter ook aan een bewuste variatio kunnen denken.

HOM. Od. VIII, 35: κούρω δὲ δύω καὶ πεντήκοντα | κρινάσθων.
De dualis κούρω in plaats van den pluralis is een anticipatie van δύω.
Sterker nog:

HOM. Od. VIII, 48: κούρω δὲ κρινθέντε δύω καὶ πεν-
τήκοντα | βήτην.

Zelfs het verbum heeft hier den dualis-vorm¹.

SOPH. El. 34: ὅτῳ τρόπῳ πατρὶ

δίκας ἀροίμην τῶν φονευσάντων πάρα.

De pluralis δίκας door anticipatie van den pluralis φονευσάντων; vgl. BRUHN, Anhang bl. 2 en de op bl. 185 genoemde SOPHOCLES-plaatsen.

EUR. Herc. 858: Ἥλιον μαρτυρόμεσθα δρῶσ' ἃ δρᾶν οὐ
βούλομαι.

Ofschoon δρῶσα naar de beteekenis bij het subject van μαρτυρόμεσθα behoort, heeft het zich in numerus geassimileerd aan het subject van βούλομαι. Dit was natuurlijk te gemakkelijker, daar ten slotte ook het subject van μαρτυρόμεσθα slechts één persoon is (Lyssa namelijk).

Evenals er genus-assimilaties zijn, die tot stand komen door perseveratie van het naastbijzijnde woord (zie boven bl. 182), zoo zijn er ook numerus-assimilaties van deze soort. Het invoeren van het motief, dat deze correspondentie veroorzaakt zou zijn door den invloed van het belangrijkste woord, waarop het nomen betrekking heeft, zooals KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 80 e.v. willen doen, is in strijd met de feiten.

HOM. Il. XIV, 96: ὃς κέλεαι πολέμοιο συνεσταότος καὶ
ἀυτῆς

νήας ἔλκεμεν.

HOM. Il. XIV, 198: δὸς νῦν μοι φιλότητα καὶ ἥμερον, ᾧ τε σὺ
πάντας

δαμνῇ ἀθανάτους.

¹ Vergelijk echter HOM. Od. IX, 241, waar het getelde subject volgt: δύω καὶ εἴκοσ' ἄμαξαι.

- HOM. II. XV, 441: ποῦ νύ τοι ἰοί
ὦ κύμοροι καὶ τόξον, ὃ τοι πόρε Φοῖβος
Ἐπόλλων ¹.
- HOM. II. XVI, 542: ὃς Λυκίην εἵρυτο δίκησί τε καὶ σθένει ᾧ.
HOM. Od. III, 60: δὸς δ' ἔτι Τηλέμαχον καὶ ἐμέ πρὶ ξαντά
νέεσθαι
οὔνεκα δεῦρ' ἰκόμεσθα θοῇ σὺν νηὶ μελαίνῃ.
HOM. Od. XI, 174: εἰπέ δέ μοι πατρός τε καὶ υἱός, ὃν κατέλειπον,
ἦ ἔτι παρ κείνοισιν ἐμὸν γέρας.
HOM. Od. XIII, 403: σῆ τ' ἀλόχῳ καὶ παιδί, τὸν ἐν μεγάροισιν
ἔλειπες.
AESCH. Eum. 671: τὸ σὸν πόλισμα καὶ στρατὸν τεύξω μέγαν.
SOPH. fr. 745: τιθασὸν δὲ χῆνα καὶ περιστερὰν
ἐφέστιον τιν' οἴκετιν.
EUR. Herc. 540: ME. τεθνᾶσ' ἀδελφοὶ καὶ πατήρ οὐ μὲν
γέρων.
HP. πῶς φῆς; τί δράσας ἡ δορὸς ποίου
τυχών;
EUR. I.A. 864: ὦ τύχη πρόνοιά θ' ἡμή, σώσαθ' οὐς ἐγὼ
θέλω.
EUR. Or. 3: οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν ὧδ' εἰπεῖν ἔπος
οὐδὲ πάθος οὐδὲ ξυμφορὰ . . .
ἦς οὐκ ἂν ἄραιτ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις.
EUR. Tro. 868: κείνος μὲν οὖν ἔδωκε σὺν θεοῖς δίκην
αὐτός τε καὶ γῇ δορί πεσοῦσ' Ἑλληνικῶ.
EUR. Tro. 1001: Κάστορος νεανίου
τοῦ συζύγου τ' ἔτ' ὄντος.
EUR. Tro. 1162: ὅθ' Ἐκτορος μὲν εὐτυχόοντος εἰς δόρυ
διολλύμεσθα μυρίου τ' ἄλλης χερός.
AR. Eccl. 42: καὶ μὴν ὀρῶ καὶ Κλειναρέτην καὶ Σωστράτην
παροῦσαν ἤδη τήνδε, καὶ Φιλαινέτην ².
AR. Thesm. 980: Ἑρμῆν τε Νόμιον ἄντομαι
καὶ Πᾶνα καὶ Νύμφας φίλας
ἐπιγέλασαι προθύμως
ταῖς ἡμετέραισι χαρὲντα χορεΐαις.

¹ ὠκύμοροι is een genus-perseveratie van ἰοί; ὃ is behalve numerus- ook genus-assimilatie van τόξον.

² Vgl. AR. Eccl. 52: καὶ τὴν Φιλοδωρήτου κε καὶ Χαιρητάδου / ὀρῶ προσιοῦσας καὶ ἑτέρας πολλὰς πάνυ / γυναῖκας.

De perseveratiewerking is hier uitgegaan van het eerstgenoemde substantivum Ἑρμῆν.

Ook ten gevolge van anticipatie vindt men dit verschijnsel:

HOM. II. IV, 26: πῶς ἐθέλεις ἄλιον θείναι πόνον ἡδ' ἄτέ-
λεστον

ἰδρῶ θ', κτλ.

HOM. II. IV, 35: εἰ δὲ σύ γ' εἰσελθοῦσα πύλας καὶ τεῖχεα μακρὰ
ὦ μὲν βεβρώθοις Πρίαμον Πριάμοιό τε παῖδας
ἄλλους τε Τρῶας, κτλ.

HOM. II. XIV, 467: τοῦ δὲ πολὺ προτέρη κεφαλὴ στόμα τε
ῥίνες τε
οὔδαι πληντ' ἢ κτλ.

Opgemerkt zij, dat πληντο wèl den pluralis-vorm heeft.

HOM. II. XV, 121: ἔνθα κ' ἔτι μείζων τε καὶ ἀργαλέω-
τερος ἄλλος
παρ Διὸς ἀθανάτοισι χόλος καὶ μῆνις ἐτύχθη.

De singularis ἐτύχθη te verklaren, doordat χόλος καὶ μῆνις één begrip vormen, vgl. bl. 194.

EUR. Alc. 734: ἔρρων νῦν αὐτὸς χή ξυνοικήσασά σοι
ἄπαιδε παιδὸς ὄντος, ὥσπερ ἄξιοι,
γηράσκετε.

EUR. Andr. 459: ὥς ἄθ' ὡπευτόν γέ σε
γλώσσης ἀφήσω τῆς ἐμῆς καὶ παῖδα σήν.

EUR. Andr. 634: ὃς κλαίοντά σε
καὶ τὴν ἐν οἴκοις σήν καταστήσει κόρην.

EUR. Herc. 847: παραινέσαι δέ, πρὶν σφαλεῖσαν εἰσιδεῖν,
"Ἡρὰ θέλω σοί τ', ἣν πίθησθ' ἐμοῖς λόγοις.

EUR. I.T. 3: Ἀτρέως δὲ παῖς | Μενέλαος Ἀγαμέμνων τε.

Supplem. EUR. bl. 19, vs. 15: ἐγὼ] δὲ παῖδα Ν[υκτέω]ς ἐμῇ
βουλῇ κτενῶ] καὶ χειρὶ κτλ.

AR. Av. 1376: ἀφ' ὁβ' φρενὶ σώματί τε.

Eenige HOMERUS-plaatsen eischen in dit verband een aparte bespreking:

HOM. II. XIII, 623: λῶβης τε καὶ αἵσχεος οὐκ ἐπιδευεῖς,
ἦν ἐμέ λωβήσασθε.

Dat het relativum ἦν formeel slechts met λῶβης verbonden is, vindt

zijn oorzaak in het gevoel voor de ‚figura etymologica’. Natuurlijk heeft naar de beteekenis ἦν ook betrekking op αἰσχος.

HOM. II. XV, 344: τάφρῳ καὶ σκολόπεσσιν ἐνιπλήξαντες
ὁρυκτῇ.

Deze plaats wordt door KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 80 genoemd onder de gevallen, waarin een attribuut zich slechts met één substantivum verbindt, terwijl het naar de beteekenis bij meer substantiva behoort. Dit lijkt niet juist: de gracht is gegraven, de palen niet; ὁρυκτῇ behoort ook naar de beteekenis uitsluitend bij τάφρῳ.

HOM. Od. II, 284: θάνατον καὶ κῆρα μέλαιναν
ὅς δὴ σφι σχεδόν ἐστιν.

Ook hier behoeft men geen numerus-perseveratie aan te nemen, de woorden θάνατον καὶ κῆρα μέλαιναν vormen één enkel begrip, waarbij de singularis ὅς dus wel op zijn plaats is. Het genus masculinum van ὅς na κῆρα is vreemd, maar kan zijn verklaring vinden in het gevoel, dat κῆρα μέλαιναν slechts een amplificatie is van θάνατον, waardoor het genus van θάνατον domineert.

IV – DUBBELE COMPARATIVUS EN SUPERLATIVUS ¹

Comparativus:

HOM. II. XXIV, 243: ῥηίτεροι γὰρ μάλλον Ἀχαιοῖσιν δὴ
ἔσεσθε | . . . ἐναίρεμεν.

AESCH. Sept. 673: τίς ἄλλος μάλλον ἐνδικώτερος;

AESCH. Suppl. 285: Λιβυστικάῃς γὰρ μάλλον ἐμφερέστεραι
γυναιξίν ἐστε.

SOPH. Ant. 1210: τῷ δ' ἀθλίας ἄσημα περιβαίνει βοῆς
ἔρποντι μάλλον ἄσσον.

EUR. El. 222: ἄλλους κτάνοιμ' ἂν μάλλον ἐχθίους
σέθεν ².

EUR. Hec. 377: θανὼν δ' ἂν εἶη μάλλον εὐτυχέστε-
ρος | ἢ ζῶν.

EUR. Hipp. 484: ὁ δ' αἶνος οὗτος δυσχερέστερος ψόγων
τῶν τῆσδε καὶ σοὶ μάλλον ἀλγίων
κλύειν.

AR. Eccl. 1131: τίς γὰρ γένοιτ' ἂν μάλλον ὀλβιώτε-
ρος;

¹ Zie boven bl. 38.

² μάλλον kan hier ook bij het werkwoord getrokken worden.

Superlativus:

SOPH. O.C. 743: εἰ μὴ πλεῖστον ἀνθρώπων ἔφυν κά-
κιστος.

SOPH. Phil. 631: οὐθ' ἄσσουν ἂν τῆς πλεῖστον ἐχθίστης
ἐμοί

κλύοιμ' ἐχίδνης.

EUR. Alc. 790: τίμα δὲ καὶ τὴν πλεῖστον ἡδίστην θεῶν.

EUR. Med. 1323: ὦ μέγιστον ἐχθίστη γύναι.

B – Verschijnselen in het gebied van het verbum

I – Veranderingen van de persona verbi ten gevolge van perseveratie en anticipatie

Daar gevallen van het type σύ τε Ἕλλην εἰ καὶ ἡμεῖς (XEN. An. II, 1, 16), waar εἰ grammaticaal slechts met het eerste subject verbonden is en daarom ook den vorm van de tweede persoon vertoont, weliswaar op oorspronkelijke perseveratie berusten, maar algemeen aanvaard zijn geworden (zie boven bl. 39), zoodat er geen assimilatie meer gevoeld wordt, worden deze gevallen hier niet vermeld.

Er zijn echter ook eenige gevallen te noemen, waarin ondanks het feit, dat beide subjecten voorafgaan, toch door perseveratie van het laatste subject de persona verbi bepaald wordt:

SOPH. Indag. 57 (DIEHL): ἐλεύθερος σύ [πᾶν τε γένος ἔσται
τέκν]ων¹.

EUR. Or. 74: πῶς, ὦ τάλαινα, σύ τε κασίγνητὸς τε σὸς
τλήμων Ὀρέστης μητρὸς ὅδε φονεὺς ἔφ' υἱ;

De perseveratie van de derde persoon (Ὀρέστης) wordt nog bevorderd, doordat het praedicaatsnomen φονεὺς onmiddellijk aan het verbum voorafgaat. Vergelijk nog de op bl. 72 besproken plaats ISAE. XI, 10.

De hier volgende persoons-perseveraties zijn van formeelen aard, van een logisch moment, waardoor de perseveratie bevorderd zou kunnen worden, is in het algemeen geen sprake.

Vooreerst een paar gevallen, waarin de persona verbi te danken is aan perseveratie van een relativum (demonstrativum), dat als een derde persoon gevoeld werd:

¹ Dit geval natuurlijk onder reserve opgenomen, wegens de conjectuur.

HOM. II. V, 878: ἄλλοι μὲν γὰρ πάντες, ὅσοι θεοὶ εἰς' ἐν Ὀ-
λύμπῳ,
σοὶ τ' ἐπιπεῖθονταὶ καὶ δεδμήμεσθα
ἕκαστος.

Het weder-opnemen van de juiste persoon in δεδμήμεσθα kan men als een „Herstellung der syntaktischen Ruhelage” opvatten¹.

HOM. II. VII, 159: ὑμέων δ' οἱ περ ἔασιν ἀριστῆες Παναχαϊῶν,
οὐδ' οἱ προφρονέως μέμαθ' Ἐκτορος ἀντίον
ἐλθεῖν.

Ten aanzien van μέματε geldt eveneens het bij de vorige plaats opgemerkte.

HOM. II. XVII, 250: ὦ φίλοι, . . .
οἱ τε παρ' Ἀτρεΐδης Ἀγαμέμνονι καὶ Μενελάῳ
δήμια πίνουσιν καὶ σημαίνουσιν
ἕκαστος.

De overgang naar de derde persoon, zeer opvallend na den vocativus ὦ φίλοι, kan hier behalve door οἱ mede veroorzaakt zijn door anticipatie van ἕκαστος, dat gewoonlijk ook een derde-persoonswoord is.

SOPH. O.R. 162: πρῶτά σε κεκλόμενος, θύγατερ Διὸς
γαῖόχον τ' ἀδελφεῶν
Ἄρτεμιν, ἃ . . . | . . . θάσσει κτλ.
(i.p.v. θάσσεις).

Ook een substantivum kan een persoonswisseling veroorzaken door perseveratie:

HOM. Od. IX, 275: Οὐ γὰρ Κύκλωπες Διὸς αἰγιοχου ἄλέ-
γουσιν
οὐδὲ θεῶν μακάρων, ἐπεὶ ἡ πολὺ φέρτεροί εἰμεν.

Het optreden van de eerste persoon εἰμεν kan men dan weer als een „Herstellung der syntaktischen Ruhelage” beschouwen. Met AMEIS—HENTZE kan men evenwel in ἀλέγουσιν ook „eine objektive Bezeichnung durch den Namen” zien, een soort variatio dus, vgl. o.a. zijn aantekening bij Od. II, 87.

Zelfs een pronomen in een anderen casus kan een persoonswisseling te weeg brengen:

¹ O. BEHAGHEL: Die Herstellung der syntaktischen Ruhelage im Deutschen IF. XIV (1903), bl. 438 e.v.; hieruit citeer ik: „(der Sprechende) geht aus einer selteneren Satzform in eine häufigere über, die fähig ist, den gleichen Gedanken zu verkörpern, oder — anders ausgedrückt — aus der unbequemereren Fassung in die bequemere”.

EUR. Hec. 1185: πολλοὶ γὰρ ἡμῶν, αἱ μὲν εἶς' ἐπιφθονοί,
αἱ δ' εἰς ἀριθμὸν τῶν κακῶν πεφύκαμεν.

De eerste persoon πεφύκαμεν kan hier althans verklaard worden door het eerste-persoonsbegrip van ἡμῶν. Natuurlijk kan men hier ook het variatio-principe in het geding brengen.

Volkomen formeel is de persoons-assimilatie, ontstaan door perseveratie van het subject van een vergelijkingszin.

EUR. fr. 421, 4: κέκτησο δ' ὀρθῶς . . .
μὴ δ' ὥς κακὸς ναύκληρος εὖ πράξας ποτὲ
ζητῶν τὰ πλείον' εἶτα πάντ' ἀπ' ὧ λείπειν.

De derde persoon ἀπώλεσεν in plaats van de tweede persoon. Het subject ναύκληρος heeft hier zelfs den verwachten imperativus doen vergeten.

Een geval van persoons-assimilatie door perseveratie van het subject van een gecomprimeerden vergelijkingszin vindt men b.v.:

THUC. I, 82, 1: ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπ' Ἀθηναίων ἐπι-
βουλεύομεθα (in plaats van ἐπιβουλεύονται).

Als persoons-assimilatie zou ik ook willen beschouwen een aantal gevallen, waarin ἔοικα persoonlijk is geconstrueerd, in plaats van onpersoonlijk, zooals verwacht was, door perseveratie van de persoon van het voorafgaande woord:

EUR. Hel. 793: πάντ' οἶσθ' ἄρ', ὥς ἔοικας, ἄμφ' ἐμῶν
γάμων.

EUR. Hcl. 681: ταῦτά γὰρ φροντίζομεν,
φίλοις παρόντες, ὥς ἔοιγμεν, ὠφελεῖν.

EUR. Med. 337: ὄχλον παρέξεις, ὥς ἔοικας, ὦ γύναι.

Ook anticipeerend:

EUR. Hel. 497: πολλοὶ γάρ, ὥς εἴξασιν,
ὀνόματα ταῦτ' ἔχουσιν κτλ.

Geen persoons-perseveratie is m.i. te zien in het zeer vaak voorkomende HOMERUS-vers: ἀλλ' ἄγεθ' ὥς ἂν ἐγὼ εἶπω, περὶ θῶμεθα πάντες (zoo b.v. Il. IX, 26; Od. XII, 213), waar immers de spreker zich zelf mede insluit uit een soort hoffelijkheid¹. Moeilijker is het, deze verklaring aan te nemen voor de plaats HOM. Il. XVIII, 273: εἰ δ' ἂν ἐμοῖς ἐπέεσσι περὶ θῶμεθα κηδόμενοι περ, | νύκτα μὲν εἰν ἀγορῇ σθένος ἔξομεν. Echter kan hier de analogie-factor gewerkt hebben; ook is met den anticipeerenden invloed van de eerste persoon ἔξομεν rekening te houden.

¹ Vgl. WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 43.

II – De numerus verbi onder den invloed van perseveratie en anticipatie

a – DE APPOSITIE BIJ HET SUBJECT BEPAALT DEN NUMERUS ¹

Van het type: Θῆβαι, πόλις ἀστυγείτων, . . . ἄν ἡ ρ πα σ τ α ι (AESCHIN. III, 133) zijn mij voor de hier onderzochte schrijvers geen voorbeelden bekend.

b – HET PRAEDICAATSNOMEN BEPAALT DEN NUMERUS ²

AESCH. Cho. 320: χάριτες δ' ὁμοίως | κέ κ λ η ν τ α ι
γός εὐκλεῆς | προσθοδόμοις Ἀτρείδαις

De plur. κέκληνται in plaats van den sing., door perseveratie van χάριτες, dat eigenlijk praedicaatsnomen is van κέκληνται.

EUR. Hel. 260: τέρας γὰρ ὁ βίος καὶ τὰ πράγματ' ἐστί μοι.
De sing. ἐστί door perseveratie van τέρας; kan echter ook perseveratie van τὰ πράγματα zijn en zou dan gerekend moeten worden onder de hierna genoemde categorie *f*.

EUR. I.A. 682: ὥς ἄχθος ἡμῖν ἐγένεθ' ἡ Φρυγῶν πόλις
Ἐλένη τε.

De sing. ἐγένετο door perseveratie van ἄχθος, men kan echter ook denken aan anticipatie van πόλις (categorie *i*).

EUR. fr. 55: κακόν τι παιδεύμ' ἦν ἄρ' εἰς εὐανδρίαν
ὁ πλοῦτος ἀνθρώποισιν αἶ τ' ἄγαν τρυφαί.

De sing. ἦν staat door perseveratie van παιδεύμα; het is echter ook mogelijk, dit voorbeeld onder categorie *h* te rangschikken (de sing. kan staan, als het geheel der subjecten tevoren niet te overzien is).

EUR. fr. 488: οὐρανός τε γαῖα τ' ἦν μορφή μία·
ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχῃ,
τίκτουσι πάντα κἀνέδωκαν εἰς φάος.

De sing. ἦν door anticipatie van het praedicaatsnomen μορφή μία; echter kan men οὐρανός en γαῖα ook als één geheel beschouwen, het heelal nl., en het dan onder categorie *e* rekenen. Tegen deze opvatting verzetten zich m.i. echter de pluralis-vormen ἐχωρίσθησαν enz., al heerscht hier een andere voorstelling (hemel en aarde scheiden zich, brengen ieder afzonderlijk voort enz.).

¹ Zie boven bl. 40.

² Zie boven bl. 40.

- c - HET VERBUM KAN IN DEN PLURALIS STAAN, WANNEER HET SUBJECT VERBONDEN IS MET EEN NIET IN DEN SUBJECTS-CASUS STAAND SUBSTANTIVUM ¹

Ook van deze categorie, type: Δημοσθένης μετὰ τῶν συστρατῆγων σπένδονταί (THUC. III, 109), zijn mij bij onze dichters geen voorbeelden bekend.

- d - TWEE SUBJECTEN, DOOR ἢ OF οὔτε GESCHEIDEN, VEROORZAKEN DEN PLURALIS ²

HOM. II. XX, 138: εἰ δέ κ' Ἄρης ἄρχωσι μάχης ἢ Φοῖβος
'Απόλλων
ἢ Ἀχιλλῆ' ἴσχωσι καὶ οὐκ εἰῶσι μάχεσθαι.

EUR. Alc. 362: καὶ μ' οὔθ' ὁ Πλούτωνος κύων
οὔθ' οὔπ' κώπῃ ψυχοπομπὸς ἄν Χάρων
ἔσχοι, πρὶν εἰς φῶς σὸν καταστήσαι βίον.

Proza-voorbeelden o.a. DEM. XXVII, 12; ISAE. V, 5; LUCIAN. V.H. II, 19.

Singularis-gevallen o.a. HOM. II. XVII, 399; EUR. Hel. 746; Hipp. 1030; Or. 832.

Merkwaardig is AESCH. Suppl. 735:

ἴσως γὰρ ἄν κῆρυξ τις ἢ πρέσβη μολοί
ἄγειν θέλοντες ῥυσίων ἐφάπτορες, κτλ.

De plur. θέλοντες (en ἐφάπτορες) is volgens WECKLEIN hieraan te danken, dat πρέσβη in de beteekenis van πρέσβεις staat. Het lijkt mij echter ook mogelijk, dat eerst in θέλοντες de beide subjecten als een meerledig subject werden gevoeld.

- e - TWEE SUBJECTEN, DIE ALS ÉÉN BEGRIP TE BESCHOUWEN ZIJN, KRIJGEN HET VERBUM IN DEN SINGULARIS ³

De hier bedoelde numerus-incongruenties zijn n.m.m. alle te beschouwen als het gevolg van perseveratie, van anticipatie of van beide. Dit wordt duidelijk, wanneer men die gevallen beschouwt, waarin het praedicaat bestaat uit een verbum met praedicaatsnomen of uit zulk een praedicaatsnomen alleen b.v.

EUR. Hipp. 984: μένος μὲν ξύστασις τε σῶν φρενῶν | δεινὴ.

¹ Zie boven bl. 41.

² Zie boven bl. 42 en 72.

³ Zie boven bl. 42 en 72.

δεινὴ behoort grammaticaal alleen bij ξύσταςις, het subject dus, dat het dichtst erbij staat, en waarvan δεινὴ aldus den persevereerenden invloed heeft ondergaan. Men vindt hier dus vereenigd: genus-assimilatie (δεινὴ fem.) en numerus-assimilatie (δεινὴ sing.), beide ten gevolge van perseveratie. Hetzelfde is vast te stellen voor

EUR. Hcl. 927: μήποτ' ἐμοὶ φρόνημα ψυχὰ τ' ἀκόρεσ-
τος εἴη.

Zie verder de hieronder genoemde gevallen EUR. Med. 689; Suppl. 895; fr. 910, 4; Suppl. EUR. bl. 26, 11.

Schijnbaar in tegenspraak hiermede is:

EUR. Herc. 775: ὁ χρυσὸς ἃ τ' εὐτυχία
φρενῶν βροτοῦς ἐξ ἄγεταὶ δύνασιν ἄδικον
ἐφέλκων,

waar het participium ἐφέλκων met χρυσὸς verbonden is, volgens WILAMOWITZ (Herakles-Kommentar bl. 172), omdat het masculinum overweegt¹, m.i. echter, omdat het concrete χρυσὸς het wint op het abstracte εὐτυχία, omdat χρυσὸς derhalve blijkbaar als het voornaamste subject wordt beschouwd. Ook metrisch is overigens het masculinum gemakkelijker dan het femininum. WILAMOWITZ geeft implicite ook toe, dat de verbinding met het dichtstbijzijnde nomen het gewone is, als hij t.a.p. zegt: „ἐφέλκων folgt im Genus dem entfernteren Nomen χρυσός . . .”.

Wat voor de hierboven genoemde genus- en numerus-assimilatie van een bij het verbum behoorend nomen geldt, moet ook gelden voor dat verbum zelf.

Merkwaardig is het volgende geval, wanneer althans de aanvulling van de ontbrekende letters juist is:

SOPH. Indag. 57 (DIEHL): ἐλεύθερος σὺ [πᾶν τε γένος ἔσται
τέκν]ων.

We vinden hier een drievoudige assimilatie:

a) ἐλεύθερος is in genus alleen geassimileerd aan het eerstvolgende subject σὺ, terwijl het ook bij γένος behoort;

b) ἔσται is in numerus slechts verbonden met γένος; het is echter ook praedicaat van σὺ;

c) ἔσται is in persona uitsluitend met het dichtstbijstaande subject

¹ Vgl. EUR. Or. 810: ὁ μέγας ὄλβος ἃ τ' ἀρετὰ / μέγα φρονούσα . . . / πάλιν ἀνῆλθε, waar het femininum overweegt, eenvoudig, omdat ἀρετὰ het dichtst bij staat.

γένος verbonden, ofschoon het ook praedicaat van σύ is (vgl. beneden, bl. 204).

Er zijn nog eenige plaatsen, die te denken geven:

EUR. I.T. 860: παρὰ δὲ βωμὸν ἦν δάκρυα καὶ γόοι.
Zeker vormen δάκρυα en γόοι één begrip, maar dan een *meer-voudig begrip*. De sing. ἦν is dan ook slechts door mechanische anticipatie van δάκρυα ontstaan. Identieke gevallen zijn HOM. II. II, 339; Od. XIX, 338 en EUR. Herc. 1098.

Twee HOMERUS-plaatsen vragen nog de aandacht, nl.

HOM. II. XVII, 387: γούνατά τε κνήμαί τε πόδες θ' ὑπένερθεν
ἐκάστου
χεῖρές τ' ὀφθαλμοί τε παλάσσετο μαρ-
ναμένοισιν.

HOM. II. XXIII, 380: πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρέε τ' ὦμω
θέρμετ' κτλ.

Ofschoon het naastbijzijnd subject den plur. resp. den dualisvorm heeft, vertoont het verbum den sing. Met KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 81 moet men wel aannemen, dat de subjecten, zaak-namen, worden samengevat als één geheel, dat dan is op te vatten als een neutrum plurale en zoo het verbum in den singularis bij zich heeft. Proza-voorbeelden o.a. PLATO Conv. 188b en Tim. 45a.

Resumeerend moet men vaststellen, dat er zeker gevallen zijn, waarin twee of meer subjecten slechts een omschrijving vormen van één enkel begrip, maar als verklaring voor den numerus singularis van het praedicaat is dit onvoldoende, men moet hier tevens den perseveratie-factor in het geding brengen.

Thans volgen de gevallen, waarin men de subjecten als omschrijving van één begrip kan beschouwen, verdeeld over drie groepen.

I — *Alle subjecten gaan vooraf aan het praedicaat*

HOM. II. II, 339: πῇ δὴ συνθεσῖαι καὶ ὄρκια βήσεται ἡμῖν;
HOM. II. III, 327: ἵπποι ἀρσίποδες καὶ ποικίλα τεύχε' ἔκειτο.
HOM. II. IV, 83: πόλεμός τε κακὸς καὶ φύλοπις αἰνὴ | ἔσσεται.
HOM. II. IV, 271: τοῖσιν δ' αὖ θάνατος καὶ κήδε' ὀπίσσω | ἔσ-
σεται.
HOM. II. IV, 450: ἔνθα δ' ἄμ' οἰμωγὴ τε καὶ εὐχολὴ πέλεν
ἀνδρῶν.

(= II. VIII, 64)

- HOM. II. VI, 329: σέο δ' εἶνεκ' αὐτὴ τε πτόλεμός τε
ἄστυ τόδ' ἀμφιδέδεηε.
- HOM. II. IX, 573: τῶν δὲ τάχ' ἀμφὶ πύλας ὁμαδος καὶ δοῦπος
ὁρῶρειν.
- HOM. II. XII, 35: τότε δ' ἀμφὶ μάχῃ ἐνοπή τε δεδήειν
τεῖχος ἐύδητον.
- HOM. II. XII, 348: εἰ δὲ σφιν καὶ κείθι πόνος καὶ νεῖκος ὁρῶρεν,
κτλ.
- HOM. II. XII, 361: εἰ δὲ καὶ ἐνθάδε περ πόλεμος καὶ νεῖκος ὁρῶ-
ρεν, κτλ.
- HOM. II. XIII, 711: ὁππότε μιν κάματός τε καὶ ἰδρῶς γούναθ'
ἱκοίτο.
- HOM. II. XIII, 784: νῦν δ' ἄρχ', ὅππῃ σε κραδίη θυμὸς τε
κελεύει.
- (= Od. VIII, 204; XIV, 517; XVI, 81; XXI, 198; XXI, 342).
- HOM. II. XIII, 789: βὰν δ' ἴμεν, ἐνθα μάλιστα μάχῃ καὶ φύλοπις
ῆεν.
- HOM. II. XV, 122: χόλος καὶ μῆνις ἐτύχθη.
- HOM. II. XV, 242: ἀτὰρ ἄσθμα καὶ ἰδρῶς | παύετ', ἐπεὶ κτλ.
- HOM. II. XV, 274: τὸν μὲν τ' ἡλίβατος πέτρῃ καὶ δάσκιος ὕλη
εἰρύσατ', οὐδ' ἄρα κτλ.
- HOM. II. XVII, 251: ἐκ δὲ Διὸς τιμὴ καὶ κῦδος ὀπηδεῖ.
- HOM. II. XVII, 478: νῦν αὖ θάνατος καὶ μοῖρα κιχάνει.
(= II. XVII, 672; XXII, 436)
- HOM. II. XVII, 557: σοὶ μὲν δῆ, Μενέλαε, κατηφείη καὶ ὄνειδος
ἔσσεται.
- HOM. II. XX, 18: μάχῃ πόλεμός τε δέδεγεν.
- HOM. II. XXI, 513: ἀθανάτοισιν ἔρις καὶ νεῖκος ἐφῆπται.
- HOM. II. XXII, 346: αἶ γάρ πως αὐτόν με μένος καὶ θυμὸς
ἀνείη, κτλ.
- HOM. II. XXIII, 234: ὁμαδος καὶ δοῦπος ἐγειρεν.
- HOM. II. XXIV, 198: μένος καὶ θυμὸς ἀνωγεν.
- HOM. Od. V, 468: μὴ μ' ἄμυδις στίβῃ τε κακὴ καὶ θῆλυς ἔερση
ἐξ ὀλιγηπελῆϊς δαμάσῃ κεκαφηότα θυμόν.
- HOM. Od. VIII, 317: ἀλλὰ σφωε δόλος καὶ δεσμός ἐρύξει.
- HOM. Od. VIII, 546: ἀντὶ κασιγνήτου ξείνος θ' ἰκέτης τε τέτυκ-
ται.
- HOM. Od. IX, 81: ἀλλὰ με κῦμα ῥόος τε . . . | καὶ βορέης
ἀπέωσε, παρέπλαγγεν δέ κτλ.

- HOM. Od. X, 45: ὅσος τις χρυσός τε καὶ ἄργυρος ἀσκῶ
ἔνεστιν.
- HOM. Od. XI, 10: τὴν δ' ἀνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυενεν.
(= Od. XII, 152)
- HOM. Od. XI, 203: ἀλλὰ με σός τε πόθος σά τε μήδεα, φαίδιμ'
Ὀδυσσεῦ,
σῇ τ' ἀγανοφροσύνη μελιηδέα θυμὸν
ἄπηύρα.
- HOM. Od. XII, 321: ἐν γὰρ νηὶ θοῇ βρῶσις τε πόσις τε | ἔστιν.
- HOM. Od. XIV, 291: ὅθι τοῦ γε δόμοι καὶ κτήματ' ἔκειτο.
- HOM. Od. XIV, 403: οὕτω γὰρ κέν μοι ἔυκλείη τ' ἀρετὴ τε | εἴη.
- HOM. Od. XV, 329: τῶν ὕβρις τε βίη τε σιδήρεον οὐρανὸν ἵκει.
(= Od. XVII, 565)
- HOM. Od. XV, 395: τῶν δ' ἄλλων ὅτινα κραδίη καὶ θυμός
ἀνώγει,
εὐδέτω ἐξελθών·
- HOM. Od. XVIII, 225: σοὶ κ' αἴσχος λώβη τέ μετ' ἀνθρώποισι
πέλοιτο.
- HOM. Od. XIX, 338: ἦ τοι ἐμοὶ χλαῖναι καὶ ῥήγεα σιγαλόεντα
ἦχθεθ', ὅτε κτλ.
- HOM. Od. XIX, 471: τὴν δ' ἅμα χάρμα καὶ ἄλγος ἔλεφρένα.
- HOM. Od. XX, 267: ἵνα μή τις ἔρις καὶ νεῖκος ὀρηταί.
- HOM. Od. XXII, 21: σῖτός τε κρέα τ' ὀπτὰ φορύνετο.
- HOM. Od. XXIV, 486: πλοῦτος δὲ καὶ εἰρήνη ἄλις ἔστω.
- AESCH. Ag. 444: τεύχη καὶ σποδὸς εἰς ἐκάστου δόμου
ἀφικνεῖται.
- AESCH. Cho. 288: τὸ γὰρ σκοτεινὸν τῶν ἐνεργέων βέλος . . .
καὶ λύσσα καὶ μάταιος ἐκ νυκτῶν φόβος
κινεῖ, ταρασσει, κτλ.
- AESCH. Suppl. 142: πλάτα μὲν οὖν λινορραφῆς τε
δόμος ἄλα στέγων δορὸς
ἀχείματόν μ' ἔπειπε.
- SOPH. Ant. 1133: καὶ σε Νυσαίων ὀρέων
κισσῆρεις ὄχθαι χλωρά τ' ἄκτα
πολυστάφυλος πέπειε.
- SOPH. Indag. 272 (DIEHL): θαῦμα καὶ φόβος μ' ἔχει.
- SOPH. fr. 527, 3: Οἰνωτρία τε πᾶσα καὶ Τυρσηνικὸς
κόλπος Λιγυστική τε γῆ σε δέξεταί.

- SOPH. fr. 727: γαστήρ τε γὰρ σοῦ καὶ γνάθος π λ ή ρ η ς
βοῤῥας.
- EUR. Alc. 838: ὦ πολλὰ τλᾶσα καρδία καὶ χεὶρ ἐμή,
νῦν δ ε ῖ ξ ο ν ο ἶ ο ν παῖδα κτλ.
- EUR. Andr. 481: διδύμα πραπίδων γνώμα
σοφῶν τε πλήθος ἀθρόον ἄ σ θ ε ν έ σ τ ε ρ ο ν
φαυλοτέρας φρενός (sc. ἔστιν).
- EUR. Hel. 879: ἔρις γὰρ ἐν θεοῖς σύλλογός τε σοῦ πέρι
ἔ σ τ α ι πάρεδρος Ζηνὶ τῷδ' ἐν ἡματι.
- EUR. Hcld. 587: καὶν ἀπαλλαγὴ πόνων
καὶ νόστος ὑμῖν ε ὑ ρ ε θ ῇ ποτ' ἐκ θεῶν.
- EUR. Herc. 1098: πτερωτά τ' ἔγχη τόξα τ' ἔ σ π α ρ τ α ι πέδω.
- EUR. Hipp. 984: μένος μὲν ξύστασις τε σῶν φρενῶν | δ ε ι ν ή .
- EUR. Med. 689: τί γὰρ σὸν ὄμμα χρώς τε σ υ ν τ έ τ η χ' ὁδε;
- EUR. Or. 315: κάματος βροτοῖσιν ἀπορία τε γ ί γ ν ε τ α ι .
- EUR. Or. 810: ὁ μέγας ὄλβος ἅ τ' ἀρετὰ
μέγα φρονούσ' ἂν Ἑλλάδα καὶ
παρὰ Σιμουντίοις ὀχετοῖς
πάλιν ἂ ν ἦ λ θ' ἐξ εὐτυχίας κτλ.
- EUR. Phoen. 546: ἥλιος μὲν νύξ τε δ ο υ λ ε ύ ε ι μέτροις.
- EUR. Suppl. 721: βοή δὲ καὶ κωκυτὸς ἦ ν ἀνὰ πτόλιν.
- EUR. Tro. 19: πολὺς δὲ χρυσὸς Φρύγιά τε σκυλεύματα
πρὸς ναῦς Ἀχαιῶν π έ μ π ε τ α ι .
- EUR. Tro. 565: σφαγαὶ δ' ἀμφιβώμιοι | Φρυγῶν, ἐν τε δεμνίοις |
καράτομος ἐρημία | νεανίδων στέφανον
ἔ φ ε ρ ε ν |
- Ἑλλάδι κουροτρόφον.
- EUR. fr. 290: δόλοι δὲ καὶ σκοτεινὰ μηχανήματα
χρείας ἀνάνδρου φάρμαχ' ε ὑ ρ η τ α ι βροτοῖς.
- EUR. fr. 903, 2: χρύσσαι δὴ μοι πτέρυγες περὶ νώτω
καὶ τὰ Σειρήνων πτερόεντα πέδιλ' ἄ ρ μ ό -
ζ ε τ α ι .
- EUR. fr. 910, 4: τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ
καὶ τὸ δίκαιον σ ύ μ μ α χ ο ν ἔ σ τ α ι .
- EUR. fr. 971, 4: ἅ δ' Ἑλλάς Ἀσία τ' ἐ κ τ ρ έ φ ε ι κάλλιστα.
- EUR. fr. 1051, 2: ἡ δ' εὐγένεια καὶ τὸ γενναῖον μένει.
- Supplem. EUR. bl. 26, 4: χθών, ὅσην Πηνεῖδς Ἀσωποῦ θ' ὕδωρ
ὕγροις ὀρίζον ἐντὸς ἀγκῶσι σ τ έ γ ε ι ,
σκήπτρων ἀκούει κτλ.

- AR. Eq. 553: ὦ . . . ἵππων κτυπὸς
καὶ χρεμετισμὸς ἀνδάνει κτλ.
- AR. Lys. 552: ἀλλ' ἤνπερ ὃ τε γλυκύθυμος Ἑρως χή
Κυπρογένει' Ἀφροδίτη
ἡμερον ἡμῖν κατὰ τῶν κόλπων καὶ τῶν
μηρῶν καταπνεύσει,
κῆτ' ἐνστάξει κτλ.
- AR. Lys. 708: κακῶν γυναικῶν ἔργα καὶ θήλεια φρήν
ποιεῖ μ' ἄθυμειν κτλ.
- AR. Vesp. 590; ἔτι δ' ἡ βουλή χῶ δῆμος ὅταν κρῖναι μέγα
πρᾶγμ' ἀπορήσει.

2 – *Alle subjecten volgen na het praedicaat (Anticipatie)*

- HOM. II. I, 28: μή νύ τοι οὐ χραίσμη σκῆπτρον καὶ
στέμμα θεοῖο.
- HOM. II. IV, 164: ἔσσεται ἡμαρ, ὅτ' ἄν ποτ' ὁλώλη Ἴλιος ἱρή
καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐυμελίω Πριάμοιο.
(= II. VI, 448)
- HOM. II. IV, 456: ὣς τῶν μισγομένων γένετο ἰαχὴ τε
πόνος τε.
- HOM. II. V, 296: τοῦ δ' αὖθι λύθη ψυχὴ τε μένος τε.
(= II. VIII, 123; VIII, 315)
- HOM. II. V, 750: ὦραι,
τῆς ἐπιτέτραπται μέγας Οὐρανὸς
Οὐλυμπός τε.
(= II. VIII, 394)
- HOM. II. VIII, 551: μάλα γάρ σφιν ἀπήχθετο Ἴλιος ἱρή
καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐυμελίω Πριάμοιο.
(= II. XXIV, 27)
- HOM. II. IX, 635: τοῦ δέ τ' ἐρητύεται κραδίη καὶ θυμὸς
ἀγήνωρ.
- HOM. II. X, 92: μέλει πόλεμος καὶ κῆδε' Ἀχαιῶν.
- HOM. II. X, 220: ἔμ' ὁτρύνει κραδίη καὶ θυμὸς ἀγήνωρ.
(= II. X, 319; Od. XVIII, 61)
- HOM. II. X, 244: οὐ περὶ μὲν πρόφρων κραδίη καὶ θυμὸς
ἀγήνωρ.
- HOM. II. XI, 387: οὐκ ἄν τοι χραίσμησι βιὸς καὶ ταρφέες ἰοί.
- HOM. II. XII, 144: ἀτὰρ Δαναῶν γένετο ἰαχὴ τε φόβος τε.
(= II. XV, 396; XVI, 366)

- Hom. Il. XV, 32: ὄφρα ἴδης, ἦν τοι χραίσμη φιλότης τε
καὶ εὐνή.
- Hom. Il. XVI, 63: ὀπότη' ἄν δὴ
νῆας ἐμὰς ἀφίκηται αὐτὴ τε πτόλεμός τε.
- Hom. Il. XVI, 334: τὸν δὲ κατ' ὅσσε
ἐλλάβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα
κραταιή.
- (= Il. XX, 477)
- Hom. Il. XVI, 453: αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τὸν γε λήπη ψυχὴ τε καὶ
αἰών.
- Hom. Il. XVI, 853: ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα
κραταιή.
- (= Il. XXIV, 132)
- Hom. Il. XIX, 165: κίχάνει | δίψα τε καὶ λιμός κτλ.
- Hom. Il. XX, 174: ὥς Ἀχιλῆ' ὠτρυνε μένος καὶ θυμὸς
ἀγῆνωρ.
- Hom. Il. XXI, 114: τοῦ δ' αὐτοῦ λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ.
- Hom. Od. I, 353: σοὶ δ' ἐπιτολμάτω κραδίη καὶ θυμὸς
ἀκούειν.
- Hom. Od. II, 304: μή τί τοι ἄλλο
ἐν στήθεσσι κακὸν μελέτω ἔργον τε
ἔπος τε.
- Hom. Od. III, 300: ἀτὰρ τὰς πέντε νέας κυανοπρωρέους
Αἰγύπτῳ ἐπέλασσε φέρων ἄνεμός τε καὶ
ὔδωρ.
- (= Od. XV, 482)
- Hom. Od. IV, 224: εἴ οἱ κατατεθναίῃ μήτηρ τε πατήρ τε.
- Hom. Od. IV, 415: καὶ τότε' ἔπειθ' ὑμῖν μελέτω κάρτος τε
βίη τε.
- Hom. Od. V, 398: ὥς Ὀδυσῆ' ἀσπαστὸν ἐείσατο γαῖα καὶ
ὔλη.
- Hom. Od. V, 471: εἴ με μεθείῃ | ῥίγος καὶ κάματος.
- Hom. Od. VI, 197: τοῦ δ' ἐκ Φαιήκων ἔχεται κάρτος τε
βίη τε.
- Hom. Od. IX, 373: φάρυγος δ' ἐξέσσυτο οἶνος | ψωμοί
τ' ἀνδρόμεοι.
- Hom. Od. XI, 192: ἐπὴν ἔλθῃσι θέρος τε θαλυιὰ τ' ὀπώρη.
- Hom. Od. XIV, 193: εἴη μὲν νῦν νῶϊν ἐπὶ χρόνον ἡμὲν ἔδωδὴ
ἡδὲ μέθυ.

HOM. Od. XV, 345: κακά κήδε' ἔχουσιν
 ἀνέρες, ὃν κεν ἴκηται ἄλη καὶ πῆμα
 καὶ ἄλγος.

HOM. Od. XXI, 284: ὁ λ ε σ σ ε ν ἄλη τ' ἀκομιστή τε.

HOM. Od. XXII, 246: τὸν δ' ἦδη ἐδ ά μ α σ σ ε βιὸς καὶ ταρφέες ἰοί.

AESCH. Eum. 692: ἔνθεν ἔσ τ' ἐπ ὠ ν υ μ ο ς
 πέτρα πάγος τ' Ἄρειος.

AESCH. Suppl. 962: εἴη δὲ νίκη καὶ κράτη τοῖς ἄρσεσιν.

SOPH. Euryp. fr. 94, 4 (DIEHL p. 27): οὐδεπώποτε
 [ἡμῖν γένοι]τ' ἂν παῦλα καὶ κακῶν
 [λύσις].

Ofschoon de completeering γένοιτο een conjectuur is, is ze toch als vrijwel zeker te aanvaarden, gezien het aantal ontbrekende letters.

EUR. Hel. 906: κοινὸς γάρ ἐσ τιν οὐρανὸς πᾶσιν βροτοῖς
 καὶ γαῖα.

EUR. Hel. 1549: ὑμῖν δ' ἦν μὲν ἦδ' ὑποψία
 λόγος τ' ἐν ἀλλήλοισιν.

EUR. Suppl. 895: ὄθεν βαρὺς
 μάλιστ' ἂν εἴη δημότης τε καὶ ξένος.

EUR. Tro. 45: χαῖρ εἰ μοι, πόλις
 ξεστόν τε πύργωμ' εἴ σε μὴ διώλεσε
 Παλλὰς Διὸς παῖς, ἦσθ' ἂν ἐν βάθροισι ἔτι.

Supplem. EUR. 26, II: ἀλλ' ἄν οἰ σ τ έ ο ς λόγος
 ὀνομά τε τοῦμον κείσ', ὄθενπερ ἠρξάμην.

Supplem. EUR. 30, 13: ὡς δ' ἦ ε [ι μάχη] | σιγή τ' ἄφ' ἡμῶν.

3 – Het praedicaat staat tusschen de subjecten.

HOM. Il. V, 356: ἡέρι δ' ἔγχος ἐκέ κ λ ι τ ο καὶ ταχέ' ἵππω.

HOM. Il. X, 523: Τρώων δὲ κλαγγή τε καὶ ἄσπετος ὦ ρ τ ο
 κυδοιμός.

HOM. Il. XII, 436: ὥς μὲν τῶν ἐπὶ Ἰσα μάχη τέ τ α τ ο
 πτόλεμός τε.

(= Il. XV, 413)

HOM. Il. XIV, 480: οὐ θην οἴοισίν γε πόνος τ' ἔσ σ ε τ α ι καὶ
 διζὺς | ἡμῖν.

HOM. Il. XVIII, 107: ὡς ἔρις ἐκ τε θεῶν ἐκ τ' ἀνθρώπων ἀ π ό -
 λ ο ι τ ο | καὶ χόλος.

- HOM. Od. VI, 171: τόφρα δέ μ' αἰεὶ κῦμα φόρει κραιπνὰί τε
θύελλαι.
- HOM. Od. IX, 414: ὥς ὄνομ' ἔξαπάτησεν ἑμὸν καὶ μῆτις
ἀμύμων.
- HOM. Od. XII, 116: σχέτλιε, καὶ δ' αὖ τοι πολεμῆια ἔργα
μέμηλεν
καὶ πόνος;
- HOM. Od. XIII, 60: εἰς ὃ κε γῆρας | ἔλθῃ καὶ θάνατος.
- HOM. Od. XVIII, 377: αὐτὰρ ἔμοι σάκος εἶη καὶ δύο δοῦρε.
- HOM. Od. XX, 312: οἶνοίό τε πινόμενοι οἱ | καὶ σίτου.
- HOM. Od. XXI, 11: ἔνθα δὲ τόξον κεῖτο παλίντονον ἡδὲ
φαρέτρη.
- HOM. Od. XXI, 62: ἔνθα σίδηρος | κεῖτο πολὺς καὶ χαλκός.
- EUR. Cycl. 115: τείχῃ δὲ ποῦ' στί καὶ πόλεως πυργώματα;
- EUR. El. 1282: ὥς ἔρις γένοιτο καὶ φόνος βροτῶν.
- EUR. Hel. 757: γνῶμῃ δ' ἀρίστη μάντις ἡ τ' εὐβου-
λία.

f - BIJ MEER DAN EEN SUBJECT WORDT ELK DER SUBJECTEN
AFZONDERLIJK MET HET PRAEDICAAT IN DEN SINGULARIS
VERBONDEN ¹

Ook deze gevallen berusten wel op perseveratie of anticipatie van het dichtstbijzijnde subject, zooals b.v. blijkt uit

- EUR. Med. 1014: ταῦτα γὰρ θεοὶ | κἀγὼ κακῶς φρονούσ'
ἐμηχανήσάμην.

Ondanks het meervoudige θεοὶ heeft toch het praedicaat den numerus singularis, door perseveratie van ἐγώ, welk woord ook genus en numerus van φρονούσα bepaald heeft. Hetzelfde geldt voor

- AESCH. Ag. 553: βῶμοι δ' αἴστοι καὶ θεῶν ἰδρύματα
καὶ σπέρμα πάσης ἔξαπλόλυτα ἰχθονός.
- SOPH. O.C. 8: στέργειν γὰρ αἰπάθαι με χῶ χρόνος ξυνὼν
μακρὸς διδάσκει καὶ τὸ γενναῖον τρίτον.
- EUR. Bacch. 1195: ΑΓ. τάχα δὲ Καδμείοι
ΧΟ. καὶ παῖς γε Πενθεὺς | ΑΓ. ματέρ'
ἐπαίνέσεται.

- EUR. El. 771: ὦ θεοὶ Δίκη τε πάνθ' ὀρώσ', ἥ λθές ποτε.
- EUR. I.A. 1577: ἔς γῆν δ' Ἀτρεΐδαι πᾶς στρατός τ' ἔσται
βλέπων.

¹ Zie boven bl. 42 en 73.

Men zou naar aanleiding van de hierboven genoemde plaats EUR. Med. 1014 kunnen meenen, dat de persona verbi bepaald wordt door het belangrijkste subject, zóó nl., dat de eerste persoon boven de tweede gaat en de tweede boven de derde, waardoor dan ook de numerus zou kunnen worden bepaald. Dit is echter niet juist, getuige de plaatsen

SOPH. El. 623:

ἦ σ' ἐγὼ καὶ τᾶμ' ἔπη
καὶ τάργα τὰμὰ πόλλ' ἄγαν λέγων ποιεῖ.

EUR. Bacch. 976:

ὁ νικῆσων δ' ἐγὼ | καὶ Βρόμιος ἔσται.

AR. Eq. 229:

κάγῳ μετ' αὐτῶν χά θεὸς ξυλλήψεται.

Op de vrij talrijke plaatsen, waar de subjecten tot een verschillende persoonscategorie behooren, wordt de numerus (en persona) verbi altijd bepaald door het dichtstbijstaande subject, zoo behalve de reeds besproken plaatsen:

HOM. Il. XXIII, 279: ἄλλ' ἢ τοι μὲν ἐγὼ μενέω καὶ μώνυχες ἵπποι.

HOM. Od. XIV, 172: ἔλθοι, ὅπως μιν ἐγὼ γ' ἐθέλω καὶ Πηνελόπεια

Λαέρτης θ' ὁ γέρων καὶ Τηλέμαχος θεοείδης.

HOM. Od. XXIV, 333: σὺ δέ με προΐεις καὶ πότνια μήτηρ.

AESCH. Suppl. 950: εἶσ' ἡ σύ τ' αὐτὸς χοῖ ξυνέμποροι σέθεν.

SOPH. O.C. 461: ἐπαξιὸς μὲν, Οἰδίπους, καιτοικτίσαι, αὐτὸς τε παῖδες θ' αἰδ'· ἐπεὶ κτλ.

SOPH. O.R. 321: ῥᾶστα γὰρ τὸ σόν τε σὺ
κάγῳ διοίσω τούμῳ, ἦν ἐμοὶ πίθη.
EUR. Alc. 295: κάγῳ τ' ἂν ἔζων καὶ σὺ τὸν λοιπὸν χρόνον.

EUR. El. 1087: ἐγὼ τί σ' ἡδίκησ' ἐμός τε σύγγονος;

EUR. El. 1094: ἀποκτενῶ σ' ἐγὼ
καὶ παῖς Ὀρέστης πατρὶ τιμωρούμενοι.

EUR. Hel. 412: ἐφ' ἧς ἐσώθη . . . | Ἑλένη τε.

EUR. Herc. 436: εἰ δ' ἐγὼ σθένος ἦβων
δόρυ τ' ἔπαλλον ἐν αἰχμᾷ
Καδμείων τε σύνηβοι, κτλ.

EUR. Hcl. 52: ὦ μῖσος εἶθ' ὁλοιο χά πέμψας σ' ἀντήρ·

EUR. Iph. Aul. 886: ὦ θύγατερ, ἡκεις ἐπ' ὀλέθρῳ καὶ σὺ καὶ μήτηρ σέθεν.

EUR. Iph. Taur. 1074: ὁλωλα κάγῳ καὶ κασίγνητος τάλας.

- EUR. Or. 1677: γήμας ὄναίο καὶ σὺ χῶ διδοὺς ἐγῶ.
 AR. Av. 131: ὅπως παρέρσει μοι καὶ σὺ καὶ τὰ παιδία.
 AR. Eq. 229: κἀγὼ μετ' αὐτῶν χῶ θεὸς ξυλλήψεται.

Een afwijkend geval voor wat de persona verbi, niet wat den numerus verbi betreft, vindt men

- AR. Ran. 588: πρόρριζος αὐτός, ἡ γυνή, τὰ παιδία, κάκιστ'
 ἀπολοίμην.

Hier heeft de eerste persoon het gewonnen, wat in het verband begrijpelijk is: een zelfverwensching is krachtiger dan een tegen anderen geuite verwensching.

Thans volgt nog een opsomming van een aantal gevallen, die ik gemeend heb, onder deze categorie te moeten brengen.

I — *Alle subjecten gaan vooraf aan het praedicaat in den sing.*

- HOM. Il. II, 146: τὰ μὲν τ' Εὐρώς τε Νότος τε
 ὦρορ' ἐπαίξας.
 HOM. Il. XI, 808: ἵνα σφ' ἀγορή τε θέμις τε | ἦ ἡ ν κτλ.
 HOM. Il. XX, 320: ἴξε δ', ὅθ' Αἰνείας ἦδ' ὁ κλυτὸς ἦεν Ἀχιλ-
 λεύς.
 HOM. Od. IV, 588: ὄφρα κεν ἑνδεκάτη τε δυωδεκάτη τε
 γένηται.
 HOM. Od. XII, 236: ἔνθεν γὰρ Σκύλλη, ἐτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
 δεινὸν ἀνερρύβδησε θαλάσσης ἄλμυρον
 ὕδωρ.
 AESCH. Cho. 244: μόνον κράτος τε καὶ Δίκη σὺν τῷ τρίτῳ
 πάντων μεγίστῳ Ζηνὶ συγγένοιτό σοι.
 AESCH. Pers. 319: καὶ Μᾶγος Ἄραβος, Ἀρτάμης τε Βάκτριος
 σκληρᾶς μέτοικος γῆς ἐκεῖ κατέφθιτο.
 AESCH. Pers. 325: Ἄμιστρις Ἀμφιστρεὺς τε |
 ὁ τ' ἐσθλὸς Ἀριόμαρδος |
 Σεισάμης θ' ὁ Μύσιος, | Θάρυβις τε ... |
 κεῖται θανόντων δέιλαιος οὐ μάλ' εὐτυχῶς.
 EUR. Alc. 233: ἦδ' ἐκ δόμων δὴ καὶ πόσις πορεύεται.
 EUR. Alc. 744: πρόφρων σὲ χθονίος θ' Ἑρμῆς | Αἰδης τε
 δέχοιτ' εἰ κτλ.
 EUR. Andr. 672: καὶ μὴν ἴσον γ' ἀνὴρ τε καὶ γυνή σθένει
 ἀδικουμένη πρὸς ἀνδρός.

- EUR. El. 1280: μητέρα δὲ τὴν σὴν
Μενέλαος, ἐξ οὗ Τρωικὴν εἶλε χθόνα,
'Ελένη τε θάψει.
- EUR. Hec. 459: πρωτόγονός τε φοῖνιξ | δάφνα θ' ἱεροῦς ἀνέ-
σχε | πτόρθους.
- EUR. Rhes. 918: ὕβρις γάρ, ἥ σ' ἔσφηλε, καὶ Μουσῶν ἔρις
τεκεῖν μ' ἔθηκε τόνδε κτλ.
- EUR. fr. 366, 3: ὁ δ' ἡδὺς αἰὼν ἡ κακὴ τ' ἀνανδρία
οὗτ' οἶκον οὔτε βίοτον οὐδὲν ὠφελει.
- EUR. fr. 596: ὃν πέρι μὲν φῶς, περὶ δ' ὀρφναία
νύξ αἰολόχρως, ἄκριτός τ' ἄστρων
ῥχλος ἐνδελεχῶς ἀμφιχορεύει.
- AR. Ran. 1409: αὐτός, τὰ παιδί', ἡ γυνή, Κηφισοφῶν,
ἐμβὰς καθήσθω ξυλλαβὼν τὰ
βιβλία.
- AR. fr. 222: ὁ μὲν οὖν σός, ἐμὸς δ' οὗτος ἀδελφός
φρασάτω κτλ.

Een voorbeeld van het praedicaat in den pluralis vindt men

AESCH. Ag. 1673: ἐγὼ | καὶ σὺ θήσομεν κτλ.

2 - Alle subjecten volgen na het praedicaat in den singularis

- HOM. Il. VIII, 540: ὥς τίειτ' Ἀθηναίη καὶ Ἀπόλλων.
(= Il. XIII, 827)
- HOM. Od. XII, 175: κέλετο μεγάλη ἱς | Ἡελίου τ' αὐγή.
- AESCH. Ag. 1657: στεῖχε καὶ σὺ χοῖ γέροντες.
- AESCH. Eum. 632: ἄλλ' ὥς ἀκούσῃ, Παλλὰς οἶτ' ἐφημένοι.
- AESCH. Suppl. 772: οὗτοι ταχεῖα ναυτικοῦ στρατοῦ στολή
οὐδ' ὄρμος οὐδὲ πείσματ' εὐνατήρια
ἐς γῆν ἐνεγχεῖν.
- EUR. Andr. 513: τάλας | δῆτ' ἐγὼ σύ τε, μάτερ.
- EUR. Andr. 747: ἡγοῦ, τέκνον, μοι δεῦρ' ὑπ' ἀγκάλαις
σταθείς,
σύ τ' ὦ τάλαινα.
- EUR. Med. 148: αἶεε, ὦ Ζεῦ καὶ γὰ καὶ φῶς, | ἀχὰν κτλ.

3 - Het praedicaat in den singularis staat tussen de subjecten

- HOM. Il. XIII, 543: ἐπὶ δ' ἀσπίς ἐάφθη | καὶ κόρυς.
- HOM. Il. XIV, 419: ἐπ' αὐτῷ δ' ἀσπίς ἐάφθη | καὶ κόρυς.

- HOM. Od. II, 338: ὅθι νητὸς χρυσὸς καὶ χαλκὸς ἔκειτο
ἔσθης τ' ἐν χηλοῖσιν ἄλις τ' εὐῶδες ἔλαιον.
- HOM. Od. XII, 13: αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρὸς τε κάη καὶ τεύχεα
νεκροῦ.
- EUR. Hec. 21: ἐπεὶ δὲ Τροία θ' Ἑκτορὸς τ' ἀπόλλυται
ψυχὴ πατρώα θ' ἔστία κατεσκάφη.
- EUR. Hel. 1571: Ἑλένη καθέζετ' ἐν μέσοις ἑδωλίοις
ὃ τ' οὐκέτ' ὦν λόγοισι Μενέλεως πέλας.
- EUR. Rhes. 846: σὺ πρόσθεν ἡμῶν ἦσο καὶ Φρυγῶν στρατός.

g - HET PRAEDICAAT STAAT BIJ EEN MEERLEDIG SUBJECT IN DEN SINGULARIS, WANNEER EEN DER SUBJECTEN IN DEN SINGULARIS HET HOOFDBEGRIIP VORMT

Dat deze gevallen als numerus-perseveratie resp. -anticipatie te verklaren zijn, is op bl. 43 en 73 vastgesteld. Een duidelijken blik op de kwestie krijgt men m.i. bij het beschouwen van het volgende voorbeeld:

- EUR. fr. 981: ἀλλ' ἔστι κεῖ τις ἐγγεῶν λόγῳ,
Ζεὺς καὶ θεοὶ βρότεια λεύσσοντες πάθη.

Het participium λεύσσοντες heeft mechanisch den numerus van θεοὶ aangenomen, omdat dit subject onmiddellijk voorafgaat. Maar λεύσσοντες behoort toch ook bij Ζεὺς. Hier blijkt wel, dat de singularis ἔστι ontstaan is door de anticiperende werking van het inderdaad belangrijkste subject Ζεὺς, doch als dit subject voorbij is en de belangrijkheid een weinig naar den achtergrond verschoven is, heeft de normale congruentie weer plaats. Vergelijk o.a. nog HOM. Il. I, 255; XVI, 844 (zie bl. 208—209).

i - Alle subjecten gaan aan het praedicaat vooraf

De gevallen van zuivere numerus-perseveratie zijn bij deze categorie in de minderheid. Ze zijn daarenboven nog te splitsen in twee groepen:

α) Het voornaamste subject gaat onmiddellijk aan het verbum vooraf. Hiertoe behooren:

- HOM. Il. XVIII, 398: εἰ μὴ μ' Εὐρυνόμη τε Θέτις θ' ὑπεδέξατο
κόλπῳ.
- HOM. Il. XXII, 234: γνωτῶν, οὗς Ἑκάβη ἠδὲ Πρίαμος τέκε
παῖδας.

- AESCH. Suppl. 27: ὦν πόλις, ὦν γῆ καὶ λευκὸν ὕδωρ
 ὕπατοί τε θεοὶ καὶ βαρύτιμοι
 χθόνιοι θήκας κατέχοντες
 καὶ Ζεὺς σωτὴρ τρίτος, οἰκοφύλαξ
 ὁσίων ἀνδρῶν, δέξαιθ' ἱκέτην.
 EUR. El. 1248: πράσσειν ἅ Μοῖρα Ζεὺς τ' ἔκρανε σοῦ πέρι.

β) Het voornaamste subject gaat aan een ander subject vooraf en veroorzaakt over dit andere subject heen de numerus-assimilatie. Hiertoe behooren:

- AESCH. Eum. 920: (πόλιν), τὰν καὶ Ζεὺς ὁ παγκρατὴς Ἄρης τε
 φρούριον θεῶν νέμει.
 AESCH. Eum. 1047: Ζεὺς ὁ πανόπτας | οὕτω Μοῖρά τε συγ-
 κατέβη.
 EUR. Bacch. 1131: Αὐτονόη τ' ὄχλος τε πᾶς | ἐπεῖχε Βακχῶν.
 EUR. Phoen. 1689: AN. 'Ο δ' Οἰδίπους ποῦ καὶ τὰ κλείν'
 αἰνίγματα;
 OI. ὁλωλ'· ἐν ἡμαρ κτλ.
 EUR. Rhes. 350: ἐπεὶ σε χρόνῳ
 Πιερίς μάτηρ ὅτε καλλιγέφυ-
 ρος ποταμὸς πορεύει | Στρυμών.
 AR. Eccl. 294—95: ἀλλ' ὦ Χαριτιμίδη | καὶ Σμίκυθε καὶ Δράκης, |
 ἔπουκατεπεῖγών, | σαυτῷ προσ-
 ἔχων ὅπως |
 μηδὲν παραχορδίζει | ὦν δεῖ σ' ἀπο-
 δεῖξαι.

2 — Alle subjecten volgen na het verbum

In deze gevallen van numerus-anticipatie volgt onveranderlijk het voornaamste subject onmiddellijk op het verbum in den singularis.

- HOM. Il. I, 255: ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος Πριάμοιό τε
 παῖδες
 ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροῖατο θυμῷ.
 HOM. Il. V, 53: ἀλλ' οὐ οἱ τότε γε χρᾶϊσμι' Ἄρτεμις
 ἰοχέαιρα
 οὐδὲ ἐκηβολίαι.
 HOM. Il. VI, 471: ἐκ δ' ἐγέλασσε πατὴρ τε φίλος καὶ
 πότνια μήτηρ.
 HOM. Il. VII, 10: ὃν κορυνῆτης | γείνατ' Ἀρηίθοος καὶ
 Φυλομέδουσα βοῶπις.

- HOM. II. VII, 386: ἡ ν ὥ γ ε ι Πρίαμός τε καὶ ἄλλοι Τρῶες
ἀγαυοί.
- HOM. II. VIII, 287: αἶ κεν μοι δ ὶ η Ζεὺς τ' αἰγίοχος καὶ Ἀθήνη.
- HOM. II. X, 552: ἀμφοτέρω γὰρ σφῶι φ ἰ λ ε ῖ νεφεληγερέτα
Ζεὺς
κούρη τ' αἰγίοχοιο Διός, γλαυκῶπις Ἀθήνη.
- HOM. II. XIII, 430: τὴν περὶ κῆρι φ ἰ λ η σ ε πατὴρ καὶ πότνια
μήτηρ.
- HOM. II. XVI, 103: δ ἄ μ ν α μιν Ζηνός τε νόος καὶ Τρῶες
ἀγαυοί.
- HOM. II. XVI, 844: σοὶ γὰρ ἔ δ ω κ ε ν
νίκην Ζεὺς Κρονίδης καὶ Ἀπόλλων, οἱ με
δάμασσαν.
- HOM. Od. XIV, 462: κ έ κ λ υ θ ι νῦν, Εὐμαίε, καὶ ἄλλοι πάντες
ἑταῖροι.
- (= Od. XV, 307)
- HOM. Od. XV, 245: ὃν περὶ κῆρι φ ἰ λ ε ι Ζεὺς τ' αἰγίοχος καὶ
Ἀπόλλων.
- HOM. Od. XX, 393: οἶον δὴ τάχ' ἔ μ ε λ λ ε θεὰ καὶ καρτερός
ἄνῆρ | θησέμεναι.
- HOM. Od. XXI, 21: πρὸ γὰρ ἦ κ ε πατὴρ ἄλλοι τε γέροντες.
- SOPH. O.C. 1548: τῇδε γὰρ μ' ἄ γ ε ι
Ἑρμῆς ὁ πομπὸς ἦ τε νερτέρα θεός.
- EUR. Andr. 62: δεινὰ γὰρ β ο υ λ ε ύ ε τ α ι
Μενέλαος ἐς σέ παῖς θ', ἃ σοι φυλακτέα.
- EUR. Hipp. 662: πῶς νιν π ρ ο σ ὀ ψ ε ι, καὶ σὺ καὶ δέσποινα σή;
- EUR. Ion 285: τ ι μ ᾱ σ φ ε Φοῖβος ἀστραπαὶ τε Πύθιαι.
- EUR. Suppl. 991: τί φέγγος, τίν' αἶγλαν
ἐ δ ἰ φ ρ ε υ ε τόθ' ἄλιος
σελάννα τέ κατ' αἰθέρα κτλ.
- Supplem. EUR. bl. 22, 84: τὴν γὰρ ἀξίαν
σφῶν π ρ ο σ τ ἰ θ η σ ι ν Ζεὺς ἐγώ τε σὺν Διί.
- De numerus-anticipatie vond niet plaats o.a.:
- HOM. Od. XIX, 275: ὁ δ ὕ σ α ν τ ο γὰρ αὐτῷ | Ζεὺς τε καὶ Ἥλιος.

3 – Het praedicaat staat tusschen de subjecten

Het aan het verbum voorafgaande subject is in deze gevallen steeds het voornaamste, het zijn dus eveneens gevallen van numerus-perseveratie.

HOM. II. III, 308: Ζεὺς μὲν που τό γε οἶδε καὶ ἄθάνατοι
θεοὶ ἄλλοι.

(= Od. XIV, 119)

HOM. II. X, 563: Ἔκτωρ τε προέηκε καὶ ἄλλοι Τρῶες
ἀγαυοί.

HOM. II. XIV, 120: ὥς γάρ που Ζεὺς ἦθελε καὶ θεοὶ ἄλλοι.

HOM. II. XVI, 849: ἀλλὰ με μοῖρ' ὅλοη καὶ Λητοῦς ἔκτανεν
υἱός.

HOM. II. XVIII, 116: ὅππότε κεν δῇ
Ζεὺς ἐθέλη τελέσαι ἡδ' ἄθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

(= II. XXII, 366)

HOM. II. XX, 149: ἔνθα Ποσειδάων κατ' ἄρ' ἔζετο καὶ θεοὶ
ἄλλοι.

HOM. II. XX, 194: ἀτὰρ σὲ Ζεὺς ἐρρύσατο καὶ θεοὶ ἄλλοι.

HOM. II. XXI, 142: τὸν δ' Ἀξιώς ἐυρυέεθρος | γείνατο καὶ
Περίβοια.

HOM. Od. III, 346: Ζεὺς τό γ' ἀλεξήσειε καὶ ἄθάνατοι θεοὶ
ἄλλοι.

HOM. Od. VII, 57: Ναυσίθοον μὲν πρῶτα Ποσειδάων ἐνοσίχθων
γείνατο καὶ Περίβοια.

HOM. Od. VIII, 368: αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς
τέρπετ' ἐνὶ φρεσὶν ᾗσιν ἀκούων ἡδὲ καὶ
ἄλλοι | Φαίηκες.

HOM. Od. IX, 479: τῷ σε Ζεὺς τίσατο καὶ θεοὶ ἄλλοι.

HOM. Od. XIII, 192: μή μιν πρὶν ἄλοχος γνοίη ἄστοί τε φίλοι τε.

HOM. Od. XIV, 53: Ζεὺς τοι δοίη, ξεῖνε, καὶ ἄθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

(= Od. XVIII, 112)

HOM. Od. XXI, 365: εἴ κεν Ἀπόλλων | ἡμῖν ἰλήκησι καὶ
ἄθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

EUR. El. 1311: πόσις ἔστ' αὐτῇ καὶ δόμος.

EUR. Hcl. 118: καὶ μὴν ὁδ' αὐτὸς ἔρχεται σπουδὴν ἔχων
'Ακάμας τ' ἀδελφός.

EUR. Suppl. 648: πῶς γὰρ τροπαῖα Ζῆνος Αἰγέως τόκος
ἔστησεν οἳ τε συµμετασχόντες δορός;

h - HET PRAEDICAAT VERTOONT DEN NUMERUS SINGULARIS, WANNEER HET GEHEEL DER SUBJECTEN TE VOREN NIET TE OVERZIEN IS ¹

De gevallen van deze categorie kunnen aldus gezien worden, dat bij den spreker slechts het eerst te noemen subject zich in zijn gedachten naar voren dringt, zoodat alleen dat gedeelte van den zin den vorm krijgt, dien het hebben moet en het daarna komende deel meer als aanhangsel verschijnt ². Zooals hierboven reeds herhaaldelijk ten aanzien van de numerus-congruentie werd vastgesteld, is deze verklaring echter niets anders dan het toepassen van het perseveratie-principe.

Van zelf sprekend zijn in deze categorie geen gevallen te vinden, waarin het praedicaat na alle subjecten staat. Zelfs zijn er bijna geen voorbeelden, waarin het praedicaat vóór de gezamenlijke subjecten staat; bekend zijn mij slechts:

EUR. Hcl. 898: πολλὰ γὰρ τίκτει | Μοῖρα τελεσιδω-
τειρ' | Αἰὼν τε χρόνου παῖς.

Suppl. EUR. 33, 23: οὐχὶ παύσεται φόγος
μάταιος ἀνδρῶν οἱ τ' ἄγρην ἡγούμενοι
ψέγειν γυναῖκας, κτλ.

Men zou intusschen hiertoe ook de volgende gevallen kunnen rekenen, waar slechts een gedeelte van het eerste subject, het adnominale gedeelte nl., vóór het praedicaat is geplaatst:

HOM. II. XVI, 34: γλαυκὴ δέ σε τίκτει θάλασσα | πέτραι τ'
ἡλίβατοι.

AESCH. Suppl. 947: πολλὰ γίγνεται πάρος
πεσήματ' ἀνδρῶν κάπολακτισμοὶ βίου.

EUR. Cycl. 292: ἱερός τ' ἄθραυστος Ταινάρου μένει λιμὴν
Μαλέας τ' ἄκροι κευθμῶνες ἦ τε Σουνίου
δίας Ἀθάνας σῶς ὑπάργυρος πέτρα
Γεραῖστίοι τε καταφυγαί.

EUR. Hipp. 1166: οἰκείος αὐτὸν ὦλεσ' ἄρμάτων ὄχος
ἄραι τε κτλ.

Gewoonlijk is de woordplaatsing zóó, dat het praedicaat volgt na het eerste subject en wel in den sing. (dualis), alsof er daarna geen subject meer volgde. Men zou hier de gevallen kunnen scheiden in drie groepen, nl. die, waarin de subjecten personen zijn, die, waarin

¹ Vgl. boven bl. 44 en 74.

² Vgl. BRUGMANN, Synt. bl. 165.

de subjecten zaaknamen zijn en de gemengde gevallen. Het spreekt van zelf, dat de numerus singularis bij de zaaknamen het minst opvallend is.

I — *De subjecten zijn personen*

- Hom. Il. II, 650: τῶν μὲν ἄρ' Ἰδομενεὺς δουρικλυτὸς ἦ γε-
μ ό ν ε υ ε ν
Μηριόνης τ' ἀτάλαντος.
- Hom. Il. II, 858: Μυσῶν δὲ Χρόμις ἦ ρ χ ε καὶ Ἔννομος
οἰωνίστης.
- Hom. Il. II, 862: Φόρκυς αὖ Φρύγας ἦ γε καὶ Ἀσκάνιος
θεοειδής.
- Hom. Il. II, 876: Σαρπηδῶν δ' ἦ ρ χ ε ν Λυκίων καὶ Γλαῦκος
ἄμύμων.
- Hom. Il. V, 517: πόνος . . . , ὃν ἀργυρότοξος ἔ γ ε ι ρ ε ν |
Ἄρης τε βροτολοιγὸς Ἔρις τε κτλ.
- Hom. Il. XII, 93: τῶν δ' ἐτέρων Πάρις ἦ ρ χ ε καὶ Ἀλκάθοος
καὶ Ἀγήνωρ.
- Hom. Il. XV, 497: ἀλλ' ἄλοχός τε σ ό η καὶ παῖδες ὀπίσσω
καὶ οἶκος κτλ.
- Hom. Il. XVIII, 28: δμῳαὶ δ', ἃς Ἀχιλεὺς λ η ί σ σ α τ ο Πά-
τροκλός τε.,
- Hom. Il. XIX, 310: δοίω δ' Ἀτρεΐδα μ ε ν έ τ η ν καὶ δῖος Ὀδυσ-
σεύς,
Νέστωρ τ' Ἰδομενεὺς τε γέρων θ' ἱππήλατα
Φοῖνιξ.
- Hom. Il. XXIII, 607: ἀλλὰ σὺ γὰρ δὴ πολλὰ π ά θ ε ς καὶ πολλὰ
μ ο γ ή σ α ς
σός τε πατήρ ἀγαθὸς καὶ ἀδελφεὸς εἶνεκ' ἐμεῖο.
- Hom. Od. IV, 628: Ἀντίνοος δὲ κ α θ ἦ σ τ ο καὶ Εὐρύμαχος
θεοειδής.
- Hom. Od. VI, 233: ὃν Ἥφαιστος δέ δ α ε ν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη.
(= Od. XXIII, 160)
- Hom. Od. XI, 626: Ἑρμείας δέ μ' ἔ π ε μ ψ ε ν ἰδὲ γλαυκῶπις
Ἀθήνη.
- Hom. Od. XV, 100: ἅμα τῷ γ' Ἑλένη κ ί ε καὶ Μεγαπένθης.
- Hom. Od. XVI, 298: τοὺς δέ κ' ἔπειτα
Παλλὰς Ἀθηναίη θ έ λ ξ ε ι καὶ μητιέτα Ζεὺς.

- HOM. Od. XVII, 68: ἀλλ' ἵνα Μέντωρ ἦ σ τ ο καὶ Ἄντιφος ἦδ'
Ἄλιθέρης.
- HOM. Od. XVII, 391: ἐχέφρων Πηνελόπεια
ζώει ἐνὶ μεγάροις καὶ Τηλέμαχος θεοειδής.
- HOM. Od. XXI, 186: Ἀντίνοος δ' ἔτ' ἔπείχε καὶ Εὐρύμαχος
θεοειδής.
- HOM. Od. XXIV, 293: οὐδέ ἐ μήτηρ
κλαῦσε περιστείλασα πατὴρ θ', οἱ μιν
τεκόμεσθα.
- SOPH. El. 158: οἷα Χρυσόθεμις ζώει καὶ Ἰφιάνασσα.
- EUR. Herc. 925: χορὸς δὲ καλλίμορφος εἰ σ τ ῆ κ ε ι τέκνων
πατὴρ τε Μεγάρα τε.
- EUR. Iph. Aul. 1300: ἔνθα ποτὲ Παλλὰς ἔμολε
καὶ δολιόφρων Κύπρις | Ἦρα θ' Ἑρμᾶς θ', κτλ.
- EUR. Med. 1389: ἀλλὰ σ' Ἐρινὺς ὁλέσειε τέκνων | φονία
τε Δίκη.
- EUR. Or. 17: Ἀτρέως δέ . . . | ὁ κλεινός, εἰ δὴ κλεινός,
Ἀγαμέμνων ἔφ υ | Μενέλεώς τε.
- EUR. Rhes. 497: Αἴας ἐμοὶ μὲν οὐδὲν ἥσσωσθαι δοκεῖ
χὼ Τυδέως παῖς·
- EUR. Tro. 31: καὶ τὰς μὲν Ἀρκάς, τὰς δὲ Θεσσαλὸς λεῶς
εἰ λ η χ' Ἀθηναίων τε Θησεῖδαι πρόμοι.
- AR. Ran. 14: Φρύνιχος | εἴωθε ποιεῖν καὶ Λύκις καὶ
Ἀμειψίας;
- AR. Ran. 1532: Κλεοφῶν δὲ μαχέσθω | καὶ ἄλλος ὁ βου-
λόμενος.
- AR. Vesp. 234: Εὐεργίδης ἄρ' ἐστί που ἐνταῦθι Χάβης
θ' ὁ Φλυεύς;
- AR. Vesp. 1410: Λᾶσος ποτ' ἀντεδίδασκε καὶ Σιμωνίδης.

2 – *De subjecten zijn zaaknamen*

- HOM. Il. I, 61: εἰ δὴ ὁμοῦ πόλεμός τε δαμᾶ καὶ λοιμὸς
Ἀχαιοῦς.
- HOM. Il. I, 177: αἰεὶ γὰρ τοι ἔρις τε φίλη πόλεμοί τε μά-
χαι τε.

(= Il. V, 891)

- HOM. Il. XV, 129: νόος δ' ἀπόλωλε καὶ αἰδώς.
- HOM. Il. XV, 193: γαῖα δ' ἔτι ξυνή πάντων καὶ μακρὸς
Ὀλυμπος.

- HOM. Il. XVIII, 119: ἀλλά ἐ μοῖρ' ἐ δάμασσε καὶ ἀργαλέος
χόλος Ἥρης.
- HOM. Il. XX, 500: αἵματι δ' ἄξων | νέρθεν ἅπας πεπάλακτο
καὶ ἄντυγες.
- HOM. Od. VIII, 248: αἰεὶ δ' ἡμῖν δαῖς τε φίλη κίθαρίς τε χοροὶ τε
εἶματα τ' ἐξημοιβὰ λοετρά τε θερμά καὶ εὐναί.
- HOM. Od. XXII, 413: τούσδε δὲ μοῖρ' ἐ δάμασσε θεῶν καὶ
σχέτλια ἔργα.
- AESCH. Prom. 39: τὸ συγγενές τοι δεινὸν ἢ θ' ὀμιλία.
- AESCH. Suppl. 532: πειθῶ δ' ἔποιτο καὶ τύχη πρακτῆριος.
- SOPH. fr. 586: γῆρας διδάσκει πάντα καὶ χρόνου τριβή.
- SOPH. fr. 758: ὦ γῆ Φεραία, χαῖρε σύγγονόν θ' ὕδωρ
'Υπερεία κρήνη.
- EUR. Hel. 1086: τάφος σ' ὅδ' ἂν ῥύσαιτο φάσγανόν τε σόν.
- EUR. Rhes. 431: ἐνθ' αἵματηρὸς πέλανος ἐς γαίαν Σκύθης
ἦν τλεῖτο λόγχῃ Θρήξ τε συμμιγῆς
φόνος.
- EUR. Tro. 544: Λίβυς τε λωτὸς ἐκτύπει | Φρύγιά τε μέλεα.
- EUR. fr. 775, 39: ἐμὲ καὶ τὸ δίκαιον ἄγει καὶ ἔρω.
- AR. Eccl. 850: ἐμβὰς δὲ κεῖται καὶ τρίβων ἔρριμμένος.
- AR. Eq. 553: ὦ ἵππων κτυπὸς | καὶ χρεμετισμὸς ἂν δάνει
καὶ κυανέμβολοι θοαὶ | μισθοφόροι τριήρεις κτλ.

3 - *De subjecten zijn gemengd*

- EUR. Alc. 1087: γυνή σε παύσει καὶ νέου γάμου πόθοι.
- EUR. Tro. 107: ἡ πατρίς ἔρρει καὶ τέκνα καὶ πόσις.
- EUR. Tro. 730: πόλις τ' ὄλωλε καὶ πόσις.

i - HET PRAEDICAAT STAAT IN DEN SINGULARIS VÓÓR DE SUBJECTEN ALS EEN AANKONDIGING VAN HET GEBEUREN ¹

In de gevallen van deze groep zou volgens BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes, bl. 166 slechts het gebeuren op zich, zonder te letten op het aantal der subjecten, bedoeld zijn. Bij het aanvaarden van deze inderdaad aannemelijke verklaring kan men ternauwernood van numerus-assimilatie ten gevolge van perseveratie spreken.

Er zijn echter een paar bezwaren. Eerstens valt het op, dat het subject, dat onmiddellijk op zulk een in den aankondigings-singularis

¹ Vgl. boven bl. 74 en BRUGMANN, Synt. d. einf. Satzes bl. 166.

staand werkwoord volgt, vrijwel nooit den numerus pluralis, doch altijd den singularis heeft. Slechts één geval van een eerste subject in den pluralis is mij bekend:

AESCH. Suppl. 722: οὐ με λα ν θ ά ν ε ι

στολμοί τε λαίφους καί παραρρύσεις νεώς κτλ.

Misschien is hier inderdaad met WECKLEIN (aanteekening bij deze plaats) στολμός te lezen. Ook WECKLEIN weet geen andere parallel-plaatsen te noemen dan PIND. frgm. 78: ἄ θ ύ ε τ α ι ἄνδρες. Met eenigen grond zou men hierbij kunnen citeeren

EUR. Rhes. 529: δ ύ ε τ α ι σημεία καί ἐπτάποροι | Πλείαδες αἰθέριαι.

EUR. El. 1150: ἰ ά χ η σ ε δέ στέγεα λάινοί | τε θριγκοί δόμων.

Men moet wel tot de overtuiging komen, dat het aankondigings-
praedicaat in den sing. staat, omdat het eerstvolgende subject ook den sing. heeft. Normaal is immers een geval als:

HOM. Od. VIII, 118: ἄν δ' ἔ σ τ α ν τρεῖς παῖδες . . . | Λαοδάμας
θ' Ἄλιος τε καί κτλ.

Een tweede bezwaar dringt zich op bij het lezen van de plaatsen

EUR. Tro. 41: φ ρ ο ὕ δ ο ς δέ Πρίαμος καί τέκνα.

AR. Thesm. 821: ἡμῖν μὲν γὰρ σ ὤ ς ἔτι καί νῦν
ὁ κανών, πάντιον, οἱ καθάρισκοι κτλ.

De praedicaatsnomina φροῦδος en σῶς, die hier als eenig praedicaat fungeeren, zijn in genus slechts met het onmiddellijk volgende subject verbonden. Bij een louter als aankondiging bedoeld praedicaat is het toch niet van zelf sprekend, het masculinum te gebruiken, t e n z i j het eerstvolgende subject het genus masculinum heeft, wat inderdaad op deze twee plaatsen het geval is. Vergelijk nog EUR. Ion 1061. Een neutrum-geval:

EUR. Cycl. 562: κ α θ α ρ ὸ ν τὸ χεῖλος αἱ τρίχες τέ μου.

Deze twee bezwaren schijnen voor de perseveratie- of liever de anticipatie-opvatting te pleiten. Men moet echter toegeven, dat in vele gevallen het voorop geplaatste werkwoord het karakter van een aankondiging heeft, met name op die plaatsen, waar een getuigenis (der goden) wordt ingeroepen, ingeleid door het tot formule geworden ἴστω, zie hieronder HOM. Il. XV, 36; XIX, 258; Od. XIV, 158; XVII, 155; XIX, 303; XX, 230; EUR. Alc. 439; Phoen. 1677.

Volledigheidshalve wordt hier een aantal plaatsen genoemd, die men tot deze categorie zou kunnen rekenen.

- Hom. Il. II, 512: τῶν ἤρχ' Ἀσκάλαφος καὶ Ἰάλμενος, υἱὲς Ἄρηος.
- Hom. Il. II, 563: τῶν αὖθ' ἡγεμόνευε βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης καὶ Σθένελος κτλ.
- Hom. Il. II, 830: τῶν ἤρχ' Ἀδρηστός τε καὶ Ἀμφιος.
- Hom. Il. II, 842: τῶν ἤρχ' Ἰππόθοός τε Πύλαιός τ' ὄζος Ἄρηος.
- Hom. Il. II, 844: αὐτὰρ Θρήικας ἤ γ' Ἀκάμας καὶ Πείροος ἦρωες.
- Hom. Il. IV, 46: τιέσκετο Ἴλιος ἱρὴ καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς ἐυμελίῳ Πριάμοιο.
- Hom. Il. IV, 158: οὐ μέν πως ἄλιον πέλει ὄρκιον αἱμά τε ἄρνῶν σπονδαί τ' ἄκρητοι καὶ δεξίαι, κτλ.
- Hom. Il. IV, 186: εἰρύσατο ζωστήρ τε παναίολος ἡδ' ὑπένερθεν ζῶμά τε καὶ μήτηρ.
- Hom. Il. V, 592: ἤρχε δ' ἄρα σφιν Ἄρης καὶ πότνι' Ἐνυώ.
- Hom. Il. V, 703: ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξε-
νάριξε ν¹
- Hom. Il. IX, 498: Ἔκτωρ τε, Πριάμοιο πάις, καὶ χάλκεος Ἄρης.
- Hom. Il. X, 378: τῶν περ καὶ μεῖζων ἀρετὴ τιμὴ τε βίη τε.
ἔστι γὰρ ἔνδον χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος. οὕτασται δ' Ὀδυσσεὺς δουρικλυτός ἡδ' Ἀγαμέμνων.
- (= Il. XVI, 26)
- Hom. Il. XIII, 14: φαίνεται δὲ Πριάμοιο πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν.
- Hom. Il. XIII, 18: τρέμε δ' οὔρεα μακρὰ καὶ ὕλη.
- Hom. Il. XV, 36: ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρύς ὑπερθεν καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ κτλ.
- (= Od. V, 184)
- Hom. Il. XV, 657: ἴσχε γὰρ αἰδῶς | καὶ δέος.
- Hom. Il. XVIII, 39: ἔνθ' ἄρ' ἔην Γλαύκη τε Θάλειά τε Κυμο-
δόκη τε,

¹ Pap. Oxyrh. 223: ἐξενάρριξε; ARISTARCH. A: — αν; de edd. hebben — αν.

Νησαίη Σπείω τε Θόη θ' Ἀλίη τε βοῶπις.

Hom. Il. XVIII, 47: ἔνθα δ' ἔην Κλυμένη Ἰάνειρά τε καὶ Ἰάνασσα.

Hom. Il. XVIII, 516: ἦρχε δ' ἄρα σφιν Ἄρης καὶ Παλλὰς Ἀθήνη.

Hom. Il. XIX, 258: ἴστω νῦν Ζεὺς πρῶτα, . . . , | Γῆ τε καὶ
Ἡέλιος καὶ Ἑρινύες.

Hom. Il. XXI, 351: καίετο δὲ λωτός τε ἰδὲ θρύον ἥδὲ κύππειρον.

Hom. Il. XXIII, 549: ἔστι τοι ἐν κλισίῃ χρυσὸς πολὺς, ἔστι δὲ
χαλκὸς
καὶ πρόβατ', εἰσι δέ τοι δμῳαὶ καὶ μώνυχες
ἵπποι.

Hom. Il. XXIV, 27: ὥς σφιν πρῶτον ἀπήχθετο Ἴλιος ἱρή
καὶ Πρίαμος καὶ λαὸς Ἀλεξάνδρου ἕνεκ' ἄτης.

Hom. Od. IV, 185: κλαῖε δὲ Τηλέμαχος τε καὶ Ἀτρεΐδης
Μενέλαος.

Hom. Od. VIII, 111: ὦρτο μὲν Ἀκρόνεώς τε καὶ ὠκύαλος καὶ
Ἑλατρεὺς,

Ναυτεὺς τε Πρυμνεὺς τε καὶ Ἀγχίλαος κτλ.

Hom. Od. XI, 61: ἄσέ με δαίμονος αἴσα κακῇ καὶ ἀθέσφατος
οἶνος.

Hom. Od. XI, 467: ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχῇ Πηληιάδew Ἀχιλλῆος
καὶ Πατροκλῆος κτλ.

Hom. Od. XIV, 158: ἴστω νῦν Ζεὺς πρῶτα θεῶν ξενίη τε τράπεζα
ἰστίη τ' Ὀδυσῆος ἀμύμονος.

(= Od. XVII, 155 en XX, 230)

Hom. Od. XV, 385: ναιετάεσκε πατήρ καὶ πότνια μήτηρ.

Hom. Od. XVI, 252: καί σφιν ἄμ' ἔστι Μέδων κῆρυξ καὶ θεῖος
αἰδὸς | καὶ δοιῶ θεράποντε.

Hom. Od. XVII, 207: τὴν ποίησ' Ἰθακὸς καὶ Νήριτος ἥδὲ
Πολύκτωρ.

Hom. Od. XIX, 303: ἴστω νῦν Ζεὺς πρῶτα, θεῶν ὑπατος καὶ
ἄριστος, | ἰστίη τ' κτλ.

Hom. Od. XXII, 241: μνηστῆρας δ' ὥτρυνε Δαμαστορίδης
Ἀγέλαος

Εὐρύνομός τε καὶ Ἀμφιμέδων Δημοπτόλεμός τε

Πείσανδρός τε Πολυκτορίδης Πόλυβός τε
δαΐφρων.

Hom. Od. XXIV, 439: ἀγχίμολον δέ σφ' ἦλθε Μέδων καὶ θεῖος
αἰδὸς.

AESCH. Ag. 326: νικᾷ δ' ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος δραμῶν.

- AESCH. Eum. 15: μολόντα δ' αὐτὸν κάρτα τι μαλ' εἰ λεῶς |
 Δελφός τε κτλ.
- AESCH. Eum. 495: κ ρ α τ ῆ | σ ε ι δίκαια τε καὶ βλάβαι.
- AESCH. Eum. 778: καὶ χαῖρε καὶ σὺ καὶ πολισσοῦχος λεῶς κτλ.
- AESCH. Pers. 41: ἔ π ε τ α ι Λυδῶν | ὄχλος οἱ τ' ἐπίπαν
 ἠπειρογενεῖς |
 κατέχουσιν ἔθνος κτλ.
- AESCH. Pers. 49: σ τ ε ὕ τ α ι ¹ δ' ἱέρου Τμῶλου πελάται
 ζυγὸν ἀμφιβαλεῖν δούλιον Ἑλλάδι,
 Μάρδων, Θάρυβις, λόγχης ἄκμονες,
 καὶ ἀκοντίζεται Μῦσοι·
- AESCH. Pers. 957: ποῦ δέ σοι παραστάται | οἶος ἦν Φαραν-
 δάκης, |
 Σούσας, Πελάγων, | Δοτάμας ἡδ' Ἀγδαβάτας,
 Ψάμμις, |
 Σουσιस्कάνης τ' | Ἀγβάτανα λιπῶν ².
- AESCH. Sept. 309: πωμάτων | ὅσων ἴησιν Ποσειδῶν ὁ γαι-
 ἀοχος |
 Τηθύος τε παῖδες.
- AESCH. Suppl. 722: οὐ με λανθάνει | στολμοὶ τε λαίφους καὶ
 παραρρύσεις νεῶς.
- AESCH. Suppl. 974: π ρ ο σ τ ᾱ τ η ς δ' ἐγὼ | ἄστοι τε πάντες.
- SOPH. Ant. 603: ἄ μ ᾱ κόνις λόγου τ' ἄνοια καὶ φρενῶν ἐρινύς.
- SOPH. Phil. 336: ἄλλ' ἐὺ γ ε ν ῆ ς μὲν ὁ κτανῶν τε χῶ θανῶν.
- SOPH. fr. 464, 3: ἐ ν ἦ ν δὲ συμμιγῆς ὀλαῖς παγκαρπία
 λιπὸς τ' ἐλαίας καὶ . . . | ὄργανον.
- EUR. Alc. 439: ἴ σ τ ω δ' Αἰδᾶς ὁ μελαγχαίτας θεὸς ὅς τ'
 ἐπὶ κώπῃ |
 πηδάλιῳ τε γέρων | νεκροπομπὸς ἵζει.
- EUR. Bacch. 726: πᾶν δὲ σ υ ν ε β ᾱ κ χ ε υ' ὄρος καὶ θῆρες.
- EUR. Cycl. 169: ἴ ν' ἔ σ τ ι τουτί τ' ὀρθὸν ἐξανιστάναι
 μαστοῦ τε δραγμὸς καὶ παρεσκευασμένου
 ψαῦσαι χεροῖν λειμῶνος, ὀρχηστὺς θ' ἅμα
 κακῶν τε λῆστις.
- EUR. El. 242: δ ᾱ κ ν ε ι σ' ἀδελφὸς ὁ τε θανῶν ἴσως πατήρ.

¹ στεῦνται M(ediceus), littera ν puncto deleta: στεῦται Schol. M. (GROENEBOOM app. crit.).

Lezing TEUFFEL—WECKLEYN; GROENEBOOM andere vers-indeeling.

- EUR. El. 464: ἐν δὲ μέσῳ κατ' ἐλαμπε σάκει φαέθων |
κύκλος αἰλίοιο | . . . ἄστρον τ' αἰθέριοι
χοροί, κτλ.
- EUR. El. 1150: ἰάχῃ σε δὲ στέγεα λάινοί | τε θριγκοί
δόμων.
- EUR. El. 1301: μοῖραν ἀνάγκης ἦ γεν τὸ χρεὼν
Φοῖβον τ' ἄσοφοι γλώσσης ἔνοπαί.
- EUR. Hcl. 389: ἦ κει στράτευμ' Ἀργεῖον Εὐρυσθεὺς τ' ἀναξ.
EUR. Hcl. 778: οὐδὲ λάθει | μνηῶν φθινὰς ἀμέρα, |
νέων τ' αἰοδαί χορῶν τε μολπαί.
- EUR. Herc. 368: ξύνοιδε Πηγιδὸς ὁ καλλιδίνας
μακραί τ' ἄρουραι . . .
καὶ Πηλιάδες θεράπναι
σύγχορτοί θ' Ὀμόλας ἔναυλοι.
- EUR. Herc. 492: θνήσκει πατήρ σὸς καὶ τέκν', ὄλλυμαι
δ' ἐγώ.
- EUR. Herc. 976: βοῶ δὲ πρέσβυς οἰκετῶν τ' ὄχλος.
EUR. Ion 712: ἦδη πέλας δεῖπνων κυρεῖ | παῖς καὶ
πατήρ κτλ.
- EUR. Ion 1061: εἰ δ' ἄτελ' ἡς θάνατος σπονδαί τε δεσποῖνας.
EUR. Ion 1080: χορεύει δὲ Σελάνα | καὶ πεντήκοντα κόραι.
EUR. Med. 1021: σφῶν μὲν ἔστι δὴ πόλις | καὶ δῶμ', κτλ.
EUR. Med. 1125: ὄλωλεν ἡ τύραννος ἀρτίως κόρη | Κρέων
θ' ὁ φύσας.
- EUR. Phoen. 1447: θάψον δὲ μ' ὦ τεκοῦσα καὶ σὺ σύγγονε.
EUR. Phoen. 1677: ἴστω σίδηρος ὄρκιον τε μοι ξίφος.
EUR. Rhes. 529: δύεται σημεῖα καὶ ἐπτάποροι | πλειάδες
αἰθέριαι.
- EUR. Rhes. 733: δύστηνος ἐγὼ σὺ τ' ἀναξ Ὀρηκῶν.
EUR. Suppl. 1025: ἴτω φῶς γάμοι τε.
EUR. Tro. 41: φροῦδος δὲ Πρίαμος καὶ τέκνα.
EUR. Tro. 204: ἔρροι νύξ αὐτὰ καὶ δαίμων.
EUR. Tro. 435: οὐδὲ . . . ᾤκισται . . .
δεινὴ Χάρυβδις, ὠμοβρώς τ' ὀρειβάτης
Κύκλωψ.
- EUR. fr. 97: σκαλέον τι χρῆμα πλοῦτος ἦ τ' ἀπειρία.
EUR. fr. 907: νικᾷ δὲ χρεῖα μ' ἢ κακῶς τ' ὀλουμένη
γαστήρ κτλ.
- AR. Av. 701: γένετ' οὐρανὸς ὠκεανὸς τε

- καὶ γῆ πάντων τε θεῶν μακάρων γένος
ἄφθιτον κτλ.
AR. Av. 998: Μέτων, | ὃν οἶδε ν 'Ελλάς χῶ Κολωνός.
AR. Lys. 995: ὁ ῥσὰ Λακεδαίμων πᾶς καὶ τοὶ σύμμαχοι¹.
AR. Thesm. 923: πρὸς ἐρχεται γὰρ ὁ πρύτανις χῶ
τοξότης.
AR. Thesm. 995: ἀμφὶ δὲ σοὶ κτυπεῖται | Κιθαιρώνιος
'Ηχώ,
μελάμφυλλά τ' ὄρη | δάσκια, κτλ.

k - GEVALLEN VAN INCIDENTEELE NUMERUS-PERSEVERATIE EN -ANTICIPATIE

Bij alle hiervóór genoemde groepen van afwijkende numerus-congruentie ten gevolge van perseveratie of anticipatie is een zeker logisch moment waar te nemen. Zoo kunnen soms de subjecten als één geheel worden beschouwd; een subject munt boven het andere uit in belangrijkheid e.d.m. De van zelf reeds aanwezige neiging, om het praedicaat in numerus slechts te doen overeenstemmen met het naastbijstaande subject (perseveratiedrang) kreeg door bovenbedoelde factoren een soort logische rechtvaardiging en leidde zoo dan ook gemakkelijker tot numerus-assimilatie, welk verschijnsel echter zóó frequent werd, dat men het nauwelijks meer als een assimilatie gevoelt, zeker niet als een zóó groote afwijking van het normale taalgebruik, dat men van een 'fout' kan spreken.

Hiertegenover staan slechts enkele incidenteele numerus-incongruenties, waar de perseveratie zuiver formeel is en niet gesteund wordt door een logisch moment.

In een paar gevallen staat bij ἕκαστος verkeerdelijk het praedicaat in den pluralis:

- HOM. II. X, 215: ὅσοι γὰρ νήεσσιν ἐπικρατέουσιν ἄριστοι,
τῶν πάντων οἱ ἕκαστος δὴν δώσουσι
μέλαιναν.
HOM. Od. VIII, 392: δώδεκα γὰρ . . . βασιλῆες | ἄρχοι κραι-
νουσι, . . . |
τῶν οἱ ἕκαστος φᾶρος εὐπλυνὲς ἥδ' ἐ χιτῶνα
καὶ χρυσοῖο τάλαντον ἐνεΐκατε τιμήεν-
τος.

¹ Het volgende vers luidt: πάντες ἐστύκαντι. Wanneer men achter σύμμαχοι geen punt zet (VAN LEEUWEN doet dit wel, m.i. terecht), is σύμμαχοι subject van ἐστύκαντι en vervalt dus deze plaats.

Door den telkens voorafgaanden genitivus partitivus τῶν (πάντων) is het duidelijk, dat ἕκαστος hier 'ieder afzonderlijk' beteekent. De pluralis δώσουσι resp. ἐνείκατε is een mechanische perseveratie van de voorafgaande pluralis-vormen ὅσοι ἐπικρατεύουσιν ἄριστοι en δώδεκα βασιλῆες ἄρχοι κραίνουσιν ¹. Niet geheel gelijk is HOM. Od. XI, 542: αἱ δ' ἄλλαι ψυχαὶ νεκύων κατατεθνηώτων ἔστασαν ἀχνύμεναι, εἶροντο δὲ κήδε' ἐκάστη,

want hier is ἐκάστη gelijk te stellen met πᾶσαι, al kan men met recht ook de opvatting verdedigen, dat de ψυχαὶ toch wel niet alle tegelijk haar vragen zullen stellen, maar ieder afzonderlijk, zoodat hier εἶρετο in plaats van εἶροντο juister ware geweest. Te vergelijken is nog HOM. Il. IX, 656: ὥς ἔφαθ', οἱ δὲ ἕκαστος ἐλὼν δέπας ἀμφικύπελλον σπείσαντες παρὰ νῆας ἴσαν πάλιν, κτλ., waar ἐλὼν singularis is in aansluiting aan den singularis ἕκαστος terwijl de samenhang hier den pluralis vraagt bij het collectieve ἕκαστος zooals uit de daarna volgende plurales σπείσαντες en ἴσαν duidelijk blijkt ².

Ook bij het in beteekenis gelijke πᾶς komt soms de singularis in plaats van den plurales voor, zoo b.v.

HOM. Il. XVI, 265: οἱ δ' ἄλκιμον ἦτορ ἔχοντες πρόσσω πᾶς πέτεται καὶ ἀμύνει οἷσι τεκέσσι.

N.m.m. is hier van een appositio distributiva na οἱ δὲ geen sprake (AMEIS—HENTZE bij deze plaats en KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 286 e.v.), men moet in de singularis-vormen πέτεται en ἀμύνει eenvoudige numerus-perseveraties zien, uitgaande van het naar den vorm enkelvoudige, naar de beteekenis meervoudige πᾶς.

Prozavoorbeelden bij KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 287, o.a. HDT. VII, 104; XEN. An. I, 8, 9.

Reeds bij de bespreking van perseveratie van den numerus nominis (bl. 186) werd de volgende plaats geciteerd:

¹ Het gebruik van de tweede persoon ἐνείκατε is te verklaren als een directe imperativus; verwacht was ἐνεμάτω, bij ἕκαστος.

² Men kan ook de opvatting huldigen, dat door de singularis-vormen ἕκαστος en ἐλὼν juist geaccentueerd wordt, dat ieder afzonderlijk zijn beker opneemt. Bij dezen gedachtengang zouden de pluralis-vormen σπείσαντας en ἴσαν perseveraties zijn van οἱ.

HOM. Od. VIII, 49: κούρω δὲ κρινθέντε δύω καὶ πεντήκοντα |
βήτην.

Het behoeft geen betoog, dat de dualis βήτην een volkomen formeele perseveratie is van de voorafgaande dualis-vormen.

Dan is er nog een plaats, die men eventueel onder deze categorie zou kunnen brengen, nl.:

HOM. Il. VII, 8: ὥς ἄρα τῷ Τρώεσσιν ἐλδομένοισι φανήτην.
ἔνθ' ἐλέτην ὁ μὲν υἱὸν Ἀρηιθόοιο ἀνακτος,
Ἐκτωρ δ' Ἡιονῆα βάλ' ἐγχεῖ ὀξυόεντι.

Strikt genomen is de dualis ἐλέτην hier niet juist, immers, behalve ὁ μὲν had ook Ἐκτωρ δὲ dit als verbum moeten hebben, terwijl het tweede subject nochtans een afzonderlijk praedicaat heeft. Men zou dus in ἐλέτην een numerus-perseveratie kunnen zien van φανήτην; maar n.m.m. kan men hier beter een anacolouth aannemen.

Tenslotte nog de plaats

HOM. Il. IX, 197—98: χαίρετον ἧ φίλοι ἄνδρες ἰκάνετον — ἧ
τι μάλα χρεώ — οἱ μοι σκυζομένῳ περ Ἀχαιῶν
φίλτατοί ἐστων.

In afwijking van VAN LEEUWEN, die φίλω ἄνδρε en ὦ . . . φίλτάτω ἐστόν schrijft in plaats van φίλοι ἄνδρες en οἱ . . . φίλτατοί ἐστων moet men m.i. hier de pluralis-vormen handhaven. Φίλοι ἄνδρες is in algemeenen zin gebruikt: „als vriendelijke mannen”, terwijl de woorden οἱ . . . φίλτατοί door perseveratie eveneens den pluralis hebben; ἐστων echter heeft in aansluiting aan ἰκάνετον zijn dualis behouden. Verandering van den overgeleverden tekst schijnt trouwens ook reeds onnoodig door het feit, dat op vele plaatsen de dualis en pluralis promiscue gebruikt worden. Een „fout” behoeft men hier dan ook niet te zien. Tenslotte zij opgemerkt, dat men dit geval ook bij de perseveraties van een numerus nominis zou kunnen rekenen.

III – Genus Verbi¹

De gevallen, waarin het genus verbi verandert ten gevolge van perseveratie, zijn weinig talrijk en volkomen formeel van karakter. Afgezien van een paar dubieuze gevallen, waar men het activum in plaats van het meer gebruikelijke medium zou kunnen verklaren door perseveratie (EUR. Hel. 590 en Tro. 457), zijn mij bij de hier onderzochte schrijvers slechts gevallen bekend, waar het medium (pas-

Vgl. boven bl. 45 en 75.

sivum) staat in plaats van het activum, gedeeltelijk door perseveratie, gedeeltelijk door anticipatie.

AESCH. Ag. 1081: μαρτυρίοισι γὰρ τοῖσδ' ἐπιπείθομαι·
κλαιόμενα τάδε βρέφη σφαγὰς
ὀπτάς τε σάρκας κτλ.

Het transitief gebruikte medium κλαιόμενα (object σφαγὰς en σάρκας) kan in plaats van het activum staan door perseveratie van het voorafgaande ἐπιπείθομαι.

AESCH. Pers. 62: πᾶσα χθών . . . | στένεται . . . |
τοκέες τ' ἄλοχοι θ' . . . | τρομέονται.

Het medium στένεται lijkt wel ontstaan door anticipatie van het medium τρομέονται. Dit laatste werkwoord komt vaak in het medium voor; στένω echter buiten deze plaats nog slechts Sept. 872.

AESCH. Pers. 701: δίομαι μὲν χάρισσθαι
δίομαι δ' ἀντία φάσθαι.

Het medium φάσθαι kan te danken zijn aan het juiste medium χαρίσασθαι; het lijkt zelfs een waarschijnlijk parallellisme, gezien de structuur der beide verzen.

SOPH. Indag. 329: μὴ χαλεφθῆς μ[η]δὲ δυσφορηθῆς.
Δυσφορέω is altijd actief; naast de plaatsing kan ook de beteekenis-overeenkomst den passieven vorm δυσφορηθῆς veroorzaakt hebben.

SOPH. Tr. 102: ποθοῦμένα γὰρ φρενὶ πυνθάνομαι.

Het medium van ποθέω komt in de Grieksche litteratuur bij mijn weten alleen op deze plaats voor; het lijkt dan ook gerechtvaardigd, aan anticipatie-werking van het medium πυνθάνομαι te denken, te meer, daar nu een zekere gelijkheid van klank bereikt wordt.

EUR. Or. 324: ταναὸν αἰθέρ' ἀμπάλλεσθ', αἵματος
τινύμεναι δίκαν, τινύμεναι φόνον,
καθικετεύομαι, καθικετεύομαι.

Het medium καθικετεύομαι staat door perseveratie van de voorafgaande medium-vormen ἀμπάλλεσθε en τινύμεναι. Het ongewone van dezen medium-vorm heeft zelfs aanleiding gegeven tot de conjectuur καθικετεύομεν (BLAYDES, zie WECKLEIN bij deze plaats).

AR. Eq. 115: ὡς μεγάλ' ὁ Παφλαγῶν πέρδεται καὶ ῥέγ-
κεται.

Het werkwoord ῥέγειν is gewoonlijk actief, zoo b.v. Eq. 101; de genus-perseveratie van πέρδεται is aan geen twijfel onderhevig. Vergelijk VAN LEEUWEN bij deze plaats: „*Medialis forma ῥέγεται praeter morem nunc est adhibita ad proximi verbi analogiam*”. Som-

mige codd. lezen ῥέγεται καὶ πέρδεται, welke lezing door VAN LEEUWEN verworpen wordt, omdat volgens hem het medium ῥέγεται onmogelijk is, „*nisi praecedat alterum verbum, cui assimilatum sit*”. Het is onnoodig, te zeggen, dat ook bij deze lezing het „assimilatie”-beginsel gehandhaafd kan blijven; slechts zouden we in dat geval van anticipatie spreken.

AR. Eq. 270: εἶδες οἱ ὑπέρχεται | ὥσπερ εἰ γέροντας ἡμᾶς
καὶ κοβαλικεύεται;

Het mediale κοβαλικεύεται is ontstaan door perseveratie van ὑπέρχεται; de tekst berust op een conjectuur van COBET, in plaats van de lezing der codices ἔκκοβαλικεύεται.

AR. Eq. 1057: ἄλλ' οὐκ ἂν μαχέσαιτο· χέσαιτο γάρ, εἰ
μαχέσαιτο.

Het medium χέσαιτο in plaats van het activum, volgens PAPE, Handwörterb. d. griech. Spr. „zum Scherz”; dat hier bewust het medium gebruikt werd, is aanvaardbaar, doch is slechts mogelijk door perseveratie van de omringende medium-vormen. Vgl. voor deze plaats nog WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 124.

AR. Pax 291: ὡς ἦδομαι καὶ χαίρομαι καὶ εὐφραίνομαι.

χαίρομαι in plaats van χαίρω is klaarblijkelijk een perseveratie (en anticipatie) van de naburige medium-vormen; vgl. nog WACKERNAGEL, Vorl. I, bl. 124 en het boven bl. 45 t.a.v. deze plaats gezegde.

Opgemerkt zij ten slotte, dat het niet onmogelijk moet worden geacht, dat het medium (passivum) in de hier genoemde gevallen mede tot stand is gekomen onder den dwang van metrische eischen.

IV – Tempus¹

Het meest voorkomende geval van tempus-perseveratie is dat, waarin in hypotactische zinnen (of in paratactische zinnen met de beteekenis van hypotactische) in plaats van het verwachte praesens of perfectum een praeteritum optreedt, wanneer de handeling van den bijzin in tijd beperkt wordt gedacht door den tijd van den hoofdzin. In deze categorie kan men nog in het bijzonder onderscheiden die gevallen, waarin het verbum van den afhankelijken (relatieven) zin een

¹ Vgl. boven bl. 46 en 76.

wonen, een zijn, een zich bevinden vermeldt, dat niet alleen voor het verleden, maar ook voor het tegenwoordige geldt:

HOM. II. II, 758: Μαγνήτων δ' ἦρχε Πρόθοος . . . | οἱ περὶ
Πηνειὸν . . . | ν α ί σ κ ο ν.

HOM. Od. III, 292: τὰς μὲν Κρήτη ἐπέλασσεν, | ἦχι Κύδωνες
ξ ν α ι ο ν.

HOM. Od. IV, 126: τὸν οἱ ἔδωκεν
'Αλκάνδρη, Πολύβοιο δάμαρ, ὃς ξ ν α ι' ἐνὶ
Θήβης κτλ.

HOM. Od. V, 238: ἦρχε δ' ὁδοῖο
νῆσου ἐπ' ἔσχατήν, ὅθι δένδρεα μακρὰ
π ε φ ύ κ ε ι ν.

HOM. Od. V, 241: αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ δεῖξ', ὅθι δένδρεα μακρὰ
π ε φ ύ κ ε ι ν, κτλ.

HOM. Od. IX, 400: αὐτὰρ ὁ Κύκλωπας μεγάλ' ἤπνευ, οἱ ῥά μιν
ἀμφὶς
ῶ κ ε ο ν ἐν σπήεσσι κτλ.

HOM. Od. X, 1: Αἰολίην δ' ἐς νῆσον ἀφικόμεθ'. ἔνθα δ' ξ-
ν α ι ε ν | Αἰόλος κτλ.

AR. Ran. 811: εἶτα τῷ σῶ δεσπότη
ἐπέτρεψαν, ὅτι τῆς τέχνης ἔμπειρος ἦ ν.

Dat deze perseveratie niet noodzakelijk is, ziet men uit gevallen als HOM. Od. X, 4: λισσὴ δ' ἀ ν α δ ἔ δ ρ ο μ ε πέτρη; zoo ook vs. 5 en 9, waar perfectum, resp. praesens staan in dezelfde beschrijving naast het praeteritum van vs. 1; verder b.v. HOM. Od. X, 88 en XI, 33.

In de volgende gevallen wordt in den hypotactischen zin een werking vermeld, waarvan de geldigheid niet aan tijd gebonden is, en waar dan ook een praesens of perfectum juister zou zijn.

HOM. II. XVI, 149: Αὐτομέδων ὑπαγε ζυγὸν ὠκέας ἵππους,
Ξάνθον καὶ Βαλῖον τῷ ἅμα πνοιῇσι π ε-
τ έ σ θ η ν.

HOM. II. XXIV, 341: αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ
πέδιλα,
ἀμβρόσια χρύσεια, τὰ μιν φ έ ρ ο ν ἡμὲν
ἐφ' ὕγρην κτλ.

(= Od. I, 97 en V, 45)

HOM. Od. X, 104: οἱ δ' ἴσαν ἐκβάντες λείην ὁδόν, ἥ περ ἄμαξαι
ἄστυδ' ἀφ' ὕψηλῶν ὁρέων κα τ α γ ί ν ε ο ν
ῶ λ η ν, κτλ.

HOM. Od. X, 108: ἡ μὲν ἄρ ἐς κρήνην κατεβήσετο καλλιρέεθρον
'Αρτακίην· ἔνθεν γὰρ ὕδωρ προτὶ ἄστυ
φ έρεσκον·

HOM. Od. XVII, 206: ἀλλ' ὅτε δὴ
ἄστεος ἐγγύς ἔσαν καὶ ἐπὶ κρήνην ἀφίκοντο
τυκτὴν καλλίροον, ὅθεν ὕδρευοντο
πολῖται, κτλ.

HOM. Od. XXIII, 226: νῦν δ' ἐπεὶ ἤδη σήματ' ἀριφραδέα κατέλεξας
εὐνῆς ἡμετέρης, ἦν οὐ βροτός ἄλλος ὁ πω-
πει, κτλ.

HOM. Od. XXIV, 273: καὶ οἱ δῶρα πόρον ξεινήια, οἷα ἐώκει.

HOM. Od. XXIV, 295: οὐδ' ἄλοχος πολὺδωρος ἐχέφρων Πηνελόπεια
κώκυς· ἐν λεχέσσιν ἐὼν πόσιν, ὡς
ἐπεώκει¹.

SOPH. El. 936: λόγους | τοιούσδ' ἔχουσ' ἔσπευδον, οὐκ
εἰδυῖ' ἄρα,
ἴν' ἡμεν ἄτης.

EUR. Or. 1485: τότε δὴ διαπρεπεῖς ἐγένοντο Φρύγες
ὅσον Ἄρεος ἀλκὰν ἥσσουνες Ἑλλάδος
ἐγενόμεσθ' αἰχμᾶς, κτλ.

AR. Av. 1290: ὠρνιθομάνουν δ' οὕτω περιφανῶς, ὥστε καὶ
πολλοῖσιν ὀρνίθων ὀνόματ' ἦν κείμενα.
Πέρδιξ μὲν εἷς κάπηλος ὠνομάζετο
χωλός· Μενίππῳ δ' ἦν Χελιδὼν τοῦνομα κτλ.

AR. Pax 590: ἦσθα γὰρ μέγιστον ἡμῖν κέρδος, ᾧ ποθουμένη
πᾶσιν, ὅπόσοι γεωρ-
γὸν βίον ἐτρίβομεν.

AR. Pax 825: Ζ. τί δ' ἔπαθες; Τ. ἡ λ γ ο υ ν τ ὠ σκέλει,
μακρὰν ὁδὸν | διεληλυθώς.

Bijzonder markant door de toevoeging van een tijdsadverbium zijn de volgende gevallen:

HOM. Od. IV, 353: Αἰγύπτῳ μ' ἔτι δεῦρο θεοὶ μεμαῶτα νέεσθαι
ἔσχον, ἐπεὶ οὐ σφιν ἔρεξα τεληέσσας ἐκατόμβας.
οἱ δ' αἰεὶ βούλοντο θεοὶ μεμνησθαι
ἐφετμένων.

HOM. Od. V, 312: τῷ κ' ἔλαχον κτερέων, καὶ μεν κλέος ἦγον
'Αχαιοί·

¹ Vgl. CIC. Verr. IV, 28 (65): *Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis et pulcherrimis gemmis esse debebat, ea varietate etc. (debebat in plaats van debet).*

νῦν δέ με λευγαλέω θανάτῳ εἴμαρτο
ἀλῶναι.

HOM. Od. X, 93: αἱ μὲν ἄρ' ἔντοσθεν λιμένος κοίλοιο δέδεντο
πλησίαι· οὐ μὲν γάρ ποτ' ἀέξετο κῦμα
γ' ἐν αὐτῷ,
οὔτε μέγ' οὔτ' ὀλίγον, λευκὴ δ' ἦν ἀμφὶ
γαλήνῃ.

Voorbeelden van gevallen, waarin deze perseveratie niet heeft plaats gehad, vindt men HOM. Od. IV, 558; X, 243; XI, 239; XI, 301.

In de tot nu toe genoemde gevallen kan men een logisch moment waarnemen, waardoor de (formeele) perseveratie vergemakkelijkt werd, zoodat er tempus-assimilatie tot stand kwam. Dit logisch moment is gelegen in het feit, dat het werkwoord van den afhankelijken zin, hoezeer ook onafhankelijk van een bepaalden tijd, toch ook gold voor het oogenblik, waarop de handeling van den hoofdzin zich voltrok.

Er zijn echter ook tempus-perseveraties, waar geen logisch moment aanwezig is. Hiertoe behooren de vrij talrijke gevallen, waarin een participium aoristi optreedt in plaats van een participium praesentis, en wel door de persevereerende of anticipeerende werking van het hoofdwerkwoord in den aoristus. Soms merken de commentatoren bij deze gevallen op, dat er geen sprake is van voortijdigheid der participium-handeling, zoo b.v. AMEIS—HENTZE bij HOM. Od. XX, 149; XXIV, 200 e.a.m.; WECKLEIN bij AESCH. Cho. 395. Het juiste hierover wordt door WILAMOWITZ gezegd, wanneer hij bij

EUR. Herc. 532: ὦ φίλτατ' ἀνδρῶν, ὦ φάος μολῶν πατρί,
ἦκεις, ἐσώθης εἰς ἀκμὴν ἐλθὼν φίλοις;

in zijn commentaar bl. 125 opmerkt: „Statt ἐλθὼν ist eigentlich das Partiz. Praes. erfordert; der Aorist. steht durch Angleichung der Tempora. Musterbeispiel: λάθε βιώσας ‚lebe im Verborgenen’”.

Eenzelfde mechanische assimilatie erkent hij ook

EUR. Herc. 1348: ἔσκεψάμην δὲ καίπερ ἐν κακοῖσιν ὦν,
μὴ δειλίαν ὀφλω τιν' ἐκλιπὼν φάος·

door in zijn commentaar bl. 283 op te merken: „ἐκλιπὼν hat nicht die Bedeutung des Praeteritums, sondern es steht das Partiz. des Aorists, weil ὀφλω Aorist ist”. Andere gevallen van dezen aard:

HOM. Il. XIV, 254: σὺ δὲ οἱ κακὰ μήσαο θυμῷ
ὄρσας ἄργαλέων ἀνέμων ἐπὶ πόντον
ἀήτας·

HOM. II. XXIII, 184: ὡς φάτ' ἀπειλήσας.

HOM. Od. XIII, 387: πὰρ δέ μοι αὐτῇ στῆθι μένος πολυθαρσὲς
ἐνεῖσα.

HOM. Od. XX, 149: ἀγρεῖθ'· αἶ μὲν δῶμα κορήσατε ποίπνυ-
σασσai.

HOM. Od. XXIV, 200: οὐχ ὡς Τυνδαρέου κούρη κακὰ μήσατο ἔργα,
κουρίδιον κτείνασσα πόσιν·

AESCH. Ag. 958: ῥίξης γὰρ οὔσης φυλλὰς ἴκετ' ἐς δόμους,
σκιάν ὑπερτείνασσα σειρίου κυνός.

AESCH. Cho. 395: καὶ πότ' ἂν | Ζεὺς ἐπὶ χεῖρα βάλοι, |
φεῦ φεῦ, κάρανα δαίξας;

AESCH. Sept. 754: σπείρας ἄρουραν, | ..., | ῥίζαν... ἔτλα·
EUR. Hel. 696: ἐμὲ | ἔβαλε θεὸς ἀπὸ τε πόλεος ἀπὸ τε
σέθεν,

ὅτε μέλαθρα λέχεά τ' ἔλιπον οὐ λιποῦσ'
ἐπ' αἰσχροῖς γάμοις.

EUR. Hel. 1078: μόνος γε φάσκε διαφυγεῖν μόρον
'Ατρώως πλέων σὺν παιδί καὶ θανόνθ'
ὄρων.

EUR. Or. 31: ὁμῶς δ' ἀπέκτειν' οὐκ ἀπειθήσας θεῶ.

EUR. Or. 1174: εἴ ποθεν ἀελπτος παραπέσοι σωτηρίᾳ
κτανοῦσι μὴ θανούσιν.

EUR. Or. 1339: ἀλλ' ἐλθέ

σῇ μητρὶ προσπεσοῦσα τῇ μέγ' ὀλβίᾳ,
Μενέλαον ἡμᾶς μὴ θανόντας εἰσιδεῖν.

EUR. Suppl. 195: ἄλλοισι δὴ 'πόνησ' ἀμιλλήθεις λόγῳ.

EUR. Suppl. 302: μὴ σφαλῆς ἀτιμάσας.

EUR. Suppl. 1020: ἔνθεν ὀρμάσω, τᾶσδ' ἀπὸ πέτρας

πηδήσασα πυρᾶς ἔσω,

σῶμ' ἐν αἴθοπι φλογμῶ

πόσει συμμίξασσα φίλον,

χρῶτα χρῶ πέλας θεμένα

σὲ τὸν θανόντ' οὔποτ' ἐμᾶ

προδοῦσα ψυχᾷ κατὰ γᾶς.

Ook onder invloed van een ander praeteritum (impf., plqmpf.)
kan een partic. aor. in plaats van een part. praes. optreden, b.v.:

AESCH. Ag. 301: ἰσχύς | ἥπεικτο χρυσοφεγγές, ὥς τις
ἥλιος, |

σέλας παραγγείλασα Μακίστου

σκοπάς·

Een prozavoorbeeld: PLATO Phaedo 60c: εὖ γ' ἐποίησας ἀνα-
μνήσας με.

Andere gevallen van formeele praeteritum-perseveratie zijn

HOM. Od. XXIV, 285: εἰ γάρ μιν ζῶόν γε κίχεις Ἰθάκης ἐνὶ δῆμῳ,
τῷ κέν σ' εὖ δώροισιν ἀμειψάμενος ἀπέ-
πεμψεν.

De aoristus ἀπέπεμψεν in plaats van het imperfectum als uitdrukking der irrealiteit voor het tegenwoordige is ontstaan door perseveratie van den aoristus ἀμειψάμενος.

SOPH. El. 1018: ἤδη σ' ἀπορρίψουσιν, ἀπηγγελλόμεν.
Het impf. ἀπηγγελλόμεν (in plaats van fut. opt. of iets dergelijks) is een formeele perseveratie van ἤδη.

EUR. Or. 1517: OP. ὁμοσον . . . μὴ λέγειν ἐμὴν χάριν.
ΦΡ. τὴν ἐμὴν ψυχὴν κατώμοσ', ἦν κτλ.

De aoristus κατώμοσα in plaats van het praesens is zuiver formeel door perseveratie van den aor. ὁμοσον.

EUR. Suppl. 1112: οὓς χρῆν, ἐπειδὴ μηδὲν ὠφέλουν πόλιν,
θανόντας ἔρρειν κτλ.

Het imperfectum ὠφέλουν in plaats van het praesens; een formeele perseveratie van het imperfectum χρῆν.

AR. Eq. 263: κἄν τιν' αὐτῶν γυνῶς . . .
καταγαγὼν . . . διαλαβὼν. . . ἀγκυρίσας,
εἴτ' ἀποστρέψας τὸν ὤμον αὐτὸν ἐνεκόλη-
βασας.

De aoristus ἐνεκολήβασας (codd. ἐνεκολάβησας), van welk woord de beteekenis niet bekend is, staat kennelijk in plaats van het praesens, onder invloed van de vele voorafgaande participia aoristi.

AR. Ran. 557: οὐ μὲν οὖν με προσεδόκας,
ὅτι ἡ κοθόρνους εἶχες, ἂν γυνῶναι σ' ἔτι;

Het impf. εἶχες door perseveratie van προσεδόκας.

Door perseveratie zou ik eveneens willen verklaren

EUR. El. 825: θᾶσσον δὲ βύρσαν ἐξέδειρεν ἢ δρομεὺς
δισσοὺς διαύλους ἱππίους διήνυσεν.

Ofschoon WECKLEIN διήνυσεν hier aldus zoekt te verklaren: „der ingressive Aorist bezeichnet das rasche Geschehen”, lijkt het mij, dat διήνυσεν een formeel gevolg is van den aoristus ἐξέδειρεν.

HOM. II. XIV, 217: ἡ καὶ ἀπὸ στήθεσφιν ἐλύσατο κεστὸν ἱμάντα
 ποικίλον, ἔνθα τέ οἱ θελκτήρια πάντα τέτυκτο·
 ἔνθ' ἐνὶ μὲν φιλότῃς, ἐν δ' ἱμερὸς, ἐν δ' ὀαριστὺς
 πάρφασις, ἡ τ' ἐκλεψε νόον πύκα περ
 φρονεόντων.

De aoristus ἐκλεψε lijkt hier een praeteritum-perseveratie van τέτυκτο, hoewel AMEIS—HENTZE aan een gnomischen aoristus willen denken.

V – Modus ¹

I – Perseveratie van een Indicativus

Zooals op bl. 50 e.v. geconstateerd werd, behoort men eigenlijk in die gevallen, waarin de perseveratie van modus bevorderd wordt door een logisch moment, van modaliteitsperseveratie te spreken. De gevallen vertoonen alle hetzelfde type: de handeling van den bijzin wordt getrokken in de sfeer van de handeling van den regeerenden zin, welke een irrealiteitsvoorstelling bevat, uitgedrukt door een indicativus praeteriti, zoodat het werkwoord van den bijzin ten gevolge van perseveratie denzelfden vorm aanneemt.

a) Wanneer de regeerende zin een irrealiteitsmededeeling bevat, uitgedrukt door een indicativus praeteriti met ἄν, vindt men in drie categorieën bijzinnen een aanpassing aan de modaliteit van den regeerenden zin.

α – IN RELATIEVE BIJZINNEN

SOPH. O.C. 927: ἄνευ γε τοῦ κραινοντος, ὅστις ἦν, πόλεως
 οὗθ' εἰλκον οὗτ' ἂν ἦγον.
 (Anticipeerende invloed van εἰλκον).

Andere voorbeelden: THEOGN. 907; ANTIPH. V, 15; XEN. Mem. I, 4, 14; PLATO Meno 89b; Ap. 20a. Zie nog STAHL, bl. 436, 2 en KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 257.

De volgende twee voorbeelden zijn m.i. geen perseveratiegevallen; de bijzinnen zijn nl. correcte irrealiteitsuitdrukkingen.

HOM. Od. XIII, 206: ἐγὼ δέ κεν ἄλλον ὑπερμενέων βασιλῆων
 ἐξικόμην, ὅς κεν με φίλει καὶ ἐπεμπε
 νέεσθαι.

¹ Zie boven bl. 49 en 77.

EUR. Hel. 291: εἰ μὲν γὰρ ἔζη πόσις, ἀνεγνώσθημεν ἄν
ἐς ξύμβολ' ἔλθονθ' ἃ φανέρ' ἄν μόνοις ἄν ᾗ ν.

β - IN TEMPOREELE BIJZINNEN

HOM. Od. IV, 180: οὐδέ κεν ἡμέας
ἄλλο διέκρινεν φιλέοντέ τε τερπομένω τε,
πρίν γ' ὅτε δὴ θανάτοιο μέλαν νέφος ἄμφε-
κάλυψε ν.

Andere voorbeelden PLATO Theaet. 165d-e; verder KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 258.

γ - IN FINALE BIJZINNEN

SOPH. O.R. 1387: οὐκ ἄν ἐσχόμην
τὸ μὴ ἀποκλῆσαι τοῦμόν ἄθλιον δέμας,
ἴν' ᾗ τυφλὸς τε καὶ κλύων μηδέν.

AR. Eccl. 152: ἐβουλόμην μὲν ἕτερον ἄν τῶν ἡθάρων
λέγειν τὰ βέλτισθ', ἴν' ἐκαθήμην ἡσυχος.

Merkwaardig, doch m.i. als verklaring niet geheel juist is de opmerking van VAN LEEUWEN bij deze plaats: „ἴν' ἐκαθήμην i.e.: οὕτω γὰρ ἄν ἐκαθήμην, *vel* (*per parataxin*): καὶ ἐκαθήμην ἄν . . .”.

AR. Eccl. 426: οὐδείς ἀντεχειροτόνησεν ἄν, . . .
δεῖπνον παρέχειν ἅπασιν, ἢ κλάειν μακρά,
ἵνα τοῦτ' ἀπέλαυσαν Ναυσικύδους
τάγαθόν.

AR. Vesp. 961: ἐγὼ δ' ἐβουλόμην ἄν οὐδὲ γράμματα,
ἵνα μὴ κακουργῶν ἐνέγραφ' ἡμῖν τὸν
λόγον.

Andere voorbeelden bij STAHL, bl. 490, 3; VAN LEEUWEN ad AR. Eccl. 152; GROENEBOOM ad AESCH. Prom. 155, bl. 124; verder o.a. PLATO Meno 89b.

b) Wanneer de regeerende zin de uitdrukking van een irreëelen wensch bevat, wordt het werkwoord van den bijzin hieraan in modaliteit geassimileerd.

α - IN RELATIEVE BIJZINNEN

HOM. Il. VI, 348: ὥς μ' ὄφελ' ἦματι τῷ, ὅτε με πρῶτον τέκε
μήτηρ,
οἷχεσθαι προφέρουσα κακὴ ἀνέμοιο θύελλα . . .

ὅπως πέδοι σκήψασα τῶν πάντων πόνων
ἀπὴ λλάγῃ;

opmerkt, dat τί οὐκ ἔρριψ' ἐμαυτὴν gelijk is aan ὤφελον ῥῖψαι. BRUHN, Anhang bl. 76 wil echter liever SOPH. O.R. 1392 τί μ' οὐ ἔκτεινας verstaan als εἰ γὰρ ἔκτεινας ; zoo ook is volgens hem AESCH. Prom. 750 τί οὐκ ἔρριψα gelijk te stellen met εἰ γὰρ ἔρριψα.

Andere dergelijke gevallen zijn nog:

EUR. Hec. 818: τί δῆτα θνητοὶ τᾶλλα μὲν μαθήματα
μοχθοῦμεν ὡς χρὴ πάντα καὶ μαστεύομεν,
πειθῶ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην
οὐδέν τι μᾶλλον ἐς τέλος σπουδάζομεν
μισθοὺς διδόντες μανθάνειν, ἵν' ἦν ποτε
πειθῆιν ἃ τις βούλοιο τυγχάνειν θ' ἅμα;
EUR. fr. 442: φεῦ φεῦ, τὸ μὴ τὰ πράγματ' ἀνθρώποις ἔχειν
φωνήν, ἵν' ἦσαν μηδὲν οἱ δεινοὶ λέγειν.

Niet geheel identiek is:

EUR. I.T. 357: ἄλλ' οὔτε πνεῦμα Διόθεν ἦλθε πώποτε,
οὐ πορθμῖς, ἥτις διὰ πέτρας Συμπληγάδας
'Ελένην ἀπήγαγ' ἐνθάδ', ἥ μ' ἀπώλεσε,
Μενέλεών θ', ἵν' αὐτοὺς ἀντετιμωρῇ
σάμῃν.

(SCHÖNE—KÖCHLY)—BRUHN meent, dat de indicativus ἀντετιμωρησάμην gebruikt is „um auszudrücken, dass die davon abhängige Handlung geschehen sein würde, wenn das im vorhergehenden bezeichnete Ereignis eingetreten wäre". Men zou echter in de woorden οὔτε πνεῦμα ἦλθε en οὐ πορθμῖς, ἥτις 'Ελένην ἀπήγαγ' ook een irreëlen wensch kunnen zien.

c) Wanneer de regeerende zin een irreëele uitdrukking van „moeten" bevat, kan het werkwoord van een finalen bijzin in modaliteit hieraan geassimileerd worden.

EUR. Hipp. 647: χρῆν δ' ἐς γυναῖκα πρόσπολον μὲν οὐ περᾶν,
ἄφθογγα δ' αὐταῖς συγκατοικίζειν δάκη
θηρῶν, ἵν' εἴχῃ μήτε προσφωνεῖν τινα
μήτ' κτλ.

EUR. Hipp. 930: χρῆν
δισσὰς τε φωνὰς πάντας ἀνθρώπους ἔχειν,

- τὴν μὲν δίκαιαν, τὴν δ' ὅπως ἐτύγχανε
ὥς ἡ φρονοῦσα τᾶδικ' ἐξ ἡ λ έ γ χ ε τ ο .
- EUR. fr. 406, 4—5: χρῆν γὰρ τὸν εὐτυχοῦνθ' ὅπως πλείστας
ἔχειν
γυναῖκας,
ὥς τὴν κακὴν μὲν ἐξ έ β α λ λ ε δωμάτων,
τὴν δ' οὔσαν ἐσθλὴν ἡδέως ἐσ ώ ζ ε τ ο .
- AR. Pax 136: οὔκουν ἐχρῆν σε Πηγάσου ζεῦξαι πτερόν,
ὅπως ἐφ α ί ν ο υ τοῖς θεοῖς τραγικώτερος.
- Prozavoorbeelden o.a. PLATO Prot. 335c; XEN. An. VII, 6, 23.

d) Wanneer de regeerende zin een irrecëele hypothese bevat, kunnen de daarvan afhankelijke zinnen in modaliteit geassimileerd worden.

α - IN RELATIEVE BIJZINNEN

- EUR. I.A. 1213: εἰ μὲν τὸν Ὀρφέως εἶχον, ὦ πάτερ, λόγον,
.
κηλεῖν τε τοῖς λόγοισιν οὕς ἐ β ο υ λ ό μ η ν ,
ἐνταῦθ' ἂν ἦλθον.
- Prozavoorbeelden o.a. DEM. I, 9; LYS. VII, 12. Verdere voorbeelden bij KÜHNER—GERTH, Synt. I, bl. 257 en STAHL, bl. 436, 2.

β - IN FINALE BIJZINNEN

- AESCH. Prom. 156: εἰ γὰρ μ' ὑπὸ γῆν νέρθεν θ' Αἴδου
τοῦ νεκροδέγμονος εἰς ἀπέραντον
Τάρταρον ἦκεν δεσμοῖς ἀλύτοις
ἀγρίως πελάσας, ὥς μήτε θεὸς
μήτε τις ἄλλος τοῖσδ' ἐ π ε γ ή θ ε ι .

In de thans volgende gevallen ontbreekt het logisch moment. Het betreft hier een zuiver mechanisch proces van modus-perseveratie. Gelijk reeds op bl. 55 werd opgemerkt, behooren tot deze categorie allereerst eenige gevallen van modus-perseveratie in den dramatischen dialoog.

- SOPH. El. 923: ΗΛ. οὐκ οἶσθ' ὅποι γῆς οὐδ' ὅποι γνώμης
φέρη.
ΧΡ. πῶς δ' οὐκ ἐγὼ κ ά τ ο ι δ' ἄ γ' εἶδον
ἐμφανῶς;

De indicativus κάτοιδα staat in plaats van een coniunctivus dubitativus.

- SOPH. Phil. 250: NE. ὦ τέκνον, οὐ γὰρ οἶσθ' ἀντιπρὶς εἰσορᾷς;
 ΦΙ. πῶς γὰρ κάτοιδ' ὄν γ' εἶδον
 οὐδεπώποτε;
 EUR. Herc. 280: ἐγὼ φιλῶ μὲν τέκνα· πῶς γὰρ οὐ φιλῶ;
 EUR. Phoen. 900: ΤΕΙ. βούλει σὺ μέντοι, κοῦχι βουλήσει τάχα.
 ΚΡ. καὶ πῶς πατρώαν γαῖαν οὐ σῶσαι
 θέλω;

Zie hierover verder OERTEL, bl. 62—63, en vgl. het hierboven bl. 153 e.v. over casus-perseveratie in den dialoog van het drama gezegde.

e) Tenslotte volgen nog eenige incidenteele perseveratie-gevallen van den indicativus.

- HOM. Od. II, 184: ὥς καὶ σὺ καταφθίσθαι σὺν ἐκείνῳ
 ὤφελες· οὐκ ἂν τόσσα θεοπροπέων ἄγού-
 ρευσ κτλ.

Men zou hier den optativus potentialis verwachten, zooals die in vers 185 dan ook werkelijk optreedt.

- EUR. Hipp. 929: χρῆν . . .
 δισσάς τε φωνὰς πάντας ἀνθρώπους ἔχειν,
 τὴν μὲν δικαίαν, τὴν δ' ὅπως ἐτύγχανεν,
 κτλ.

Het impf. ἐτύγχανεν staat hier als zuiver formeele assimilatie aan het impf. χρῆν, in plaats van het praesens τυγχάνει..

- AESCH. Ag. 1288: ἐπεὶ τὸ πρῶτον εἶδον Ἰλίου πόλιν
 πράξασαν ὥς ἔπραξεν, οἱ δ' εἶλον πόλιν,
 οὕτως ἀπαλλάσσουσιν ἐν θεῶν κρίσει.

Wellicht is de indicativus ἀπαλλάσσοουσιν in plaats van het verwachte participium hier ontstaan onder invloed van den ind. εἶλον. De plaats is overigens corrupt; εἶλον is b.v. een emendatie van MUSGRAVE, in plaats van εἶχον.

2 - Perseveratie van een Coniunctivus¹

a) In bijzinnen, afhankelijk van een hypothetischen, een hypothetisch-temporeelen of een hypothetisch-relatieven bijzin met coniunctivus, kan het werkwoord door perseveratie of anticipatie eveneens den coniunctivus aannemen.

¹ Vgl. boven bl. 55 en 77.

α - BIJZINNEN, AFHANKELIJK VAN EEN HYPOTHETISCHEN ZIN.

EUR. El. 956: μή μοι τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμη καλῶς,
νικᾶν δοκίτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέρας
γραμμῆς ἴκηται καὶ τέλος κάμψῃ βίου.

De coniunctivi ἴκηται en κάμψῃ zijn ontstaan door perseveratie van δράμη.

EUR. Hel. 743: φρουρεῖν ὅπως ἂν εἰς ἐν ἐλθόντες τύχης
ἐκ βαρβάρων σωθῶμεν, ἣν δυνώμεθα.

De coniunctivus σωθῶμεν treedt op door anticipatie van δυνώμεθα.

EUR. Ion 674: καθάραν γὰρ ἦν τις ἐς πόλιν πέση ξένος,
κἂν τοῖς λόγοισιν ἄστὸς ᾗ, τό γε στόμα
δοῦλον πέπταται κοῦκ ἔχει παρρησίαν.

EUR. I.A. 1025: ἦν δ' αὐτὰ μὴ πράσσωμεν ἂν ἐγὼ θέλω.

EUR. Phoen. 956. ἦν μὲν ἐχθρὰ σημήνας τύχῃ,
πικρὸς καθέστηχ' οἷς ἂν οἰωνοσκοπῇ.

AR. Eccl. 416: ἦν γὰρ παρέχωσι τοῖς δεομένοις οἱ κναφῆς
χλαίνας, ἐπειδὴν πρῶτον ἥλιος τραπῇ,
πλευρίτις ἡμῶν οὐδέν' ἂν λάβοι ποτέ.

AR. Eccl. 857: οὐ δῆτ', ἦν γ' ἐκείναις νοῦς ἐνῆ,
πρὶν ἂν γ' ἀπενέγκῃς.

β - BIJZINNEN, AFHANKELIJK VAN EEN HYPOTHETISCH-TEMPOREELEN ZIN

HOM. Il. XVII, 99: ὅππότε' ἀνὴρ ἐθέλῃ πρὸς δαίμονα φωτὶ
μάχεσθαι,
ὃν κε θεὸς τιμᾷ, κτλ.

HOM. Od. XXII, 469: ὥς δ' ὅτ' ἂν ἡ κίχλαι τανυσίπτεροι ἡὲ πέλειαι
ἔρκει ἐνιπλήξωσι, τό θ' ἐσθήκη ἐνὶ θάμνῳ,
κτλ.

HOM. Od. XXIII, 235: ὥς δ' ὅτ' ἂν ἀσπάσιος γῆ νηχομένοισι φανῇ,
ὧν τε Ποσειδάων εὐεργέα νῆ' ἐνὶ πόντῳ
ῥαίσῃ.

γ - BIJZINNEN, AFHANKELIJK VAN EEN HYPOTHETISCH-RELATIEVEN ZIN

Voorbeelden hiervan vindt men bij onze dichters niet.

Andere voorbeelden van tot de hierboven genoemde categorieën behorende gevallen vindt men bij STAHL, bl. 435, 5; 474, 1 en 533, 4.

b) In bijzinnen, afhankelijk van een finalen zin in den coniunctivus of van een zin met prohibitieven coniunctivus, afhankelijk van een verbum timendi, vindt men door logische perseveratie of anticipatie ook een coniunctivus.

α - BIJZINNEN, AFHANKELIJK VAN EEN FINALEN ZIN

HOM. II. XV, 32: ὄφρα ἴδης, ἦν τοι χάρισμα φιλότης τε
καὶ εὐνή.

De coni. χάρισμα in plaats van ind. fut. door perseveratie van ἴδης.

HOM. Od. IX, 356: ἵνα τοι δῶ ξείνιον, ᾧ κε σὺ χάρις.

SOPH. Ai. 571: ὥς σφιν γένηται γηροβoscὸς εἰς αἶ
μέχρις οὗ μυχοὺς κίχῳσι τοῦ κάτω θεοῦ.

Het vers wordt echter door sommige editores als onecht verworpen, zie de aant. van BRUHN bij deze plaats.

EUR. El. 960: κομίζειν τοῦδε σῶμ' ἔσω χρεῶν
σκότῳ τε δοῦναι, δμῶες, ὥς, ὅταν μὲν ὅλη
μήτηρ, σφαγῆς πάροιθε μὴ εἰσῖδη νεκρόν.

De coni. μὲν is ontstaan door anticipatie van den coni. εἰσῖδη.

β - BIJZINNEN, AFHANKELIJK VAN EEN PROHIBITIEVEN CONIUNCTIVUS

AR. Eccl. 468: ἐκεῖνο δεινὸν | μή | ἀναγκά-
ζωσι |
.... ἦν δὲ μή βουλώμεθα, | ἄριστον οὐ
δίδωσι.

De coniunctivus βουλώμεθα is ontstaan door den persevereerenden invloed van ἀναγκάζωσι, maar ook door anticipatie van δίδωσι.

AR. Eccl. 871: δέδοικα γὰρ μή καὶ παρὰ τῇ στρατηγίδι,
ὅταν κατατιθῶ, προσποιῇ τῶν χρημά-
των.

De coniunctivus κατατιθῶ is een anticipatie van προσποιῇ.

c) In bijzinnen, afhankelijk van een dubitatieven of adhortatieven coniunctivus kan door perseveratie eveneens een coni. staan.

HOM. Od. XIII, 400: ἀλλ' ἄγε σ' ἄγνωστον τεύξω | κάρψω μὲν |
ξανθὰς δ' ἐκ κεφαλῆς ὀλέσω τρίχας, |
ἔσσω, ὃ κε στυγέησιν ἰδὼν ἄνθρωπον
ἔχοντα.

HOM. Od. XVI, 77: μητρὶ δ' ἐμῇ δίχα θυμὸς ἐνὶ φρεσὶ μερμηρίζει,
 ἢ ἤδη ἄμ' ἔπηται, Ἀχαιῶν ὃς τις ἄριστος
 μ ν ᾱ τ α ι ἐνὶ μεγάροισιν ἀνὴρ καὶ πλεῖστα
 π ὁ ρ η σ ι ν.

Deze verzen vindt men bijna woordelijk herhaald Od. XIX, 524 e.v.

Slechts één geval van zuiver-formeele perseveratie is mij bekend, nl.
 EUR. Held. 178: μήδ' . . . | πάθης σὺ τοῦτο, τοὺς ἀμείνονας
 παρὸν |
 φίλους ἐλέσθαι, τοὺς κακίονας λ ᾱ β η ς.

De coni. λάβης staat in plaats van den infinitivus door formeel-mechanische perseveratie van den coni. πάθης¹.

3 – Perseveratie van een optativus²

A – Optativi, ontstaan door logische assimilatie

a) In plaats van een coniunctivus generalis of futuralis kan in een synthetischen bijzin een optativus staan door perseveratie van den optativus met ἂν in den regeerenden zin.

α – IN SYNTHETISCHE RELATIEVE BIJZINNEN

In de volgende gevallen staat de optativus in den bijzin in plaats van een coniunctivus generalis.

HOM. Il. VI, 330: σὺ δ' ἂν μαχέσαιο καὶ ἄλλω
 ὄν τινά που μεθιέντα ἴδοις στρυγεροῦ
 πολέμοιο.

HOM. Il. IX, 125: οὐ κεν ἀλῆϊος εἶη ἀνὴρ, ᾧ τόσσα γένοιτο.

HOM. Il. XII, 229: ὥδε χ' ὑποκρίναιτο θεοπρόπος, ὃς σάφα θυμῷ
 εἶδεῖν τεράων καὶ οἱ περὶ θοῖατο λαοί.

HOM. Il. XIII, 117: οὐδ' ἂν ἐγὼ γε
 ἀνδρὶ μαχησαίμην, ὃς τις πολέμοιο μεθεῖη.

¹ Misschien is de coni λάβης toe te schrijven aan een bewuste dissimilatie ten opzichte van ἐλέσθαι, om nl. den indruk te vermijden, dat ἐλέσθαι en λαβεῖν op één lijn zouden staan.

² Vergelijk boven bl. 55 en 78.

HOM. II. XIII, 322: ἀνδρὶ δὲ κ' οὐκ εἴξειε μέγας Τελαμώνιος Αἴας
ὃς θνητός τ' εἶη καὶ ἔδοι Δημήτερος
ἀκτὴν.

HOM. Od. XVI, 392: ἦ δέ κ' ἐπειτα
γῆμαιθ' ὃς κε πλείστα πόροι καὶ μόρσιμος
ἔλθοι.

HOM. II. XIV, 92: σίγα, μή τίς τ' ἄλλος Ἀχαιῶν τοῦτον
ἀκούσῃ
μῦθον, ὃν οὐ κεν ἀνὴρ γε διὰ στόμα πάμπαν
ἄγοιτο,
ὃς τις ἐπίσταί το ἧσι φρεσὶν ἄρτια βάζειν
σκηπτοῦχος τ' εἶη καὶ οἱ περθοίαντο
λαοί.

(= Od. VIII, 240)

HOM. Od. I, 229: νεμεσσήσαιτό κεν ἀνὴρ
αἴσχεα πόλλ' ὀρώων, ὃς τις πινυτός γε
μέτελθοι.

HOM. Od. IV, 205: ἐπεὶ τόσα εἶπες, ὃς' ἂν πεπνυμένος ἀνὴρ
εἴποι καὶ ῥέξειε, καὶ ὃς προγενέστερος εἶη.

HOM. Od. XI, 490: βουλοίμην κ' ἐπάρουρος ἐὼν θητεύεμεν ἄλλω,
ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ, ᾧ μὴ βίοςτος πολὺς εἶη.

HOM. Od. XIII, 291: κερδαλέος κ' εἶη καὶ ἐπὶ κλοπος, ὃς σε
παρέλθοι
ἐν πάντεσσι δόλοισι, καὶ εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.

HOM. Od. XV, 317: εἴ μοι δεῖπνον δοῖεν, ὄνειάτα μυρί' ἔχοντες,
αἰψά κεν εὖ δράοιμι μετὰ σφίσιν, ἄσσοι
ἔθέλοιν.

HOM. Od. XXII, 138: καὶ χ' εἰς πάντας ἐρύκοι ἀνὴρ, ὃς τ' ἄλκιμος
εἶη.

HOM. Od. XXIII, 102: οὐ μέν κ' ἄλλη γ' ὥδε γυνὴ τετληότι θυμῷ
ἀνδρὸς ἀφεσταίῃ, ὃς οἱ κακὰ πολλὰ μογήσας
ἔλθοι ἑικοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαίαν.

(= Od. XXIII, 170)

SOPH. fr. 611: αἴσχη μέν, ὧ γυναικες, οὐδ' ἂν εἰς φύγοι
βροτῶν ποθ', ᾧ καὶ Ζεὺς ἐφορμήσοι
κακά.

AR. Eccl. 898: οὐδέ τις στέργειν ἂν ἐθέλοι
μᾶλλον ἢ ἐγὼ
τὸν φίλον ὅτῳ περ ξυνείη,·
ἀλλ' ἐφ' ἑτερον ἂν πέτοιτο.

- AR. Nub. 1251: οὐκ ἂν ἀποδοίην οὐδ' ἂν ὀβολὸν οὐδένι,
ὅστις καλέσειε κάρδοπον τὴν καρδόπην.
Proza-voorbeelden: XEN. Conv. VIII, 17; Cyr. I, 6, 22; II, 4, 23; Mem.
I, 5, 4; I, 6, 9; PLATO Meno 92c; Parm. 138a; Rep. 471c; Rep. 493c.

Ook als anticipatie vindt men deze assimilatie:

- HOM. Il. VI, 521: δαιμόνι', οὐκ ἂν τίς τοι ἀνὴρ, ὃς ἐναΐσιμος
εἶη,
ἔργον ἀτιμήσειε μάχης, κτλ.
HOM. Od. IV, 222: ὃς τὸ καταβρόξειεν, ἐπὴν κρητῆρι
μιγείη,
οὐ κεν ἐφημέριός γε βάλοι κατὰ δάκρυ
παρειῶν.
HOM. Od. X, 383: τίς γάρ κεν ἀνὴρ, ὃς ἐναΐσιμος εἶη,
πρὶν τλαίη πάσασθαι κτλ.
Prozavoorbeelden bij ISOCR. Ep. II, 18; XEN. Cyr. III, 1, 28; Mem.
IV, 6, 7.

Den optativus in plaats van den coniunctivus futuralis vindt men:

- HOM. Il. XIII, 343: μάλα κεν θρασυκάρδιος εἶη,
ὃς τότε γηθήσειεν ἰδὼν πόνον οὐδ'
ἀκάχοιτο.
HOM. Od. XIV, 405: οὕτω γάρ κεν μοι ἔυκλείη τ' ἀρετὴ τε
εἶη ἐπ' ἀνθρώπους, . . .
ὃς σ' ἐπεὶ ἐς κλισίην ἄγαγον καὶ ξείνια δῶκα,
αὕτις δὲ κτείναιμι φίλον τ' ἀπὸ θυμὸν
ἐλοίμην.

In proza b.v. XEN. An. I, 3, 17. Anticipatiegevallen zijn mij hier niet bekend.

β - IN SYNTHETISCHE TEMPOREELE BIJZINNEN

De optativus staat in plaats van een coniunctivus generalis:

- HOM. Od. V, 189: ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι, ἄσπ' ἂν
ἐμοὶ περ
αὐτῇ μηδοίμην, ὅτε με χρεῖω τόσον ἴκοι.
HOM. Od. XVI, 198: οὐ γάρ πως ἂν θνητὸς ἀνὴρ τάδε μηχανάοιτο
ᾧ αὐτοῦ γε νόῳ, ὅτε μὴ θεὸς αὐτὸς ἐπελθὼν
ῥηϊδίως ἐθέλων θεῖη νέον ἢ γέροντα.

HOM. Od. XXIII, 186: χαλεπόν δὲ κεν εἴη
καὶ μάλ' ἐπισταμένῳ, ὅτε μὴ θεὸς αὐτὸς
ἐπελθὼν
ῥηϊδίως ἐθέλων θεείη ἄλλη ἐνὶ χώρῃ.

De optativus staat in plaats van een coniunctivus futuralis:

HOM. Od. II, 78: τόφρα γὰρ ἂν κατὰ ἄστν ποτιπτυσσοίμεθα
μύθῳ
χρήματ' ἀπαιτίζοντες, ἕως κ' ἀπὸ πάντα
δοθείη.

HOM. Od. XII, 114: εἴ πως τὴν ὀλοήν μὲν ὑπεκπροφύγοιμι
Χάρυβδιν,
τὴν δὲ κ' ἀμυναίμην, ὅτε μοι σίνοιτο
γ' ἑταίρους.

HOM. Od. XIII, 391: αἱ κέ μοι ὧς μεμανία παρασταίης, γλαυκῶπι,
καὶ κε τριηκοσίοισιν ἐγὼν ἄνδρεσσι μαχοίμην
σὺν σοί, πότνα θεά, ὅτε μοι πρόφρασσ'
ἐπαρήγοις.

Anticipeerend:

AESCH. Ag. 264: τὸ μέλλον δ' ἐπεὶ γένοιτ' ἂν κλύοις.

SOPH. O.R. 505: ἄλλ' οὔποτ' ἔγωγ' ἂν,
πρὶν ἰδοίμ' ὀρθὸν ἔπος, μεμ-
φομένων ἂν καταφαίην.

Proza-voorbeelden: PLATO Politic. 281d; Tim. 56d. Anticipeerend
XEN. Cyr. I, 3, 11; II, 4, 17; PLATO Rep. 581a.

γ - IN HYPOTHETISCHE BIJZINNEN

De optativus staat in plaats van een coniunctivus generalis.

SOPH. Ai. 456: εἰ δέ τις θεῶν
βλάπτοι, φύγοι γ' ἂν χῶ κακὸς τὸν
κρείσσονα.

Proza-voorbeelden o.a. HDT. VII, 49; THUC. VI, 91, 6; XEN. Cyr.
III, 3, 50.

De optativus staat in plaats van een coniunctivus futuralis.

SOPH. O.C. 799: οὐ γὰρ ἂν κακῶς
οὐδ' ὧδ' ἔχοντες ζῶμεν, εἰ τερποίμεθα.

SOPH. Trach. 388: πεύθου . . . , ὥς τάχ' ἂν σαφῇ
λέξειεν, εἴ νιν πρὸς βίαν κρίνειν θέλοις.

- EUR. El. 632: ἡμῖν ἂν εἶεν, εἰ κρατοῖμεν, εὐμενεῖς;
 EUR. El. 669: στείχοιμ' ἂν, εἴ τις ἡγεμὼν γίγνοιθ' ὁδοῦ.
 EUR. Med. 177: πῶς ἂν ἐς ὄψιν . . . | ἔλθοι μύθων τ' αὐδα-
 θέντων |
 δέξαιτ' ὁμφάν, | εἴ πως . . . | . . . μεθείη;
 AR. Av. 197: ὥστ' ἂν κατοικίζοιμι μετὰ σοῦ τὴν πόλιν,
 εἰ ξυνδοκοίη τοῖσιν ἄλλοις ὀρνέοις¹.
 AR. Nub. 1184: ΣΤ. οὐκ ἂν γένοιτο; ΦΕ. πῶς γάρ; εἰ μὴ
 πέρ γ' ἅμα | αὐτὴ γένοιτο γραῦς τε καὶ
 νέα γυνή.
 AR. Pax 330: οὐκ ἂν ὀρχησαίμεθ' εἴπερ ὦ φελησαίμεν
 τί σε.
 AR. Ran. 533: ἴσως γάρ τοί ποτε
 ἔμοῦ δεηθείης ἂν, εἰ θεὸς θέλοι.
 AR. Thesm. 1221: ἔτ' ἂν καταλάβοις, εἰ διώκοις ταυτηί.

Anticipatiegevallen:

- HOM. Il. XVII, 102: εἰ δέ που Αἴαντός γε βοὴν ἀγαθοῖο
 πυθοίμην,
 ἄμφω κ' αὖτις ἰόντες ἐπιμνησάμεθα χάρμης.
 SOPH. Ai. 170: τάχ' ἂν ἐξαίφνης, εἰ σὺ φανείης,
 σιγῇ πτήξειαν ἄφωνοι.
 SOPH. Phil. 1043: ὥς ζῶ μὲν οἰκτρῶς, εἰ δ' ἴδοιμ' ὀλωλότας
 τούτους, δοκοῖμ' ἂν τῆς νόσου πεφευγέναι.
 EUR. Alc. 464: εἰ δέ τι
 καινὸν ἔλοιτο λέχος πόσις, ἢ μάλ' ἂν
 ἔμοιγ' ἂν εἴη | στυγηθεὶς τέκνοις τε τοῖς σοῖς.
 AR. Ran. 1447—48: εἰ τῶν πολιτῶν οἷσι νῦν πιστεύομεν,
 τούτοις ἀπιστήσασιν, οἷς δ' οὐ
 χρώμεθα,
 τούτοιςι χρῆσασίμεθ', ἴσως σωθῆμεν ἂν.
 In proza b.v. ISOCR. Ep. VI, 3.

Het is ook mogelijk, in deze optativi na el een zuiver potentiëelen optativus te zien, in welk geval er van modus-assimilatie natuurlijk geen sprake is, vgl. hierover: BRUGMANN, Gr. Gr. bl. 582.

¹ Cod. Ven.: ξυνδοκεῖ.

In zeer talrijke gevallen vindt onder gelijke omstandigheden deze modus-perseveratie niet plaats, b.v.:

HOM. II. IV, 98: τοῦ κεν δὴ πάμπρωτα παρ' ἀγλαὰ δῶρα
φέροιο,
αἶ κεν ἴδῃ Μενέλαον ἄρῃιον, Ἀτρεὺς υἱόν,
σῶ βέλεϊ δμηθέντα κτλ.

Andere voorbeelden: HOM. Od. I, 287; SOPH. O.R. 218; Phil. 1259; EUR. I.A. 1007 en 1134; AR. Ach. 325; Lys. 528; Ran. 586; proza-voorbeelden bij STAHL, bl. 394, 3.

b) In plaats van een coniunctivus generalis of futuralis kan in synthetische bijzinnen een optativus staan, door perseveratie van een wenschenden optativus in den regeerenden zin.

α - IN SYNTHETISCHE RELATIEVE ZINNEN

De optativus staat in plaats van een coniunctivus generalis.

HOM. II. VI, 59: τῶν μὴ τις ὑπεκφύγοι αἰπὺν ὀλεθρον
χεῖράς θ' ἡμετέρας, μηδ' ὄντινα γαστέρι μήτηρ
κοῦρον ἔοντα φέροιο, μηδ' ὅς φύγοι κτλ.

HOM. Od. I, 47: ὥς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος, ὅτις τοιαῦτά γε
ῥέζοιο.

HOM. Od. XV, 360: ὥς μὴ θάνοι, ὅς τις ἐμοί γε
ἐνθάδε ναιετάων φίλος εἴη καὶ φίλα ἔρδοιο.

SOPH. Phil. 529: μόνον θεοὶ σῶζοιεν ἐκ τε τῆσδε γῆς
ἡμᾶς ὅπποῖ τ' ἐνθένδε βουλοίμεσθα
πλεῖν.

EUR. Med. 599: μὴ μοι γένοιτο λυπρὸς εὐδαίμων βίος
μηδ' ὀλβος ὅστις τὴν ἐμήν κνίζοι φρένα.

AR. Vesp. 1431: ἔρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδεῖη τέχνην.

De optativus staat in plaats van een coniunctivus futuralis.

HOM. II. III, 299: ὅπποτεροι πρότεροι ὑπὲρ ὄρκια πημή-
νειαν,
ᾧδε σφ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέοι ὥς ὅδε οἶνος
αὐτῶν καὶ τεκέων.

(Anticipatiegeval).

HOM. II. XIV, 107: νῦν δ' εἴη, ὅς τῆσδε γ' ἀμείνονα μῆτιν
ἐνίσποιο.

- HOM. II. XVII, 640: εἶη δ', ὅς τις ἑταῖρος ἀπαγγεῖλειε
τάχιστα | Πηλείδῃ.
HOM. II. XXIV, 139: τῇδ' εἶη· ὅς ἄποινα φέροι καὶ νεκρὸν
ἄγοιτο, κτλ.
HOM. Od. XVI, 386: οἰκία δ' αὖτε
κείνου μητέρι δοῖμεν ἔχειν ἡδ' ὅς τις
ὀπύοι.
HOM. Od. XXI, 162: ἦ δέ κ' ἔπειτα
γῆμαιθ', ὅς κε πλεῖστα πόροι καὶ μόρσιμος
ἔλθοι.
SOPH. Trach. 955: εἶθ' ἀνεμόεσσά τις
γένοιτ' ἔπουρος ἔστιῳτις αὔρα,
ἦτις μ' ἀποικίσειεν ἐκ τόπων.
EUR. Rhes. 466: εἰ γὰρ ἐγὼ τόδ' ἡμαρ εἰσίδοιμ', ἀναξ,
ὅτῳ πολυφόνου
χειρὸς ἀποινάσαιο λόγχῃ.
Andere voorbeelden THEOGNIS 734; PLATO Phaedr. 279c. Zie nog
STAHL, bl. 333.

β - IN SYNTHETISCHE TEMPOREELE ZINNEN

- HOM. II. XVIII, 465: αἱ γὰρ μιν θανάτοιο δυσηχέος ὥδε δυναίμην
νόσφιν ἀποκρύψαι, ὅτε μιν μόρος αἰνὸς
ἰκάνοι.
HOM. II. XXI, 429: τοιοῦτοι νῦν πάντες, ὅσοι Τρώεσιν ἄρωγοί,
εἶεν, ὅτ' Ἀργείοισι μαχοίετο θωρηκ-
τῇσιν.
HOM. II. XXIV, 227: αὐτίκα γὰρ με κατακτείνειεν Ἀχιλλεὺς
ἀγκὰς ἐλόντ' ἐμὸν υἱόν, ἐπὴν γόου ἐξ ἔρον
εἶην.
HOM. Od. XII, 106: μὴ σύ γε κείθι τύχοις, ὅτε ῥυβδήσειεν.
HOM. Od. XVIII, 148: ἀλλά σε δαίμων
οἴκαδ' ὑπεξαγάγοι, μηδ' ἀντιάσειας ἐκείνῳ,
ὅππότε νοστήσειε φίλην ἐς πατρίδα
γαίαν.
SOPH. Phil. 961: ὅλοιο — μὴ πω, πρὶν μάθοιμ' εἰ καὶ
πάλιν
γνώμην μετοίσεις· εἰ δὲ μὴ, θάνοις κακῶς.
SOPH. Trach. 657: μὴ σταίη | πολύκωπον ὄχημα ναὸς αὐτῷ, |
πρὶν τάνδε πρὸς πόλιν ἀνύσειε, κτλ.

- EUR. Bacch. 1255: εὐθηρος εἶη, . . .
 ὅτ' ἐν νεανίαισι Θηβαίοις ἄμα
 θηρῶν ὀριγυῶτο.
 AR. Eq. 937: ἔπειτα πρὶν φαγεῖν ἀνὴρ μεθή-
 κωι, καὶ σὺ . . . | ἀποπνιγείης.
 (Anticipatiegeval).

Zoo nog MIMN. fr. 1. Zie verder STAHL, bl. 333, 2. In alle bovenstaande gevallen staat de optativus in plaats van een coniunctivus futuralis.

γ - IN HYPOTHETISCHE BIJZINNEN

- HOM. II. V, 215: εἰ δέ κε νοστήσω καὶ ἐσόφομαι ὀφθαλμοῖσιν
 αὐτίκ' ἔπειτ' ἀπ' ἐμεῖο κάρη τάμοι ἀλλότριος
 φῶς.
 εἰ μὴ ἐγὼ τάδε τόξα φαεινῶ ἐν πυρὶ θελήην.
 SOPH. Ai. 1177: εἰ δέ τις στρατοῦ
 βίβ' ἀποσπάσειε τοῦδε τοῦ νεκροῦ,
 κακὸς κακῶς ἄθαρτος ἐκπέσοι χθονός.
 (Anticipatiegeval).
 EUR. Io 1301: ὥς μὴ θάνοιμι γ'; εἰ σὺ μὴ μέλλων τύχοις.
 EUR. I.T. 750: ΙΦ. εἰ δ' ἐκλιπὼν τὸν ὄρκον ἀδικοίης
 ἐμέ;
 ΠΥ. ἄνοστος εἶην.
 (Anticipatiegeval).
 EUR. Or. 1088: μὴθ' αἷμά μου δέξαιτο κάρπιμον πέδον,
 . . . εἴ σ' ἐγὼ προδούς ποτε
 ἐλευθερώσας τούμῳ ἀπολίποιμί σε.
 AR. Ach. 476: κακίστ' ἀπολοίμην, εἴ τίς' αἰτήσαι μ' ἔτι.
 AR. Eq. 695: εἰ μὴ σ' ἀπολέσσαι μ', εἴ τι τῶν αὐτῶν ἐμοὶ
 ψευδῶν ἐνείη, διαπέσοιμι πανταχῇ.
 (Anticipatiegeval).
 AR. Lys. 235: εἰ δὲ παρὰ βάλην, ὕδατος ἐμπλήθ' ἡ
 κύλιξ¹.
 (Anticipatiegeval).
 AR. Pax 450: κεῖ τις στρατηγεῖν βουλόμενος μὴ
 ξυλλαβοί,

¹ Onder reserve; cod. Rav. ἐμπλησθῇ; ἐμπλήθ' ἡ conj. van DAWES.

... ἐπὶ τοῦ τροχοῦ στρέβλοιο μαστιγοῦ-
μενος¹.

(Anticipatie).

AR. Pax 1072: ἐξώλης ἀπόλοι', εἰ μὴ παύσαιο βακίζων.

Andere voorbeelden: THEOGNIS 344, 982, 1089; XEN. An. V, 6, 4.
In al deze gevallen staat de optativus in plaats van een coniunctivus futuralis.

c) Door perseveratie van den optativus in een regeerenden finalen zin kan in daarvan afhankelijke synthetische relatieve, temporeele en hypothetische zinnen een optativus staan inplaats van een coniunctivus generalis of futuralis.

α - IN EEN RELATIEVEN ZIN

HOM. Od. II, 54: οἱ πατὴρς μὲν ἐς οἶκον ἀπερρίγασιν νέεσθαι
'Ἰκαρίου, ὥς κ' αὐτὸς ἐδνῶσαιτο θυγάτρα,
δοίῃ δ', ᾧ κ' ἐθέλοισι καὶ οἱ κεχαρισμένος
ἔλθοι.

De optativi ἐθέλοι en ἔλθοι staan in plaats van een coniunctivus generalis.

HOM. Od. VI, 114 ὥς Ὀδυσσεὺς ἔγροιο ἴδοι τ' εὐώπιδα κούρην
ἣ οἱ Φαιήκων ἀνδρῶν πόλιν ἡγήσασαίτο.

SOPH. O.R. 72: ἐς τὰ Πυθικά
ἔπεμψα Φοίβου δώμαθ', ὥς πύθοιθ' ὅτι
δρῶν ἣ τί φωνῶν τήνδε ῥυσαίμην πόλιν.

De optativus ῥυσαίμην in plaats van een coniunctivus futuralis.

AR. Thesm. 587: ἴν' ἅττα βουλευόισθε καὶ μέλλοιτε
δρᾶν,

ἐκεῖνος εἶη τῶν λόγων κατάσκοπος.

De optativi βουλευόισθε en μέλλοιτε staan door anticiperende perseveratie van εἶη.

In proza b.v. LYS. XIII, 7.

β - IN EEN TEMPOREELEN ZIN

AESCH. Pers. 451: ὅπως, ὅτ' ἐκ νεῶν
φθαρέντες ἔχθροισι νῆσον ἐκσώζοιαιτο,

¹ De lezing der codd. Ven. en Rav.: ξυλλάβη is een duidelijke fout; immers κεῖ moest dan κᾶν luiden; ξυλλάβοι is een waarschijnlijke conjectuur van MEINEKE.

κτείνοιεν εὐχέρωτον Ἑλλήνων ἄγραν,
φίλους δ' ὑπεκσώζοιεν ἐναλίωσιν πόρων.

De optativus ἐκσώζοιτο in plaats van een coniunctivus futuralis, ten gevolge van anticipatie.

γ - IN EEN HYPOTHETISCHEN ZIN

EUR. Hec. II: Ἴν' εἴ ποτ' Ἰλίου τείχη πέσοι,
τοῖς ζῶσιν εἴη πασι μὴ σπάνις βίου.

De optativus πέσοι staat door anticiperende perseveratie in plaats van een coniunctivus futuralis.

AR. Lys. 753: Ἰνα, μ' εἰ καταλάβοι
ὁ τόκος ἔτ' ἐν πόλει, τέκοιμ' εἰς τὴν κυνῆν
εἰσβάσας ταύτην, κτλ.

De optativus καταλάβοι in plaats van een coniunctivus futuralis door anticipatie van τέκοιμι.

d) Wanneer het verbum van een regeerenden hypothetischen zin den optativus-vorm heeft, kan ook in daarvan afhankelijke synthetische zinnen door logische perseveratie een optativus optreden in plaats van een indicativus of coniunctivus.

α - OPTATIVUS IN PLAATS VAN INDICATIVUS

AESCH. Prom. 668: εἰ μὴ θέλοι πυρωπὸν ἐκ Διὸς μολεῖν
κεραυνόν, ὃς πᾶν ἐξαῖστωσσι γένος.

SOPH. O.C. 778: ὥσπερ τις εἴ σοι λιπαροῦντι μὲν τυχεῖν
μηδὲν διδοίη μηδ' ἐπαρκέσαι θέλοι,
πλήρη δ' ἔχοντι θυμὸν ὦν χρήσοις, τότε
δωροῖθ', ὅτ' οὐδὲν ἡ χάρις χάριν φέροι.

AR. Eq. 695: εἰ μὴ σ' ἀπολέσαιμ', εἴ τι τῶν αὐτῶν ἐμοὶ
ψευδῶν ἐνείη, διαπέσοιμι πανταχῇ.

AR. Nub. 770: φέρε, τί δῆτ' ἄν, εἰ ταύτην λαβὼν,
ὁπότε γράφοιτο τὴν δίκην ὁ γραμματεὺς,

ἀπωτέρω στὰς ὧδε πρὸς τὸν ἥλιον
τὰ γράμματ' ἐκτῆσαι μὴς δικῆς;
(Anticipatiegeval).

Prozavoorbeelden o.a. PLATO Phaed. 72c (μεταλάβοι); Rep. 619d;
XEN. Cyr. I, 5, 10; V, 5, 30; Oec. I, 13.

β - OPTATIVUS IN PLAATS VAN CONIUNCTIVUS

- HOM. II. X, 20: εἴ τινά οἱ σὺν μῆτιν ἀμύμονα τεκτῆναιτο,
ἢ τις Ἀλεξίκακος πᾶσιν Δαναοῖσι γένοιτο.
(in plaats van coniunctivus generalis).
- HOM. II. XII, 334: πάπτηνεν δ' ἀνὰ πύργον Ἀχαιῶν, εἴ τιν'
ἴδοιτο
ἡγεμόνων, ὅς τις οἱ ἄρῃν ἐτάροισιν ἀμύναι.
(in plaats van coniunctivus generalis).
- HOM. Od. XI, 480: ἦλθον Τειρεσίαο κατὰ χρέος, εἴ τινα βουλήν
εἴποι, ὅπως ἴθάκην ἐς παιπαλόεσσαν
ἰκοίμην.
- EUR. Phoen. 1015: εἰ γὰρ λαβὼν ἕκαστος ὅ τι δύναιτό τις
χρηστὸν διέλθοι τοῦτο κὰς κοινὸν φέροι
πατρίδι, . . . ἂν αἱ πόλεις . . . εὐτυχοῖεν ἂν.
(Anticipatie; in plaats van coniunctivus generalis).
- AR. Eccl. 795: χαρίεντα γοῦν πάθοιμ' ἂν, εἰ μὴ ἔχοιμ' ὅποι
ταῦτα καταθείην.
(in plaats van coniunctivus dubitativus).
- Prozavoorbeelden o.a. PLATO Phaedo 72c (ἀποθάνοι); Rep. 370e; Rep. 515e; XEN. Cyr. I, 6, 33; Oec. VII, 39.

e) Wanneer in den regeerenden zin een potentiële, wenshende, hypothetisch-potentiële of oblique optativus voorkomt, kan in daarvan afhankelijke zinnen door logische perseveratie ook een optativus optreden in plaats van een niet-generalen of niet-futuralen coniunctivus.

α - DE REGEERENDE ZIN BEVAT EEN OPTATIVUS MET ἄν

- EUR. Cycl. 97: φράσαιτ' ἂν νᾶμα ποτάμιον πόθεν . . .
λάβοιμεν.
- De optativus λάβοιμεν staat in plaats van een dubitatieven coniunctivus.
- Supplem. EUR. bl. 53, 29: [ῥ]υτὸν λαβεῖν [χ]ρ[ή]ζοιμ' ἂν ἐν κρωσ-
σοῖς ὕδωρ,
χέρνιβα θεοῖ[ς], ἴν' ὅ[σ]ιον] ὥς χρῆσαί-
μεθα.
- AR. Pax 413: βούλοιντ' ἂν ἡμᾶς πάντας ἐξολωλέναι,
ἵνα τὰς τελετὰς λάβοιεν αὐτοὶ τῶν θεῶν.

De optativus λάβοιεν in plaats van een coniunctivus.

AR. Thesm. 24: πῶς ἂν οὔν
πρὸς τοῖς ἀγαθοῖς τοὔτοισιν ἐξεύροιμ' ὅπως
ἔτι προσμάθοι· μὴ χωλὸς εἶναι τῷ
σκέλη;

De blijkbaar corrupt overgeleverde verzen worden n.m.m. nog het best geëmend door ἐξεύροις te lezen in plaats van ἐξεύροιμ' en προσμάθοιμι in plaats van προσμάθοι· μὴ¹. In ieder geval is προσμάθοι (of προσμάθοιμι) wel een perseveratie van den optativus ἐξεύροιμ' (of ἐξεύροις) in plaats van een coniunctivus.

In proza b.v. PLATO Crit. 45b; XEN. An. II, 4, 3.

β - DE REGEERENDE ZIN BEVAT EEN WENSCHENDEN OPTATIVUS

De bijzin is steeds finaal en de optativus in dien bijzin staat in plaats van een coniunctivus.

HOM. Od. XIV, 408: τάχιστα μοι ἔνδον ἑταῖροι
εἶεν, ἵν' ἐν κλισίῃ λαρὸν τετυκοίμεθα
δόρπον.

HOM. Od. XVIII, 369: δρέπανον μὲν ἐγὼν εὐκαμπὲς ἔχοιμι,
καὶ δὲ σὺ τοῖον ἔχοις, ἵνα πειρησάι-
μεθα ἔργου.

HOM. Od. XX, 81: ὥς ἔμ' αἰστώσειαν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες,
ἥέ μ' εὐπλόκαμος βάλοι Ἄρτεμις, ὅφρ'
Ὀδυσῆα
ὀσσομένη καὶ γαῖαν ὑπὸ στυγέρην
ἀφικοίμην.

AESCH. Eum. 298: ἔλθοι | ὅπως γένοιτο τῶνδ' ἐμοὶ
λυτήριος.

SOPH. Ai. 1221: γενοίμαν ἄκραν ὑπὸ πλάκα Σουνίου,
τὰς ἱερὰς ὅπως προσείποιμεν Ἀθάνας.

SOPH. Phil. 324: θυμὸν γένοιτο χειρὶ πληρῶσαι ποτε
ἵν' αἱ Μυκῆναι γνοίεν ἡ Σπάρτη θ' ὅτι
κτλ.

SOPH. Trach. 957: εἴθ' ἀνεμόεσσά τις | γένοιτ' ἔπουρος
αὔρα, |
ἥτις μ' ἀποικίσειεν ἐκ τόπων, ὅπως |

¹ Aldus in de editie van B. B. ROGERS, London—New-York 1931; voor verdere conjecturen zie de editie van VAN LEEUWEN ter plaatse.

- μη ταρβαλέα θάνοιμι.
 EUR. Hec. 839: εἴ μοι γένοιτο φθόγγος ἐν βραχίῳσι
 καὶ χερσὶ καὶ κόμαισι καὶ ποδῶν βάσει
 ἢ Δαιδάλου τέχναισιν ἢ θεῶν τινος,
 ὥς πάνθ' ὁμαρτῇ σῶν ἔχοιντο γουνάτων.
 EUR. Hipp. 734: ἡλιβάτοις ὑπὸ κευθμῶσι γενοίμαν,
 ἵνα με πτεροῦσαν ὄρνιν
 ἀγέλησι ποταναῖς θεὸς ἐνθελῇ.¹
 EUR. I.T. 445: εἴθ' | 'Ελένα | ἐλθοῦσα τύχοι, | ἵνα . . . |
 θάνοι.
 AR. Vesp. 110: ψήφων δὲ δέσας μὴ δεηθείη ποτέ,
 ἵν' ἔχοι δικάζων, αἰγιαλὸν ἔνδον τρέφει.
 Andere voorbeelden THEOGNIS 885; 1221; ALEX. COM. III, p. 449:
 γενοίμαν ἔγγελυς, ἵνα Καλλιμέδων ὁ Κάραβος πρίαιτό με.

γ - DE REGEERENDE ZIN BEVAT EEN HYPOTHETISCH-POTENTIËLEN OPTATIVUS

- EUR. Andr. 845: ἀλλ' εἴ σ' ἀφείην μὴ φρονοῦσαν, ὥς θάνοις;
 De opt. θάνοις staat in plaats van een coniunctivus.

δ - DE REGEERENDE ZIN BEVAT EEN OPTATIVUS OBLIQUUS

- HOM. Od. XVIII, 91: μερμήριξε . . . Ὀδυσσεύς,
 ἥ ἐλάσει', ὥς μιν ψυχὴ λήπει αὔθι πεσόντα.
 De opt. λίποι in plaats van een coniunctivus.

Uit de bovenstaande gevallen blijkt, dat de assimilatie van den coniunctivus in finale zinnen regel is, wanneer de regeerende zin een optativus bevat, hoewel de commentaren herhaaldelijk op deze „attractie” wijzen, zoo b.v. BRUHN bij SOPH. Ai. 1221; Anhang bl. 76; WECKLEIN bij EUR. Suppl. 621.

B - Optativi, ontstaan door formeele assimilatie

a) Wanneer in den regeerenden zin een optativus potentialis met ἄν voorkomt, kan in daarvan afhankelijke parathetische relatieve,

¹ Lezing van GILB. MURRAY. Men vindt van deze verzen verschillende varianten, zoo in de edities van NAUCK en WECKLEIN; ze stemmen echter overeen in den optativus finalis (ἐν)θείη.

temporeele, en consecutieve zinnen door perseveratie eveneens een optativus worden aangetroffen, in plaats van een coniunctivus generalis of futuralis.

α - IN PARATHETISCHE RELATIEVE ZINNEN

De optativus staat in plaats van een coniunctivus generalis.

AR. Av. 128 en 130: ΕΠ. ποίαν τιν' οὖν ἤδιστ' ἂν οἰκοῖτ' ἂν πόλιν;
ΕΥ. ὅπου τὰ μέγιστα πράγματ' εἴη
τοιαδί·
ἐπὶ τὴν θύραν μου πρῶ τις ἐλθὼν τῶν
φίλων
λέγοι ταδί·

In vs. 137, waar het antwoord op de vraag van vs. 127 ποίαν τιν' οὖν ἤδιστ' ἂν οἰκοῖτ' ἂν πόλιν; door Peisetairos wordt voortgezet, vindt men echter den indicativus: ὅπου ξυναντῶν μοι ταδί τις μέμψεται, waar blijkt, dat door den grooten afstand van vs. 127 de perseveratie haar kracht verloren heeft.

De optativus staat in plaats van een coniunctivus futuralis.

HOM. Od. XI, 361: καὶ κ' αἰδοιότερος καὶ φίλτερος ἄνδρασιν εἶην
πᾶσιν, ὅσοι μ' ἰθάκηνδε ἰδοίαιτο νοστή-
σαντα.
EUR. Hel. 436: τίς ἂν πυλωρὸς ἐκ δόμων μόλοι,
ὅστις διαγγείλειε τᾶμ' ἔσω κακά;
AR. Ran. 97: γόνιμον δὲ ποιητὴν ἂν οὐχ εὖροις ἔτι
ζητῶν ἂν, ὅστις ῥῆμα γενναῖον λάκοι.
Geen perseveratie vindt men b.v. HOM. Il. XIII, 234.

β - IN PARATHETISCHE TEMPOREELE ZINNEN

De optativus staat in plaats van een coniunctivus generalis:

HOM. Od. IV, 222: ὃς τὸ καταβρόξειεν, ἐπὶ τὴν κρητῆρι μιγείη,
οὐ κεν ἐφημέριός γε βάλοι κατὰ δάκρυ
παρειῶν.

De beteekenis van ὃς καταβρόξειεν is ook hypothetisch, terwijl de optativus μιγείη een perseveratie is van καταβρόξειεν. In proza b.v. XEN. Mem. II, 1, 18; III, 14, 6; IV, 2, 20; Cyr. II, 4, 11.

De optativus staat in plaats van een coniunctivus futuralis:

HOM. II. XV, 71: ἐκ τοῦ δ' ἂν τοι ἔπειτα παλῖωξιν παρὰ νηῶν
αἰὲν ἐγὼ τεύχοιμι διαμπερές, εἰς ὃ κ' Ἀχαιοί
Ἴλιον αἰπὺ ἔλοινεν Ἀθηναίης διὰ βουλάς.

HOM. II. XIX, 208: ἦ τ' ἂν ἐγὼ γε
νῦν μὲν ἀνώγοιμι πτολεμίζειν υἱᾶς Ἀχαιῶν
νήστιας ἀκμήνους, ἅμα δ' ἡελίῳ καταδύντι
τεύξασθαι μέγα δόρπον, ἐπὴν τισαίμεθα
λώβην.

HOM. OD. II, 31: ἦέ τιν' ἀγγελίην στρατοῦ ἔκλυεν ἐρχομένοιο,
ἦν χ' ἡμῖν σάφα εἴποι, ὅτε πρότερός γε
πύθοιτο.

HOM. OD. XXI, 116: οὐ κέ μοι ἀχνομένῳ τάδε δώματα πότνια
μήτηρ
λείποι ἄμ' ἄλλῳ ἰοῦσ', ὅτ' ἐγὼ κατόπισθε
λιποίμην.

Andere voorbeelden o.a. THEOGNIS 126; PLATO Rep. 501c; zie nog
BRUGMANN, K.V.G. bl. 701; STAHL, bl. 318; KÜHNER—GERTH, Synt.
I, bl. 256.

γ - IN PARATHETISCHE CONSECUTIEVE ZINNEN

HOM. OD. XV, 538: τῷ κε τάχα γνοίης φιλότητά τε πολλά τε
δῶρα
ἐξ ἐμεῦ, ὥς ἂν τίς σε συναντόμενος μακάρ
ρίσοι.

Dezelfde verzen komen nog voor OD. XVII, 165 en XIX, 311. De
optativus staat hier in plaats van een coniunctivus futuralis.

b) Wanneer in den regeerenden zin een wenschende optativus voor-
komt, kan in daarvan afhankelijke parathetische zinnen door formeele
perseveratie ook een optativus optreden in plaats van een coniunctivus
generalis of futuralis. Slechts één geval is mij bij onze dichters bekend:

HOM. OD. XVIII, 142: τῷ μή τίς ποτε πάμπαν ἀνὴρ ἀθεμίστιος εἴη,
ἀλλ' ὃ γε σιγῇ δῶρα θεῶν ἔχοι, ὅττι
διδοίεν.

De optativus staat in plaats van een coniunctivus generalis.

c) Na een regeerenden zin met optativus potentialis vindt men in

daarvan afhankelijke parathetische zinnen slechts zelden door perseveratie een optativus in plaats van een indicativus.

HOM. II. V, 85: Τυδείδην δ' οὐκ ἄν γνοίης, ποτέροισι
μετείη,
ἢ ἐμετὰ Τρώεσσιν ὁμιλέοι ἢ μετ' Ἀχαιοῖς.

De optativi μετείη en ὁμιλέοι staan in plaats van den indicativus imperfecti, kunnen intusschen ook als opt. obliqui verklaard worden.

Een prozavoorbeeld XEN. Cyr. III, 1, 28.

d) Overige gevallen van formeele optativus-perseveratie.

HOM. II. XXII, 348: αἶ γάρ πως αὐτόν με μένος καὶ θυμὸς ἀνείη
ὥμ' ἀποταμνόμενον κρέα ἐδμεναι, οἶα
μ' ἔοργας,
ὥς οὐκ ἔσθ', ὃς σῆς γε κύνας κεφαλῆς
ἀπαλάλκοι.

De optativus ἀπαλάλκοι, ofschoon in geen enkel logisch of grammaticaal verband staande met den opt. ἀνείη uit vs. 346, is zuiver mechanisch door perseveratie van ἀνείη ontstaan.

HOM. Od. XXIV, 238: μερμήριξε δ' ἔπειτα . . .
κύσσαι καὶ περιφῦναι ἔδον πατέρ' ἠδὲ ἕκαστα
εἰπεῖν, ὥς ἔλθοι καὶ ἴκοιτ' ἐς πατρίδα γαῖαν,
ἦ πρῶτ' ἐξερέοιτο ἕκαστά τε
πειρήσαιτο.

De optativi ἐξερέοιτο en πειρήσαιτο zijn te beschouwen als mechanische perseveratie van ἔλθοι en ἴκοιτο, in plaats van den verwachten infinitivus, zooals deze in vs. 236 wél op μερμήριξε volgt (κύσσαι en περιφῦναι). De interpretatie van AMEIS—HENTZE: „oder sollte er . . .” is in dit verband dan ook te verwerpen.

Deze perseveratie is natuurlijk vergemakkelijkt door het feit, dat μερμήριζω meestal wél met een afhankelijken zin geconstrueerd wordt, b.v. HOM. II. II, 3; XIV, 159 enz.

SOPH. El. 1450: ΗΛ. συμφορᾶς γὰρ ἄν
ἔξωθεν εἶην τῶν ἐμῶν τῆς φιλτάτης.
ΑΙ. ποῦ δῆτ' ἄν εἴεν οἱ ξένοι; διδάσκέ με.

De optativus ἄν εἴεν staat in plaats van een conjunctivus dubitativus en lijkt een mechanische perseveratie van ἄν . . . εἶην zooals deze juist in den dialoog als responsie vaak voorkomt ¹.

¹ Vgl. boven bl. 31 en 153.

SOPH. O.C. 996:

πότερα πυνθάνοι' ἂν εἰ
 πατήρ σ' ὁ καίνων, ἢ τίνοι' ἂν εὐθέως;
 δοκῶ μὲν, εἴπερ ζῆν φιλεῖς, τὸν αἴτιον
 τίνοι' ἂν, οὐδὲ τοῦνδικον περιβλέ-
 ποις.

Terwijl hier afhankelijk van δοκῶ een acc. c. inf. verwacht kon worden, treden de potentiëele optativi τίνοι' ἂν en περιβλέποις op, door mechanische perseveratie van πυνθάνοι' ἂν en τίνοι' ἂν in de voorafgaande verzen.

SOPH. Trach. 631:

τί δῆτ' ἂν ἄλλο γ' ἐννέποις; δέδοικα γὰρ
 μὴ πρῶ λέγοις ἂν τὸν πόθον.

De optativus potentialis λέγοις ἂν na δέδοικα is een duidelijke mechanische perseveratie van ἂν ἐννέποις.

EUR. Hec. 855:

εἴ πως φανείη (sc. ἡ δίκη) γ' ὥστε σοί τ' ἔχειν
 καλῶς,
 στρατῶ τε μὴ δόξαμι Κασάνδρας χάριν
 Θρήκης ἀνακτι τόνδε βουλευῆσαι φόνον.

De optativus δόξαμι in plaats van ἐμὲ δόξαι (zoals ὥστε ἔχειν) lijkt mechanisch geassimileerd aan den optativus φανείη. De perseveratie kan hier overigens bevorderd zijn door neiging tot variatio en omgekeerd.

Een vrijwel analoog geval vindt men Lys. XIII, 78, waar τιμωρήσονται staat in plaats van den infinitivus (na ὥστε) onder den persevereerenden invloed van de voorafgaande woorden ὅτι διακείονται. Iets dergelijks HDT. II, 179. Andere voorbeelden van zuiver mechanische modus-perseveratie vindt men nog XEN. Ag. IX, 3: ὅπως (finaal) γε μὴν καταδάρθοι, οὐδ' ἂν εἴποι τις ὅσα πραγματεύονται; HDT. I, 53: ἐνετέλλετο ὁ Κροῖσος εἰ στρατεύηται καὶ εἰ προσθέοιτο (opt. obliquus) Κροῖσος νῦν ὑμέας ἐπειρωτᾷ εἰ στρατεύηται καὶ εἴ τινα στρατὸν προσθέοιτο (ten onrechte in plaats van een coniunctivus dubitativus: mechanisch worden de eens gesproken woorden herhaald).

I – Nominale vormen

Infinitivus-perseveraties in de boven bl. 59 e.v. en 79 e.v. beschreven gevallen zijn tot het jongere proza beperkt, zoals STAHL, bl. 665 opmerkt: „Es ist klar, dasz dieser Gebrauch (nl. het optreden van een infinitivus in causale, relatieve en conditioneele bijzinnen) erst ent-

stehen konnte, als man den abhängigen Infinitiv nur mehr als abhängige Redeform empfand, und jedes Gefühl für seine Kasusbedeutung verloren hatte. Er komt daher in der älteren Literatuur gar nicht vor”.

Het eerste voorbeeld in de litteratuur en tevens het eenige bij de oudere dichters vindt men bij

SOPH. El. 423:

ἐκ δὲ τοῦδ’ ἄνω

βλαστεῖν βρύοντα θαλλόν, ᾧ κατάσκιον

παῖσαν γενέσθαι τὴν Μυκηναίων χθόνα.

De woorden ᾧ γενέσθαι staan in de beteekenis van καὶ τοῦτ’ ᾧ γενέσθαι; verwacht was: ᾧ . . . ἐγένετο . . . χθών.

Talrijke prozavoorbeelden, zoowel in parathetische als in synthetische zinnen, vindt men geciteerd bij STAHL, bl. 665 e.v.

Ook gevallen van zuiver mechanische infinitivus-perseveratie heb ik bij onze dichters bijna niet aangetroffen; slechts één geval zou ik met eenige zekerheid kunnen noemen:

EUR. Bacch. 225:

κλύω . . .

γυναῖκας . . . δώματ’ ἐκλελοιπέναι

. . . . θοάζειν . . .

πλήρεις . . . ἐστάναι

κρατῆρας, ἄλλην δ’ ἄλλοσ’ εἰς ἐρημίαν

πτώσσουσαν εὐναῖς ἀρσένων ὑπηρετεῖν,

πρόφασιν μὲν ὡς δὴ Μαινάδας θυοσκόους,

τὴν δ’ Ἀφροδίτην πρόσθ’ ἄγειν τοῦ

Βακχίου.

BRUHN teekent hierbij aan: „ἄγειν· ἀγούσας sollte es heissen, aber da zwischen dieser Stelle und dem ὑπηρετεῖν, an welches das Partizip sich anschliessen müsste, schon einiger Zwischenraum liegt, so vergisst Pentheus diese Beziehung und macht es von dem die ganze Periode regierenden κλύω abhängig”. Deze interpretatie lijkt niet geheel juist; eerder zal men moeten denken aan een mechanische perseveratie, uitgaande van ὑπηρετεῖν, waardoor het verwachte ἀγούσας niet optrad, maar de infinitivus ἄγειν.

Wat de Participia betreft, zijn de hierboven op bl. 61 genoemde perseveratie-categorieën eveneens vrijwel tot het jongere proza beperkt. Voor perseveratie van een participium in een consecutieven zin vindt men voorbeelden bij STAHL, bl. 503, 3 en 504, 5.

Van de op bl. 61 onder 3 genoemde categorie: participiumperseveratie in vergelijkende bijzinnen, valt bij onze dichters één geval te vermelden:

AR. Nub. 1360: οὐ γὰρ τότε' εὐθύς χρῆν σ' ἀράττεσθαί τε καὶ
πατεῖσθαι
ᾄδειν κελεύονθ', ὥσπερ εἰ τέττιγας
ἐστίωντας;

Ἔστιωντας staat in plaats van ἐστιᾷ door perseveratie van κελεύοντας. Vgl. hiermede het op bl. 61 genoemde voorbeeld Is. IV, 21.

De volgende incidenteele participium-perseveraties zijn te noemen: HOM. Od. XXII, 98:

πéρι γὰρ δῖε, μή τις Ἀχαιῶν
ἔγχος ἀνελκόμενον δολιχόσκιον ἢ ἐλάσειεν
φασγάνῳ αἶψας ἢ ἐπροπρηνέα τύψας.

Τύψας is formeele perseveratie van αἶψας, terwijl het eigenlijk tegenover ἐλάσειεν staat en aldus τύψαι zou moeten luiden, zooals eenige editores (DINDORF—HENTZE, WIDMANN) dan ook doen.

SOPH. O.C. 1160: ΘΗ. Φασίν τιν' ἄνδρα . . . προσπεσόντα πῶς
βωμῷ καθῆσθαι.

ΟΙ. Ποδαπόν; τί προσχρήζοντα τῷ
θακῆματι;

Liever dan προσχρήζοντα te verklaren door „aan te vullen”: τί προσχρήζοντά φασι καθῆσθαι, zal men hier aan een mechanische perseveratie van προσπεσόντα denken, een juist in den dialoog van het drama graag gewilde figuur; προσχρήζοντα staat duidelijk in plaats van προσχρήζει.

EUR. Cycl. 330—31: ὅταν ἄνωθεν ὄμβρον ἐκχέῃ (subj. Zeus).

325 ἐν τῇδε πέτρᾳ στέγν' ἔχων σκηνώματα,
ἢ μόσχον ὀπτὸν ἢ τι θήρειον δάκος
δαινύμενος, εὖ τέγγων . . . ,
ἐπεκπιῶν γάλακτος ἀμφορέα, πέπλον
κρούω, Διὸς βρονταῖσιν εἰς ἔριν κτυπῶν.
ὅταν δὲ βορέας χίονα Θρήκιος χέῃ,
δοραῖσι θηρῶν σῶμα περιβέλων ἐμὸν
330 καὶ πῦρ ἀναίθων — χιόνος οὐδέν μοι
μέλει.

Terwijl HAVERS, Synt. bl. 84 de participia περιβαλὼν en ἀναίθων (welke handelingen als subject Zeus hebben, subject van ἐκχέῃ vs. 323) als nominativus absolutus wil verklaren door contaminatie van con-

structie, lijkt het mij beter, aan een mechanisch-formeele perseveratie van de voorafgaande participia ἔχων (vs. 324), δαινύμενος, τέγγων (vs. 326) en ἐπεκπιών (vs. 327) te denken. De participia περιβαλών en ἀναίθων zouden dan kunnen staan in plaats van een coniunctivus generalis.

EUR. Hec. 1262: ΠΑΜ. ἥνίκ' ἄν σε ποντία νοτῖς
κρύψη μὲν οὖν πεσοῦσαν ἐκ καρχη-
σίων.

EK. πρὸς τοῦ βιαίων τυγχάνουσιν
ἀλμάτων;

ΠΑΜ. αὐτὴ πρὸς ἱστὸν ναὸς ἀμβήσει ποδί.

Dit is een geval als het hierboven geciteerde SOPH. O.C. 1160; het participium τυγχάνουσιν in plaats van τυγχάνει (vgl. ook de indicativus ἀμβήσει in vs. 1263) is een formeele perseveratie van πεσοῦσαν, in den dramatischen dialoog.

EUR. Hel. 398: καὶ τοὺς μὲν οὐκέτ' ὄντας ἀριθμῆσαι πάρα,
τοὺς δ' ἐκ θαλάσσης ἀσμένους πεφευγότας,
νεκρῶν φέροντας ὀνόματ' εἰς οἴκους
πάλιν.

Τοὺς δ' ἀσμένους πεφευγότας φέροντας staat in plaats van οἱ δ' ἀσμένοι πεφευγότες φέρουσιν, door perseveratie van τοὺς μὲν οὐκέτ' ὄντας. WECKLEIN teekent bij deze plaats aan: „Die Änderung ist durch falsche Beziehung entstanden”; de reden van deze ‚falsche Beziehung’ kan geen andere dan formeele perseveratie zijn.

EUR. Phoen. 746: ΚΡ. ἔπτ' ἄνδρας ἐλοῦ
.... προκρίνας οἵπερ ἀλκιμώτατοι
.... καὶ ξυστρατήγους
ΕΤ. θάρσει προκρίνας ἢ φρενῶν
εὐβουλίας;

Het participium προκρίνας staat wel als dialoog-perseveratie in plaats van een coniunctivus dubitativus.

EUR. Suppl. 408: δῆμος δ' ἀνάσσει | οὐχὶ τῷ πλούτῳ
διδούς |
τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ χά πένης ἔχων ἴσον.

Ondanks WECKLEINS aantekening: „ὁ πένης verhält sich zu δῆμος wie der Teil zum Ganzen” lijkt het beter, een mechanische perseveratie van διδούς aan te nemen, waardoor ἔχων in plaats van ἔχει staat.

BESLUIT

Wanneer we aan het slot van dit onderzoek het besproken en geciteerde materiaal overzien, zijn de volgende opmerkingen te maken.

Het valt op, dat de perseveraties en anticipaties in het gebied van het nomen, relatief genomen, bij de dramatische dichters talrijker zijn dan bij HOMERUS. Tegenover rond 435 gevallen bij AESCHYLUS, SOPHOCLES, EURIPIDES en ARISTOPHANES staan slechts ongeveer 125 gevallen bij HOMERUS, verdeeld over casus-perseveraties (375 resp. 97 gevallen), genus-perseveraties (22 resp. 8 gevallen), numerus-perseveraties (28 resp. 18 gevallen) en dubbele comparativus en superlativus door perseveratie (11 resp. 1 geval).

In het gebied van het verbum daarentegen telt men bij HOMERUS 318 gevallen, tegenover 361 bij de overige dichters, verdeeld over perseveraties van persona (HOMERUS 4, overigen 9 gevallen), numerus (211 resp. 190 gevallen), genus (0 resp. 10 gevallen), tempus (26 resp. 27 gevallen), modus (76 resp. 116 gevallen) en nominale vormen (1 resp. 8 gevallen).

Verschillende in het eerste hoofdstuk vermelde perseveraties en anticipaties blijken bij onze dichters niet voor te komen, zoo vindt men geen genitivus-perseveraties van het type τῶν δοκούντων σοφῶν εἶναι (bl. 26), wèl echter vrij veel dativus-gevallen (zie bl. 121 e.v.). Eveneens ontbreken gevallen van attractie van het relativum door anticipatie (zie bl. 67), die in proza wèl voorkomen, vgl. boven, bl. 67. Ook de casus-perseveratie bij πᾶς, type χαλκοῖς πᾶσι προβλήμασι (bl. 30) ontbreekt. Tot het proza beperkt zijn ook de op anticipatie berustende verbindingen van het type οὐδεὶς ὅστις οὐ en θαυμαστός ὅσος (bl. 67). Verder blijken bij onze dichters niet voor te komen genus-assimilaties van het op bl. 36 e.v. beschreven type ὁ ἡμῖς τοῦ χρόνου.

In het gebied van het verbum blijken eveneens verschillende perseveratie- en anticipatieverschijnselen slechts in proza voor te komen, met name sommige numerus-perseveraties. Zoo vindt men bij onze dichters geen gevallen, waarin de numerus verbi bepaald wordt door

de bij het subject behoorende appositie (bl. 40 en 193), noch ook gevallen, waar het verbum in den pluralis staat, wanneer het subject verbonden is met een niet in den subjectscasus staand substantivum (bl. 41 en 194). Slechts sporadisch komen de gevallen voor, waarin de numerus bepaald wordt door het praedicaatsnomen (bl. 40 en 193) en die, waarin twee subjecten, door η of $\omicron\upsilon\tau\epsilon$ gescheiden, den pluralis veroorzaken (bl. 42 en 194). Ook van de modus-assimilaties vindt men eenige categorieën niet bij onze dichters, nl. de op bl. 57 onder 2 en 3 genoemde gevallen van optativi obliqui, ontstaan door formeele perseveratie van een regeerenden optativus, die afhankelijk is van een finalen optativus of van een anderen optativus obliquus. Tenslotte blijken de infinitivus-perseveraties, vermeld op bl. 59 e.v. en de participium-perseveraties van bl. 61 bij onze dichters niet voor te komen.

In het algemeen winnen de perseveraties, die mede door een z.g. logisch moment tot stand gekomen zijn, het in aantal verre van de meer formeele perseveraties. Dit blijkt o.a. vooral, wanneer men de gevallen van geassimileerde optativi overziet, die door perseveratie ontstaan zijn. Bij HOMERUS vindt men 52 logische optativus-assimilaties, bij AESCHYLUS 4, bij SOPHOCLES 18, bij EURIPIDES 18 en bij ARISTOPHANES 23; niet-logische slechts resp. 11, 0, 3, 2 en 3. Intusschen moet erkend worden, dat bij de indeeling der gevallen in logische en niet-logische vaak een subjectieve opvatting den doorslag gegeven heeft. In dit verband kan samenvattend nog eens geconstateerd worden, dat de gevallen met logisch moment n.m.m. niet meer als fouten zijn te beschouwen, met uitzondering wellicht van de z.g. attractie van het relativum en van de gevallen der z.g. attractio inversa; daarentegen heeft men in de gevallen, waarin een logische rechtvaardiging van de perseveratie ontbreekt, wel met eigenlijke fouten te doen. Dit geldt het sterkste bij de incidenteele perseveratiegevallen, die niet tot een bepaalde groep te vereenigen zijn.

Eindelijk kan nog gewezen worden op het feit, dat sommige perseveratiegevallen bij den eenen dichter sterk vertegenwoordigd zijn, bij den anderen bijna niet of in het geheel niet. De scheidingslijn loopt hier vrijwel altijd tusschen HOMERUS eenerzijds en de dramatische dichters anderzijds. Er kunnen hiervoor verschillende redenen zijn. Het frequente optreden bij HOMERUS van casus-assimilatie in vergelijkende zinnen zonder werkwoord b.v. is te danken aan het voor dezen dichter zoo karakteristieke veelvuldig gebruik van vergelijkingen. Dat het groote aantal gevallen van casus-perseveraties in

den dialoog bij ARISTOPHANES (33 gevallen) wel op rekening van de dagelijksche omgangstaal mag gesteld worden, werd bl. 156 reeds opgemerkt. In andere gevallen is de reden niet zoo gemakkelijk te achterhalen. Zoo komt de attractie van het relativum bij HOMERUS practisch niet voor, daarentegen wèl gevallen van z.g. attractio inversa.

Tenslotte zij gewezen op het feit, dat perseveratie- en anticipatiegevallen bij AËSCHYLUS het minst frequent zijn, ook wanneer men in aanmerking neemt, dat, behalve de Agamemnon, de werken van dezen dichter korter en geringer in aantal zijn dan die van de andere dichters. Zoo vindt men bij AËSCHYLUS 52 perseveraties in het gebied van het nomen en 44 in het gebied van het verbum, tegenover 123 resp. 318 gevallen bij HOMERUS, 112 resp. 53 bij SOPHOCLES, 155 resp. 189 bij EURIPIDES en 117 resp. 75 bij ARISTOPHANES.

De motiveering en verklaring van de in het bovenstaande gemaakte opmerkingen zouden het voorwerp kunnen vormen van een afzonderlijk onderzoek.

SOMMAIRE

Ce livre s'occupe des phénomènes de persistance et d'anticipation syntactiques¹, plus spécialement chez quelques poètes grecs. Dans une Introduction (p. 9—12) on parle de la notion de „faute” et des conditions dans lesquelles les fautes naissent; en outre on donne ici quelques subdivisions, qui pourraient être faites à ce sujet.

Dans le Chapitre premier, traitant les généralités (p. 13—90), un premier paragraphe est consacré aux persistances phonétiques et morphologiques (p. 16—19), aux persistances d'un mot, d'un suffixe, de la notion et du choix d'un mot (p. 19—22). Les persistances syntactiques sont discutées amplement (p. 22—61). Les unes ont un caractère plutôt logique, les autres ont un caractère surtout formel ou mécanique. Les phénomènes de persistance dans le domaine du nom sont séparés de ceux dans le domaine du verbe. Dans le domaine du nom (p. 23—29) on trouve des persistances de cas, de genre, de nombre et des persistances d'un comparatif et d'un superlatif. Les persistances d'un cas sont subdivisées en quelques groupes: l'attraction du pronom relatif (p. 23—25); l'assimilation d'un cas dans les propositions comparatives sans verbe (p. 25—26); les cas, où le complément prédicatif, appartenant à un infinitif, est assimilé en ce qui concerne le cas, à l'objet du verbe principal (p. 26—27); les cas, où des appositions ou d'autres compléments sont insérés dans la proposition relative en prenant le cas du pronom relatif (p. 27—28); la figure dite „énallage” (p. 28—29); l'assimilation à un vocatif (p. 29—30); l'assimilation de $\pi\alpha\varsigma$ (p. 30—31); la répétition d'un cas dans les dialogues dramatiques (p. 31); les cas non construits ou cas isolés-emphatiques (p. 31—34); l'accusatif comme apposition du contenu d'une phrase (p. 34—35). Dans le domaine du verbe on trouve des assimilations de la personne

¹ VOY. H. OERTEL, *Über grammatische Perseverationserscheinungen* I.F.XXXI (1912), p. 49—66; W. HAVERS, *Handbuch der erklärenden Syntax* Heidelberg 1931, p. 54—77. La notion de „persistance” est appelée „Perseveration” par les auteurs allemands.

(p. 39), du nombre (p. 40—44), du genre (p. 45—46), du temps (p. 46—49), du mode (p. 49—59) et des formes nominales (p. 59—61). En parlant des persistances du mode l'auteur a donné une introduction sur la terminologie „assimilation du mode”; il constate, que l'on devrait parler de „persistance modale” ou „persistance de modalité” (p. 50—54). Les exemples sont subdivisés en trois groupes: persistances d'un indicatif du prétérit, d'un subjonctif et d'un optatif, tandis que les dernières sont encore distinguées en persistances logiques et persistances formelles (p. 54—58).

Dans un second paragraphe l'auteur a traité de l'anticipation grammaticale. Après avoir brièvement parlé des anticipations d'un phonème, d'un mot et d'un suffixe, il discute les anticipations syntactiques, qui peuvent également être divisées en deux groupes: les phénomènes d'anticipation dans le domaine du nom (p. 64—71) et ceux dans le domaine du verbe (p. 71—80). Parmi les anticipations dans le domaine du nom on distingue à peu près les mêmes catégories que parmi les persistances; en outre on y trouve l'attraction inverse (p. 64—67) et l'assimilation de *αὐτός* à un substantif suivant (p. 69). Les anticipations dans le domaine du verbe sont également divisées en anticipations de la personne (p. 72), du nombre (p. 72—74), du genre (p. 75), du temps (p. 76—77), du mode (p. 77—79) et des formes nominales (p. 79—80).

Dans un troisième paragraphe on constate, que la persistance et l'anticipation grammaticales sont identiques, d'un point de vue psychologique (p. 80—87). En outre l'auteur traite la question suivante: Dans quelle mesure les phénomènes de persistance et d'anticipation peuvent ils être considérés comme des fautes? (p. 87—90). Les persistances et anticipations formelles ou mécaniques doivent être regardées comme des fautes, du moins en général; les persistances et anticipations à élément logique ne sont plus à considérer comme des fautes.

Dans le deuxième Chapitre sont énumérés et discutés les phénomènes de persistance et d'anticipation syntactiques, que l'on trouve dans les oeuvres d'Homère, d'Eschyle, de Sophocle, d'Euripide et d'Aristophane. Pour ce chapitre on a conservé autant que possible, les subdivisions et l'ordre des phénomènes, tels qu'on les trouve au chapitre premier.

REGISTER VAN DE BESPROKEN EN GECITEERDE PLAATSEN

A - Grieksche Auteurs

	Blz.		Blz.		Blz.
HOMERUS ILIAS		186	216	219	113
I, 17	185	271	196	386	209
28	200	341	127	474-75	18
61	213	413-14	121	VIII, 24	161
142	19	433	101-102	64	196
177	37-44-213	450	196	73	184
189	19	456	200	123	200
255	207-208	V, 27	68-101	219	121
260-61	26-118	53	208	287	209
263	26-109	85	253	315	200
272	129	135	113-163	394	200
300	140	215	245	540	206
490-492	22	245	177	551	200
542	127	253	121	IX, 20	121
II, 3	253	265	91	26	192
146	205	296	200	125	238
160	171	356	202	194	161
339	196	517	212	197-98	222
462	179	592	216	321-22	120
512	216	634	121	357-58	164
563	216	703	216	398	121
650	212	750	200	498	216
758	225	878	191	573	197
764-65	113-135	VI, 59	243	635	200
830	216	329	197	636	135
842	216	330	238	656	221
844	216	348	231	X, 20	248
858	43-212	350	54	92	200
862	212	351	232	215	220
876	212	395-96	140	220	200
III, 50-51	169	425	163	244	200
124	135	448	200	301	129
277	151	452	128-129	319	200
299	243	471	208	378	216
308	210	477	111-117	416	104-106-
327	196	510	34-163		107-108
IV, 26	188	521	240	523	202
35	188	529	127	552	209
46	216	VII, 8	222	563	210
83	196	10	208	XI, 387	200
98	243	159	191	485	113
158	216	187	129	661	216
164	200	212	20	699	161

	Blz.		Blz.		Blz.
	779	181-184	344	189	174
	808	205	396	200	194
XII, 19	22	413	202	252	43-210
20-22	129	441	187	320	116
35	197	497	212	431	205
57	170	657	216	477	113
93	212	XVI, 26	216	500	201
144	200	34	211	XXI, 29	214
229	238	63	201	106	113
293	113	103	209	114	150
334	248	149	225	142	201
348	197	192	172	308	210
361	197	261	136	351	150
411	121	265	221	429	217
436	202	278	162	513	244
XIII, 14	216	317	107	XXII, 26	197
18	216	334	201	109-110	113
117	238	366	200	125	121
234	251	453	201	234	113
258	184	542	187	346	207
318	121	844	207-209	348	197
322	239	849	210	366	253
340	136	853	201	436	210
343	240	XVII, 99	236	XXIII, 8	197
430	209	102	242	234	161
437	117	128	113	279	197
543	206	248-250	39	313	204
623	188	250	191	343	149
711	44-197	251	197	380	150
784	197	387	196	546	196
789	197	399	194	549	173
827	206	478	197	607	217
XIV, 75	99	557	197	627	212
92	239	640	244	648	150
96	186	644	162	XXIV, 27	92
107	243	672	197	132	200-217
120	210	756	179-180-184	139	201
159	253	XVIII, 28	212	198	244
198	186	39	216	227	197
217	230	47	217	243	244
254	227	107	202	425	189
371	99	116	210	501	17
419	206	119	214	526	136
467	188	192	103	735	122
480	202	273	192		171
498	161	398	207	HOMERUS ODYS-	
XV, 32	201-237	444	163	SEA	
36	215-216	465	244	I, 47	16-243
71	252	516	217	69	136
117	121	XIX, 165	201	97	225
121	188	167	129	151	162
122	197	208	252	165	21
129	213	258	215-217	218	232
193	213	310	212	229	239
242	197	XX, 18	197	275	169
269	183	138	194	287	243
274	197	149	210	301	149

265

[illegible]

	Blz.		Blz.		Blz.
	415	150	160	212	737
	565	198	170	239	745
XVIII,	35	179	184	228	786
	61	200	186	241	1029
	91	250	226	226	1067
	112	210	235	236	
	142	252	270	131	<i>Eumenides</i>
	148	244	XXIV, 200	228	15
	192	20	238	253	93
	225	198	273	226	100
	296	113	285	229	292
	369	249	293	213	298
	377	203	295	226	327
XIX,	28	130	333	204	378
	139	119-122	341	225	480
	184	168	439	217	495
	230	70	486	198	632
	267	118			671
	275	209	AESCHYLUS		692
	284	119-122	<i>Agamemnon</i>		700
	303	215-217	115	184	721
	311	252	170	99	778
	338	196-198	264	241	809
	406	149	291	172	859
	471	198	301	228	870
	524 e.v.	238	325	147	891-92
XX,	57	22-89	326	217	920
	81	249	444	198	998
	149	228	514	152	1047
	218	162	553	203	
	230	215-217	582	184	<i>Persae</i>
	267	198	648	136	34
	312	203	734-35	35	41
	393	209	803	92	62
XXI,	11	203	958	228	319
	21	209	1075-77	160	325
	54	130	1081	223	451
	62	203	1288	235	610
	116	252	1315	118	673
	162	244	1373	122	674
	186	213	1380	171	701
	198	197	1510	69-144	957
	284	202	1611	127	1047
	342	197	1625-26	181	
	365	210	1657	206	<i>Prometheus</i>
XXII,	21	198	1673	206	1
	98	256			39
	138	239	<i>Choephoroe</i>		110
	241	217	196	232	156
	246	73-202	244	205	221
	384	114	288	198	602
	402	114	320	193	668
	413	214	395	228	750
	469	236	410	127	765-66
XXIII,	48	114	464	149	789
	57	131	465	150	855
	102	239	692	101	1047
					146
					214
					145
					234
					162
					144
					247
					232-233
					157
					144
					145
					162

REGISTER

267

	Blz.		Blz.		Blz.
<i>Septem</i>		1323	122	478	97
276	108	1328	122	552	185
304	146	<i>Antigone</i>		565	111-117
309	93-218	26	146	584	108
346-48	143	49	140	687	143
400	104	603	218	734	172
553	136	794	143	743	190
616	169	861	175	778	247
673	38	863	146	799	241
756	228	1002	184	870	111
1076	144	1133	198	907	137
<i>Supplices</i>		1209-10	176-189	927	230
27	208	<i>Electra</i>		990	137
39	147	34	186	996	254
142	198	74	123	1150	100
285	189	123	108	1160	160-256
532	214	158	213	1212	175
722	215-218	163	136	1227	108
735	194	301	180	1239	102
772	206	423	255	1277	146
947	211	431	93	1361	173
950	204	488	181	1548	209
962	202	564	171	<i>Oedipus Rex</i>	
974	218	623	204	60	165
1051	134	653	103	148	93
<i>Fragmenta</i>		681	146	162	191
58, 9-10	112	763	93	176	113
126	93	785	146	218	243
186	172	873	96	242	146
202	145	912	123	321	204
347	145	923	234	351	97
<i>SOPHOCLES</i>		936	226	449	105
<i>Aias</i>		960	123	505	241
27	161	966	170	532	145
114	181	1018	229	773	118
170	242	1036	31-158	869	146
249	145	1040	134	936	105-107
348	140	1108	96	1032	28-145
456	241	1128	93	1212	123
488	172	1134	232	1376	143
525	111-117	1166	182	1387	231
569	172	1390	146	1392	232-233
571	237	1450	253	1492	185
695	148	<i>Indagatores</i> (Diehl)		1524	139
759	38-185	57	190-195	<i>Philoctetes</i>	
860	147	272	198	9	123
993	93	329	223	250	235
1007	127	<i>Oedipus Col.</i>		324	249
1044	136	8	203	336	218
1177	245	56	137	482	98
1191	170	87-92	123	529	243
1210	170	297	146	588	93
1221	249	334	97	619	30-173
1310	122	388	153	622	70-180
		461	204	631	190
				760	29-148

	Blz.		Blz.		Blz.
828	148	EURIPIDES		<i>Cyclops</i>	
927	180	<i>Alcestis</i>		73	150
961	244	7	171	74	150
977	158	34	123	97	248
986	152	59	127	115	203
1043	242	62	176	169	218
1123	144	233	205	292	211
1192	93	295	204	330-31	256
1259	243	302	174	360	123-125
1328	131	362	194	365	137
<i>Trachiniae</i>		439	215-218	562	215
98	137	464	79-242	705	162
102	223	523	103	<i>Electra</i>	
105	114	569	146-151	222	189
152	104	734	188	231	35
236	175	744	205	242	218
241	93	790	38-190	464	219
283	105	838	199	632	242
357	144	1087	214	669	242
388	241	<i>Andromache</i>		771	203
427	153	47	131	825	229
444	110	62	209	857	137
454	123	92	134	956	236
483	181	131	123	960	237
527	144	159	144	1072	100
623	93	194	178	1087	204
631	254	236	134	1094	204
657	244	459	188	1150	215-219
670	143	481	199	1248	208
675	134	510	150	1251	127
701	98	513	206	1280	206
818	145	634	188	1282	203
955	244	672	205	1301	219
957	249	747	206	1311	210
964	146	845	250	<i>Hecuba</i>	
993	147	889	133	11	247
1208	96	1002	145	21	207
		1186	151	178	113
<i>Fragmenta</i>		1205	150	205	117
66	127	<i>Bacchae</i>		377	189
342	139	56	149	424	183
464, 3	218	184	178	459	206
513	126	225	255	560	183
527, 3	198	543-44	137	771	128-131
586	214	726	214-218	818	233
611	239	866	144	839	250
678, 9	144	976	204	855	254
727	199	1079	174	971	177
731, 3	145	1131	177-208	1185	192
745	187	1138	144	1262	257
758	214	1195	203	1268	96
781	161	1255	245	<i>Helena</i>	
<i>Eurypylus</i>		1288	108	141	182
fr. 94, 4 (Diehl)	202	1327	144	260	193

REGISTER

269

	Blz.		Blz.		Blz.
291	231	492	219	1300	213
306	128-131	524	185	1577	44-203
318	139	532	227	<i>Iphigenia Taur.</i>	
382	138	540	187		
398	176-257	543	144	3	188
412	204	557	158	39	132
433	175	675	171	42	138
436	251	775	195	64	138
497	192	840	132	357	233
567	153	847	188	445	250
590	222	858	186	750	245
743	236	876	146	860	196
746	194	925	213	1074	204
757	203	976	219	1294	138
793	192	1098	196-199	1324	140
861	178	1164	132	1344	124
879	199	1291	97	1443	138
906	202	1335	127	<i>Medea</i>	
924	135	1348	227		
1078	228	<i>Hippolytus</i>		12	103
1086	214			148	206
1094	131	101	132	177	242
1304	145	395	147	296	94
1399	151	404	124	337	192
1549	202	484	189	373	124-125
1571	207	647	233	449	124-125
<i>Heraclidae</i>		662	209	474	126
52	204	734	250	523	114
118	210	929	235	660	126-127
178	238	930	233	689	195-199
372	177	984	194-199	744	127
389	219	1030	194	778	105
576	118	1079	232	815	126-127
587	199	1166	211	939	102
681	192	<i>Ion</i>		1014	39-203
759	25-114	32	97-161	1021	219
771	182	285	209	1125	219
778	219	321	132	1237	124
836-37	167	572	108	1323	190
898	211	674	236	1389	213
927	195	712	219	<i>Orestes</i>	
930	171	1061	215-219		
<i>Hercules</i>		1080	219	3	183-187
185	166	1301	245	17	213
226	94	1469	94	31	228
238	135	1610	134	74	190
257	131	<i>Iphigenia Aul.</i>		315	199
280	235	682	193	324	223
323	171	759	146	591	100
368	219	839	124	716	126
385	131	864	187	808	174
410	142-146	886	204	810	195-199
436	204	1007	243	832	194
450	145	1025	236	860	108
457	105	1134	243	882	114
468	142-146	1213	234	1069	108
				1088	245
				1105	34-171

	Blz.		Blz.		Blz.
1112	110	648	210	446	150
1174	228	721	199	488	193
1339	228	813	179	596	206
1409	96	895	195-202	645, 3	180
1485	226	927	162	658	117
1517	229	991	209	660, 6	124
1629	106	1020	228	771	138
1657	127	1025	219	773	124
1677	205	1112	229	775, 39	214
<i>Phoenissae</i>		1167	94	785	125
30	147	1217	152	837	94
100	145	<i>Troades</i>		866	125
546	199	I	147	903, 2	199
707	156	19	199	907	220
746	251	31	213	910, 4	195-199
900	235	41	215-219	955, 5	118
956	236	42	138	971, 4	199
967	174	45	202	981	207
1015	248	107	214	1036	132
1351	145	108	151	1051, 2	199
1447	219	204	219	1094, 9	175
1546	145	267	150	1117, 22	97
1549	108	365	178	<i>Suppl. Eurip.</i>	
1563	147	366	119	bl. 19, 15	188
1666	176	435	219	20, 38	94
1677	215-219	447	222	22, 84	209
1689	208	536	179	26, 4	199
1726	157	544	214	26, 11	195-202
1758-59	139	565	199	30, 13	202
<i>Rhesus</i>		730	214	33, 23	211
108	127	852	179	51, 8	138
255	145	868	183-187	53, 25	146
301	114	886	132	79, 2	125
350	208	986	162		
367	150	1001	187	<i>ARISTOPHANES</i>	
388	150	1071	183	<i>Acharnenses</i>	
431	214	1081	150	6	97
448	124-125	1135	132	62	31-153
466	244	1188	183	109	154
497	213	1221	148	152	95
529	215-219	1283	124	157	154
763	179	<i>Fragmenta</i>		325	243
846	207	55	193	431	158
848	94-97	97	219	476	245
918	206	140	134	513	152
<i>Supplices</i>		183	174	601	110-185
13	182	209	115	677	95
50	145	247	124	703	110
92	145	290	199	761	154
195	228	319	124	909	180
280	115	334	124	963	156-158
302	228	346	124	1078	21
408	257	366, 3	206	<i>Aves</i>	
448	117	415, 3	167-234	30	152
632	147	421, 4	192	122	115
		442	233		

REGISTER

271

	Blz.		Blz.		Blz.
128	251	1082	154	286	126
130	251	<i>Lysistrata</i>		365	96
131	73-205	89	174	516	127
132	183	146	24	750	102
197	242	179	125	1044	95
271	95	193	157	1046	155
431	180	235	245	1130	95
433	96	369	174	<i>Ranae</i>	
557	125	383	157	14	213
628	148	408	106	97	251
701	220	475	117	98	155
711	125	528	243	342	150
998	220	552	200	427	133
1128	182	574	117	529	155
1233	156-159	708	200	533	242
1290 e.v.	226	730	154	557	229
1376	71-188	753	247	586	243
1576	132	922	154	588	205
<i>Ecclesiazusae</i>		971	154	691	125
26	126	995	220	811	225
42	187	1083	115	858	116
52	187	1152	176	889	135
90	159	1178	154	1409	206
294-95	208	<i>Nubes</i>		1447-48	242
416	236	265	152	1532	213
426	231	367	154	<i>Thesmophoriazusae</i>	
465	110	573-74	132	24	249
468	237	601-02	133	30	155
583	169	770	247	314	180-184
652	125	863	139	587	246
764	159	1109-10	111	591	113
795	248	1168	150	621	157
833	152	1184	242	821	215
850	214	1233	154	835	97
857	236	1251	240	874	155
871	237	1270	156	923	220
898	239	1337	155	980	187
1112	151	1358	115	995	220
1131	189	1360	256	1221	242
<i>Equites</i>		1378	159	<i>Vespae</i>	
32	154	<i>Pax</i>		36	144
105	182	136	234	110	250
115	223	291	45-224	135	168
162	154	330	242	234	213
229	204-205	413	248	363	113
263	229	450	245	467	95
270	224	504	108	506	118
416	159	590	226	561	95
553	200-214	825	226	588	95
695	245-247	924	115	590	200
703	159	1072	246	732	49-232
849	161	1082	126	762	157
937	245	<i>Plutus</i>		961	231
978	110	46	146	1069-70	119
1026	68-117	200	106	1202	155
1057	224				

	Blz.		Blz.		Blz.
1369	156	XXIV, 185	111	IV, 140	19-24-
1378	156	XXVII, 12	194		99
1410	213	XXX, 36	118	IX, 48	97
1431	243	XXXVII, 42	60	XII, 118	119
<i>Fragmenta</i>		XXXIX, 34	96	LUCIANUS	
109	125	LIV, 12	98	D. mort. VI, I	42
125	157	LIV, 16	127	Tox. II	110
141	116	DIODORUS		Tox. 41	70
198	159	XI, 82, 261	96	V.H. II, 19	194
222	206	HERODOTUS		LYCURGUS	
495	116	I, 2, I	120	129	19-99
583	135	24	79	LYSIAS	
633	116	29	96	III, 21	54
680	176	53	254	VII, 12	234
Andere Griechsche		160	110	VII, 33	19
auteurs		II, 15	40	XII, 29	52
ACTA S. MARINAE		19	119	XII, 98	54-76-
(Usener, Ind. bl. 80)	32	106	65-106		77
AELIANUS		121	59	XIII, 7	246
V.H. XIII, 2	96	150	19	XIII, 72	116
AESCHINES		172	60-79	XIII, 74	96
II, 151	111	179	254	XIII, 78	254
III, 133	40-193	III, 5	64	XVIII, 117	96
ALEX. COM.		31	99	XIX, 47	65
III, p. 449	250	45	69-162	MACEDONIUS	
ANTIPHON		60	40	A.P. V, 230	20
V, 15	230	IV, 78	96	MIMNERMUS	
V, 71	116	137	120	I, 2	56-89
V, 78	111	149	101	fr. I	245
APOLL. RHOD.		194	102	N.T. LUCAS	
I, 281	54	V, 80	26-119	I, 14	73
I, 356	127	VII, 3	59-67-	XVII, 8	84
IV, 1589	69-162		85-98	XX, 17	106
ARISTOTELES		10, I	25-119	PINDARUS	
Hist. An. VIII, 51	182	26	118	fr. 78	215
IX, 13, 3	182	34	74	PLATO	
CALLIMACHUS		49	56-241	Apol. 18a	49
II, 47-48	25	104	221	20a	230
II, 104	25	VIII, 19	54-57	20d	156
DEMOSTHENES		IX, 88	106-107	21b	119
I, 9	77-234	HIPPONAX		30a	119
I, 28	96	fr. 18	20	40e	71
IV, 2	52-76	HYMN.		41a	27-34-
IV, 17	98	Cer. 66	65-106		119-128-133
VIII, 1	55	ISAEUS		Alc. II, 151a	102
VIII, 23	99	V, 5	72-194	Charm. 171d	55
VIII, 26	99	XI, 10	72	Conv. 205e	28
XIV, 39	116	ISOCRATES		206a	134
XVIII, 298	97	Ep. II, 18	240	214e	55
		VI, 3	242	220b	110
		Or. IV, 21	61-256	Crat. 395c	191
		IV, 44	133		

REGISTER

273

	Blz.		Blz.		Blz.
	432a	67	619d	247	3, 10
	435a	97	Theact. 151c	78	3, 17
Crit. 45b	67-109		165d-e	231	160-162
	-249		165e	54	-240
	50a	97	182d	110	4, 4
	50c	23-84-	Tim. 56d	241	7, 3
		97			8, 9
Euthyd. 272a	111	SOLON			9, 11
Gorg. 512c	96	XXXII, 11	116		9, 14
Hipp. Mai 281c	134	THEOCRITUS			9, 19
	282c	XV, 148	36-70-	II, 1, 16	39-190
Ion 533a	96		180	2, 1	59
Lach. 180d	185	XVII, 66	69-148	3, 17	74
Leg. 740d	106	THEOGNIS		4, 3	249
	745b		126	4, 16	74
	838a		344	III, 1, 6	104
	892b		734	2, 33	97
Lys. 207e	74		885	IV, 4, 2	139
Meno 89b	230-		907	5, 32	161
	231		982	8, 1	76
	92c		1089	V, 5, 18	169
Parm. 138a	240		1221	5, 19	104
Phaedo 60c	229	THUCYDIDES		6, 4	78-246
	66e	I, 1	96	VII, 2, 29	73
	70a	8	141	2, 28	96
	72c	82, 1	39-192	6, 23	234
	247-248	91, 5	80	7, 30	61
	77d	II, 13	118	Conv. I, 4	112
	43-71	13, 5	59	VIII, 17	52-240
	-73	56	37	Cyr. I, 3, 2	96
Phaedr. 230a	76	III, 2, 8	57	3, 11	241
	233a	64	99	4, 7	69-127
	68-85-	68, 3	133	4, 15	112
	127	92, 6	32-133	5, 10	78-247
	233b	109	41-194	6, 22	240
	104-	IV, 38	43-73	6, 33	248
	169	98, 4	79	II, 4, 11	251
	245e	116, 2	180	4, 17	67-79-
	247e	V, 31	36	98-241	
	253e	87	96	4, 23	240
	279c	99	116	III, 1, 28	240-
Phil. 19b	70	VI, 1	119	1, 33	97
	43d	68, 2	116	3, 20	152
Politic. 281d	241	91, 6	241	3, 50	241
Prot. 317c	67	VII, 21, 1	96	V, 5, 30	247
	335c	51, 1	119	VI, 1, 51	30
	342b	77	118	VIII, 1, 12	96
Rep. 370e	248	VIII, 72, 1	60-79	2, 12	30
	392d	XENOPHON		3, 32	118
	36-182	Ag. IX, 3	254	7, 24	37
	436c	An. I, 1, 4	181	R. Eq. I, 2	96
	440c	1, 6	139	Hell. I, 4, 2	103
	471c	1, 8	96	4, 16	111
	493c	2, 1	26	5, 2	119
	501c			7, 29	19
	515e			IV, 1, 23	67-92-
	519a				98,
	520d				
	556b				
	581a				
	588a				

	Blz.		Blz.		Blz.
Hier. II, 8	120	II, 1, 18	50-57-	IV, 14, 6	251
Hipp. I, 5	96		251	IV, 2, 20	251
VII, 1	85	2, 5	96	6, 7	78-240
Mem. I, 4, 14	230	9, 3	110	Oec. I, 13	247
5, 4	240	III, 4, 6	55	II, 1	96-97
6, 9	240	5, 8	96	VII, 39	248
6, 14	50	II, 1	126	XVIII, 3-4	55-58
				Vect. IV, 13	19-24-99

B - Latijnsche Auteurs

	Blz.		Blz.
ANTHIMUS De observ. cib.		VIII, 5780	18
bl. 9, 3 (Rose)	75	LIVIVS XXII, 38	21
AUGUSTINUS Conf. III, 4	17	PEREGRINATIO AETHERIAE	
CAESAR B.G. VII, 26, 2	30		1, 2 74
CALPURNIVS PISO fr. 27	166		16, 7 70
CATO De agr. 154	46	PETRONIVS 69, 8	141
CICERO Ad Att. I, 16, 3	19, 83	PLAVTUS Cist. 53	149
De Off. I, 143	76	Men. 853	104
Or. Cat. I, 2	77	Mil. 725	48
Or. Pro Lig. 31	129	Mil. 730	76
Or. Pro Marc. 4	119	Pers. 765	69, 149
Or. Phil. VIII, 14	74	Pseud. 512	49
Or. Verr. IV, 28 (65)	226	Pseud. 718	65, 107
De Oratore I, 3, 11	37	Rud. 1291	66
III, 216	30	PLINIVS N.H. II, 139	40
Orator 161	76	PROPERTIVS I, 8, 17	148
Rep. III, 4	47	I, 11, 8-9	149
CYPRIVS Ep. 4, 2	61	SALLVSTIVS B.J. 18	40
Ep. 74, 10	20	B.J. 31, 8	75
PS.-CYPRIVS Exhort.		SENECA Dial. II, 7, 5	29
de poenit. 2, 32	66	TACITVS Ann. II, 33	60
HORATIVS A.P. 691	69	Hist. I, 17	60
C.I.L. VI, 8750, 12	75	TERENTIVS Ad. 11	19
VI, 34863, 6	18	Phorm. 66	83
VIII, 5260	18		

STELLINGEN

I

Het bij P. C. DE BROUWER, *De Grieksche en Latijnsche Syntaxis*¹, § 21 beweerde omtrent het onderscheid tusschen assimilatie en attractie van het relativum is willekeurig en onjuist.

II

De naam voor het verschijnsel der z.g. *attractio inversa* is niets-zeggend en onjuist.

III

Het gebruik van den *nominativus* als *casus* van het *praedicaatsnomen* berust op een oorspronkelijke *casus-perseveratie*, uitgaande van den *subjectscasus*.

IV

XEN. An. V, 5, 18 is de *accusativus* Κοτυωρίτας niet alleen als *perseveratie* (HAVERS I.F. XLIII, bl. 248) maar ook als *anticipatie* te verklaren.

V

EUR. Suppl. 20: κοινὸν δὲ φόρτον ταῖσδ' ἔχων χρεῖας ἐμῆς | Ἄδραστος κτλ. Het gebruik van het *pron. poss.* ἐμῆς in plaats van het *pron. pers.* ἐμοῦ berust op *perseveratie*.

VI

De door eenige geleerden aangevoerde redenen om in Aeschylus' Septem de verzen 961—1078 geheel of gedeeltelijk voor onecht te houden, zijn onvoldoende. (Zie o.a. GROENEBOOM, *Aeschylus Zeven tegen Thebe*, bl. 245 e.v.)

¹ Dr. P. C. DE BROUWER, *De Latijnsche en Grieksche Syntaxis*, historisch, linguïstisch, psychologisch belicht. Luik 1935.

R. J. A. LAGAS.

VII

Het invoeren van de Hercules-figuur aan het einde van SOPHOCLES' Trachiniae (vs. 971) kan niet als een fout worden beschouwd, doch is door den geheelen inhoud van het drama gerechtvaardigd.

VIII

De uitspraak van ARISTOTELES De Art. Poet. XVIII (Bekker, bl. 1456): τὸν χορὸν δὲ ἓνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, μὴ ὥσπερ παρ' Εὐριπίδῃ ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ geldt meer voor AESCHYLUS dan voor SOPHOCLES.

IX

De bijzondere geaardheid van de oud-Latijnsche comedie komt o.a. in een sterke affectwerking tot uiting. Het is onjuist, met I. B. HOFMANN e.a., deze affectwerking in dezelfde mate ook voor de Latijnsche collectieve omgangstaal te postuleeren.

X

In zijn Locutiones neemt AUGUSTINUS de Latijnsche cultuurtaal als norm. De term *minus Latina*, dien hij in dit werk herhaaldelijk bezigt, kan zoowel op ontleening uit andere talen als op vulgarismen wijzen.

XI

Er bestaat in het Nederlandsch geen Grieksche schoolgrammatica, die voldoende rekening houdt met de resultaten der moderne Grieksche en algemeene taalwetenschap.

XII

Het is gewenscht en mogelijk, in de hoogste klassen van het Gymnasium capita selecta uit de Grieksche en Latijnsche syntaxis verge-lijkend te behandelen.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

